

ศึกษาเปรียบเทียบปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาท
ของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

A COMPARATIVE STUDY OF THE LAST SERMON
OF BUDDHA AND THE SERMON OF JESUS
DURING THE LAST SUPPER

พระมหาอุทธนา ยติยตุโต (ตุดิยา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยมโหฬารของพระพุทธเจ้ากับโหฬาร
ของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

พระมหายุทธนา ยติยุดโต (ตุติยา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Comparative Study of the Last Sermon of Buddha
and the Sermon of Jesus during the Last Supper

Phramaha Yutthana Yatiyutto (Tutiya)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Comparative Religion)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2015

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้ากับอิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ศาสนาเปรียบเทียบ

.....
(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร.)

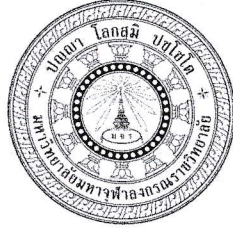
..... กรรมการ
(พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม,ดร.)

..... กรรมการ
(บาทหลวงแดเนี่ยล มัชสา)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์กิริติ บุญเจือ ราชบัณฑิต)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม,ดร. ประธานกรรมการ
บาทหลวงแดเนี่ยล มัชสา กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย
(พระมหาพุทธนา ยติยุตโต (ตุติยา))

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยมิโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้ง
สุดท้าย” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ศาสนาเปรียบเทียบ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร.)

..... กรรมการ
(พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม,ดร.)

..... กรรมการ
(บาทหลวงแดเนียล มัชสา)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์กীরติ บุญเจือ ราชบัณฑิต)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม,ดร. ประธานกรรมการ
บาทหลวงแดเนียล มัชสา กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระมหายุทธนา ยติยุดโต (ศุติยา))

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยมโหฬารของพระพุทธเจ้ากับโอรุวาทของพระเยซูเจ้า
ในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

ผู้วิจัย : พระมหาหุทธนา ยติยุดโต (ตุดียา)

ปริญญา : พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาหิงคลกานต์ จิตธมโม,ดร. ป.ธ. ๙, พธ.ม.(ปรัชญา), ศน.ด.
(พุทธศาสนาและปรัชญา)

: บาทหลวงแดนเนียล มัชสา B.A. (Philosophy), B.A. (Theology),
M.A. (Philosophy)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัจจัยมโหฬารของพระพุทธเจ้า ๒) เพื่อศึกษาโอรุวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยมโหฬารของพระพุทธเจ้ากับโอรุวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ผลการวิจัยพบว่า

ปัจจัยมโหฬารของพระพุทธเจ้า คือ หลักคำสอนอันเป็นมรดกธรรมสำคัญที่พระองค์ทรงแสดงในวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน มีสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ ให้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท พิจารณาความจริงของสังขารที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์ แล้วเร่งรีบทำกิจหน้าที่คือการดับทุกข์ให้สิ้นไป วิธีปฏิบัติโดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพราะความไม่ประมาท คือ การไม่อยู่ประมาทจากสติ หรือไม่ปล่อยสติออกไปภายนอก ใช้หลักอริยสัจ ๔ เป็นเครื่องมือดับทุกข์ แล้วดำรงตนอยู่ในมรรคมืองค์ ๘ ย่อมกำจัดอาสวะกิเลสได้ จนสามารถทำให้แจ้งซึ่งนิพพานได้ในที่สุด

โอรุวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น คือ หลักคำสอนอันเป็นมรดกธรรมสำคัญที่พระเยซูเจ้าทรงแสดงไว้เช่นกัน ถึงจะมีใช้คำสอนสุดท้าย แต่คำสอนในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนี้มีความสำคัญที่สุด มีสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ สอนเรื่องความรัก ซึ่งให้เห็นบาปกำเนิดที่เกิดจากการขาดความรัก แล้วให้ปฏิบัติตามบัญญัติ ๑๐ ประการ ซึ่งสรุปลงเหลือบัญญัติสำคัญ ๒ ประการ คือ มีความรักต่อพระเป็นเจ้าอย่างสุดหัวใจ และรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง เมื่อปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญนี้อย่างบริบูรณ์แล้ว จะได้ไปอยู่กับพระเจ้าในอาณาจักรสวรรค์ชั่ววันรันดร

จากการศึกษาเนื้อหาของโอรุวาททั้งสองนั้น ปรากฏว่าโอรุวาททั้งสอง คือหลักธรรมสำคัญที่พระศาสดาทั้งสองทรงแสดงฝากไว้เป็นมรดกให้แก่ศาสนิกชนของพระองค์ ได้ปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพ้นทุกข์และเพื่อความหมดบาป ส่วนที่ต่างกันก็แต่เพียงแต่ชื่อและรายละเอียดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ความไม่ประมาทไว้ให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติเพื่อทำความพ้นทุกข์ ก็เพราะพระองค์ทรงมีความรักต่อพุทธบริษัท จึงปรารถนาจะให้พุทธบริษัทได้พ้นจากทุกข์ และการที่พระเยซูเจ้าทรงแสดงความรักไว้ให้คริสต์ชนได้ปฏิบัติเพื่อการลบล้างบาป ก็เพราะพระองค์มีความปรารถนาที่จะให้คริสต์ชนได้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทเช่นเดียวกัน

Thesis Title : A Comparative Study of the Last Sermon of Buddha and the Sermon of Jesus during the Last Supper

Researcher : Phramah Yutthana Yatiyutto (Tutiya)

Degree : Master of Arts (Comparative Religion)

Thesis Supervisory Committee

: Dr.Phramah Mongkhonkan Titadhammo (Klangpanom) Palī IX, B.A. (Philosophy), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies & Philosophy)

: Fr.Daniele Mazza , B.A. (Philosophy), B.A. (Theology), M.A. (Philosophy)

Date of Graduation : 29 January 2016

ABSTRACT

This is the documentary research, it is of three objectives namely, 1) to study of the last Sermon of Buddha, 2) to study of the Sermon of Jesus during the Last Supper, and 3) to comparatively study of the Last Sermon of Buddha and the Sermon of Jesus during the Last Supper. The result of study is found that:-

The last Sermon of Buddha is the heritage doctrine which Buddha had given in His last life before his passing away. There are three main points, e.g., diligence, consideration of the truth of mental formations which is the cause of suffering, and to hurry doing duty which is cessation of suffering. The way is the development of the four Foundations of Mindfulness, setting oneself in the diligence is to be always mindful or not let mindfulness be neglected, using the four Noble Truths for destroying suffering and setting oneself in the Eightfold Path to destroy defilements until one can be able to attain Nibbāna finally.

The Sermon of Jesus during the last Supper is the heritage teaching that Jesus had also taught, although it is not the last sermon, but it is the most importance. There are three main points: teaching of love, pointing to sin which is from lacking of love and following the Ten Commandments. It is concluded into two main points: to love God deeply and to love all men as oneself. When one who practices important Commandment, he will live with God in the Kingdom of Heaven forever.

From the study of detail of two Sermons, it is found out that the main doctrine which two founders of the religious had given to be heritage of their people,

for practice for the ending of suffering and appearance of sin. Then, the point of difference is just the name and the detail of explanation only. However, Buddha has taught diligence to Buddhist practicing for liberate suffering because He has loving-kindness to his Buddhist people, He wishes Buddhist people to be free from suffering. Jesus has taught love to Christian practicing for wiping sin out because He also wishes Christian live in the way of diligence.

กิตติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย อาจารย์พระสุธีธรรมมานูวัตร (เทียบ สิริธนาโณ,ผศ.ดร.) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระราชสิทธิมนี วิ.,ดร. (บุญชิต ภาณส่วโร,ดร.) ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ ขอบพระคุณพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ เจริญพรขอบคุณศาสตราจารย์กীরติ บุญเจือ ราชบัณฑิต กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำ และชี้ประเด็นต่าง ๆ ในการทำวิทยานิพนธ์เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอบพระคุณพระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม,ดร. และขอเจริญพรขอบคุณบาทหลวงแดเนี่ยล มัชสา ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนเสร็จสมบูรณ์ด้วยความกรุณาอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน มีพระครูโฆสิตพุทธศาสตร์,ดร. พระศรีรัตนโนบล (สุริโย อุตตมเมธี,ดร.) ดร.แสวง นิลนามะ หัวหน้าภาควิชาศาสนาและปรัชญา ผศ.เจสสิยา รอดเขี้ยว ผศ.สมควร นียมวงศ์ ผศ.กฤต ศรียะอาจ ผศ.ดร.ณัฏธีร์ ศรีดี ดร.สฤชฎี แพงทรัพย์ ดร.คำพอง งามภักดิ์ ตลอดถึงคณาจารย์เจ้าหน้าที่ในโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ ทุกรูป/ทุกท่าน โดยเฉพาะพระสมุห์พิจิตร ธมมวิจิตโต คุณไชยา เสนแสนยา ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำและการติดต่อประสานงานทุกอย่าง เป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาเล่าเรียน ให้เป็นไปด้วยความราบรื่น และเปี่ยมล้นด้วยกัลยาณธรรมตลอดมา คุณดวงดี โอธูสู ที่ช่วยแปลบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ขอบคุณนิสิตร่วมห้องเรียนทุกรูป/ท่าน ที่มีพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระครูโกศลพัชรเวช เป็นต้นเป็นประธาน ที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือกันตลอดเวลาที่ศึกษามาเป็นอย่างดี ขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยแสงธรรม จังหวัดนครปฐม ทุกคน ที่เอื้อเฟื้อและดูแลในการให้เข้าใช้ห้องสมุดด้วยมิตรไมตรีที่อบอุ่นยิ่ง

ขอเจริญพรขอบคุณโยมบิดามารดา ผู้ให้กำเนิด ที่ทำให้มีชีวิตและมีลมหายใจจนสามารถที่จะดำเนินชีวิต และได้ศึกษาเล่าเรียน และครูอาจารย์ ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้จนมีความรู้ ทำให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้ดียิ่งขึ้น ขอขอบคุณเจ้าของทุนการศึกษา คือ ทุนมูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๘ - ๒๕๕๙ (ต่อเนื่อง ๒ ปี) กราบขอบพระคุณพระครูมงคลวิสุตสุนทร หลวงพ่อเจ้าอาวาสวัดดีดวด และเจริญพรขอบคุณญาติโยมสายบิณฑบาต ที่อุปถัมภ์ทั้งทุนการศึกษาและอาหารบิณฑบาต ตลอดถึงโยมพี่ชายพี่สาวทุกท่านที่มีส่วนช่วยสนับสนุนการศึกษาในครั้งนี้

ขอพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และความดีงามทั้งหลายในสากลโลก จงได้หยั่งย่นงดำรงมั่น เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มวลมหาชน และแก่ชาวโลกตลอดกาลนาน เทอญ

พระมหายุทธนา ยติยุตโต (ตุติยา)

๒๙ มกราคม ๒๕๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒
๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า	
๒.๑ นิยามและความหมายของปัจฉิมโอวาท	๑๓
๒.๒ บริบทของการแสดงปัจฉิมโอวาท	๑๔
๒.๓ จุดประสงค์ของการแสดงปัจฉิมโอวาท	๑๘
๒.๔ หลักการแสดงปัจฉิมโอวาท	๑๙
๒.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในปัจฉิมโอวาท	๒๑
๒.๕.๑ ความไม่ประมาท	๒๑
๒.๕.๒ สังขาร	๓๐
๒.๕.๓ ชั้นธ ๕	๓๑
๒.๕.๔ ไตรลักษณ์	๓๓
๒.๕.๕ ปฏิจจสมุปบาท	๓๓
๒.๕.๖ สติปัฏฐาน	๓๕
๒.๕.๗ อริยสัจ	๓๗
๒.๕.๘ มรรคมรรค ๘	๓๘
๒.๕.๙ นิพพาน	๓๙
๒.๖ วิธีการปฏิบัติในปัจฉิมโอวาท	๔๔
๒.๗ ผลของการปฏิบัติในปัจฉิมโอวาท	๕๒

๒.๘ บทสรุป	๕๔
บทที่ ๓ โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย	
๓.๑ นิยามและความหมายของโอวาทของพระเยซูเจ้า	๕๖
๓.๒ บริบทของการแสดงโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย	๖๒
๓.๓ จุดประสงค์ของการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า	๖๔
๓.๔ หลักการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า	๖๖
๓.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในโอวาทของพระเยซูเจ้า	๖๘
๓.๕.๑ ความรัก	๖๘
๓.๕.๒ บาปกำเนิด	๗๕
๓.๕.๓ พระบุตร	๗๖
๓.๕.๔ พระเมสสิยาห์	๗๗
๓.๕.๕ ปีศาจ	๗๘
๓.๕.๖ การล้างเท้า	๘๐
๓.๕.๗ มิสซาและศีลมหาสนิท	๘๑
๓.๕.๘ บัญญัติ ๑๐ ประการ	๘๔
๓.๕.๙ อาณาจักรพระเจ้า	๘๕
๓.๖ วิธีการปฏิบัติในโอวาทของพระเยซูเจ้า	๘๗
๓.๗ ผลของการปฏิบัติ	๙๑
๓.๘ บทสรุป	๙๒
บทที่ ๔ เปรียบเทียบปัจจัยโอวาทของพระพุทเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย	
๔.๑ เปรียบเทียบนิยามและความหมายของโอวาททั้งสอง	๙๓
๔.๒ เปรียบเทียบบริบทของการแสดงโอวาททั้งสอง	๙๔
๔.๓ เปรียบเทียบจุดประสงค์ของการแสดงโอวาททั้งสอง	๙๗
๔.๔ เปรียบเทียบหลักการแสดงโอวาททั้งสอง	๙๘
๔.๕ เปรียบเทียบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในโอวาททั้งสอง	๑๐๐
๔.๖ เปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติในโอวาททั้งสอง	๑๐๒
๔.๗ เปรียบเทียบผลของการปฏิบัติในโอวาททั้งสอง	๑๐๔
๔.๘ บทสรุป	๑๐๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๑
บรรณานุกรม	๑๑๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๖

สารบัญตารางเปรียบเทียบ

ลำดับตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๑ แสดงเปรียบเทียบหลักธรรมของพระวรสารมัทธิวกับพระวรสารมาระโก	๕๘
ตารางที่ ๒ แสดงหลักธรรมของพระวรสารลูกากับพระวรสารยอห์น	๕๘
ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบนิยามและความหมายของโอวาททั้งสอง	๙๓
ตารางที่ ๔ เปรียบเทียบบริบทของการแสดงโอวาททั้งสอง	๙๔
ตารางที่ ๕ เปรียบเทียบจุดประสงค์ของการแสดงโอวาททั้งสอง	๙๗
ตารางที่ ๖ เปรียบเทียบหลักการแสดงโอวาททั้งสอง	๙๘
ตารางที่ ๗ เปรียบเทียบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในโอวาททั้งสอง	๑๐๐
ตารางที่ ๘ เปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติในโอวาททั้งสอง	๑๐๒
ตารางที่ ๙ เปรียบเทียบผลของการปฏิบัติในโอวาททั้งสอง	๑๐๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คัมภีร์ที่ผู้วิจัยใช้ศึกษาและนำมาอ้างอิงสำหรับการเขียนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระสุตตันตปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อ ๑๑๑-๑๔๐ หน้า ๘๓ - ๑๐๒ การอ้างอิงคัมภีร์ผู้วิจัยอาจกำหนด โดยกล่าวถึงชื่อคัมภีร์ ชื่อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๐๒ หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต พระสุตตันตปิฎกภาษาไทย ข้อ ๒๕ หน้า ๔๐๒

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป็นณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์พระคริสต์ธรรม

คัมภีร์ทางคริสต์ศาสนา คือ พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเดิม ภาคพันธสัญญาใหม่ ของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสต์ศาสนาธรรม แผนกพระคัมภีร์ โดยใช้อักษรย่อประกอบด้วย ชื่อคัมภีร์, บทที่ : หัวข้อธรรมที่ เช่น ปฐก. ๘ : ๑๐ หมายถึง ปฐมกาล บทที่ ๘ หัวข้อธรรมที่ ๑๐ พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม, มธ ๒๖ : ๒๐-๓๐ หมายถึง มัทธิว บทที่ ๒๖ หัวข้อธรรมที่ ๒๐-๓๐ พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ เป็นต้น

ภาคพันธสัญญาเดิม

๑ ปฐมกาล	ปฐก
๒ อพยพ	อพย
๓ ดาเนียล	ดนล

ภาคพันธสัญญาใหม่

๑ มัทธิว	มธ
๒ มาระโก	มก
๓ ลูกา	ลก
๔ ยอห์น	ยน
๕ โครินธ์ฉบับที่หนึ่ง	๑ คร
๖ ยอห์นฉบับที่หนึ่ง	๑ ยน
๗ เอเฟซัส	อฟ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความขัดแย้งนับได้ว่าเป็นสถานการณ์ปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคม แม้แต่ในทางศาสนาเองก็เช่นกัน เมื่อแต่ละศาสนานั้นมีศาสนิกชนมาก ๆ ก็มักจะเกิดความขัดแย้งขึ้น ซึ่งก็มีความขัดแย้งกันทั้งภายนอกและภายใน โดยเฉพาะความขัดแย้งกันภายในศาสนาเอง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า เมื่อวันเวลาเนิ่นนานผ่านไป ศาสนาก็เปลี่ยนไปและถูกปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของสังคม ก็จึงทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่าง และเกิดการโต้แย้งกันขึ้น โดยศาสนิกชนบางกลุ่มก็คิดว่าควรจะอนุรักษ์แนวคิดเดิมทางศาสนาเอาไว้ แต่อีกกลุ่มหนึ่ง ก็มีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของยุคสมัย นอกจากนี้ศาสนิกชนบางกลุ่มที่เกิดในยุคสมัยใหม่ เมื่อได้มีเครื่องอำนวยความสะดวกทางวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่ จึงทำให้ผู้คนกลุ่มนี้ที่เคยนับถือศาสนาเดิมอยู่ ก็เริ่มเกิดความสงสัยในศาสนาเดิมและมีความเห็นที่มองว่า ศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นอีกต่อไป และอาจจะถูกวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันภายในศาสนาขึ้นและมีความรุนแรงมากขึ้น เพราะศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และในที่สุด ก็เกิดการแบ่งเป็นกลุ่มเป็นนิกายต่าง ๆ ออกไป มีแนวคิดความเห็นใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาอย่างมากมาย เหมือนอย่างที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งพอศาสนาใหญ่ ๆ แยกนิกายออกมา ก็เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกขึ้นมาอีก แล้วมีความเห็นที่ขัดแย้งกันในสังคม จนบางกลุ่มมีความเห็นที่รุนแรงอย่างที่เรียกกันว่า พวกคลั่งศาสนาอันเดียว ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวก็มีอยู่ในหลาย ๆ ศาสนาด้วยกัน เช่นในพระพุทธศาสนาเอง ก็มีความเห็นที่แตกแยกกันภายในพระพุทธศาสนาเหมือนกัน จนเกิดเป็นกลุ่มเป็นนิกายขึ้น ปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนามีนิกายและแขนงแตกออกไปอีกมาก^๑ หรือแม้แต่ในศาสนาคริสต์เองก็มีอยู่หลายนิกายเช่นกัน ซึ่งศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่มีคนนับถือมากที่สุดในโลกกว่า ๑,๐๐๐ ล้านคน^๒ เพราะเหตุนี้ จึงอาจจะทำให้มีความเห็นที่แตกต่างกันได้ ดังนั้นเมื่อศาสนาเดิมมีการแตกแยกเป็นนิกายใหม่ ๆ ขึ้นมาแล้ว ก็มีแนวความคิดทางด้านศาสนาแปรเปลี่ยนไปจากเดิม ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เอง เมื่อแนวความคิดทางด้านศาสนาเดิมแปรเปลี่ยนไป จึงทำให้มีคำถาม ที่ถามถึงคำสอนดั้งเดิมว่ามีเนื้อหาเป็นอย่างไร และเมื่อมีการถามหาคำสอนดั้งเดิม ก็จึงต้องไปดูบทสรุปของคำสอนที่พระศาสดาได้ทรงแสดงธรรมฝากไว้ในช่วงใกล้ ๆ สิ้นอายุของพระชนม์ชีพ ซึ่งถือว่าเป็นมรดกธรรมที่สำคัญ เป็นจุดเริ่มต้นของการย้อนไปศึกษาคำสอนของพระศาสดา อันจะทำให้ได้ทราบถึงคำสอนหลักและเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา ตลอดจนถึงยุทธศาสตร์และแนวทางที่จะให้เหล่าสาวกได้ดำเนินการเผยแผ่ศาสนาต่อไป

^๑ โจเซฟ แกร์, ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙.

^๒ อีริค ฟิชเชอร์, มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑),

ในส่วนพระพุทธรูปศาสนา มีคำสอนที่เป็นมรดกธรรมสำคัญ ที่พระพุทธรูปองค์ได้ทรงตรัสไว้ในช่วงสุดท้ายของพระชนม์ชีพที่เรียกว่า “ปัจฉิมโอวาท” เป็นมรดกธรรมที่พระพุทธรูปองค์ทรงฝากไว้แก่พระสาวก ซึ่งปัจฉิมโอวาท หรือปัจฉิมเทศนา หรือว่าการแสดงธรรมครั้งสุดท้ายของพระพุทธรูปเจ้านั้น มีเนื้อหาปรากฏอยู่ในมหาปริณีพพานสูตร พระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ซึ่งเนื้อหาของปัจฉิมเทศนานั้น มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของสังขารและความไม่ประมาท ดังที่พระพุทธรูปองค์ได้ทรงแสดงธรรมแก่พระสาวกว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^๓ ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวนี้เป็นพระดำรัสของพระพุทธรูปเจ้า ที่พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมแก่พระสาวก ในวาระสุดท้าย ก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน การแสดงปัจฉิมโอวาทในครั้งนี้ พระองค์ทรงมีความพร้อมและทรงเตรียมการเป็นอย่างดี หลังจากที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขารแล้ว ณ ปาวาลเจดีย์ เหตุที่พระองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขารเพราะทรงเห็นว่า บริษัท ๔ ของพระองค์เจริญมั่นคงดีแล้ว และพระสัทธรรมได้แผ่หลายไปสู่เวไนยสัตว์แล้ว และแม้แต่เรื่ององค์แทนพระศาสดาที่พระอานนท์ทูลถาม ก็ทรงตอบพระอานนท์ว่า ธรรมและวินัยที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วจะเป็นศาสดาแทนพระพุทธรูปองค์ นี้แสดงถึงความพร้อม ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงปัจฉิมโอวาท แก่พระสาวก ก่อนพระองค์จะทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เหตุที่พระองค์ทรงเลือกแสดงธรรมเกี่ยวกับสังขารและความไม่ประมาทนั้น อาจจะเป็นเพราะสังขารไม่มีความแน่นอน มีความสั้นไป เสื่อมไปเป็นธรรมดา และความไม่ประมาทมีความสำคัญมาก ถือว่าเป็นที่ตั้งแห่งสติอันจะทำให้จิตตั้งมั่น ไม่พลั้งเผลอไม่หลงลืมสติ ดังนั้น พระพุทธรูปองค์จึงทรงเลือกตรัสปัจฉิมโอวาทเรื่องสังขารและความไม่ประมาทไว้เป็นมรดกธรรมที่สำคัญ เพื่อย้ำเตือนให้พุทธศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม และเมื่อปฏิบัติตามแล้ว จะทำให้การดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่ต้องเดือดเนื้อร้อนใจ และไม่ตกอยู่ในความลำบากจนเกิดทุกข์ยาก เพราะความไม่ประมาทนั้นเป็นธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตควบคู่กันไปกับการเจริญสติ ซึ่งสามารถที่จะช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดทางศาสนาได้ แต่ตรงกันข้ามกัน ถ้าบุคคลตั้งอยู่ด้วยความประมาทก็จะทำให้ชีวิตเกิดความวิบัติ และตกอยู่ในความทุกข์ยากในที่สุดนั่นเอง

ส่วนโอวาทที่ถือว่าเป็นมรดกธรรมสำคัญของพระเยซูเจ้านั้น ได้ถือเอาเนื้อหาในช่วงที่พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่เหล่าอัครสาวกของพระองค์ ซึ่งเกิดขึ้นในงานเลี้ยงอาหารครั้งสุดท้าย (The Last Supper) ก่อนที่พระองค์จะถูกจับไปพิพากษาได้รับการทรมาน และทรงสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน ซึ่งความจริงแล้ว แม้ว่าพระดำรัสของพระเยซูเจ้านั้น จะถือว่าเป็นคำสอนทั้งหมด และยังมีพระดำรัสปรากฏอีกหลายครั้ง หลังจากที่พระองค์ทรงถูกจับไปจนถึงก่อนการสิ้นพระชนม์ แต่เนื้อหาเหล่านั้น มีเนื้อความที่สั้นอีกทั้งมีลักษณะเป็นบทภาวนาเสียเป็นส่วนมาก แต่สำหรับเนื้อหาของโอวาทในงานเลี้ยงอาหารครั้งสุดท้ายก่อนเทศกาลปัสกา มีเนื้อหาที่เป็นการแสดงธรรมแก่พระสาวกโดยตรงอย่างชัดเจน และมีเนื้อหาที่ยาวครบถ้วนพร้อมด้วยสาระสำคัญอันเป็นมรดกธรรมที่จะเป็นการสื่อสารแก่อัครสาวก เพื่อให้อัครสาวกรับหน้าที่ในการเผยแผ่พระธรรมของพระองค์ต่อไป

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

ดังนั้น จึงถือเอาการแสดงธรรมส่วนนี้ว่าเป็นการแสดงธรรมที่สำคัญ ที่ถือว่าเป็นมรดกธรรม ตามเนื้อความที่ปรากฏในงานเลี้ยงอาหารครั้งสุดท้าย (The Last Supper) ที่มีขึ้นในตอนเย็นของวันก่อนที่จะฉลองปีสภานั้นเอง

ในเหตุการณ์นี้ พระองค์ทรงทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าจึงแสดงโอวาทแก่บรรดาอัครสาวกมีใจความโดยสรุปว่า พระองค์มีความปรารถนาอย่างยิ่ง ที่จะรับประทานปีสภานี้กับอัครสาวกก่อนที่พระองค์จะต้องทนทุกข์ ซึ่งงานเลี้ยงครั้งนี้มีความพิเศษมาก เริ่มตั้งแต่ก่อนที่จะรับประทานอาหาร พระเยซูเจ้าก็ได้ทรงทำให้สานุศิษย์ได้ประหลาดใจไปตาม ๆ กัน โดยการกระทำสิ่งที่แปลกคือ พระองค์ทรงล้างเท้าของพวกเขา การที่พระเยซูเจ้าล้างเท้าให้พระสาวกนั้น พระองค์ทรงต้องการที่จะชี้ให้พวกเขาเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงความรักซึ่งกันและกัน และเห็นถึงการทำหน้าที่เป็นผู้นำว่า การเป็นผู้นำจะต้องอ่อนน้อมถ่อมตนคอยรับใช้ในงานที่ต่ำต้อย อย่างเช่นพระเยซูเจ้าที่เป็นทั้งอาจารย์และพระเจ้า ยังล้างเท้าให้แก่สานุศิษย์ ดังที่พระองค์ทรงสอนว่า พระองค์นั้นเป็นองค์พระผู้เป็นเจ้า และพระอาจารย์ยังล้างเท้าของพวกสาวก เหล่าสาวกก็ควรล้างเท้าของกันและกันด้วย เพราะว่าพระองค์ได้วางแบบอย่างแก่พวกเขาแล้ว เพื่อให้พวกเขาทำเหมือนอย่างທີ່พระองค์ทำกับพวกเขาด้วย ต่อจากนั้น พระองค์ได้แสดงโอวาทสั่งสอนแก่สาวกทั้ง ๑๒ คนที่มาพร้อมกัน และในระหว่างที่พระเยซูเจ้าและสาวกทั้งหมดรับประทานอาหารอยู่นั้น พระองค์ก็ทรงหยิบขนมปังขึ้นมา แล้วตรัสบอกเหล่าสาวกว่า ให้ทุกคนรับไปกินเถิด นี่เป็นกายของพระองค์ และทรงหยิบถ้วยเหล้าองุ่นแล้วกล่าวอีกว่า ให้รับไปดื่มทุกคนเถิด เพราะนี่เป็นโลหิตของพระองค์อันเป็นโลหิตแห่งพันธสัญญา นี่คือโอวาทสำคัญ ที่พระเยซูเจ้าได้แสดงแก่อัครสาวก และนี่คือพันธสัญญาใหม่ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ หรือต่อมาเรียกว่าการตั้งพิธีศีลมหาสนิท ซึ่งโอวาทที่สำคัญนี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่เหล่าสาวกได้ออกประกาศการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ จนทำให้คริสต์ศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบันนี้

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงทำให้ผู้วิจัย มีความสนใจที่จะทำการศึกษาปัจฉิมโอวาทของพระพุทธรเจ้าและโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย อันเป็นคำสอนสำคัญของทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ซึ่งทั้งสองศาสนาเป็นศาสนาหลักของโลกและของสังคมไทย เพื่อที่จะได้ทราบถึงที่มาที่ไป ตลอดจนถึงเนื้อหาของคำสอนเดิมของทั้งสองศาสนา ว่าพระศาสดาของแต่ละศาสนานั้น พระองค์ได้ทรงเทศนาธรรมข้อใดไว้ มีเนื้อหาคำสอนอย่างไร และมีหลักการวิธีการตรัสอย่างไร ต่อจากนั้น จะได้ทำการเปรียบเทียบ เพื่อที่จะได้ทราบถึงความเหมือนและความต่างกันของทั้งสองศาสนาในแต่ละประเด็น ซึ่งประเด็นที่จะทำการเปรียบเทียบนั้น ก็จะมีการเปรียบเทียบถึงความหมายของหลักธรรม บริบท หรือสภาพแวดล้อมก่อนที่จะแสดงหลักธรรม จุดประสงค์ของการแสดง หลักการ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง และวิธีปฏิบัติตามหลักธรรม ตลอดจนถึงเมื่อปฏิบัติตามแล้วมีผลเป็นเช่นใด สุดท้ายก็สรุปผล ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบถึงสาระสำคัญของโอวาทว่าเป็นเช่นใด หลักธรรมที่เป็นหลักธรรมดั้งเดิมนั้น พระศาสดาได้ทรงสอนไว้อย่างไร และจะได้ทราบถึงยุทธศาสตร์ของการเผยแผ่พระศาสนาอย่างแท้จริงว่ามีสาระสำคัญอย่างไร และผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเกิดประโยชน์แก่สังคมทุกภาคส่วน ในการเป็นเครื่องมือเสริมความเข้าใจ และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในสังคม เพื่อจะนำไปสู่ความเข้าใจและอยู่ร่วมกันได้ อันจะทำให้สังคมเป็นสังคมที่เกื้อกูลกันและกัน อยู่ท่ามกลางความแตกต่างกันได้อย่างสันติสุขต่อไป

๑.๕.๓ สรุปลและนำเสนอผลงานวิจัย

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบ หมายถึง การศึกษาค้นคว้าเพื่อทราบถึงความเหมือนและความต่างของปัจจัยอิโวาทของพระพุทธรเจ้า และอิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

พระพุทธรเจ้า หมายถึง พระศาสดาของพระพุทธศาสนา ที่เป็นอดีตเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งพระองค์ทรงออกบวชจนตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าในที่สุด

พระเยซูเจ้า หมายถึง พระศาสดาของศาสนาคริสต์ ซึ่งพระเยซูทรงเที่ยวสั่งสอนและทรงโปรดให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนผู้ทุกข์ยาก ต่อมาทรงถูกจับตรึงไม้กางเขน และได้รับความทุกข์ทรมานจนสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน

ปัจจัยอิโวาทของพระพุทธรเจ้า หมายถึง ปัจจัยเทศนา หรือการแสดงธรรมครั้งสุดท้าย หรือว่าการให้อิโวาทครั้งสุดท้ายของพระพุทธรเจ้า คือ การที่พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงธรรมหรือทรงสั่งสอนเป็นครั้งสุดท้ายแก่เหล่าพระสาวกก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ที่มีปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร

อิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย หมายถึง การเทศนาธรรม หรือการแสดงธรรม หรือว่า การให้อิโวาทแก่อัครสาวกของพระเยซูเจ้า คือ การที่พระเยซูเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่เหล่าพระสาวก ก่อนที่พระองค์จะทรงถูกจับไปพิพากษา และได้รับการทรมานก่อนจะทรงสิ้นพระชนม์ในที่สุด ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวพระองค์ทรงทราบล่วงหน้า ตามที่มีเนื้อความปรากฏในงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก่อนวันฉลองปัสกา

พระยาห์เวห์ หรือ พระเยโฮวาห์ (Jehovah) (ศัพท์ยิว) หรือ พระยะโฮวา (Yahova) เป็นพระนามของพระเป็นเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิม หมายถึง พระบิดา คือ องค์พระผู้เป็นเจ้าในคริสต์ศาสนา

ปัง หมายถึง ขนมปัง ที่เป็นอาหารของชาวยิว หรือ อาหารที่พระเยซูเจ้าประทานแก่เหล่าอัครสาวก อันเป็นอาหารค่ำในงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก่อนเทศกาลปัสกา ซึ่งปัง เปรียบดัง เนื้อ หรือ ภายของพระเยซูเจ้า ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในพิธีศีลมหาสนิท

๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑ เอกสาร หนังสือ และตำรา

๑.๗.๑.๑ พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ)^๔ เขียนหนังสือเรื่อง “มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน” ได้พูดถึงแก่นธรรมของหลักคำสอนของพุทธศาสนา และหลักธรรมต่าง ๆ ที่สำคัญที่พระพุทธองค์ได้ทรงเน้นย้ำให้พุทธบริษัท ๔ ได้ประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะความไม่ประมาทที่เป็นปัจจัยอโงาหา อันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชน ซึ่งพระองค์ได้ทรงตรัสฝากไว้เป็นมรดกกรรมให้พุทธบริษัท ๔ ได้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะทำให้ชีวิตนั้นไม่ต้องตกไปสู่ความทุกข์ยากลำบาก และขณะเดียวกันก็จะสามารถข้ามพ้นความทุกข์ได้ด้วยความไม่ประมาทนั่นเอง

๑.๗.๑.๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^๕ เขียนหนังสือเรื่อง “ไตรลักษณ์” ที่ท่านได้อธิบายถึงลักษณะของสังขาร ที่เป็น อนิจจัง ความไม่เที่ยง ไม่แน่นอน ทุกข์ เป็นทุกข์ เพราะมีความบีบคั้น อนัตตา ว่างเปล่าจากตัวตน ปราศจากสาระใด ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการแสดงปัจจัยอโงาหาท่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน

๑.๗.๑.๓ เสรี พงศ์พิศ^๖ เขียนหนังสือเรื่อง “ศาสนาคริสต์” หนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามจะให้เห็นภาพพื้นฐานความเชื่อ ซึ่งได้พัฒนาขึ้นมาในประวัติศาสตร์ที่ชาวคริสต์เรียกว่าประวัติศาสตร์แห่งความรอด เป็นแนวทางและการขึ้นาเพื่อความเข้าใจเบื้องต้นสำหรับผู้แสวงหาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาคริสต์ และได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์หลายด้านซึ่งมีรายละเอียดมากมาย เริ่มตั้งแต่กำเนิดของพระเยซูอันเป็นต้นกำเนิดของศาสนาคริสต์ เรื่องราวของคำสั่งสอน พิธีกรรมและคัมภีร์พันธสัญญาเดิมและคัมภีร์ พันธสัญญาใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานเลี้ยงและคำสั่งสอนด้วย

๑.๗.๑.๔ วคิน อินทสระ^๗ เขียนหนังสือเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์” พูดถึงหลักปฏิบัติเพื่อความไม่ประมาท อันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนาที่พระองค์ได้ทรงตรัสไว้ในคำสั่งสอนสุดท้าย มีเนื้อหาและรายละเอียดที่อธิบายเรื่องความไม่ประมาทให้ชัดเจนในหลายแง่มุม ซึ่งสามารถทำให้เข้าใจเรื่องความไม่ประมาทของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี และทำให้เข้าใจถึงปัจจัยอโงาหาที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสฝากไว้ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงเป้าหมายของการตรัสเลยทีเดียว

๑.๗.๑.๕ คุณพ่ออัง จักแมง^๘ เขียนหนังสือเรื่อง “อัตลักษณ์คาทอลิก” ที่ได้กล่าวถึงที่มาที่ไปของศาสนาคริสต์ โดยพูดถึงหลักคำสอนที่สำคัญ และความเชื่อความศรัทธาของชาวคริสต์ที่มี

^๔ พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรหันตชัยการพิมพ์), ๒๕๔๐.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ไตรลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด), ๒๕๕๓.

^๖ เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ), ๒๕๔๕.

^๗ วคิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา), ๒๕๔๙.

^๘ คุณพ่ออัง จักแมง, อัตลักษณ์คาทอลิก, (กรุงเทพมหานคร : ปิตินาธิช), ๒๕๕๖.

ต่อหลักคำสอน ตลอดจนจนถึงที่มาและเหตุผลสนับสนุนความเชื่อของคริสต์ศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับ คำสอน ซึ่งข้อมูลนั้นเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยครั้งนี้ด้วย

๑.๗.๑.๖ อีรฟงษ์ มีไรสง^๙ เขียนหนังสือเรื่อง “มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก” ที่ พูดถึงเนื้อหาสาระหรือแก่นธรรมทางศาสนาหลายศาสนา แต่สำหรับในที่นี้ เราจะถือเอาสาระหรือ แก่นธรรมของ ๒ ศาสนา คือพระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา ที่เป็นมรดกทางธรรมที่ได้จาก พระพุทธเจ้า และพระเยซูเจ้าที่ได้ทรงตรัสสั่งสอนไว้ให้ศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้เลย

๑.๗.๑.๗ ราชบัณฑิตยสภา^{๑๐} ได้อธิบายเนื้อหาและความหมายของหลักคำสอนไว้ใน หนังสือ “พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก” กล่าวถึงความหมายและเนื้อหาของหลักธรรมคำสอนของ ศาสนาต่าง ๆ ไว้มากมายหลายด้านด้วยกัน และที่สำคัญประการหนึ่งหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงเนื้อหา ของ ๒ ศาสนา คือ ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ในหลายมิติ ซึ่งมีเนื้อหารายละเอียดมากมายทั้ง หลักธรรมคำสอนและพิธีกรรม ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งกับการเป็นเอกสารประกอบการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ เรื่องของพระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาเป็นอย่างดี

๑.๗.๑.๘ บาทหลวงสมเกียรติ ตรินิกร^{๑๑} เขียนหนังสือเรื่อง “พระทรมานของพระเยซู เจ้า” ที่กล่าวถึงคำสอนทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระเยซูเจ้าในด้านต่าง ๆ มากมายที่สำคัญมากมาย โดยเฉพาะที่พูดเรื่องที่พระองค์ได้รับพระทรมาน และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพระเจ้าในส่วนของ คริสต์ศาสนา ที่ทำให้เห็นประเด็นชัดเจน และเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของการประกาศศาสนาของพระ เยซูเจ้า ที่มีความเกี่ยวข้องกับโอวาทที่พระองค์ได้แสดงไว้เป็นมรดกธรรมอีกด้วย

๑.๗.๑.๙ โจเซฟ แกร์^{๑๒} เขียนหนังสือเรื่อง “ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร” แปลโดย พัน ดอกบัว ที่กล่าวถึงแนวทางการความเชื่อของคนในแต่ละศาสนาต่าง ๆ ว่ามีแนวความคิดที่มา สนับสนุนความเชื่อของตนอย่างไร ที่จะทำให้อันเองนั้นมีความเชื่อต่อศาสนาของตนอย่างสนิทใจ อัน จะไม่ทำให้เกิดความสับสนสงสัยในคำสอนในศาสนาของตน โดยเฉพาะความเชื่อของพระพุทธศาสนา และศาสนาคริสต์ที่มีในหลายด้าน ทั้งเรื่องความไม่ประมาท และเรื่องความรักซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ เรื่องปัจฉิมโอวาท และโอวาทของพระเยซูเจ้า จึงทำให้สนใจข้อมูลเพื่อจะนำมาประกอบการวิจัยครั้งนี้

๑.๗.๑.๑๐ แกรสมิค, จอร์น ดี^{๑๓} เขียนคู่มืออธิบายพระคัมภีร์ ในส่วนของพระวรสาร มารโก ในหนังสือเล่มนี้ มีเนื้อหาภายในเป็นการอธิบายคัมภีร์คริสตธรรม ซึ่งมีเนื้อหาปลีกย่อยที่มีความ สำคัญมากใช้อธิบาย ทำให้เข้าใจถึงรายละเอียดของคัมภีร์พันธสัญญาใหม่ และทำให้เข้าใจ ในเนื้อหาสาระของพระวรสารมารโกเพิ่มมากขึ้น

^๙ อีรฟงษ์ มีไรสง, มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์), ๒๕๕๑.

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน), ๒๕๕๒.

^{๑๑} บาทหลวงสมเกียรติ ตรินิกร, พระทรมานของพระเยซูเจ้า, (นครปฐม : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนา งานวิชาการ วิทยาลัยแสงธรรม), ๒๕๕๘.

^{๑๒} โจเซฟ แกร์, ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม), ๒๕๕๔.

^{๑๓} แกรสมิค, จอร์น ดี, มารโก (BKC เล่มที่ ๑๔), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เค จี เอ็ม), ๑๙๙๘.

๑.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒.๑ พระศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ พลวัน)^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ห่มหาปรินิพพานสูตร: ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งเพื่อศึกษาถึงหลักธรรมในมหาปรินิพพานสูตร อันเป็นหลักธรรมที่มุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา อันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องบุญและบาปในพุทธศาสนา ซึ่งเรื่องบุญและบาปในทางพระพุทธศาสนานั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นหลักการนำไปสู่การศึกษาความเชื่อของทั้ง ๒ ศาสนา อันจะนำศาสนิกชน ให้มีความมั่นคงและได้ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางศาสนาอย่างไม่หวั่นไหว ซึ่งหลักความเชื่อนี้ก็มีผลมาจากการตรัสปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า เพราะเมื่อเหล่าสาวกเชื่อในหลักคำสอนแล้ว ก็พากันทำแต่บุญและละเว้นการทำบาป หมั่นประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดตามหลักธรรมได้

๑.๗.๒.๒ พระครูประสิทธิสรคุณ (บุรินทร์ จิตธมโม)^{๑๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความไม่ประมาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งเพื่อศึกษาความไม่ประมาทตั้งแต่ความหมาย ลักษณะและความสำคัญของความไม่ประมาท ซึ่งความไม่ประมาทเป็นหลักธรรมสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นรากฐานของความคิดทั้งมวล เพราะหากมีความประมาทย่อมไม่อาจบรรลุถึงวัตถุประสงค์แห่งการปฏิบัติธรรมนั้น ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้บุคคลจึงไม่ควรประมาทในชีวิต ในการงาน ในการปฏิบัติธรรม เป็นต้น ด้วยว่า เมื่อมีความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลายแล้ว ย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์ อันยิ่งใหญ่ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ฉะนั้นความไม่ประมาทจึงนับได้ว่า เป็นอุดมมงคลแห่งชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าโดยตรง

๑.๗.๒.๓ พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปณโณ (ศรียะอาจ)^{๑๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งเพื่อศึกษาการเมืองการปกครองของพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล อันจะทำให้เราเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายสำคัญของการเผยแผ่พระศาสนา และรวมไปจนถึงเนื้อหาสาระซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการตรัสปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ตลอดจนหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพระพุทธศาสนาของพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้เทคนิคและวิธีการที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปเพื่อให้เหมาะกับแต่ละบุคคล มีจุดมุ่งหมายในการสอนที่มุ่งให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้เห็นด้วยเหตุและผล อันผู้ฟังสามารถที่จะตรองได้ด้วยตนเอง จนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติจนเห็นผลจากการปฏิบัติได้ ทรงมี

^{๑๔} พระศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ พลวัน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ห่มหาปรินิพพานสูตร : ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

^{๑๕} พระครูประสิทธิสรคุณ (บุรินทร์ จิตธมโม), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความไม่ประมาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

^{๑๖} พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปณโณ (ศรียะอาจ), “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

หลักการสอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างกันในเรื่องระดับสติปัญญาของผู้ฟังเปรียบด้วยบุคคล ๔ จำพวก พระพุทธเจ้าจึงเลือกใช้วิธีการสอน ที่แตกต่างกันตลอดทั้งทรงคำนึงถึงเนื้อหาที่ทรงสอน เพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลแต่ละประเภทที่มีระดับสติปัญญาและความสามารถ หรือมีศักยภาพในการรับฟัง แตกต่างกันไป ซึ่งงานวิจัยนี้มีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์การทำวิจัยเรื่องการตรัสปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

๑.๗.๒.๔ พระมหาสุณันท์ จันทโสภโณ^{๑๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคำสอนเรื่อง ไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งเพื่อศึกษาถึงสังขาร ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่มีลักษณะเด่นคือ เป็นไปตามธรรมชาติที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ อันประกอบด้วย อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ไม่แน่นอน มีความสิ้นสลายไป ทุกขัง คือ มีความบีบคั้นเป็นลักษณะทำให้เกิดทุกข์ ทนอยู่ในรูปเดิมไม่ได้ อนัตตา คือ ไม่มีตัวตน ไม่มีแก่นสาร หรือสาระใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งงานวิจัยเรื่อง การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนานี้ มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับการตรัสปัจฉิมโอวาทโดยตรง

๑.๗.๒.๕ พระมหาปัญญา สุขสมปนโน (ผาดิวโรตม)^{๑๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับพระคัมภีร์คริสต์ธรรม” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งเพื่อศึกษาหลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาหลักแห่งเมตตาในคัมภีร์พระคริสต์ธรรม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์การนำหลักเมตตาธรรมมาใช้ในการเสริมสร้างสันติภาพของบุคคล และสังคม ซึ่งจากการวิจัยพบว่า หลักเมตตาธรรมเป็นสิ่งสูงสุดของการเสริมสร้างให้ทุกชีวิตบนโลกใบนี้อยู่ด้วยกันอย่างมีสันติภาพ ถ้ามองว่า ความรักหรือเมตตาธรรมนั้นจะเป็นนามธรรม แต่การจะรับรู้และสัมผัสได้นั้นเกิดจากการประพฤติปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในจิตใจของตนเองแล้วส่งไปถึงผู้อื่น เหมือนความสุขความทุกข์นั้นจะต้องรับรู้ด้วยตัวเองถึงจะบอกได้ว่าเป็นอย่างไร ฉะนั้น การสัมผัสถึงหลักเมตตาธรรมนั้น ก็ฉนั้น ซึ่งหลักเมตตาธรรมนี้ก็เป็ผลเกี่ยวเนื่องมากจากการตรัสปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงใช้หลักเมตตาธรรมในการสั่งสอนพระสาวก และการแสดงธรรมของพระเยซูเจ้าก็เช่นกันพระองค์ได้ทรงตรัสสอนให้พระสาวกมีความรักความเมตตาต่อกันด้วย

๑.๗.๒.๖ พระชัชวาลย์ ศรีสุข^{๑๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งเพื่อศึกษาความไม่ดี ความยำแยะความตกต่ำของจิตใจทำให้เกิดบุคลิกภาพที่ไม่ดีแล้วหาสาเหตุ จากนั้นศึกษาแนวทาง ตลอดถึงแนวคิดและหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพให้ดีขึ้น

^{๑๗} พระมหาสุณันท์ จันทโสภโณ, “การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๙.

^{๑๘} พระมหาปัญญา สุขสมปนโน (ผาดิวโรตม), “การศึกษาวิเคราะห์หลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับพระคัมภีร์คริสต์ธรรม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๑๙} พระชัชวาลย์ ศรีสุข, “ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๑.

เพื่อให้เป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนา อันเป็นการศึกษาและการพัฒนาหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปัจฉิมโอวาท และพระเยซูเจ้าได้แสดงโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

๑.๗.๒.๗ เจ้าอธิการทองใบ อมโร^{๒๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรม ที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักธรรมต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการบรรลุดุธรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับการทำงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้าเป็นอย่างดี เพราะจะทำให้ทราบถึงจุดประสงค์และเงื่อนไขของการแสดงโอวาท และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท ตลอดถึงหลักการและวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้ถึงจุดหมายสูงสุดตามหลักคำสอนได้ในที่สุด

๑.๗.๒.๘ แม่ชีภคพร ธรรมญาณี^{๒๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชนในการฝึกจิตผู้สูงวัย” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชน ซึ่งเป็นหลัก ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนสอนให้พิจารณาถึง ความจริงมี ๕ ประเภท ที่มีความเกี่ยวข้องกับร่างกายและสังขาร ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา คือให้พิจารณาความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจ และกรรมที่เราทำกรรมอันใดไว้ต้องได้รับผลกรรมนั้น ๆ ตามนัยแห่งการพิจารณาอภินิหารปัจเจกชน ได้ทุกโอกาสหรือพิจารณาบ่อย ๆ ให้เป็นกิจวัตรประจำวัน ด้วยสติปัญญา และอยู่ในกรอบของไตรสิกขา เป็นต้น เห็นและเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต จนนำไปสู่การปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ในการพิจารณาธรรมที่ควรพิจารณาคืออภินิหารปัจเจกชน เพื่อให้ยอมรับตามความจริง ซึ่งเราทุกคน ต้องพิจารณาเพื่อให้เข้าใจความจริงของชีวิต และดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ซึ่งสอดคล้องกับปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า

๑.๗.๒.๙ สุวรรณา ชัยพรแก้ว^{๒๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารกับภาวะผู้นำของพระเยซูในพระวรสารทั้งสี่” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการสื่อสารที่แสดงความเป็นผู้นำของพระเยซูในบริบทสังคมปาเลสไตน์ในอดีตที่ปรากฏอยู่ในพระวรสารทั้งสี่ฉบับ ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นผู้นำของพระเยซู และศึกษาความเห็นของศาสนิกชนไทยต่อภาวะผู้นำของพระเยซูในบริบทสังคมปัจจุบัน ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้ ยังมีเนื้อหาของหลักคำสอน และหลักการวิธีการที่สำคัญมากมาย ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยครั้งนี้อย่างมาก

^{๒๐} เจ้าอธิการทองใบ อมโร, “การศึกษาหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๒๑} แม่ชีภคพร ธรรมญาณี, “ศึกษาแนวทางการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชนในการฝึกจิตผู้สูงวัย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

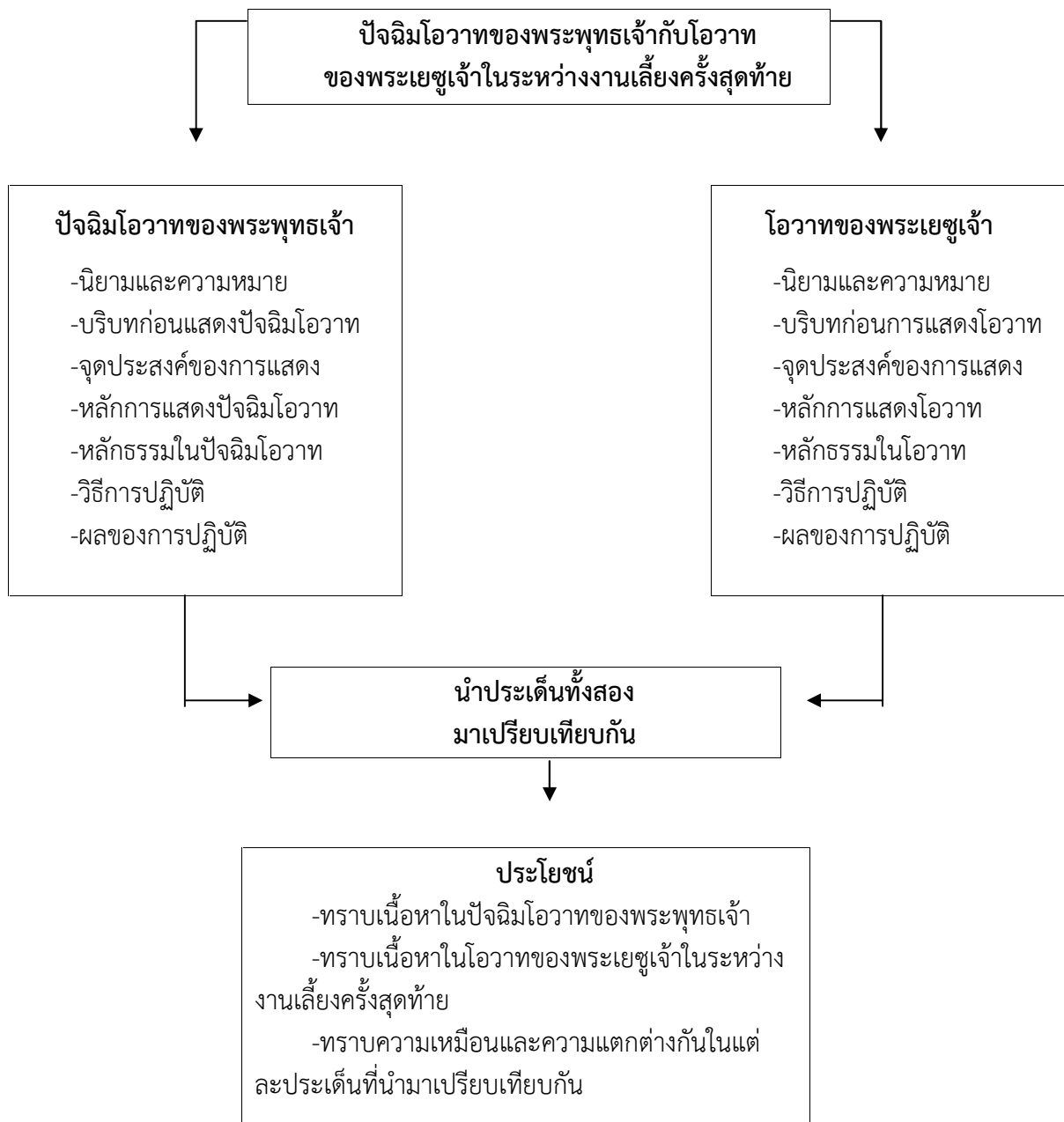
^{๒๒} สุวรรณา ชัยพรแก้ว, “การสื่อสารกับภาวะผู้นำของพระเยซูในพระวรสารทั้งสี่”, *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙.

๑.๗.๒.๑๐ ทรงวิทย์ แก้วศรี^{๒๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า” งานวิจัยนี้ มีจุดมุ่งเพื่อศึกษาหลักการและวิธีการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้เทคนิคและวิธีการที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปเพื่อให้เหมาะกับแต่ละบุคคล มีจุดมุ่งหมายในการสอนที่มุ่งให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้เห็นด้วยเหตุและผล อันผู้ฟังสามารถที่จะตรองได้ด้วยตนเอง จนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติจนเห็นผลจากการปฏิบัติได้ ตลอดถึงจะได้ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนและทัศนคติ การศึกษาถึงพัฒนาการศึกษาและการประกาศหลักคำสอนของทั้งพระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนาตลอดจนถึงรูปแบบของการเผยแผ่ธรรมด้วย จึงถือว่างานวิจัยนี้มีสาระสำคัญที่จะช่วยให้การทำวิจัยในครั้งนี้ได้มีข้อมูลเพิ่มอย่างชัดเจนขึ้นอีก

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้นำมาเสนอนั้น ล้วนมีเนื้อหาความสำคัญและเป็นประโยชน์แก่การทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเนื้อหาของเอกสารและรายงานการทำวิจัยนี้ ล้วนมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันโดยตรง อันเป็นส่วนสำคัญในการทำวิจัยให้ได้ผลดี แต่ในเอกสารและงานวิจัยเหล่านี้ยังขาดการเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความเหมือนและความต่างระหว่างปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาในประเด็นดังกล่าว เพื่อความเข้าใจแจ่มชัดระหว่างสารัตถะทางศาสนาและความสมบูรณ์ในเชิงวิชาการต่อไป

^{๒๓} ทรงวิทย์ แก้วศรี, “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงปัจจัยอิโวาทของพระพุทธรเจ้า
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงโอิวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างของเนื้อหาปัจจัยอิโวาทของพระพุทธรเจ้าและโอิวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

บทที่ ๒

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาเนื้อหาของปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงไว้เป็นมรดกธรรมให้แก่พุทธบริษัททั้ง ๔ ได้ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อจะได้ไม่เกิดความประมาทหรือผิดพลาดในการดำเนินชีวิต ตามเนื้อหาในมหาปริณิพพานสูตร ที่มีเนื้อความปรากฏอยู่ทั้งในพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกา ตลอดจนเอกสารตำรา และหนังสือร่วมสมัยต่างๆ เพื่อตอบปัญหาการวิจัยให้ได้เนื้อหาที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ในประเด็น นิยามและความหมาย บริบทของการแสดงปัจฉิมโอวาท จุดประสงค์ของการแสดงปัจฉิมโอวาท หลักการแสดงปัจฉิมโอวาท หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในปัจฉิมโอวาท วิธีการปฏิบัติในปัจฉิมโอวาท และผลของการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

๒.๑ นิยามและความหมายของปัจฉิมโอวาท

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า คือการแสดงธรรมครั้งสุดท้ายแก่เหล่าพระอัครสาวก กล่าวคือเป็นคำสอนครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้าก่อนที่พระองค์จะดับขันธปรินิพพาน^๑ ดังมีเนื้อความปรากฏในมหาปริณิพพานสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่มีการบันทึกประมวลลำดับเหตุการณ์และพระธรรมเทศนาในขบวนเสด็จจาริกแสดงธรรมครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้า^๒ ซึ่งคำว่า “ปัจฉิมโอวาท” เป็นคำสองคำรวมกันอยู่ ๒ คำ คือ คำว่า ปัจฉิม และ โอวาท ดังนั้น จะได้ศึกษาหาความหมายของคำว่า ปัจฉิม และคำว่า โอวาท ว่ามีความหมายอย่างไร

คำว่า ปัจฉิม หมายถึง เกิดภายหลัง, มีในภายหลัง^๓ หรือสุดท้าย^๔ ครั้งสุดท้ายข้างหลังสุด ซึ่งไม่มีอีกแล้ว และคำว่า โอวาท หมายถึง คำแนะนำ คำกล่าวสอนตักเตือน^๕ หรือว่า คำบอกกล่าวพร่ำสอนด้วยความหวังดีเพื่อให้ประพฤติแต่สิ่งดีงาม เมื่อนำมารวมกันเป็นคำว่า ปัจฉิมโอวาท หรือ

^๑ พระศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ พลวัน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มหาปริณิพพานสูตร : ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๓.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓๒.

^๓ พระอุตรคณาธิการ (ชวนทร์ สระคำ), พจนานุกรม บาลี - ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐๔.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓๐.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๐.

ปัจฉิมพุทธพจน์^๖ หมายถึง คำสอนครั้งสุดท้าย หรือการแสดงธรรมครั้งสุดท้าย คือพระดำรัสสุดท้ายของพระพุทธเจ้าก่อนจะปรินิพพาน^๗

ดังนั้น ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า จึงหมายถึง ปัจฉิมเทศนา หรือการแสดงธรรมครั้งสุดท้าย กล่าวคือ การที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมและทรงสั่งสอนเป็นครั้งสุดท้ายแก่เหล่าพระสาวกก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ตามที่มีปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร ซึ่งปัจฉิมโอวาท คือคำสอนครั้งสุดท้าย ที่พระองค์ทรงแสดงไว้เป็นมรดกธรรมเพื่อย้ำเตือนให้พุทธบริษัท ๔ ได้ประพฤติปฏิบัติตามก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน อันมีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^๘

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะในมหาปรินิพพานสูตรแล้ว จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงปัจฉิมโอวาทไว้ ก็เพื่อจะสอนให้พุทธบริษัท ๔ ได้เห็นถึงความไม่ประมาท ที่ทรงทอดพระเนตรถึงสังขารทั้งหลาย ไม่มีความมั่นคงแน่นอน มีแต่ผู้พังเสื่อมสลายลงไปทุกขณะ จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ควรจะละทิ้งไปเสีย แล้วหมั่นเพียรเร่งทำกิจ คือการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้นไปโดยเร็ว เพื่อให้พ้นจากทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ และได้พบแต่ความสงบสุขร่มเย็นคือพระนิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในการแสดงปัจฉิมโอวาทครั้งนี้ ถือเป็นมรดกธรรมสำคัญ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงในช่วงเวลาที่เหมาะแก่โอกาส กล่าวคือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงดี เพียบพร้อมด้วยพุทธบริษัท ๔ อีกทั้งบริบทของสังคมบ้านเมืองก็เป็นไปด้วยความสงบร่มเย็น

๒.๒ บริบทของการแสดงปัจฉิมโอวาท

ในสมัยพุทธกาล ชมพูทวีปมีการปกครองโดยแบ่งเป็นแคว้น ได้ ๑๖ แคว้น^๙ หรือ ๑๖ รัฐ และในจำนวน ทั้ง ๑๖ รัฐนี้ ต่างทำสงครามแย่งชิงอำนาจกันและกัน รัฐไหน มีกำลังน้อยก็ตกเป็นเมืองขึ้นของรัฐใหญ่ รัฐต่าง ๆ จึงถูกลดจำนวนลง คงเหลือรัฐที่เป็นมหาอำนาจเพียง ๔ รัฐ คือวงศ์สะอวันตี โกลล และมคธ^{๑๐} บรรดาแคว้นเล็ก ๆ ทั้งหลาย ก็อยู่ภายใต้ปกครองของแคว้นมหาอำนาจใหญ่เหล่านี้ด้วย ในบรรดารัฐเล็ก ๆ นั้น ก็มีกรุงกบิลพัสดุ์ และกรุงเทวทหะ ซึ่งทั้ง ๒ รัฐนี้ มีกษัตริย์ผู้ปกครองนคร ที่สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าโอกกากราช ซึ่งแม้เวลาผ่านไปทั้งสองเมืองมีการอภิเษกสมรสระหว่างกันตลอดเวลา คือพระเจ้าสุทโธทนะได้อภิเษกกับเจ้าหญิงสิริมหามายา พระธิดาของพระเจ้าอัญชนะ แห่งกรุงเทวทหะ หลังจากพระบิดาคือพระเจ้าสีหฬุสสวรรคตแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะ

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก, หน้า ๓๙๕.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๓๐.

^๘ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๑, ๒๑๘/๑๖๖.

^๙ พระมหาดาวสยาม วชิรปณโย, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๑๐} พระมหาอภิวิชญ์ วีระปณโย (ศรียะอาจ), “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔.

ได้ครองราชสมบัติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์สีบมา^{๑๑} และในบรรดารัฐมหาอำนาจทั้ง ๔ แคว้นนี้ แคว้นมคธ มีเมืองหลวงชื่อว่ากรุงราชคฤห์ มีพระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นพระราชอาปกครอง และแคว้นโกศล เมืองหลวงชื่อว่ากรุงสาวัตถี มีพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเป็นพระราชอาปกครอง พระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิทั้ง ๒ พระองค์นี้ ทรงเป็นพระสหายกันและกัน แต่ละพระองค์ก็ได้พระกนิษฐาของกันและกันเป็นมเหสีด้วย^{๑๒} จึงทำให้ไม่มีศึกสงครามใหญ่โต สังคมในสมัยนั้นจึงค่อนข้างจะสงบ

ส่วนทางด้านศาสนานั้น ในชมพูทวีปมีการนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือกันว่าเป็นศาสนาที่มีอายุเก่าแก่มาก นอกจากนี้มีลัทธิครุทั้ง ๖^{๑๓} มีลัทธิปุรณะกัสสปะ^{๑๔} เป็นต้น แต่ศาสนาและลัทธิเหล่านี้ ก็เป็นที่ฟังได้แค่ในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ตามความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ที่เรียกว่า วรรณะทั้ง ๔ อันเป็นการจำกัดสิทธิความเท่าเทียม และกีดกันการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของคนในสังคม และไม่อาจทำให้ผู้คนในสมัยนั้นพ้นจากทุกข์ได้

พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดเกิดขึ้น โดยการที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔^{๑๕} อันเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ แล้วเกิดสลดพระทัยจึงได้เสด็จออกบวชบำเพ็ญเพียร จนได้บรรลุถึงสัจจะธรรม อันเป็นไปเพื่อความพ้นจากทุกข์ จากการเวียนว่ายตายเกิด หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ก็ได้เสด็จออกแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์^{๑๖} มีพระสาวกมากมาย พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงและแก้ไขสังคมอินเดียในยุคนั้น ให้ดีขึ้นจากการกดขี่ของพราหมณ์จากการเหลื่อมล้ำทางสังคม และจากการถือวรรณะจัด^{๑๗} แต่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ในสมัยแรกยังมีปัญหาอุปสรรคจากการกีดกันทางศาสนา แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนา โดยการเข้าหาพระราชาเป็นสำคัญ จนทำให้พระราชาผู้ปกครองแคว้นแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้ว จากนั้นระดับรองลงมาก็ไม่เป็นการยากสำหรับการเผยแผ่ แม้แต่แคว้นเล็ก ๆ อื่น ๆ ก็ต่างพากันหันมานับถือพระพุทธศาสนาด้วย ในสมัยเริ่มต้นการประกาศพระศาสนา พระอัครสาวกล้วนแต่เป็นอรหันต์ทั้งหมด ซึ่งนับจำนวนได้ทั้งสิ้น ๖๑ องค์ รวมทั้งพระศาสดา^{๑๘} แล้วพระองค์ก็ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนา โดยมีพระวาจาว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล

^{๑๑} พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า ๒๖.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙๐.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๔} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติพระพุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๖๖.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๓-๕๓/๒๒-๓๐.

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๘๕.

^{๑๗} พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า ๔๓.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑-๔๐.

และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่างไม่ไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไป ยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม^{๑๙}

ในเนื้อหาของพุทธพจน์นั้นมีใจความว่า พระองค์ทรงพ้นจากบ่วงคือกิเลสทั้งหลาย ที่มาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งของทิพย์และของมนุษย์ จนได้ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง แม้ในพระสาวกทั้งหลายก็เช่นกัน ล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ที่หมดสิ้นอาสวะกิเลสแล้ว พระองค์จึงทรงส่งพระอัครสาวกทั้งหลายไปประกาศพระศาสนา เพื่อเผยแผ่สัจจะธรรม อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่ชาวโลกทั้งหลาย แล้วทรงให้ไปตามเส้นทาง ๆ ละหนึ่งรูป เพื่อประกาศพรหมจรรย์ และอธิบายธรรมให้เข้าใจง่ายอย่างครบถ้วนบริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วยความงามอันพร้อมพร้อมครบถ้วน แม้พระองค์เองก็จะทรงออกไปแสดงธรรมเพื่อประกาศสัจจะธรรมเผยแผ่พระศาสนาเช่นกัน

ต่อมาพระพุทธองค์ก็ทรงโปรดให้เจ้าชาย เจ้าหญิง เชื้อสายศากยวงศ์ได้บวช โดยเริ่มจากกษัตริย์ทั้ง ๖ มีพระอนุรุทธะ และพระอานนท์ เป็นต้น จากนั้นก็ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตรมีได้บวชเป็นภิกษุณี ที่ถือว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงได้บวชเป็นภิกษุณี เพราะพระพุทธเจ้าทรงเห็นถึงศักยภาพของผู้หญิงที่สามารถจะดำรงสถานภาพเป็นนักบวชและบรรลุนิพพานได้เช่นเดียวกับผู้ชาย^{๒๐} ถือเป็นการเปิดกว้างให้ผู้หญิงเป็นครั้งประวัติศาสตร์ของอินเดียเลยทีเดียว และยังมีอุบาสกอุบาสิกาได้บวชในพระพุทธศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก จนทำให้มีพุทธบริษัท ๔ ครบ และพระพุทธองค์ยังทรงแสดงธรรมโปรดพุทธบริษัทอีกหลายเหตุการณ์ หลายสถานที่ จนทำให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงดี ดังมีพุทธพจน์ว่า

จุนทะ บัดนี้ มีภิกษุสาวกผู้เป็นเถระของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก่ล้าวก้า บรรลุนิพพานอันเกษมจากโยคะ อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดงธรรม ให้มีปาฏิหาริย์ ปราบปรึบวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ บัดนี้ มีภิกษุสาวกผู้เป็นมฆฉิมมะของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม บัดนี้ มีภิกษุสาวกผู้เป็นนวกะของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม บัดนี้ มีภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นเถรีของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม บัดนี้ มีภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นมฆฉิมมาของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม บัดนี้ มีภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นนวกาของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม บัดนี้ มีอุบาสกสาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์ของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม บัดนี้ มีอุบาสกสาวก ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคามของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกาผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์ของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคามของเราเป็นผู้เฉียบแหลม

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๒๐} มนตรี สิริโรจนานันท์, สตรีในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๐.

จนทะ บัดนี้ พรหมจรรย์ ของเราบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มันคงดี จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๒๑}

พุทธพจน์ดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงความที่พระพุทธศาสนาได้เจริญมั่นคง มีความถาวรหยั่งรากลึกลงในชมพูทวีป โดยมีทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ผู้เพียบพร้อมด้วยการปฏิบัติ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติสมควร มีความสมบูรณ์พร้อมแล้ว อันจะทำให้พุทธศาสนิกชนได้อยู่ดีมีสุข และจะทำให้สังคมเกิดความสันติสุขร่มเย็นทั่วกัน ซึ่งจากการที่พระพุทธองค์ทรงดำริถึงเหตุดังกล่าวนี้ เป็นเหตุให้พระองค์ตัดสินพระทัยปลงพระชนมายุสังขาร ตามคำทูลขอของมาร จากนั้น ๓ เดือน พระพุทธองค์จึงได้แสดงปัจฉิมโอวาทไว้เพื่อเป็นมรดกธรรม ให้พุทธศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันไป ก่อนที่พระองค์จะแสดงปัจฉิมโอวาท ยังมีเหตุการณ์สำคัญมากมาย ดังเช่น เหตุการณ์ที่ปริพพาชกชื่อสุภัททะ มาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระอานนท์จะไม่ให้เข้าเฝ้า แต่พระผู้มีพระภาคทรงทราบจึงทรงอนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ เมื่อกราบทูลถาม ทรงโต้ตอบแสดงธรรมให้ฟัง ก็ขอบวชและเพียรพยายามจนได้บรรลุอรหัตตผลไม่ช้า นับเป็นพระสาวกองค์สุดท้ายที่ทันเห็นพระพุทธเจ้า และต่อมาพระพุทธองค์ก็ทรงตรัสสั่งความแก่พระอานนท์ว่า

อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า “ปาพจน์ มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา” ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุไม่ควรเรียกกันและกันด้วยวาหะว่า “อาวุโส” เหมือนดังที่เรียกกันตอนนี้ ภิกษุผู้แก่กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า โดยชื่อหรือตระกูล โดยวาหะว่า ‘อาวุโส’ ก็ได้ ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า “ภันเต” หรือ “อายุสมา” ก็ได้ อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างก็ถอนได้ อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์ แก่ภิกษุฉันทะ” ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “พรหมทัณฑ์เป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ ภิกษุฉันทะพึงพูดได้ตามต้องการ แต่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพร้าสอนเธอ”^{๒๒}

ในพุทธพจน์ดังกล่าว มีเนื้อหาที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสั่งแก่พระอานนท์อยู่ คือ

๑. ธรรมและวินัยที่พระองค์แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว จะเป็นศาสดาแทนพระองค์
๒. ภิกษุไม่ควรเรียกกันและกันด้วยวาหะว่า “อาวุโส” เหมือนที่เรียกกันอยู่ตอนนี้ ภิกษุผู้แก่กว่าให้เรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า โดยชื่อ หรือตระกูล หรือด้วยวาหะว่า ‘อาวุโส’ ก็ได้ ภิกษุผู้อ่อนกว่าก็ควรเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า “ภันเต” หรือ “อายุสมา” ก็ได้
๓. ถ้าพระองค์ล่วงลับไป ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างก็ถอนได้
๔. เมื่อพระองค์ล่วงลับไป สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์ แก่ภิกษุฉันทะ โดยที่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพร้าสอนเธอ

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๕/๑๓๕-๑๓๖.

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔-๑๖๕.

ต่อจากนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา และทรงเปิดโอกาสว่า ถ้าภิกษุแม้รูปหนึ่งมีความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ ก็ให้ถามได้ อย่าเดือดร้อนใจว่า ศาสดาอยู่ต่อหน้า แต่มิได้ถามในที่ต่อหน้า แต่ก็ไม่มีใครใดถาม พระพุทธองค์จึงทรงแสดงปัจฉิมโอวาทฝากไว้เป็นมรดกธรรม แล้วพระองค์จึงทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน

จากประเด็นดังกล่าวมาสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงดำริว่าบริบททางสังคมการเมืองและการศาสนา ไม่มีความไกลห่าง ทางศาสนาค่อนข้างจะสงบ ทางสังคมก็มีความเป็นปึกแผ่น และพระพุทธศาสนา ก็มีความเจริญมั่นคงดี ประดิษฐานถาวรหยั่งรากลึกลงในชมพูทวีป โดยมีพร้อมทั้งบริษัท ๔ ผู้เพียบพร้อมด้วยการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติสมควร มีความสมบูรณ์บริบูรณ์พร้อม อันเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนได้อยู่ดีมีสุข และทำให้สังคมเกิดความสันติสุขร่มเย็นทั่วกัน ด้วยความสงบร่มเย็นดังกล่าวนี้เอง ไม่มีเรื่องอื่นใดที่น่าเป็นห่วงกังวล คงมีแต่เรื่องความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ จากการที่พระพุทธองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ อันเป็นเหตุให้พระองค์ทรงเสด็จออกบวชแสวงหาโมกขธรรม ที่เป็นต้นเหตุแห่งพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธองค์จึงตรัสสอนถึงความไม่ประมาท ให้รีบเร่งปฏิบัติให้พ้นจากทุกข์ โดยทรงยกสังขาร ขึ้นมาพิจารณา ให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ มีความบีบคั้นอันทำให้เกิดทุกข์ มีความเสื่อมสลายไป ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น แล้วรีบเร่งทำกิจที่ควรทำให้สำเร็จลุล่วงไปในที่สุด

๒.๓ จุดประสงค์ของการแสดงปัจฉิมโอวาท

ปัจฉิมโอวาทที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้น พระองค์ทรงมีจุดประสงค์จะให้พุทธบริษัทได้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท แล้วรีบเร่งประพฤติปฏิบัติในการทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ก็เพราะความทุกข์ทั้งหลายสร้างความลำบาก ความทุกข์ยาก ความทรมานแก่เหล่าสรรพสัตว์ที่เวียนว่ายเกิดในสังสารวัฏ จึงได้ตรัสบอกวาสังขารมีความเสื่อม เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน แล้วให้รีบเร่งทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท การทำหน้าที่ให้สำเร็จก็คือ การทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป เพราะการใช้ชีวิตล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งสิ้น สิ่งอื่นนอกจากทุกข์แล้ว ไม่มีอะไรเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นดำรงอยู่ และแปรผันไป นอกจากทุกข์ ไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรอื่นดับไป”^{๒๓}

จากพุทธพจน์ที่ปรากฏ พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงทุกข์ว่าเป็นสิ่งที่จะต้องทำให้สิ้นไป เพราะในโลกนี้มีแต่ทุกข์ทั้งนั้น ไม่ว่าจะทั้งการเกิด การแก่ชรา การเจ็บป่วย หรือแม้แต่การตายลง ก็ล้วนเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ในเหตุแห่งทุกข์นี้ พระพุทธองค์ทรงปรารภถึง “เทวทูต ๔” ที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงพบเห็น อันเป็นเหตุให้พระองค์เสด็จออกผนวชแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย สมณะนั้น ๓ อย่างแรกเป็นเทวทูต ส่วนสมณะเรียกรวมเข้าเป็นเทวทูตไปด้วยโดยปริยาย เพราะมาในหมวดเดียวกัน^{๒๔} เทวทูตโดยทั่วไปหมายถึงทูตของพญายม หรือผู้สื่อข่าวของพญายมที่มาคอยเตือนมนุษย์

^{๒๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๑/๒๒๗.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๙.

ล่วงหน้าว่าจะต้องตายในไม่ช้า^{๒๕} หรือสถานะที่เตือนให้นึกถึงความตายเพื่อจะได้ไม่ประมาททำความดีเตรียมไว้^{๒๖}

ฉะนั้น การดับทุกข์จึงเป็นกิจหน้าที่ ที่ต้องทำให้สำเร็จเสร็จสิ้นไป โดยการตั้งอยู่ในความไม่ประมาท แล้วรีบเร่งทำกิจหน้าที่ให้เสร็จสิ้น ดังพุทธพจน์ว่า “เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๒๗} โดยต้องหมั่นคอยระวังมิให้ความประมาทเกิดขึ้น สิ่งที่เกื้อหนุนให้เกิดความประมาทคือความเมา ๓ อย่าง^{๒๘} ได้แก่ ๑. ความเมาในวัย คือคิดว่าเรายังหนุ่มสาว ยังไม่ต้องละอกุศล ยังไม่ต้องเจริญกุศล ๒. ความเมาในความไม่มีโรค คือคิดว่าเรายังแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ยังไม่ต้องละอกุศล ๓. ความเมาในชีวิต คือคิดว่าเรายังไม่ตาย ยังมีชีวิตสืบต่อไปได้นาน ยังไม่ต้องละอกุศล ยังไม่ต้องเจริญกุศล ความเมาทั้ง ๓ อย่าง คือ ความเมาในวัย ความเมาในความไม่มีโรค ความเมาในชีวิต เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้เกิดความประมาท อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับการเกิด แก่ เจ็บ และตายในสังสารวัฏ เพราะเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว การดำเนินชีวิตล้วนแต่เป็นทุกข์ หากมีวามานเกิด ความประมาท ก็จะไม่สามารถพ้นจากความทุกข์ได้ จึงควรดำรงตนอยู่บนความไม่ประมาท หมั่นประพฤติปฏิบัติธรรม ด้วยการเจริญสติ เพื่อทำกิจหน้าที่คือการทำ ความดับทุกข์ให้เสร็จสิ้นไปตามจุดประสงค์ของการแสดงปัจฉิมโอวาทที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ให้แก่พุทธบริษัททั้งหลาย

๒.๔ หลักการแสดงปัจฉิมโอวาท

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้านั้น เป็นลักษณะคำสอนที่ทรงย้ำเตือนพุทธบริษัท ๔ ได้ประพฤติปฏิบัติ ผ่านพระภิกษุทั้งหลาย ซึ่งในการแสดงปัจฉิมโอวาทนี้ พระองค์ทรงมีหลักการแสดงเพื่อประโยชน์แก่พุทธบริษัท ๓ ประการ คือ ๑) ให้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท เพราะความไม่ประมาทคือการไม่อยู่ปราศจากสติ ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการดำรงชีวิต ๒) ทรงย้ำเตือนให้เห็นความจริงของสังขาร ว่ามีความเสื่อมไปสิ้นไป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ๓) ให้เร่งรีบทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จไปโดยเร็ว กล่าวคือ ให้หมั่นประพฤติปฏิบัติในการทำ ความดับทุกข์ให้สิ้นไปโดยเร็ว ซึ่งจะอธิบายดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ทรงสอนให้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท ในการดำรงชีวิตให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพนั้น ควรดำรงตนอย่างมีสติ คือให้ทำหน้าที่ด้วยความไม่ประมาท การที่พระพุทธองค์ทรงตรัสให้ทำด้วยความไม่ประมาท ก็เพราะความไม่ประมาทเป็นหลักธรรมสำคัญ ได้ครอบคลุมเนื้อหาของหลักธรรมคำสอนทั้งหมด ดังที่มีปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงสรรพสิ่ง ทั้งที่เป็นคน สัตว์ สิ่งของทั้งหมด ทั้งที่เป็นกุศล และอกุศล ทั้งที่เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม ทุกอย่าง รวมถึงอยู่ในความไม่ประมาททั้งหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า

^{๒๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓๐.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๓๓๐.

^{๒๗} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๑, ๒๑๘/๑๖๖.

^{๒๘} แม่ชีภคพร ธรรมญาณิ, “ศึกษาแนวทางการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชนในการฝึกจิตผู้สูงวัย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙.

ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายไม่มีเท้า มีสองเท้า มีสี่เท้า หรือมีเท้ามากก็ตาม มีรูปหรือไม่มีรูปก็ตาม มีสัญญาไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ตาม มีประมาณเท่าใด ตลาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์มีประมาณเท่า นั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น^{๒๙}

ความไม่ประมาทคือธรรมที่เป็นศูนย์รวมของหลักธรรมทั้งปวง ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสอธิบายไว้ในพระคาถาดังกล่าวไว้ พระตลาคตผู้ทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเลิศบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ฉันใด ความไม่ประมาทก็เป็นศูนย์รวมของธรรมทั้งหมด ฉันนั้นเช่นกัน ซึ่งความไม่ประมาทนั้น ถือว่ามีความสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างยิ่ง เพราะถ้าบุคคลดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาทแล้ว ก็มักจะประสบผลสำเร็จในชีวิตได้ ฉะนั้น ควรตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท

ประการที่สอง ทรงย้ำเตือนให้เห็นความจริงของสังขาร โดยพระพุทธองค์ทรงสอนว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา” หมายถึง สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีความบีบคั้นเป็นทุกข์ และว่างเปล่าจากตัวตน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น พระพุทธองค์จึงทรงยกสังขารมาให้พิจารณาเป็นเบื้องต้น เพื่อให้เห็นถึงความจริงแท้ของสังขาร ที่ไม่มีแก่นสาร ไม่ควรยึดถือเอาไว้ อันเป็นการกระตุ้นให้ละจากสังขาร โดยการนี้พระองค์ทรงนำเอาหลักธรรมคือสังขารให้ไปพิจารณาให้เห็นถึงความเป็นจริงว่าสังขารมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้วดับไป ตามพระดำรัสว่า

ดูเถิดอานนท์ สังขารเหล่านั้นทั้งปวง ล่วงลับดับไป ผันแปรไปแล้ว สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง อย่างนี้แล สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืน อย่างนี้แล สังขารทั้งหลาย ไม่น่ายินดี อย่างนี้แล อานนท์ ข้อนี้จึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายกำหนด ควรจะหลุดพ้น ไปจากสังขารทั้งปวง โดยแท้” พระผู้มีพระภาค ผู้สูงสุดศาสดา ได้ตรัสเวทยากรณภาชิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า “สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงหนอมีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความสงบแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นความสุข^{๓๐}

จากพุทธพจน์ที่พระองค์ทรงตรัสนั้น หมายความว่า สังขารทั้งหลาย หมายถึง สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน ไม่ยั่งยืน มีความแปรผันไป เสื่อมไป สิ้นสลายไป ตามสภาพธรรม คือความเป็นจริง ที่เป็นไตรลักษณ์ เป็นขันธ เป็นปฏิจจสมุพบาท ที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ควรเบื่อหน่าย ควรคลายกำหนด ควรจะหลุดพ้น ไปจากสังขารเสีย เพราะว่า ความสงบระงับจากสังขาร หรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นเป็นความสุขอย่างแท้จริง เพราะหมดสิ้นทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ ไม่มีภพมีชาติอีก เมื่อทราบถึงธรรมชาติของสังขารเช่นนี้แล้ว ควรหมั่นเพียรประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในปัจฉิมโอวาท เพื่อให้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้

ประการที่สาม พระพุทธองค์ทรงสอนให้รีบเร่งทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จ หมายความว่า เมื่อพิจารณาเห็นสังขารว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาแล้ว ก็ควรรีบเร่งทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จตาม

^{๒๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๓๙/๗๒.

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๒/๒๐๔.

พระดำรัสที่พระองค์ทรงแสดงนี้ หมายถึงการทำทุกขให้สิ้นไป เพราะพระองค์ทรงยกหัวข้อธรรมคือสังขารอันเป็นตัวบีบคั้นทำให้เกิดทุกขจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏขึ้น และดังที่พระองค์ทรงตรัสว่า “ทุกขเท่านั้นเกิดขึ้น ทุกขเท่านั้นดำรงอยู่ และแปรผันไป นอกจากทุกข ไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น นอกจากทุกข ไม่มีอะไรอื่นดับไป” ดังนั้นกิจหน้าที่ ที่ต้องทำ ก็คือทำการดับทุกขให้สิ้นไป เพื่อที่จะได้ไม่ต้องกลับมาสู่ภพ สู่ชาติ คือการเวียนว่ายตายเกิดอีก

สรุปหลักการแสดงปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า คือพระองค์ทรงสอนให้ตั้งตนอยู่ด้วยความไม่ประมาท แล้วทรงย้ำเตือนให้เห็นถึงสังขารว่าไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน ไม่ตัวก่อกับทุกข ไม่มีสารประโยชน์ ควรละทิ้งไปเสีย แล้วรีบเร่งทำกิจหน้าที่ คือการทำความดับทุกขให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท ให้กระทำโดยการเจริญสติ เพราะความไม่ประมาทคือการไม่ปล่อยสติออกไปภายนอก หรือการไม่อยู่ปราศจากสติ ฉะนั้น การปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท จึงควรปฏิบัติด้วยการเจริญสติปัฏฐาน โดยการพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ในหมวดสังขจะ คือ อริยสัจ ๔ แล้วดำรงตนอยู่ในมรรคมีองค์แปด เพื่อมุ่งสู่บรมสุขคือนิพพานในที่สุด

๒.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในปัจฉิมโอวาท

ในปัจฉิมโอวาทนั้น มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกันมากมายหลายอย่าง หลักธรรมทั้งหลายนั้นเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปสุ่เป้าหมายสูงสุด ตามพระประสงค์ที่ทรงแสดงไว้ ด้วยวิธีปฏิบัติตามกระบวนการของหลักธรรม ด้วยเหตุนี้ จึงมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องมากมาย ในการปฏิบัติเบื้องต้นต้องทำการศึกษาให้เข้าใจถึงเนื้อหาและความหมายของแต่ละหลักธรรมก่อน เพื่อให้เข้าใจในแต่ละหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง แล้วจึงลงมือปฏิบัติตามหลักการที่วางไว้ อันจะได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดตามหลักธรรมต่อไป ซึ่งมีหลักธรรมดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ ความไม่ประมาท

ความไม่ประมาท หมายถึง การไม่หลงมัวเมา ยินดีในกามคุณ ๕ ซึ่งเป็นเหตุให้หลงผิด คิดพูด และทำบาป อกุศลต่าง ๆ ทั้งทางกายวาจาและใจ อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความเดือดร้อน^{๓๑} คือหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในปัจฉิมโอวาท ซึ่งความไม่ประมาทนี้ เป็นคำสอนไม่ให้เป็นประมาทในการใช้ชีวิต คือไม่ให้ยึดมั่นในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เพราะสิ่งทั้งหลายรอบกายนั้น ไม่มีความแน่นอน จึงให้ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท ในปัจฉิมโอวาท มีปรากฏคำว่า “อปปมาเทน” แปลว่า ด้วยความไม่ประมาท ซึ่งมีที่มาจากคำว่า อปปมาท แปลว่า ความไม่ประมาท ความระมัดระวัง^{๓๒} ประกอบ ตติยาวิภัติ จึงมีสำเนียงว่า ด้วยความไม่ประมาท

ความไม่ประมาท ก็คือการตั้งสติ ไม่มัวเมาหลุ่มหลงต่ออบายมุขสิ่งยั่วยุต่าง ๆ ไม่ปล่อยให้จิตไปเกี่ยวข้องกับสิ่งไม่ดีทั้งหลาย อันจะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือตกไปสู่ทางที่ชั่ว แล้วเร่งรีบ

^{๓๑} พระครูประสิทธิสรคุณ (บุรินทร์ จิตมโม), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความไม่ประมาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓.

^{๓๒} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), พจนานุกรมบาลี - ไทย, หน้า ๓๙.

หมั่นเพียรทำกิจหน้าที่ของตนให้เสร็จสิ้นไป เพราะความไม่ประมาทเป็นชื่อของสติอันตั้งมั่นอยู่เสมอ^{๓๓} คอยระมัดระวังที่จะไม่ทำเหตุแห่งความผิดพลาดเสียหายและไม่ละเลยโอกาสที่จะทำเหตุแห่งความดีงามและความเจริญ^{๓๔} โดยการมีสติในการคิด การพูด การกระทำ และการปรับปรุงตนให้ถูกต้องดีงาม^{๓๕} กล่าวคือ ต้องมีสติกำกับตัวเสมอไม่ยอมถล่มลงไปทางเสื่อม^{๓๖}

สรุปความหมายของความไม่ประมาท ที่พระองค์ทรงแสดงไว้เป็นมรดกธรรม คือการมีสติรอบคอบ คือ เป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ ไม่พลั้งเผลอ ไม่เลินเล่อ ไม่ปล่อยปละละเลย กล่าวคือ มีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ยอมถล่มลงไปทางเสื่อม เอาใจใส่ต่อสิ่งที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการคิด การพูด และการกระทำ จะต้องมีความรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่ ตลอดจนถึงความตั้งใจในการทำการงาน ด้วยการเอาใจใส่ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายในการดำเนินชีวิตได้

ส่วนลักษณะของความไม่ประมาท คือ ความที่จิตไม่อยู่ปราศจากสติหรือมีสติกำกับตัวอยู่ เป็นอาการของจิตอย่างหนึ่ง ที่ชักนำจิตให้คิดรอบคอบเป็นมูลเหตุสำคัญที่สนับสนุนความดีให้บังเกิด และทำลายความชั่วให้หมดสิ้นไป^{๓๗} เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของความไม่ประมาทแล้วก็จะพบแต่คุณประโยชน์ ส่วนลักษณะของความประมาทก็จะมีแต่โทษ หาประโยชน์ไม่ได้เลย ดังที่มีพุทธพจน์ว่า

เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์มาก
เหมือนความประมาทนี้ ความประมาทย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์
มาก เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มาก
เหมือนความไม่ประมาทนี้ ความไม่ประมาทย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์
มาก^{๓๘}

หมายความว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงให้พุทธบริษัทเห็นถึงลักษณะของความไม่ประมาทว่ามีแต่คุณประโยชน์มากมายหลายประการ ถ้ามีความหมั่นประกอบความเพียร มีความตั้งใจจริงสร้างสรรค์แต่สิ่งดีงามทำให้มีความเจริญงอกงาม ก็จะก่อเกิดประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมอย่างเต็มที่ แต่ถ้ามัวเมาหลุ่มหลงอยู่กับสิ่งชั่วร้าย เช่น ลาภ ยศ ต่าง ๆ ก็จะเกิดความประมาทได้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงมัวเมา ลืมตัว และประมาทเมื่อประมาทย่อมอยู่เป็นทุกข์”^{๓๙} หมายถึง การมัวเมาในลาภ ยศ สรรเสริญ และสิ่งต่าง ๆ เช่น มัวเมา

^{๓๓} คณะกรรมการแผนกตำรา, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙๒.

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๗.

^{๓๕} ปิ่น มุฑกันต์, มงคลชีวิต ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๖,๓๒.

^{๓๖} สวัสดิ์ ทองมีเพชร, สารัตถะธรรมเพื่อการพัฒนา คู่มือสอนจริยธรรมและคุณธรรมสำหรับผู้บริหาร, (นครปฐม : สถาบันพัฒนาผู้บริหารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๖), หน้า ๒๙.

^{๓๗} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๗.

^{๓๘} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๘๒-๘๓/๑๕.

^{๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๗/๒๔๐.

ในวัย คือคิดว่าเรายังหนุ่มสาว ยังไม่ต้องละอกุศล ยังไม่ต้องเจริญกุศล มัวเมาในความไม่มีโรค คือคิดว่าเรายังแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ยังไม่ต้องละอกุศล มัวเมาในชีวิต คือคิดว่าเรายังไม่ตาย ยังมีชีวิตสืบต่อไปได้นาน ยังไม่ต้องละอกุศล ยังไม่ต้องเจริญกุศล เหล่านี้ก็จะก่อให้เกิด ความประมาท และมีโทษ เกิดเป็นความทุกข์ได้

นอกจากนี้ ยังมีประเภทของบุคคลผู้ไม่ประมาท ที่มีความขยันหมั่นเพียรในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพของตน ที่เรียกว่า การไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ซึ่งจะนำมาอธิบายให้เห็นประเภทของบุคคลผู้ไม่ประมาท ๕ ประเภท คือ ไม่ประมาทในเวลา ไม่ประมาทในวัย ไม่ประมาทในการทำงาน ไม่ประมาทในการศึกษา และไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม ซึ่งมีอธิบายดังต่อไปนี้

๑. ไม่ประมาทในเวลา คือ มีสติเตือนตนอยู่เสมอว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เรากำลังทำอะไรอยู่ ต้องรีบเร่งชวนชวายุในการทำบุญกุศลให้มาก ๆ เพราะเวลานั้นมีน้อย อย่าปล่อยให้ล่วงเลยไป ถ้าชักช้าอาจเสียประโยชน์ได้ เหมือนดังเช่นในเรื่องของพราหมณ์จุฬาสากูทที่มีความล้มเหลวปล่อยให้เวลาล่วงเลยไป จนเสียประโยชน์อันพึงจะได้ มีเรื่องเล่าว่า

ในเมืองสาวัตถี มีพราหมณ์ ๒ คนผิวเมื่อย มีผ้านุ่งคนละผืน แต่มีผ้าห่มผืนเดียวกัน เมื่อคราจะไปข้างนอก ต้องเปลี่ยนกันห่มผ้าออกไป วันหนึ่ง มีการประกาศฟังธรรม เขาจึงตกลงกันให้นางพราหมณ์ไปฟังธรรมในเวลากลางวัน ส่วนพราหมณ์คอยไปตอนกลางคืน เมื่อไปนั่งฟังธรรมต่อพระพักตร์พระศาสดา พราหมณ์ได้เกิดปิติซาบซ่านไปทั่วสรีระ เกิดความประสงค์จะถวายผ้าสาฎกเป็นเครื่องบูชาพระธรรมเทศนา ขณะนั้นเขาก็เกิดจิตตระหนี่ขึ้น เมื่อเขากำลังคิดอยู่นั้น เวลาที่ล่วงเลยมาจนถึงปัจฉิมยาม ขณะนั้น เขาคิดว่า “เมื่อเรารบกับสัทธาจิต และ มัจฉะจิตอยู่นี้ ๒ ยามล่วงไปแล้ว มัจฉะจิตนี้ของเราเจริญอยู่ จะไม่ให้ยกศีรษะขึ้นจากอบาย ๔ เราจักถวายผ้าสาฎกละ” เขาข่มความตระหนี่ได้แล้ว ตั้งจิตประกอบด้วยศรัทธาน้อมนำผ้าสาฎกไปวางถวายแทบบาทมูลของพระศาสดา ได้เปล่งเสียงขึ้น ๓ ครั้งว่า “ข้าพเจ้าชนะแล้ว ข้าพเจ้าชนะแล้ว”

ขณะนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล กำลังทรงฟังธรรมอยู่ ได้สดับเสียงนั้นแล้ว ทรงดำริว่า พราหมณ์ทำสิ่งที่บุคคลทำได้ยาก เราจักทำการสงเคราะห์เขา จึงรับสั่งให้พระราชทานผ้าสาฎก ๑ คู่แก่เขา เขาก็ได้ถวายผ้านั้นแด่พระตถาคตเหมือนกัน พระราชาจึงรับสั่งให้พระราชทานให้มากขึ้น เขาได้ถวายผ้าเหล่านั้นแด่พระตถาคตทั้งหมด ฝ่ายพระราชาทรงเห็นพราหมณ์นั้นถวายถึง ๗ ครั้ง จึงทรงรับสั่งให้พระราชทานผ้ากัมพล ๒ ผืนมีค่าแสนหนึ่งแก่เขา พราหมณ์คิดว่าผ้าเหล่านี้ไม่สมควรเขา ผ้าเหล่านั้นสมควรแก่พระพุทธศาสนาเท่านั้น จึงได้ชิงผ้ากัมพลผืนหนึ่งเป็นพदानไว้เบื้องบนที่บรรทมของพระศาสดาภายในพระคันธกุฎี ซึ่งผ้าผืนหนึ่งเป็นพदानในที่ทำภักติกิจของภิกษุผู้ฉันเป็นนิตยในเรือนของตน ในเวลาเย็นพระราชาสด็จสู่สำนักของพระศาสดา ทรงจำผ้ากัมพลได้แล้ว ทูลถามกับพระศาสดา ทรงตรัสตอบแล้ว จึงรับสั่งให้พระราชทาน ช้าง ม้า สตรี ทาสี บุรุษ บ้านสวยตำบลอย่างละ ๔ แก่พราหมณ์นั้น เมื่อพระภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในโรงธรรมเรื่องพราหมณ์เอกสาฎกนั้น พระศาสดาสด็จมาจึงทรงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเอกสาฎกนี้จักได้อาจเพื่อถวายแก่เราในปฐมยามไซ้ร้ เขาจักได้สรรพวัตถุอย่างละ ๑๖ ถ้าจักได้อาจถวายในมัชฌิมยามไซ้ร้ เขาจักได้สรรพวัตถุอย่างละ ๘ แต่เพราะถวายในเวลาจวนใกล้รุ่ง เขาจึงได้สรรพวัตถุ อย่างละ ๔ แท้จริง กรรมอันงามอันบุคคลผู้เมื่อ

กระทำ ไม่ให้จิตที่เกิดขึ้นเสื่อมเสีย ควรทำในที่นั้น ด้วยว่า กุศลที่บุคคลทำซ้ำ เมื่อให้สมบัติ ย่อมให้ซ้ำเหมือนกัน เพราะฉะนั้น พึงทำกรรมงามในลำดับแห่งจิตตูปาทที่เดียว^{๕๐}

แล้วจึงตรัสพระวาจาขึ้นว่า “บุคคลควรรีบเร่งทำบุญควรห้ามจิตจากบาป เพราะเมื่อ ทำบุญเข้าไป ใจจะยินดีในบาป”^{๕๑} พระพุทธองค์ทรงสอนให้ไม่ประมาทในเวลา ให้เร่งรีบทำความดี ทำบุญ ทำกุศล เพื่อให้จิตไปเกาะเกี่ยวอยู่กับคุณงามความดี ถ้ามีวัชชก้า ลังเลสงสัย ปล่อยให้ ล่วงเลยไปแล้ว ออกุศลอันเป็นบาป มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความตระหนี่ เป็นต้น ก็จะเข้า ครอบงำ ทำให้เสียประโยชน์ที่ควรจะได้ เหมือนดังเช่นกับพราหมณ์นี้ เป็นต้น

๒. ไม่ประมาทในวัย คือไม่มัวเมาว่าตนเองนั้นยังหนุ่มยังสาวอยู่ ไม่เที่ยวเล่น เพลิดเพลิน ไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น เพราะวัยอาจจะล่วงเลยไปถึงคราวแก่ชรา เมื่อแก่ชราลงโรคภัย ต่าง ๆ ก็จะมีเร็ว จนอาจทำให้เสียประโยชน์ได้ เพราะการมัวหลงระเรีงกับสิ่งยั่วชวนในกามารมณ์ ต่าง ๆ นั้น เหมือนดังเช่นกับเรื่องบุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก ที่ปล่อยให้วัยล่วงเลยไปดังมีเนื้อความว่า

มีบุตรเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงพาราณสี เกิดในตระกูลของผู้มีทรัพย์สมบัติมาก พ่อแม่ ไม่ให้ลำบาก แล้วก็มีการรยา เขาทั้งสองใช้ชีวิตอย่างสบาย จนบิดามารดาได้เสียชีวิตลง เขาได้หันไปคบ กับพวกนักเลงสุรา แล้วใช้ชีวิตโดยประมาท จนทรัพย์สมบัติทั้งของตนและของภรรยาได้หมดลง ตัวเองก็แก่ลง จึงได้ขายเรือน แล้วเขาพาภรรยาไปอาศัยฝาเรือนของชนอื่นอยู่ ถู้อภัยกระเบื้องที่ขย ไปขทาน บริโภคภัตที่เป็นเดนของคนอื่น ครั้งนั้น พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นเขายืนอยู่ที่ประตู โรงฉัน คอยรับโภชนะที่เหลือฉนั้นของภิกษุและสามเณร จึงทรงแยมพระโอษฐ์ ลำดับนั้น พระอานนท เถระจึงทูลถามถึงเหตุที่ทรงแยม พระศาสดาเมื่อจะตรัสบอกเหตุ จึงตรัสว่า

อานนท เธอจงดูบุตรเศรษฐีผู้มีทรัพย์มากผู้นี้ ผลาญทรัพย์เสีย ๑๖๐ โภภี พาภรรยา เที่ยวขทานอยู่ในนครนี้แล ก็ถ้าบุตรเศรษฐีนี้ ไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดสิ้น จักประกอบการงาน ในปฐมวัย ก็จักได้เป็นเศรษฐีชั้นเลิศในนครนี้แล แลถ้าจักออกบวช ก็จักบรรลอรุรหัตผล แม้ภรรยาของเขา ก็จักดำรงอยู่ในอนาคามีผล ถ้าไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดไป จักประกอบการงาน ในมัชฌิมวัย จักได้เป็นเศรษฐีชั้นที่ ๒ ออกบวช จักได้เป็นอนาคามี แม้ภรรยาของเขาก็จักดำรง อยู่ในสภากามีผล ถ้าไม่ผลาญทรัพย์ให้สิ้นไป ประกอบการงานในปัจฉิมวัย จักได้เป็นเศรษฐี ชั้นที่ ๓ แม้ออกบวช ก็จักได้เป็นสภากามี แม้ภรรยาของเขา ก็จักดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล แต่เดี๋ยวนี้ บุตรเศรษฐีนั้น ทั้งเสื่อมแล้วจากโคณะของคฤหัสถ์ ทั้งเสื่อมแล้วจากสามัญผล ก็แล ครั้นเสื่อมแล้ว จึงเป็นเหมือนนกกระเรียนในเปือกตมแห่ง ฉะนั้น^{๕๒}

ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

พวกคนโง่เขลา ไม่ประพฤติดนให้เป็นคนดี ในวัยหนุ่มสาวก็ไม่ได้
หาทรัพย์ไว้ ย่อมชบเซา เหมือนนกกระเรียนแก่ ชบเซาอยู่ที่เปือกตม

^{๕๐} คณะกรรมการแผนกตำรา, พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕.

^{๕๑} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๖/๖๗.

^{๕๒} คณะกรรมการแผนกตำรา, พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๕, หน้า ๑๗๕.

ไร้ปลา ฉะนั้น พวกคนโง่เขลา ไม่ประพฤติตนให้เป็นคนดี ในวัยหนุ่มสาวก็ไม่ได้หาทรัพย์ไว้ ย่อมนอนร่ำฟังถึงความหลัง ดุจลูกธนูที่พ้นจากแฉ่ง ฉะนั้น^{๔๓}

นี่คือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเตือนพุทธบริษัททั้งหลาย ไม่ให้มัวเมาประมาทในวัย เพราะวัยนั้นเมื่อวันคืนล่วงไป ๆ ย่อมมีความเสื่อมลงไปทุกขณะ ฉะนั้น บุคคลควรที่จะรีบเร่งสร้างเนื้อสร้างตัวชวนชวยในการบุญการกุศล ในการประพฤติปฏิบัติ ตั้งแต่ยังหนุ่มยังสาว เพราะถ้าปล่อยให้วัยล่วงเลยไปจนแก่หง่อม อาจจะไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีโอกาสในการสร้างคุณงามความดี อันจะเป็นการสายไปสำหรับ การดำเนินชีวิต จนอาจเสียประโยชน์ เหมือนเช่นกับบุตรเศรษฐีมีทรัพย์มากนี้ได้

และในเรื่องความไม่ประมาทในวัยนี้ พระพุทธองค์ยังได้สอนให้พิจารณาเนื่อง ๆ ถึงธรรมที่เรียกว่า อภินิหะปัจจเวกขณะ เพื่อที่จะทรงกระตุ้นเตือนให้พุทธสาวกได้ตั้งอยู่ด้วยความไม่ประมาท ดังที่มีพุทธะพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะ ๕ ประการนี้ ที่สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ต้องพิจารณาเนื่อง ๆ ฐานะ ๕ ประการอะไรบ้าง คือ สตรี บุรุษคฤหัสถ์หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า

๑. เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้
๒. เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้
๓. เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้
๔. เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น

๕. เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น^{๔๔}

หลักอภินิหะปัจจเวกขณะ คือการพิจารณาถึงความจริงมี ๕ ประเภท คือ พิจารณาความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจ และกรรมที่เราทำกรรมอันใดไว้ต้องได้รับผลกรรมนั้น ๆ ตามนัยแห่งการพิจารณาอภินิหะปัจจเวกขณะ ได้ทุกโอกาสหรือพิจารณาบ่อย ๆ ให้เป็นกิจวัตรประจำวัน ด้วยสติปัญญา และอยู่ในกรอบของไตรสิกขา เป็นต้น เห็นและเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต จนนำไปสู่การปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ในการพิจารณาธรรมที่ควรพิจารณาคืออภินิหะปัจจเวกขณะ เพื่อให้ยอมรับตามความจริง ซึ่งเราทุกคนจะต้องทำการพิจารณาเพื่อให้เข้าใจความจริงของชีวิต และดำเนินชีวิตไปด้วยความไม่ประมาท^{๔๕}

นี่คือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เราพิจารณา ซึ่งทุกคนควรพิจารณา ๕ ข้อนี้ไม่ว่าจะเด็กหรือคนแก่ ไม่ว่าจะหนุ่มหรือสาว ไม่ว่าจะหญิงหรือชาย ไม่มีใครหนีพ้นได้ จะต้องเจอทุกคนไม่ว่า

^{๔๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๕-๑๕๖/๘๐.

^{๔๔} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๙๙-๑๐๐.

^{๔๕} แม่ชีกพร ธรรมญาณิ, “ศึกษาแนวทางการใช้หลักอภินิหะปัจจเวกขณะในการฝึกจิตผู้สูงวัย”, หน้า

ช้าหรือเร็วเท่านั้น ฉะนั้น จึงไม่ควรประมาทอยู่ในวัยที่เราแข็งแรงที่อยู่ อาจจะล้มป่วยลงวันใดก็ได้ จึงควรหมั่นพิจารณาอยู่เป็นประจำ อันจะทำให้เราได้เข้าใจถึงสัจธรรมของชีวิต อันเป็นกฎของธรรมชาติที่ไม่สามารถที่จะล่วงพ้นไปได้ จะต้องประสบพบเจออย่างแน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง เพื่อจะได้คลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงต่อไป

๓. ไม่ประมาทในการทำงาน การงานเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งการงานทางโลก และการงาน ทางธรรม การงานในทางโลกถือเป็นทรัพย์ากรคือบ่อเกิดแห่งทรัพย์สินเงินทอง เป็นเครื่องป้องกันความเสื่อมโทรมทั้งปวงและนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์^{๔๖} การงานทางธรรมคือการปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ รวมแล้วการงานจึงเป็นความมั่นคงทั้งชีวิตและจิตใจ จึงต้องมีสติคอยเตือนตัวเองอยู่เสมอว่า เราจะต้องการงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ทำหน้าที่ให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ จะต้องไม่เกียจคร้าน ไม่ทำให้งานที่ทำนั้นค้างค้ำอาทูลได้ อีกทั้งจะต้องทำการงานด้วยความไม่ประมาท เพื่อจะได้ไม่เกิดความเสียหายได้ ในเรื่องไม่ประมาทในการทำงานนี้ พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสว่า

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. มักอ้างว่า ‘หนาวเกินไป’ แล้วไม่ทำการงาน
๒. มักอ้างว่า ‘ร้อนเกินไป’ แล้วไม่ทำการงาน
๓. มักอ้างว่า ‘เวลาเย็นเกินไป’ แล้วไม่ทำการงาน
๔. มักอ้างว่า ‘เวลายังเช้าเกินไป’ แล้วไม่ทำการงาน
๕. มักอ้างว่า ‘หิวเกินไป’ แล้วไม่ทำการงาน
๖. มักอ้างว่า ‘กระหายเกินไป’ แล้วไม่ทำการงาน

เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลศ ผัดเพี้ยนการงานอยู่อย่างนี้ โภคะที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความเสื่อมสิ้นไป^{๔๗}

^{๔๖} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๒๕๘.

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๓/๒๐๕

มังคลัตถทีปนี ได้อธิบายโทษของความเกียจคร้านนี้ ไว้ในเรื่อง “การทำงานไม่อากุล” ดังมีปรากฏเนื้อความว่า

ผู้ใด อ้างว่าหนานักเป็นต้น แล้วไม่ทำการงาน อ่างอย่างไร เมื่อมนุษย์ทั้งหลายลุกขึ้น แต่เข่าตู่ กล่าวว่ “ผู้เจริญ มาเถิด เราทั้งหลายจะไป ทำงาน” เขากล่าวตอบว่ “หนานัก กระตูก จะแตก ท่านทั้งหลายไปเถิด เราจักรู้ภายหลัง” แล้วนั่งผิงไฟอยู่ ไม่ไปทำการงาน นัยแม ในข้ออ้าง มีร่อนนักเป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน ผู้นั้น ชื่อว่ ทำการงานให้อากุล เพราะความที่ตน เกียจคร้าน จริงอยู่ ผู้เช่นนั้นย่อมเสื่อมจากโภคะ^{๔๘}

หมายความว่า คนที่เกียจคร้าน ไม่ทำการงาน มักอ้างว่ ตอนนี้หนานจ้งเลย ตอนนี้ ร่อนจ้งเลย ตอนนี้เข้าเกินไปย้งไม่ได้เวลา ตอนนี้เย็นมากแล้ว ตอนนี้หิวมาก ตอนนี้ย้งง่วงอยู่ อย่างนี้ เป็นต้น แล้วเอาแต่นอน เอาแต่เที่ยว ทำตัวสำมะเลเทเมาเป็นนักเลง หมกมุ่นอยู่กับอบายมุข ไม่ยอม ทำการงานเป็นที่รังเกียจของสังคม คนเช่นนั้น จะเป็นผู้เสื่อมจากโภคะ คือไม่มีทรัพย์สินสมบัติ จะต้องตก ทุกข์ได้ยากถึงความลำบากในที่สุด ดังนั้น การงานหน้าที่เป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคน ซึ่งทุกคน นั้นจะต้องมีหน้าที่ มีกรงาน แล้วต้องทำการงานด้วยความขยันหมั่นเพียรทั้งการงานทางกาย และ การงานทางใจ และจะต้องทำการงานด้วยสติรอบครอบ อยู่ด้วยความไม่ประมาทเสมอ ๆ จึงจะได้ชื่อ ว่ เป็นผู้ไม่ประมาทในการงาน อันจะทำให้สามารถรักษาทรัพย์สิน หรือความดีเอาไว้ได้

๔. ไม่ประมาทในการศึกษา คือต้องคอยเตือนตัวเองให้หมั่นหาความรู้ใส่ตนอยู่เสมอ เพื่อที่จะทำให้เราเกิดปัญญา หูตาสว่าง รู้แจ้งเห็นจริงเข้าใจในสัจจะธรรม จนนำไปปฏิบัติให้เกิด ประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น จึงควรเร่งศึกษาให้เกิดปัญญา ไม่ควรทำตนให้เกิดความโง่เขลา ไม่รู้จัก สิ่งที่ควร หรือไม่ควร ไม่รู้จักปรับตัวให้เหมาะกับสังคม ไม่รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ๆ^{๔๙} ดังเช่น เรื่องพระโลหุทายีเถระที่ไม่รู้ถึงสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ ดังมีเนื้อความว่

พระโลหุทายีนั้น เมื่อไปสู่เรือนของการทำงานมงคล ก็กล่าวววมงคล แต่พอไปสู่เรือนที่ เขาทำงานอวมงคล ก็กล่าววมงคล เหล่าพระภิกษุก็เลยไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วก็กราบทูลเรื่องราว ของ พระโลหุทายีนั้น พระองค์จึงตรัสว่ พระโลหุทายีไม่ได้ทำสิ่งที่ไม่ควรแต่ในบัดนี้เท่านั้น เธออย่างนี้ ตั้งแต่ในอดีตชาติ แล้วทรงตรัสอีกว่ “ภิกษุทั้งหลาย โลหุทายีนี้ เมื่อคำอื่นอันตนควรพูด ก็ไปพูดคำ อื่นไปเสีย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในการก่อน เธอก็พูดแล้ว เพราะความที่ตนเป็นคนมีธรรมได้สัดบ น้อย เพราะว่าตนมีสุตะน้อย ชื่อว่เป็นเหมือนโคถึก”^{๕๐} แล้วทรงตรัสคานี้ว่ “คนที่มีการศึกษาน้อย นี้ ย่อมแก่ไปเปล่า เหมือนโคพลีพท์ เขาเจริญ แต่เนื้อหนัง ส่วนปัญหาหาเจริญไม่”^{๕๑}

^{๔๘} คณะกรรมการแผนกตำรา, มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔๖.

^{๔๙} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๒๘.

^{๕๐} คณะกรรมการแผนกตำรา, พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๕, หน้า ๑๗๗.

^{๕๑} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๗๙.

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต เมื่อเรามีความรู้น้อย ก็ต้องศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติมให้มีความรู้มากยิ่งขึ้น ถ้าไม่หาความรู้ ปล่อยตัวให้ถึงความแก่ชรา ก็จะเป็นเหมือนเช่น โคลีกที่มีเขายาว แต่ไม่ได้มีปัญหา ฉะนั้น เราควรจะต้องแสวงหาความรู้ เป็นผู้มีความพหุสัจจะ คือความคงแก่เรียนหมายเอาการศึกษาเล่าเรียนมาทางโลกและทางธรรม โลกจะเจริญขึ้นเพราะมีการศึกษาแท้ โลกจะเสื่อมลงเพราะมีการศึกษาไม่แท้ หรือไม่มีการศึกษาเลย จึงไม่ควรประมาทในการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาธรรมอันเป็นการแสวงหาปัญญาเครื่องหลุดพ้น ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ เพราะคนเรามัวแต่ชื่นชมยินดี ติดอยู่ในวัฏฏะภพ หรือกิเลสภพ ไม่แสวงหาปัญญาก็จะเกิดแต่ความทุกข์ในโลกนี้ล้าไป ไม่สามารถจะพบสุขอันไพบูรณ์ อันยิ่งใหญ่ที่แสนฉ่ำเย็นได้

๕. ไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมเป็นข้อวัตรสำหรับอบรมกายใจให้ดำเนินไปในทางที่ดีที่ชอบ เพราะเป็นคุณที่ต้องประพฤติติดกิจวัตรจาเรียบร้อย มีมารยาทดี และสำรวมใจให้สงบมั่นคงชำระความเห็นให้สะอาดสดใส^{๕๒} ฉะนั้น จึงไม่ควรประมาทในการปฏิบัติธรรม คือเราควรพิจารณาว่า เราต้องจะเร่งรีบชวนช่วยในการประพฤติปฏิบัติ เพราะการปฏิบัติเป็นการสร้างบารมีธรรม ที่จะส่งผลให้เราไปเกิดยังภพหน้า และการปฏิบัติธรรมนั้น จะทำให้เราหลุดพ้นจากความทุกข์ในวัฏฏะสงสาร อันจะทำให้เข้าถึงพระนิพพานได้ ดังนั้น เราควรเร่งประพฤติปฏิบัติธรรมให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อจะได้ละสังโยชน์และหลุดพ้นไปในที่สุด ซึ่งในหัวข้อความไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรมนี้ มีอุทาหรณ์เรื่องภิกษุ ๒ สหายเป็นตัวอย่าง ความว่า

มีภิกษุ ๒ รูปเป็นสหายกัน แต่มีปฏิปทาต่างกัน ซึ่งทั้ง ๒ รูปนั้นเรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระศาสดาแล้ว เข้าไปยังวิหารอันตั้งอยู่ในป่า ในภิกษุ ๒ รูปนั้น รูปหนึ่ง เก็บพินมาในเวลาเย็นวันอยู่แล้ว จัดเตาไฟแล้ว นั่งฝึกฝนสนทนากับพวกภิกษุหนุ่มและสามเณรอยู่ตลอดปฐมยาม อีกรูปหนึ่งไม่ประมาท ปฏิบัติธรรมอยู่ แล้วตักเตือนพระรูปนอกนี้ว่า ท่านอย่าทำอย่างนั้น เพราะอบาย ๔ เป็นเช่นเรือนเป็นที่นอนของคนที่ไม่ประมาทแล้ว ท่านไม่ฟังคำตักเตือนของภิกษุนั้น ภิกษุนอกนี้ คิดว่าภิกษุนั้นไม่เชื่อถ้อยคำ จึงไม่ปรารถนาที่จะตักเตือนอีก ท่านไม่ประมาทแล้วปฏิบัติธรรมต่อไป ฝ่ายพระเถระผู้เกียจคร้าน ฝึกฝนในปฐมยามแล้ว ในขณะที่ภิกษุนอกนี้เดินจงกรม ท่านไม่ประมาทอยู่อย่างนั้น ต่อกาลไม่นานนัก ก็บรรลุพระอรหัตต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภทาทั้งหลาย แต่ภิกษุรูปเกียจคร้านนอกนี้ ให้เวลาล่วงไปด้วยความประมาทอย่างเดียว พอออกพรรษาแล้ว ภิกษุทั้ง ๒ รูปนั้น ก็ไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง พระศาสดา ทรงกระทำปฏิสันถารกับภิกษุ ๒ รูปนั้นแล้ว ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ประมาทพากันปฏิบัติธรรมแล้วหรือ กิจแห่งบรรพชิตของพวกเธอถึงที่สุดแล้วหรือ” ภิกษุผู้ประมาท กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความไม่ประมาทของภิกษุนั้น จักมีแต่ที่ไหน ตั้งแต่เวลาไป เธอนอนหลับให้เวลาล่วงไปแล้ว” พระศาสดาตรัสถามว่า “แล้วเธอเล่าภิกษุ” ภิกษุรูปเกียจคร้านทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เก็บพินมาต่อเวลาเย็น จัดเตาไฟแล้ว นั่งฝึกฝนอยู่ตลอดปฐมยาม ไม่หลับนอนให้เวลาล่วงไปแล้ว”

^{๕๒} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๓๙๑.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะท่านว่า “เธอประมาทแล้วปล่อยเวลาล่วงไปเปล่า ยังมาพูดว่า “ตัวไม่ประมาท” และทำผู้ไม่ประมาทให้เป็นผู้ประมาท เธอเป็นเหมือนม้าตัวทุรพล ขาดเขาวัวแล้ว ในสำนักแห่งบุตรของเรา ส่วนบุตรของเรานี้ เป็นเหมือนม้าที่มี เขาวัวเร็วในสำนักของเธอ”^{๕๓} ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า “ผู้มีปัญญาดี เป็นผู้ไม่ประมาท ในเมื่อผู้อื่นประมาทเป็นผู้ตื่นอยู่ โดยมากในเมื่อผู้อื่นหลับ ย่อมละทิ้งคนมีปัญญาทรมานไปไกลเหมือนม้าฝีเท้าจัดวิ่งละทิ้งม้าที่หมดแรงไว้ ฉะนั้น”^{๕๔}

ผู้ที่ฉลาดมีสติปัญญาดีย่อมเป็นผู้ไม่ประมาทลุกขึ้นปฏิบัติทำการงานให้สำเร็จลุล่วงไป โดยความขยันหมั่นเพียร ในขณะที่เดียวกันคนซึ่งเกียจทั้งมีปัญญาทรมานก็ไม่ใส่ใจต่อหน้าที่การงาน ปล่อยให้เวลาล่วงเลยผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ พระพุทธองค์จึงทรงเปรียบว่า “คนมีปัญญาดี เป็นผู้ไม่ประมาทย่อมละทิ้ง คือสั่งสมบุญบารมีทั้งทาง คนผู้มีปัญญาทรมานั้น ไปไกลมาก เหมือนม้าฝีเท้าดีที่วิ่งห่างม้าหมดแรงไป บุคคลจึงไม่ควรประมาทในการปฏิบัติธรรม ชินมัวซำอยู่ อาจจะเป็นผลเสียต่อตนเอง แล้วจะมาเสียใจว่า “เรานั้นมัวประมาทไม่ได้ปฏิบัติธรรม เพราะไม่ได้เรียนรู้ศึกษาให้ดี จึงทำการงานหน้าที่ให้คั่งค้าง จากการลุ่มหลงอยู่ในวัย ด้วยการปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์

นี่คือความหมาย ลักษณะ และประเภทของความไม่ประมาท ที่จะสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท ที่เรียกว่าไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย เพราะถ้าบุคคลมัวเมาอยู่ในวัย ไม่สนใจกาลเวลา ไม่หมั่นประกอบกิจการงาน ไม่หมั่นศึกษาหาความรู้ถึงเรื่องราวความจริงของชีวิต และไม่ลงมือปฏิบัติธรรมตามคำสอน ก็จะถือเป็นการละเลย ทำให้เกิดความประมาทขึ้น อันความประมาทนี้เป็นเหตุปัจจัย ให้อวิชชาที่เป็นต้นตอของสังขารเกิดขึ้น เมื่อมีสังขารก็จะทำให้เกิดเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ได้ดำเนินไปตามกระบวนการของมัน เมื่อยังประมาทอยู่ไม่เร่งรีบดับต้นเหตุแห่งทุกข์ ก็จะทำให้วนเวียนอยู่กับความทุกข์ดังเดิม ดังนั้น บุคคลควรตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท เพราะสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงที่เป็นสังขารนั้น มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

^{๕๓} ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการแผนกตำรา, พระอัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒, หน้า ๑๓๙-๑๔๑.

^{๕๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๙/๓๓.

๒.๕.๒ สังขาร

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท หลักที่สอง คือ สังขาร คำว่า “สังขาร” หมายถึง สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งที่มีการปรับปรุง, การตกแต่ง, ร่างกายและจิตใจ^{๕๕} และสิ่งที่ไม่มีการปรุงแต่ง ซึ่งสังขารมี ๒ อย่าง คือ อุปาทินนสังขาร^{๕๖} ได้แก่ สังขารที่กรรมครอบครอง พุดเข้าใจกันง่าย ๆ ว่า สังขารที่มีใจครอง เช่น คน สัตว์ เทวดา และอนุปาตินนสังขาร^{๕๗} ได้แก่ สังขารที่กรรมไม่ยึดครอง แปรกันง่าย ๆ ว่า สังขารที่ไม่มีใจครอง เช่น ต้นไม้ ภูเขา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการ จนถึงผู้มีความรู้ได้อธิบายความหมายของ “สังขาร” ไว้ในตำรา เอกสาร และหนังสือต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาขาลดบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายเนื้อหาและความหมายของสังขารโดยสรุปไว้ว่า สังขาร มีความหมายเป็น ๒ นัย คือ ๑. สภาพที่ปรุงแต่ง สภาพหรือสิ่งที่ปรุงแต่งหรือเป็นตัวปรุงแต่งนั้น ได้แก่เจตนาหรือสัญญาเจตนา อันก่อให้เกิดการกระทำทางกายวาจาและใจ ได้แก่สังขารในชั้น ๕ และในปฏิจกสมุปบาท ๒. สิ่งที่ถูกปรุงแต่ง สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น หมายถึงคลุมทั้งวัตถุและจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ ต้นไม้ ภูเขา หรือสิ่งอื่น ๆ^{๕๘}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้อธิบายความหมายของสังขารไว้โดยสรุปว่า คำว่าสังขารนั้นแปลว่าผสมปรุงแต่ง สิ่งที่เหมาะสมปรุงแต่งทั้งหมดเรียกว่าสังขาร กล่าวโดยสรุปมี ๒ อย่างก่อน คือ สังขารที่มีใจครอง เช่นว่า ร่างกายของคนของสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย เรียกว่า อุปาทินนสังขาร ที่ไม่มีใจครองเช่นวัตถุทั้งหลาย เรียกว่าอนุปาตินนสังขาร สิ่งทั้งหลาย ที่ปรากฏอยู่ บรรดาที่ตาเห็นหูได้ยินโดยเป็นรูป เป็นเสียง จมูกได้กลิ่นโดยเป็นกลิ่น ลิ้นได้รส โดยเป็นรส กายได้ถูกต้องโดยเป็นโผฏฐัพพะ แม้ใจก็คิดนึกปรุงแต่งถึงไป โดยเป็นเรื่อง เป็นราวต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ไม่ว่าจะมีใจครองหรือไม่มีใจครอง เป็นสังขารทั้งหมด^{๕๙}

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายความหมายของสังขาร ไว้ว่า สังขารแปลว่า การปรุงแต่ง มีความหมายรอบตัว สิ่งที่ปรุงแต่งสิ่งอื่นให้เกิดขึ้น ก็เรียกว่า สังขาร สิ่งที่ถูกสิ่งอื่นปรุงแต่งขึ้นมา ก็เรียกว่า สังขาร กิริยาอาการที่ถูกปรุงแต่งนั้น ก็เรียกว่า สังขาร^{๖๐} พอสัญญาได้ความหมายเข้ามาอย่างไร มันก็เกิดความคิดไปตามสัญญานั้น ความคิดนี้ ก็เรียกว่าสังขาร^{๖๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๖๒} ได้อธิบายสังขารไว้ว่า คำว่าสังขารยังมีปรากฏอยู่ ๒ แห่งคือ ในไตรลักษณ์และในชั้น ๕ ดังนี้

^{๕๕} พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), พจนานุกรม บาลี - ไทย, หน้า ๔๓๐.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๗๒.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๑.

^{๕๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาขาลด, หน้า ๔๙๗-๔๙๘.

^{๕๙} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), พระพุทธศาสนากับปัญหาทางอภิปราย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒.

^{๖๐} พุทธทาสภิกขุ, ปรมัตถธรรม สำหรับดำเนินชีวิต, (ชุมพร: โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๘.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ไตรลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

๑. สังขารในไตรลักษณ์ หมายถึง สภาวะที่ถูกปรุงแต่ง คือสภาวะที่เกิดจากเหตุปัจจัย ปรุงแต่งขึ้นทุกอย่างประดามีไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ตาม เป็นด้านร่างกายหรือจิตใจก็ตาม มีชีวิตหรือไร้ชีวิตก็ตาม อยู่ในจิตใจหรือวัตถุภายนอกก็ตาม เรียกอีกอย่างว่า สังขตธรรม คือทุกอย่างทุกอย่าง เว้นแต่นิพพาน

๒. สังขารในชั้น ๕ คือข้อที่ ๔ ในชั้น ๕ หมายถึง สภาวะที่ปรุงแต่งจิต ให้ดี ให้ชั่ว ให้เป็นกลาง ได้แก่คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแปรตรึงนึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปต่าง ๆ เป็นตัวการของการทำกรรม เรียกว่า ๕ เครื่องปรุงแต่งจิต เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตปปะ เมตตา กรุณา ปัญญา โมหะ โลภะ โทสะ เป็นต้น

โดยสรุปสังขารนี้ มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทโดยตรง ดังมีเนื้อความปรากฏในปัจฉิมโอวาทว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา” พระพุทธองค์ทรงตรัสบอกถึงลักษณะของสังขารคือมีความไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เป็นความเสื่อมไปสิ้นไปในที่สุด ไม่มีความคงที่ มีความบีบคั้น เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาไม่มีตัวตน ฉะนั้น สังขารจึงมีความเสื่อมไปเป็นธรรมชาติของมัน เพราะสังขารได้แก่ สิ่งที่ปรุงแต่งและถูกปรุงแต่งทั้งหมด คือสังขารที่มีใจครอง เช่นว่า คน สัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย เรียกว่า อุปาทินนสังขาร และที่ไม่มีใจครองเช่นวัตถุทั้งหลาย เรียกว่าอนุปาทินนสังขาร เช่น ต้นไม้ ก้อนหิน ภูเขา ไต้เก้าว เป็นต้น ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้คงทน ต้องเสื่อมสลายไปในที่สุด ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ ส่วนความแตกต่างกันของคำว่า สังขาร ที่ปรากฏในไตรลักษณ์ และสังขารในชั้น ๕ คือ สังขารในไตรลักษณ์ คือสิ่งทั้งปวงที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง หรือที่เกิดจากส่วนประกอบต่าง ๆ ประชุมกันเข้าไม่ว่าจะเป็นรูปธรรม หรือนามธรรมก็ตาม ส่วนสังขารในชั้น ๕ คือ ความดีความชั่วที่ปรุงแต่งจิตใจ เป็นนามธรรมอย่างเดียว ดังนั้น สังขารในชั้น ๕ จึงมีความหมายแคบกว่า สังขารในไตรลักษณ์ หรือจะเรียกว่าสังขารในชั้น ๕ เป็นส่วนหนึ่งของสังขารในไตรลักษณ์

๒.๕.๓ ชั้น ๕

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท หลักที่สาม คือ ชั้น ๕ หรือ เบญจขันธ์ หมายถึง กองหรือหมวดทั้ง ๕ แห่งรูปธรรมและนามธรรมที่ประกอบเข้าเป็นชีวิต^{๖๓} หรือกองแห่งรูปธรรมและนามธรรมที่ประชุมรวมกันเป็นชีวิตมี ๕ กอง หรือ ๕ หมวด^{๖๔} ซึ่งสังขาร นั้นก็มีความหมายตามที่ท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี^{๖๕} ได้อธิบายชั้น ๕ หรือเบญจขันธ์ไว้โดยสรุปว่า ชั้น ๕ หรือเบญจขันธ์นั้น ประกอบด้วย รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และ วิญญาณขันธ์ หรือแบ่งออกเป็นรูปและนาม โดยมีนามขันธ์คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และ วิญญาณขันธ์ โดยที่นามขันธ์ยังสามารถแบ่งเป็น “ตัวรู้และสิ่งที่ถูกรู้” ได้อีก “ตัวรู้” หมายถึงวิญญาณขันธ์ และ “สิ่งที่ถูกรู้” ได้แก่ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ชั้น ๕ จัดเป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งในปรมัตถธรรม ดังที่พระอนุรุทธาจารย์ได้ให้ความหมายว่า ปรมัตถธรรมคือ

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๗.

^{๖๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล, หน้า ๔๐๔.

^{๖๕} พระอนุรุทธาจารย์, อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, แปลโดยพระคันธ สาราภิวังศ์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

สภาวะที่แท้จริงตามธรรมชาติ มิได้มีใครบัญญัติ หรือแต่งตั้งขึ้นสมมุติขึ้น หรือเรียกว่าปรมาตมสักจะ ได้กล่าวไว้ ๒ นัย คือนัยที่ ๑ ได้แก่สภาวะธรรม ๒ อย่าง คือ เบญจขันธ์และนิพพาน นัยที่ ๒ ได้แก่ปรมาตมธรรม ๔ อย่าง คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)ได้อธิบายขันธ์ ๕ ไว้ว่าขันธ์ ๕ มีดังต่อไปนี้

๑. รูป (Corporeality) ได้แก่ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกาย และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสาร พลังงานเหล่านั้น

๒. เวทนา (Feeling หรือ Sensation) ได้แก่ความรู้สึกลึกซึ้ง ทุกข์ หรือเฉย ๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ

๓. สัญญา (Perception) ได้แก่ความกำหนดได้ หรือหมายรู้ คือ กำหนดรู้อาการ เครื่องหมายลักษณะต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์ (Object) นั้น ๆ ได้

๔. สังขาร (Mental Formations หรือ Volitional Activities) ได้แก่ องค์ประกอบ หรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลาง ๆ ประจุแปรการตรัสรู้นึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปต่าง ๆ เป็นที่มาของกรรม เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โลภะ โทสะ มานะ ทิฐิ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น เรียกรวมอย่างง่าย ๆ ว่า เครื่องปรุงของจิต เครื่องปรุงของความคิด หรือเครื่องปรุงของกรรม

๕. วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ^{๖๖}

โดยสรุปขันธ์ ๕ หรือ เบญจขันธ์ มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท กล่าวคือ สังขารที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในปัจฉิมโอวาท เป็น ๑ ในขันธ์ ๕ อันเป็นองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ คือว่า กอง ๕ กอง หรือหมวด ๕ หมวดที่เป็นส่วนประกอบ ของร่างกาย อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งทั้ง ๕ กองนั้น มีลักษณะ ๒ อย่างคือ เป็นรูปธรรมและนามธรรม คือ รูป เป็นรูปธรรมเหลืออีก ๔ กอง เป็นนามธรรม ซึ่งในร่างกายของมนุษย์นั้น จำเป็นจะต้องมีครบทั้ง ๕ กอง เพราะลักษณะของการทำงาน คือ เมื่อรูปประกอบด้วยวิญญาณ จึงเกิดมีชีวิตขึ้นมา มีการรับรู้ แล้วมีตัวสัญญาเข้าทำงานจึงเกิดการจำได้หมายรู้ แต่ก็เพียงแต่รับรู้จดจำ จนเมื่อขันธ์ที่ ๔ คือ สังขาร ที่มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทด้วย เข้ามาปรุงแต่งจึงเกิดกระบวนการคิดถึงเรื่องต่าง ๆ นานา ตัวสุดท้ายคือเวทนา ที่เป็นตัวส่วยอารมณ์ทำให้รู้สึกสุขหรือทุกข์ ชอบหรือไม่ชอบ จึงถือเป็นตัวตนของมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในส่วนที่นำขันธ์ ๕ มาแสดงก็เพราะขันธ์ ๕ มีสังขารเป็นส่วนประกอบ จึงมีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท ที่เป็นตัวที่คอยปรุงแต่งแล้วทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ตามมา อันเป็นต้นเหตุของการเกิดภพเกิดชาติตามกระบวนการของปฏิจจสมุปบาทจนทำให้เกิดทุกข์ เพราะมีลักษณะเป็นไตรลักษณ์

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖.

๒.๕.๔ ไตรลักษณ์

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท หลักที่สี่ ได้แก่ ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะสาม หมายถึง อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย^{๖๗} หรือ ลักษณะแห่งสังขารธรรมทั้งปวงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสามัญลักษณ์^{๖๘} เป็นสามัญทั่วไปมี ๓ ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนิจจัง สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง เรียกตามคำบาลีว่า เป็นอนิจจะ แต่ในภาษาไทยนิยมใช้คำว่า อนิจจัง หมายถึง สิ่งที่ไม่เที่ยง ภาวะที่เป็นอนิจจังนั้น เรียกเป็นคำศัพท์ตามบาลีว่า อนิจจตา อันหมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความไม่เที่ยง เรียกเป็นศัพท์ว่า อนิจจลักษณ์ สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ในภาษาไทย บางทีใช้อย่างภาษาพูดว่า ทุกข์ เป็นทุกข์ เป็นของคงทนอยู่ไม่ได้ มีสภาวะแห่งความบีบคั้นขัดแย้งหรือภาวะที่เป็นทุกข์นั้น เรียกเป็นคำศัพท์ตามบาลีว่า ทุกขตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความทุกข์เรียกเป็นศัพท์ว่า ทุกขลักษณ์ “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^{๖๙} ความเป็นของมิใช่ตัวตนภาวะที่เป็นอนัตตานี้ เรียกเป็นคำศัพท์ตามบาลีว่า อนัตตตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความไม่เป็นอนัตตา มิใช่ตัว มิใช่ตน เรียกเป็นคำศัพท์ว่า อนัตตลักษณ์^{๗๐}

เหตุที่นำไตรลักษณ์นี้มาแสดงก็เพราะมีความเกี่ยวข้องกับสังขารโดยตรง ซึ่งสังขารมีลักษณะเป็นไตรลักษณ์ คือ มีลักษณะสามอย่างที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณ์ มี ๓ ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนิจจัง นิยมเรียกทับศัพท์บาลีว่า อนิจจัง ทุกข์ อนัตตา ฉะนั้นสังขารในไตรลักษณ์ จึงมีลักษณะตามสภาวะของไตรลักษณ์ คือ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง คือไม่แน่นอน มีความแปรผันอยู่ตลอดเวลา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ คือ มีความบีบคั้น ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา คือ มีความว่างเปล่าจากตัวตน ไม่มีแก่นสารใด ๆ ไม่ควรที่จะเข้าไปยึดถือให้เกิดเป็นทุกข์ ซึ่งทุกข์เกิดขึ้นตามหลักปฏิจจสมุปบาท

๒.๕.๕ ปฏิจจสมุปบาท

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท หลักที่ห้า คือ ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นธรรมในหมวดธรรมที่สำคัญยิ่งอีกหมวดหนึ่ง ในพระพุทธศาสนา และเป็นองค์ธรรมที่เมื่อเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งดีแล้ว จะทำให้เข้าใจธรรมทั้งปวงได้ทั้งหมด ดังที่มีพุทธดำรัสไว้ว่า “ผู้ใดเห็น ปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจสมุปบาท”^{๗๑} ปฏิจจสมุปบาท เป็นองค์ธรรมที่ปุถุชนอาจจะเห็นตามได้ยาก และไม่ควรประมาทในการศึกษา ดังที่พุทธองค์ทรงมีพระดำรัสต่อพระอานนท์ที่เห็นว่า ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักธรรมง่าย ๆ ว่า

อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ ปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นธรรม ที่ลึกซึ้งสุดจะคาดคะเนได้ ก็เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจปฏิจจสมุปบาทนี้ หมุ่สัตว์จึงยุ่งเหมือนขอด้ายของช่าง

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๑๙.

^{๖๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาฎก, หน้า ๕๘๙.

^{๖๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^{๗๐} พระมหาสุณันท์ จันทโสภโณ, “การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๗๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๖/๓๓๘.

ทุก เป็นปมมุ่งนั่งเหมือนกระจุก้าย เหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง ไม่ข้ามพ้นอบาย
ทุกติ วินิบาตและสงสาร^{๗๒}

ปฏิจจสมุปบาท คือ ธรรมที่ลึกซึ้ง มีความซับซ้อน เมื่อไม่เข้าใจ จึงทำให้เกิดความยุ่งยาก
ในการใช้ชีวิต เพราะมองไม่เห็น หรือหาทางออกไม่เจอ ไม่สามารถพ้นจากทุกข์ได้ ซึ่งปฏิจจสมุปบาทนี้
กล่าวถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเหตุปัจจัย หรือหมายถึง ธรรมที่เป็นปัจจัยทั้งหลาย ดังที่มีพุทธ
พจน์ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้
ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป”^{๗๓}

ซึ่งปฏิจจสมุปบาทมีองค์ธรรม ๑๒ องค์ธรรม แสดงแบบอนุโลมมีดังนี้

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาณ
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสฬายตนะ
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ
เพราะภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ
เพราะชาติเป็นปัจจัย	จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส

อุปายาส เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งหมดนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี้
เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท^{๗๔}

โดยสรุปปฏิจจสมุปบาท มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยนิมิตโอบาทในฐานะที่เป็นกระบวนการเกิด
การดับของสังขารอันเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ ที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงไว้ เรียกว่ากฎธรรมชาติ คือ “ห่วง
โซ่ชีวิต” หรือกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท เป็นการอธิบายกระบวนการเกิด ดับ ของสรรพสิ่ง ทั้งที่ภาวะที่
ปรากฏตามธรรมชาติ หรือกระบวนการดำเนินไปของสรรพสิ่งในจักรวาลได้ เป็นธรรมที่แสดงถึงความ
เป็นเหตุเป็นผล และความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จนเป็นผลให้เกิดทุกข์ และเมื่อต้องการที่จะดับทุกข์
ต้องดับที่ต้นเหตุของการเกิดทุกข์ เมื่อดับที่ต้นเหตุแล้วก็จะเกิดผลเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ จนเป็นผลให้ดับ
ทุกข์ได้ กฎธรรมชาตินี้เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท และการที่จะสามารถเข้าใจถึงกฎธรรมชาตินี้ได้ก็ต้อง
ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท การปฏิบัติเพื่อความไม่ประมาทก็ต้องเจริญสติ เพราะความไม่ประมาท คือ
การไม่ปล่อยสติออกไปภายนอก จึงต้องปฏิบัติด้วยเจริญสติตามแนวสติปัฏฐาน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จ

^{๗๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๕/๕๗.

^{๗๓} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๑/๓๘.

^{๗๔} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

๒.๕.๖ สติปัญญา

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท หลักที่หก คือ สติปัญญา คำว่า สติปัญญา มาจาก สติ คือ การรับรู้ ปัญญา คือเข้าไปตั้งไว้ ฉะนั้น สติปัญญา จึงหมายถึง การตั้งสติระลึกทันต่อรูปนาม ชั้น ๕ อันเป็นฐานที่ก้าวไปสู่พระนิพพาน^{๗๕} อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การระลึกรู้อย่างมั่นคงในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม^{๗๖}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า สติปัญญา หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติ ที่ใช้สติเป็นประธาน การตั้งสติ กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความ เป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกต้องครอบงำด้วยความยินร้ายที่ทำให้มองเห็น เพี้ยนไปตามอำนาจกิเลส มี ๔ อย่างคือ สติในกาย เวทนา จิตและธรรม^{๗๗}

ซึ่งวิธีปฏิบัติตามแนวของสติปัญญา ๔ นั้น มีเนื้อหาปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ที่ฉนิกาย มหาวรรคว่า

สติปัญญา ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ ภิกษุนั้น เมื่อพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตมั่นโดยชอบ ย่อมปล่อยใจโดยชอบในกายานุปัสสนานั้น ภิกษุนั้น ตั้งจิตมั่นโดยชอบ ปล่อยใจโดยชอบใน กายานุปัสสนานั้นแล้ว ก็ย่อมบังเกิดมีญาณทัสสนะในกายอื่นภายนอก

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุนั้น เมื่อพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายใน อยู่ ย่อมตั้งจิตมั่นโดยชอบ ย่อมปล่อยใจโดยชอบในเวทนานุปัสสนานั้น ภิกษุนั้นตั้งจิตมั่นโดย ชอบ ปล่อยใจโดยชอบในเวทนานุปัสสนานั้นแล้วก็ย่อมบังเกิดมีญาณทัสสนะในเวทนาอื่น ภายนอก

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ ภิกษุนั้นเมื่อพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตมั่นโดยชอบ ย่อมปล่อยใจโดยชอบในจิตตานุปัสสนานั้น ภิกษุนั้นตั้งจิตมั่นโดยชอบ ปล่อยใจโดยชอบในจิตตา นุปัสสนานั้นแล้วก็ย่อมบังเกิดมีญาณทัสสนะในจิตอื่นภายนอก

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุนั้นเมื่อพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่

^{๗๕} เจ้าอธิการทองใบ อมโร, “การศึกษาหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๒.

^{๗๖} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรหันตชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔.

^{๗๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๕.

ย่อมตั้งจิตมั่นโดยชอบ ย่อมผ่องใสโดยชอบในรัชมานุषัสสนานั้น ภิกษุตั้งจิตมั่นโดยชอบ ผ่องใส โดยชอบในรัชมานุषัสสนานั้นแล้วก็ย่อมบังเกิดมีญาณทัสสนะในธรรมอื่นภายนอก^{๗๘}

โดยสรุปสติปัฏฐาน มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยอิโวาททในส่วนของการทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท เพราะความไม่ประมาท หมายถึง การไม่อยู่ปราศจากสติ หรือการไม่ปล่อยสติ ออกไปภายนอก ฉะนั้น การปฏิบัติด้วยความไม่ประมาทจึงควรปฏิบัติด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ การใช้อารมณ์ ๔ อย่างเป็นหลัก กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลาย คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ให้รู้เห็น เท่าทันตามสภาพความเป็นจริง โดยการมีสติกำกับดูสิ่งเหล่านั้น ในความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทัน ตามสภาวะของมันอยู่ตลอดเวลา โดยที่ไม่ถูกรบกวน มี ๔ ประการ คือ

๑) **การกำหนดดูกาย** คือ การดูลมหายใจเข้าออก การกำหนดอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน กำหนดอิริยาบถย่อย คือ คู้เข้า เหยียดออก พัง พิจารณาอาการ ๓๒ ของกาย ธาตุ ๔ ตั้งสติไว้ ที่อารมณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น กำหนดรู้การเคลื่อนไหวกายทุกชนิดอย่าให้อิริยาบถใด ๆ เกิดขึ้นโดยมิได้ กำหนดรู้ในหมวดกายนี้ เป็นการพิจารณาชั้น ๕ ในส่วนของร่างกาย

๒) **การกำหนดรู้เวทนา** คือ การรู้ความรู้สึกทุกชนิดที่เกิดขึ้นในใจ เช่น ความรู้สึกเป็น สุขสบายใจ สบายกาย ความรู้สึกไม่สบายกาย ไม่สบายใจ และความรู้สึกเฉย ๆ เวทนาเป็นส่วนของจิต มี ๓ ลักษณะได้แก่ โลภะ คือ เป็นเวทนาที่ติดง่ายแต่ละยากที่สุด โทสะ คือ ที่รู้สึกกระสับกระส่าย อยากรผลึกออก และไม่สุขไม่ทุกข์ คือ โมหะ ความสงสัย ลุ่มหลง เป็นต้น

๓) **การกำหนดรู้จิต** คือ การรู้สภาวะต่าง ๆ ของจิต เช่น จิตมีความโลภ อยากรในสิ่งต่าง ๆ หรือไม่ จิตมีความโกรธ เขามากระทบ ทำให้อยากผลึกดันต่อต้านหรือไม่ จิตมีความหลงงมงาย ไร้อำนาจ หรือว่า จิตมีความหดหู่หรือจิตฟุ้งซ่าน และจิตมีความกำหนัด เป็นต้น โดยการใช้สติจ้องดู ความเปลี่ยนแปลงของจิต ที่ไปในอารมณ์ต่าง ๆ

๔) **การกำหนดรู้ธรรม** คือ การตั้งสติกำหนดรู้ธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หรือไม่เกิดขึ้นในจิตใจ เช่น นิรวรณ ๕ ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ สังโยชน์ ๑๐ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔ พังดูโดยความเป็นไตรลักษณ์ และปฏิบัติสมุปปาท จนทำให้เกิดปัญญาเห็นความ ไม่เที่ยง เห็นทุกข์ เห็นความไม่มีตัวตน อย่างละเอียดประณีตจนทำให้จิตวิมุตติหมดความยึดมั่น จนทำให้ถึงความพ้นทุกข์ได้ ในการพิจารณาธรรมเพื่อการดับทุกข์ ควรพิจารณาธรรมในหมวดสัจจะ คืออริยสัจ ๔ หรือความจริงอันประเสริฐ ๔ อย่าง

^{๗๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๘/๒๒๒-๒๒๓.

๒.๕.๗ อริยสัจ

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท หลักที่เจ็ด ได้แก่ อริยสัจ ๔ คือ ความจริงอย่างประเสริฐ หรือความจริงของพระอริยะ คือความจริงที่ทำให้คนให้เป็นพระอริยะ หรือ เครื่องดับทุกข์ มีอยู่ทั้งหมด ๔ ข้อ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขอริยสัจ คือ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ์ ๕ ก็เป็นทุกข์ ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขสมุทยอริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบ ด้วยความเพติดเพลินและความกำหนด มีปกติให้เพติดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขนิโรธอริยสัจ คือ ความดับตัณหา ไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละทิ้ง ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละ^{๗๙}

หมายความว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสนี้ทั้งหมด เรียกว่า อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ซึ่งอริยสัจนี้มีอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. ทุกข์ คือ สภาพที่บีบคั้นมีความเจ็บปวด ทนได้ยาก หรือภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ได้แก่ ขาดคือ การเกิด ชรา คือ การแก่ มรณะ คือ การตาย การจากไป การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สมหวังในสิ่งนั้น เรียกว่าทุกข์ คือ การยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ ๕

๒. สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ อันได้แก่ ตัณหา ๓ อย่าง ประกอบไปด้วย กามตัณหา คือ มีความทะยานอยากในกาม มีความอยากได้ทางกามารมณ์ ภวตัณหา คือ มีความทะยานอยากในภพ มีความอยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ และวิภวตัณหา คือ มีความทะยานอยากในความปราศจากภพ หรือมีความอยากที่จะไม่เป็นอะไรทั้งนั้น

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับตัณหาทั้ง ๓ ได้อย่างสิ้นเชิง การที่จะดับตัณหาได้ ก็ต้องดับต้นเหตุของตัณหา แล้วดับที่ต้นเหตุต้น

๔. มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มีองค์ประกอบอยู่ทั้งหมด ๘ ประการ ได้แก่ ๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ ๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ ๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ ๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ และ ๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ ซึ่งทั้งหมดนี้ เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” แปลว่า ทางสายกลาง หรือ มรรคมีองค์ ๘

หลักอริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงของพระอริยะ มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทในส่วนของ การปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยความไม่ประมาท ต่อเนื่องจากการเจริญสติปัญญา ในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการดับทุกข์ มี ๔ ขั้นตอน คือ การกำหนดรู้ทุกข์ ให้เห็นถึงความจริง ว่ามีสภาพเป็นเช่นไร จากนั้นก็หาสาเหตุแห่งทุกข์ว่ามีที่มาอย่างไร อะไรคือต้นเหตุของ

^{๗๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑-๒๒.

ทุกข์ นี้เรียกว่าสมุทัย เมื่อทราบต้นเหตุของทุกข์แล้วก็หาวิธีดับทุกข์คือทำให้แจ้ง นี้เรียกว่า นิโรธ
ขั้นตอนสุดท้ายคือลงมือปฏิบัติทำให้ทุกข์ดับไป นี้เรียกว่า มรรค ซึ่งมรรค คือตัวดับทุกข์มี ๘ ข้อ
ด้วยกันเรียกว่า มรรคมืองค์ ๘

๒.๕.๘ มรรคมืองค์ ๘

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท หลักที่แปด ได้แก่ มรรคมืองค์ ๘ คือ ข้อปฏิบัติที่ทำให้เข้าถึงพระนิพพาน หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องดับทุกข์ ท่านเรียกว่า ทุขนิโรธคามินีปฏิปทา
หมายความว่า เป็นข้อปฏิบัติที่จะทำให้เข้าถึงความดับทุกข์ มรรคมืองค์ ๘ หรือ อัญ्ञัฐังคิกมรรค เรียก
เต็มว่า อริยอัญ्ञัฐังคิกมรรค แปลว่าทางมืองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ^{๘๐} ดังพุทธพจน์ว่า

ธรรม ๘ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้น (นิพพาน) จาก
ฝั่งนี้ (วัฏฏะ) ธรรม ๘ ประการอะไรบ้าง คือ ๑. สัมมาทิฏฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา
๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ ธรรม ๘
ประการนี้ ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้น จากฝั่งนี้^{๘๑}

ซึ่งมีอธิบายดังต่อไปนี้

๑. สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ หมายถึง การเห็นแจ้งอริยสัจ ๔ โดยกิจ ๔ คือ
๑) เห็นแจ้งในทุกข์สัจจะ โดยปริณญาภิกิจ คือ การกำหนดรู้ ๒) เห็นแจ้งในสมุทยสัจจะ โดยปหานภิกิจ
คือ การละ ๓) เห็นแจ้งในนิโรธสัจจะ โดยสัจฉิกรณภิกิจ คือ การทำให้แจ้ง และ ๔) เห็นแจ้งในมรรค
สัจจะ โดยภาวนาภิกิจ คือ การทำให้เจริญ

๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ หมายถึง ความคิดเกี่ยวกับเรื่องราวที่เป็นกุศล
เรียกว่ากุศลวิตก มี ๓ ประการ คือ ๑) เนกขัมมวิตก ได้แก่ ความดำริที่จะออกจากกามคุณทั้งหลาย
๒) อพยาปาทวิตก ได้แก่ ความดำริที่ประกอบด้วยเมตตา ไม่มุ่งร้าย ไม่ทำร้าย ๓) อวิหิงสาวิตก ได้แก่
ความดำริที่ประกอบด้วยกรุณา ไม่เบียดเบียน เป็นต้น

๓. สัมมาวาจา การกล่าววาจาชอบ หมายถึง การเว้นจากวจีทุจริต ๔ คือ เว้นจากการ
พูดปด พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย พูดเพื่อเจ้า พูดแต่คำสัจจริง พูดอย่างตรงไปตรงมา พูดไพเราะ
อ่อนหวาน และพูดแต่คำที่จริงใจ เป็นต้น

๔. สัมมากัมมันตะ คือ การทำการทำงานชอบ หมายถึง การเว้นจากกายทุจริต ๓ คือ เว้น
จากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิดในกาม กระทำการโดยเมตตา ไม่เพ่งเล็งทรัพย์สินของ
ผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดในบุตร ภรรยาของผู้อื่น

๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การเว้นจากวจีทุจริต ๔ และกายทุจริต ๓
ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพสัมมาอาชีวะ คือ ทำมาหากินโดยสุจริต เว้นการหาเลี้ยงชีพด้วยการเบียดเบียน
ทางกายและทางวาจา หาเลี้ยงชีพอย่างตรงไปตรงมา โดยการมีเมตตา และไม่ให้ร้ายซึ่งกันและกัน

๖. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ หมายถึง ความเพียรพยายามในการประพฤติปฏิบัติ
วิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสัมมัปธาน ๔ ได้แก่ สังวรปธาน คือ เพียรระงับการกระทำกุศล ไม่ให้

^{๘๐} ฉันทนา อุตสาหลักษณ์, พุทธปัญญา : คู่มือการสร้างปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร
จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘๑.

^{๘๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๔/๓๓.

เกิดขึ้น ปทานปทาน คือ เพียรละเลิกอกุศลที่กำลังกระทำอยู่ อนุรักษปทาน คือ เพียรรักษาอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ภาวนापทาน คือ เพียรฝึกฝนบำรุงกุศลธรรม ให้เจริญยิ่งขึ้น

๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ หมายถึง มีสติระลึกอยู่เฉพาะหน้า กล่าวคือ รู้ตัวทั่วพร้อมอยู่ในขณะทำ พูด คิด โดยเฉพาะรู้อารมณ์ของสติปัฏฐาน ๔ คือ มีสติกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม ในขณะปฏิบัติ โดยไม่ส่งจิตไปในภายนอก

๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ หมายถึง ความตั้งมั่นในการเจริญวิปัสสนา ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรม ซึ่งสมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นแห่งจิต อันหมายถึง สงัดจากกามทั้งหลาย สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย

โดยสรุปมรรคมีองค์ ๘ มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทในส่วนของการทำงานความดับทุกข์ให้สิ้นไป ต่อเนื่องเกี่ยวพันกันเป็นกระบวนการสุดท้ายของอริยสัจ ๔ ในฐานะธรรมที่เป็นเครื่องดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติที่ทำให้บุคคลเข้าถึงพระนิพพาน เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายความว่า เป็นข้อปฏิบัติที่จะทำให้เข้าถึงความดับทุกข์ คือ เมื่อบุคคลกำหนดรู้ทุกข์ และหาสาเหตุได้แล้ว ก็กำหนดวิธี แล้วลงมือปฏิบัติ ๘ ขั้นตอน หรือการดำรงอยู่ในหนทาง ๘ สาย ในการลงมือปฏิบัติ ๘ ขั้นตอนนี้คือการดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ โดยเริ่มจากมีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีความคิดที่ดี มีการกล่าววาจาสุภาพ การทำงานที่สุจริต การเลี้ยงชีพในทางที่ถูกที่ควร ความเพียรพยายามที่ดี ความระลึกชอบด้วยการเจริญสติ ความตั้งมั่นชอบหมั่นทำสมาธิเจริญภาวนา เมื่อย่อมมรรคมีองค์แปดลงในสิกขา ๓ ก็จะได้ดังนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ คือ เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าในปัญญาสิกขา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ คือ เจริญชอบ ทำการงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ สงเคราะห์เข้าในศีลสิกขา สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ คือ ความเพียรชอบ ตั้งสติระลึกชอบ ตั้งจิตใจมั่น สงเคราะห์เข้าในจิตตสิกขา หรือกลุ่มสมาธิ เมื่อดำรงตนให้ดำเนินไปสู่มรรคมีองค์แปด หรือหนทางดับทุกข์แปดสาย อันเป็นส่วนในอริยสัจ ๔ ที่เป็นธรรมหมวดสังขจะ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ โดยการพิจารณาเห็นธรรมในธรรม สามารถรู้ตามเท่าทันจนทำให้ดับอาสวะกิเลสได้หมดจนทำให้เข้าสู่นิพพานในที่สุด

๒.๕.๙ นิพพาน

หลักธรรมที่เกี่ยวกับปัจฉิมโอวาท หลักที่เก่า ได้แก่ นิพพาน คือ เป้าหมายสูงสุดของทางพระพุทธศาสนา เป็นที่ที่มีแต่ความสุข ปราศจากความทุกข์ใด ๆ มีแต่ความสงบเยือกเย็น หมดสิ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดทั้งสิ้น สำหรับความหมายของคำว่า “นิพพาน” นั้น ได้มีท่านผู้รู้ได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของนิพพานไว้ถึง ๓ นัยยะด้วยกัน คือ ๑) การดับ ๒) เครื่องมือสำหรับการดับ ๓) สภาพะของการดับ ซึ่งความหมายทั้ง ๓ นี้ ท่านได้อธิบายไว้ในหนังสือ “คู่มือดับทุกข์ฉบับสมบูรณ์” โดยสรุปว่า ความหมายอย่างแรกก็เป็นการดับกิเลสที่ดับลงไปของกิเลสหรือของวิชาของต้นหาของอุปาทานจากกิเลสทั้งหมด พร้อมกันนั้นความทุกข์ก็ดับตามไปด้วยกิเลสที่สิ้นไปแห่งกิเลสดับไปแห่งกิเลสที่เรียกว่า นิพพาน ความหมายที่สอง ที่เป็นเครื่องมือสำหรับการดับนั้น อันหมายถึงธรรมระดับหนึ่งเป็นธรรมชั้นสูงระดับหนึ่งซึ่งถ้าจิตลุลึงเข้าแล้วอาศัยอำนาจของธรรมนั่นเอง กิเลสก็สิ้นไป กิเลสก็ดับไป ฉะนั้นเราจึงเรียกนิพพานนั้นในฐานะที่เป็นเครื่องดับหรือธรรม

เป็นเครื่องดับหรือธรรมเป็นที่ดับกิเลสก็ได้ความหมายที่สาม ที่ภาวะแห่งการดับนั้น หมายความว่า เมื่อกิเลสสิ้นลงไปแล้ว ความทุกข์สิ้นไปแล้ว ดับไปหมดแล้วอะไรเหลืออยู่ คือความสงบ ความสงบ เยียบ ความสงบเย็น ความว่าง ความหยุด ความไม่ยุ่งวุ่นวาย ความไม่ปรุงแต่งอะไรต่าง ๆ นี้แล้วแต่เราจะเรียก อันนี้ก็เรียกว่านิพพาน และมักจะถือกันว่าเป็นผลที่จริงไม่ได้เป็นผล เพราะว่า นิพพานเราไม่ถือว่าเป็นผลหรือเหตุเราเรียกว่าภาวะแห่งความดับกิเลสและดับทุกข์^{๘๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของนิพพานไว้ โดยสรุปว่า นิพพานคือสภาวะที่ดับกิเลสและกองทุกข์ ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสระสมบูรณ์^{๘๓}

วคิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของนิพพานโดยสรุปว่า สุขจากการละกิเลสได้เป็นขั้นตอนต่อไปตั้งแต่สุขของพระโสดาบันไปจนถึงสุขของพระอรหันต์ รวมเป็น ๔ ระดับด้วยกัน จัดตามกิเลสที่ละได้โดยถือสังโยชน์ ๑๐ เป็นบรรทัดฐาน^{๘๔}

ความหมายของนิพพาน คือ สภาวะที่ดับกิเลสทั้งสิ้นให้หมดไป เมื่อกิเลสหมดไปแล้วทุกข์ทั้งหลายก็หมดไปด้วย เหลือแต่ความสงบ ความสุข ความเยียบ ความเย็น ความว่าง ความสว่างไสวไร้กิเลส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระสมบูรณ์ เป็นบรมสุข ปราศจากเครื่องข้องกังวลใด ๆ ในโลก เนื่องจากบุคคลนั้น มีวิชา ตัณหา อุปาทานคอยครอบงำจิตใจ เป็นตัวปัญหาที่คอยชักนำเอากิเลสต่าง ๆ ให้ไหลเข้าสู่จิตใจ ทำให้หูชนมัวเศร้าหมอง ทำให้มองไม่เห็นสิ่งต่าง ๆ ทำให้ผิดไปจากความจริง ทำให้ติดข้องอยู่กับเครื่องผูกมัดต่าง ๆ ดังนั้นแล้ว เมื่อวิชา ตัณหา อุปาทาน ดับหายไปแล้ว ก็เกิดปัญญาเป็นวิชาสว่างแจ่มมองเห็นสิ่งทั้งหลายคือโลกและชีวิตถูกต้องชัดเจนตามที่มันเป็นจริง ทำให้ได้รู้ ได้เห็นขึ้น เกิดเป็นความรู้ความเห็นแจ้ง จิตใจปลอดโปร่งโล่ง เป็นอิสระ เป็นภาวะที่แจ่มใส สะอาด สว่างไสว สงบสุข ละเอียดอ่อน ประณีต ลึกซึ้ง นี่คือภาวะของนิพพาน

แต่สำหรับปุถุชนเป็นเรื่องยากที่จะชี้ลงไปด้วยถ้อยคำให้แน่ชัดว่า ธรรมชาติของความหลุดพ้นหรือนิพพานนี่คืออะไร แต่อย่างไรก็สามารถรู้ความหมายที่ใกล้เคียงได้จากถ้อยคำที่มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกซึ่งได้กล่าวไว้เป็น ๔ อย่าง ดังนี้

๑. แบบไวพจน์ ได้แก่ การเอาถ้อยคำที่เข้าใจอันมีความหมายสมบูรณ์และดีงามอันสูงสุดมาเรียกใช้เพื่อแสดงถึงคุณลักษณะของนิพพาน เช่น

อสังขตะ (ไม่ถูกปรุงแต่ง)	นิโรธะ (ความดับทุกข์)
มุตติ (ธรรมที่พ้นจากกิเลส)	วิราคะ (ความจางคลายหายติด)
สันตะ (ความสงบ)	สันติ (ความสงบ)
ปณีตะ (ประณีต)	สุทธิ (ความบริสุทธิ์)
เขมะ (ความเกษม, ปลอดภัย)	อนันตะ (ไม่มีที่สิ้นสุด)

^{๘๒} พุทธศาสนิกฯ, **คู่มือดับทุกข์ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา), หน้า ๑๖๒-๑๖๗.

^{๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๖๖.

^{๘๔} วคิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙),

อมตะ (ไม่ตาย)	อโศกะ (ไม่มีความโศก)
บรมสัจจะ (ความจริงอย่างยิ่ง)	ปรมัตถะ (ประโยชน์สูงสุด)
ปัสสัทธิ (ความสงบระงับ)	มุตติ (ความรอด)
โมกษะ (ความพ้นไปได้)	วิโมกข์ (ความหลุดพ้น)
วิสุทธิ (ความบริสุทธิ์)	สัจจะ (ความจริง)
สรณะ (ที่พึ่ง ที่ระลึก)	ปฏิบัติสัสสัทธิ (ความสงบระงับ)
ปรีโยสานะ (จุดสุดท้าย, จุดหมาย)	วิวิภูฏ์ (ภาวะพ้นวิภูฏ์)

๒. แบบอุปมา ได้แก่ การเปรียบลักษณะของผู้บรรลุนิพพานเช่น เปรียบเทียบเหมือนคนข้ามมหาสมุทรที่มีอันตรายแล้วถึงฟายยืนอยู่บนฝั่งอีกด้านหนึ่ง เช่น เหมือนไฟดับสิ้นเชื้อ เป็นเหมือนภูมิภาคอันราบเรียบน่ารื่นรมย์ เหมือนฝั่งโน้นที่เกษมไม่มีภัย เหมือนชาวสารที่เป็นจริง อารโหคยะ สุขภาพสมบูรณ์ ที่ปะ เกาะ เลณะ ที่เร้น ที่กำบังภัย อุดมบุรี นิพพานนคร

๓. แบบปฏิเสธ ได้แก่ การแสดงถึงความหมายข่าวสารที่สามารถกำจัด หรือละสิ่งที่ไม่ดีได้เช่น นิพพานคือความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ นิพพานคือความดับแห่งภพ นิพพานคือความสิ้นตัณหา จุดจบของทุกข์ นิพพานมีลักษณะต่างจากปรากฏการณ์ของสิ่งอื่น ๆ ไม่มีลักษณะของสรรพสิ่ง ที่จะเหมือนลักษณะนิพพาน นามรูปย่อมนับไม่มีเหลือในนิพพาน นิพพานเป็นภาวะที่พ้นจากรูป อรูป สุขและทุกข์ตามลักษณะ ที่มีในโลก นิพพานไม่มีตัวตนอยู่ในการรับรู้ นิพพานไม่ใช่สิ่งใดในจักรวาล นิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากความมัวเมา ความกระหาย ความอาลัย การเวียนว่ายตายเกิด ตัณหา กำหนด และกิเลส นิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากความกังวล ความยึดมั่น นิพพานเป็นสภาวะที่เรียกว่า อนาสวะ (ไม่มีอาสวะ) อชชชระ (ของไม่แก่) นิปปปัญจะ (ไม่มีกิเลสเครื่องเนิ่นช้า ไม่ถ่วงไว้ในโลก) อนินตริกัมมะ (ธรรมไม่มีสิ่งเป็นอันตราย) อัปปาปัชชะ (ไม่มีความเบียดเบียน) อนาลยะ (ไม่อาลัย ไม่มีความคิด)

๔. แบบบรรยายภาวะของนิพพาน คือธรรมชาติอันไม่เกิดอีกแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ อีกแล้วและมีอยู่แน่นอน นิพพานพบได้ในกายนี้ นิพพานเป็นความสงบแห่งสังขารนิพพานเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด นิพพานบรรเทาความเมา ดับความกระหาย ถอนอาลัย ตัดวิภูฏ์ สิ้นตัณหา สิ้นกำหนด นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง นิพพานเป็นธรรมที่เป็นอมตะ (เป็นสิ่งที่ไม่ตายไม่เปลี่ยนแปลง) สัจจะ (ความจริง) นิปุณะ (ละเอียดอ่อน) ปณีตะ (ประณีต) สีวะ (แสนเกษมสำราญ) เขมะ (เกษม, ปลอดภัย) อัจฉริยะ (อัศจรรย์) สุทธิ (สิ่งบริสุทธิ์) มุตติ (ความพ้น หลุดรอด) เลณะ (ที่เร้น ที่กำบังภัย) ตาณะ (เครื่องต้านทาน ที่คุ้มภัย) สรณะ (ที่พึ่ง) ปรายณะ (ที่สุดทาง)^{๕๕}

ซึ่งนิพพานนั้น สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกันตามสภาวะที่ถูกกรรมกิเลสถือครอง หรือถูกอุปาทานยึดมั่นไว้ หมายถึง การดับกิเลสแต่ยังมีเบญจขันธ์อยู่และ การดับกิเลสที่ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่ อันได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ ที่ยังมีชีวิตอยู่และนิพพานของพระอรหันต์ที่สิ้นชีวิตแล้ว ในนิพพานธาตุสูตรได้แสดงถึงนิพพาน ๒ อย่าง^{๕๖} คือ

^{๕๕} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๒๓๓.

^{๕๖} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๔๒-๓๔๓.

๑. สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ได้แก่ นิพพานที่ยังมีเบญจขันธ์ คือ ปราสาททั้ง ๕ ยังสามารถรับรู้อารมณ์ ยังมีความเกี่ยวข้องกับโลกอยู่ แต่สิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาไม่ถูกปรุงแต่งด้วยราคะ โทสะ โมหะ คือปราศจากราคะ โทสะ โมหะ มีจิตเป็นอิสระ มีความสงบไม่ถูกคุกคามจากอารมณ์ภายนอก ทั้งบวกและทางลบ จะเป็นแบบนี้ไปตลอดระยะเวลาในการดำเนินชีวิตตามปกติ เปรียบเหมือน ผู้ที่อยู่กลางทะเลจะไม่ติดขัดอยู่ในเกลียวคลื่น ไม่ถูกคลื่นซัดกระหน่ำจนโซซัดโซเซ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของคลื่นลม มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่รอบข้างอย่างเป็นอิสระ

๒. อนุปาติเสสนิพพานธาตุ ได้แก่ นิพพานที่ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่ หมดการรับรู้ อารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ พ้นจากเวลาที่เสวยอารมณ์ด้วยอินทรีย์ ๕ เป็นภาวะของนิพพานล้วนๆ สามารถรับรู้ได้เฉพาะตน เมื่อการรับรู้ทางประสาททั้ง ๕ สิ้นสุดลง เป็นการเข้าถึงภาวะที่ปราศจากภพ ซึ่งสภาวะนี้ เป็นภาวะของนิพพานแท้ ๆ เป็นเรื่องของผู้ที่ปฏิบัติจนบรรลุจะพึงเข้าใจด้วยตนเอง เปรียบผู้ที่บรรลุนิพพาน เหมือนกับผู้ที่ว่ายน้ำข้ามฝั่ง แล้วยืนอยู่บนฝั่ง ภาวะที่ยืนอยู่บนฝั่งเป็นภาวะที่เต็มอ้อมสมบูรณ์ในตัวเอง มีความสงบสุข โลงสบาย สามารถรับรู้ได้ด้วยตัวของผู้นั้นเอง

โดยสรุป นิพพานมีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทในส่วนที่เป็นผลจากการปฏิบัติตามคำสอนในปัจฉิมโอวาท คือ การพิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นไตรลักษณ์ อันได้แก่ ความไม่เที่ยง มีความสิ้นสลายไปเป็นธรรมดา เป็นทุกข์เพราะมีความบีบคั้น เป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน แล้วริบแรงทำกิจหน้าที่ คือ การดับทุกข์ให้สิ้นไปด้วยความไม่ประมาท เมื่อปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท แล้วหมั่นประพฤติปฏิบัติด้วยความเพียรให้ได้เช่นนี้แล้ว ทำให้สังขารสงบระงับไป ทุกข์ทั้งปวงก็สงบระงับไป ผลที่ได้ก็คือ นิพพานแน่นอน

สรุปแล้ว จากการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาท คือ ๑) ความไม่ประมาท คือการมีสติ ไม่พลั้งเผลอ หลงลืมสติ การเอาใจใส่ต่อสิ่งที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ การพูด และความคิด ซึ่งจะต้องมีความรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่ ตลอดจนถึงความตั้งใจในการทำงาน ด้วยการเอาใจใส่ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย เป็นต้น มี ๕ ประเภท คือ ไม่ประมาทในเวลา ไม่ประมาทในวัย ไม่ประมาทในการทำงาน ไม่ประมาทในการศึกษา ไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม ๒) สังขาร มีความเสื่อมไปเป็นธรรมชาติของมัน เพราะสังขารได้แก่ สิ่งที่ปรุงแต่งและถูกปรุงแต่งทั้งหมด คือสังขารที่มีใจครอง เช่นว่า คน สัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย เรียกว่า อุปาทินนสังขาร และที่ไม่มีใจครองเช่นวัตถุทั้งหลาย เรียกว่า อนุปาตินนสังขาร เช่น ต้นไม้ ก้อนหิน ภูเขา โด่เก๊าอี้ เป็นต้น ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้คงทน ต้องเสื่อมสลายไปในที่สุด ๓) ขันธ์ ๕ คือว่า หมวด ๕ หมวดที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งทั้ง ๕ กองนั้น มีลักษณะ ๒ อย่างคือ เป็นรูปธรรมและนามธรรม คือ รูป เป็นรูปธรรม เหลืออีก ๔ กอง เป็นนามธรรม ซึ่งในร่างกายของมนุษย์นั้น จำเป็นจะต้องมีครบทั้ง ๕ กอง เพราะลักษณะของการทำงาน คือ เมื่อรูปประกอบด้วยวิญญาณ จึงเกิดมีชีวิตขึ้นมา มีการรับรู้ แล้วมีตัวสัญญาเข้าทำงานจึงเกิดการจำได้หมายรู้ แต่ก็เพียงแต่รับรู้จดจำจนเมื่อขันธ์ที่ ๔ คือ สังขาร ที่มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทด้วย เข้ามาปรุงแต่งจึงเกิดกระบวนการคิดถึงเรื่องต่าง ๆ นานา ตัวสุดท้าย คือเวทนา ที่เป็นตัวเสวยอารมณ์ทำให้รู้สึกสุขหรือทุกข์ ชอบหรือไม่ชอบ จึงถือเป็นตัวตนของมนุษย์ที่สมบูรณ์ ๔) ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวธรรมทั้งหลาย หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณ์ มี ๓ ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน นิยมเรียกทับศัพท์บาลีว่าว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ฉะนั้น

สังขารในไตรลักษณ์ จึงมีลักษณะตามสภาวะของไตรลักษณ์ คือ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง คือไม่แน่นอน มีความแปรผันอยู่ตลอดเวลา ๕) ปฏิจจสมุปบาท เป็นกระบวนการเกิด การดับของสังขารอันเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ เรียกว่ากฎธรรมชาติ คือ “ห่วงโซ่ชีวิต” หรือกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท เป็นการอธิบายกระบวนการเกิด ดับของสรรพสิ่ง ทั้งที่ภาวะที่ปรากฏตามธรรมชาติ หรือกระบวนการดำเนินไปของสรรพสิ่งในจักรวาลได้ เป็นธรรมที่แสดงถึงความเป็นเหตุเป็นผล และความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จนเป็นผลให้เกิดทุกข์ และเมื่อต้องการที่จะดับทุกข์ ต้องดับที่ต้นเหตุของการเกิดทุกข์ เมื่อดับที่ต้นเหตุแล้วก็จะเกิดผลเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ จนเป็นผลให้ดับทุกข์ได้ ๖) สติปัฏฐาน สติปัฏฐาน มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทในส่วนของการทำงานที่ทำให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท เพราะความไม่ประมาท หมายถึง การไม่อยู่ปราศจากสติ หรือการไม่ปล่อยสติออกไปภายนอก ฉะนั้น การปฏิบัติด้วยความไม่ประมาท จึงควรปฏิบัติด้วยการเจริญสติ-ปัฏฐาน ๔ คือ การใช้อารมณ ๔ อย่างเป็นหลัก กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลาย คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ให้รู้เห็นเท่าทันตามสภาพความเป็นจริง โดยการมีสติกำกับดูสิ่งเหล่านั้น ในความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมันอยู่ตลอดเวลา โดยที่ไม่ถูกครอบงำ ๗) อริยสัจ ๔ หลักอริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงของพระอริยะ มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทในส่วนของการทำงานเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยความไม่ประมาท ต่อเนื่องจากการเจริญสติปัฏฐาน ในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการดับทุกข์ ๘) มรรคมืองค์ ๘ มีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทในส่วนของการทำงานความดับทุกข์ ให้สิ้นไป ต่อเนื่องเกี่ยวพันกันเป็นกระบวนการสุดท้ายของอริยสัจ ๔ ในฐานะธรรมที่เป็นเครื่องดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติที่ทำให้บุคคลเข้าถึงพระนิพพาน เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา และ ๙) นิพพาน นิพพานมีความเกี่ยวข้องกับปัจฉิมโอวาทในส่วนที่เป็นผลจากการปฏิบัติตามคำสอนในปัจฉิมโอวาท คือ การพิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นไตรลักษณ์

๒.๖ วิธีการปฏิบัติในปัจฉิมโอวาท

วิธีการปฏิบัติในปัจฉิมโอวาทนั้น คือการปฏิบัติตามหลักการที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ในปัจฉิมโอวาท ดังที่มีพระวาทว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาทเถิด” จุดประสงค์ของพระพุทธองค์ ก็ดังที่พระองค์ทรงเตือนให้บรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย ได้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท โดยทรงชี้ให้เห็นถึงสถานะของสังขารที่มีลักษณะเป็นไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น แล้วให้มันริบเร่ทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จจลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งกิจหน้าที่นั้น ก็คือ การทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้นไป

ในการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ต้องเริ่มจากการปฏิบัติเพื่อให้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท พระพุทธองค์ก็ทรงแนะนำถึงการปฏิบัติให้อยู่ด้วยความไม่ประมาท ด้วยการละเว้น และการบำเพ็ญเพียรไว้อีกดังพระดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอควรทำความไม่ประมาทโดยฐานะ ๔ ประการ ฐานะ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. จงละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต และอย่าประมาทในการละ กายทุจริต บำเพ็ญกายสุจิตนั้น ๒. จงละวจี ทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต และอย่าประมาทในการละ วจี ทุจริต บำเพ็ญวจีสุจิตนั้น ๓. จงละมโนทุจริต บำเพ็ญมโนสุจริต และอย่าประมาท ในการละ มโน ทุจริต บำเพ็ญมโนสุจิตนั้น ๔. จงละมิจฉาทิฎฐิ บำเพ็ญสัมมาทิฎฐิ และอย่าประมาทในการละ มิจฉาทิฎฐิ บำเพ็ญสัมมาทิฎฐินั้น ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดภิกษุละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต ละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต ละมโนทุจริต บำเพ็ญมโนสุจริต ละมิจฉาทิฎฐิ บำเพ็ญสัมมาทิฎฐิ เมื่อนั้นเธอย่อมไม่กลัวความตายที่จะมาถึงในวันข้างหน้า^{๘๗}

พระพุทธองค์ทรงสอนให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ด้วยการหยุดการประพฤติชั่วทางกาย มีการเช่นฆ่า การลักทรัพย์ และการเบียดเบียนทางกายในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น แล้วหันมามีเมตตาต่อกัน หยุดการประพฤติชั่วทางวาจา มีกล่าวมุสา การกล่าวให้ร้าย และการกล่าวส่อเสียด เป็นต้น แล้วหันมาชื่นชมยินดีด้วยความรักความสามัคคี หยุดการประพฤติชั่วทางใจ มีริษยา พยาบาท และการอยากได้ของผู้อื่น เป็นต้น แล้วหันมาให้เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน และหยุดความมีมิจฉาทิฎฐิ แล้วหันมาทำความเห็นให้เป็นสัมมาทิฎฐิ เมื่อใดที่เราทำได้เช่นนี้ เมื่อนั้นเราก็จะพบกับความสงบสันติสุข ไม่ต้องกลัวแม้แต่ความตายในวันข้างหน้า

ในการปฏิบัตินั้น เมื่อหยุดการทำชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจแล้ว ก็หันมาทำแต่ความดีด้วยความไม่ประมาท วิธีปฏิบัติเพื่อให้ถึงความไม่ประมาทได้ดี และตรงที่สุด คือ การเจริญสติ เพราะคำว่า สติ^{๘๘} แปลว่า ความระลึกได้ถึงสิ่งที่เคยทำ คำที่เคยพูดแล้วแม่นยำได้ สติ คือ ความระวัง ความไม่ขาดสติ คือ ระลึกได้อยู่เสมอว่าความเครียดกำลังมาเยือน ให้รีบควบคุมให้ได้แล้วรีบส่งต่อไปให้ปัญญา มีพระพุทธภาษิตตอนหนึ่งที่ตรัสตอบปัญหาของอชิตมานพ ๑ ใน มานพ ๑๖ คน ศิษย์ของพรหมณ์พาวรี มีใจความว่า กระแสกิเลสเหล่าใดที่มีอยู่ในโลก สติจะมาเป็นเครื่องกั้นกระแสกิเลส

^{๘๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๖/๑๗๘-๑๗๙.

^{๘๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๕.

เหล่านั้น สติเป็นทำนบกั้นกระแสของกิเลสเหล่านั้น ต้องมีสติคอยกำกับคอยระมัดระวัง ก็จะสามารถสกัดกั้นความเครียดที่จะเกิดขึ้นหรือว่าที่เกิดขึ้นแล้วให้บรรเทาลงไปได้ง่าย และลงไปได้เร็ว

สติ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายแห่งในฐานะเป็นอุปกัณธ์ธรรม คือ การตั้งสติในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม สติปัฏฐาน ๔ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง คือ เข้าใจตามเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำ^{๘๙} ซึ่งสอดคล้องกับความไม่ประมาท เพราะความไม่ประมาท คือ การไม่ปล่อยสติออกไปภายนอก หรือ การไม่อยู่ปราศจากสติ เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุด อีกทั้งยังมีเนื้อความปรากฏอีกว่า “เยเนว ยนตี นิพพานํ พุทธา เตสญจ สวกา เอกายเนน มคเคน สติปัฏฐานสณฺณินา” แปลว่า พระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวกทั้งหลาย ย่อมดำเนินไปสู่พระนิพพาน ด้วยหนทางสายนี้อันเป็นทางสายเอกที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายรู้ทั่วถึงกันแล้วว่า “สติปัฏฐาน”^{๙๐} ซึ่งในการปฏิบัติสติปัฏฐานนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญาณธรรม เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้^{๙๑}

จากพุทธพจน์ที่ปรากฏนั้น พระพุทธองค์ทรงแนะนำการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติระลึกรู้ทันต่อรูปนามชั้น ๕ อันเป็นฐานที่ก้าวไปสู่ความหลุดพ้น การปฏิบัติตามแนวทางสติปัฏฐานเป็นวิธีการดับกิเลสที่มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง ตามหลักการของมรรคองค์ที่ ๖ สัมมาวายามะ องค์ที่ ๗ สัมมาสติ และองค์ที่ ๘ สัมมาสมาธิ คือ ๑) อาตปปี มีความเพียรเผากิเลสให้ร้อนทั่ว ได้แก่ หมั่นขยันทำกรรมฐานมิให้ขาด ๒) สติมา มีสติรู้ตัวกำกับอยู่ ๓) สัมปชานโน มีสัมปชัญญะกำหนดรูปรูปนามอยู่เสมอ เมื่อกำหนดรูปรูปนามอยู่ทุก ๆ ขณะ และพิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต และพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ย่อมสามารถกำจัดอภิชฌาและโทมนัสได้ ซึ่งการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ สามารถปฏิบัติได้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ด้วยการมีสติพิจารณาเห็นกาย เวทนา จิต ธรรมได้ ดังนี้

๑) การพิจารณากาย หมายถึง การรู้เท่าทันกาย มีการปฏิบัติในหลายหมวด ได้แก่

๑.๑) หมวดลมหายใจเข้าออก การปฏิบัติ คือ นั่งนั้งคู้บัลลังก์ ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติให้มั่น มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออก

^{๘๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒-๔๐๕/๓๐๑-๓๔๐.

^{๙๐} พระญาณสุนทร, **ธรรมภาคปฏิบัติ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๗.

^{๙๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑-๓๐๒.

ยาว ก็รู้ซัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ซัดว่า เราหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ซัดว่า เราหายใจออกสั้น เป็นต้น

๑.๒) หมวดอิริยาบถ การปฏิบัติ คือ การกำหนดอิริยาบถใหญ่ ได้แก่ เมื่อเดิน ก็รู้ซัดว่า เราเดิน เมื่อยืน ก็รู้ซัดว่า เรายืน เมื่อนั่ง ก็รู้ซัดว่า เรานั่ง หรือเมื่อนอน ก็รู้ซัดว่า เรานอน อย่างนี้เป็นต้น

๑.๓) หมวดสัมปชัญญะ การปฏิบัติ คือ การกำหนดอิริยาบถย่อย เช่น ทำความรู้สึกตัว ในการก้าวไป การถอยกลับ ในการเหลียวดู ในการคู้เข้า การเหยียดออก ในการครองสังฆาฏิ บาตร และจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม และทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ เป็นต้น

๑.๔) หมวดมนสิการสิ่งปฏิกุศล การปฏิบัติ คือ พิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไป เบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ล้วนเป็นสิ่งปฏิกุศลทั้งสิ้น

๑.๕) หมวดมนสิการธาตุ การปฏิบัติ คือ พิจารณาเห็นกายนี้ ตามที่ดำรงอยู่โดยความเป็นธาตุว่า ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม รวมอยู่ เป็นต้น

๑.๖) หมวดปาชา ๙ การปฏิบัติ คือ พิจารณาเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าซึ่งตายแล้ว ๑ วัน ตายแล้ว ๒ วัน หรือตายแล้ว ๓ วัน เป็นศพชิ้นอืด ศพเขียวคล้ำ ศพมีน้ำเหลืองเยิ้ม เป็นต้น

การพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุ เกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือ มีสติกำหนดอยู่เฉพาะหน้าว่า กายมีอยู่ ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัยค้นหาและทวิฐฐิอยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก นี่คือการพิจารณาเห็นกายในกายอันจะทำให้เกิดนิพพิทาคลายยึดความอยากในกาย อันเป็นที่ยึดมั่นโดยไม่รู้ตัว เมื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า กายนี้ล้วนสักแต่เป็นธาตุหรือสิ่งปฏิกุศล ล้วนต้องเน่าเสียคงทนอยู่ไม่ได้ เห็นการเกิดนั้นจนเกิดความขำขานญ แล้วอุเบกขาไม่แทรกแซงเข้าไปคิดปรุงแต่งก็จะเห็นการดับในที่สุด

๒) การพิจารณาเวทนา หมายถึง การรู้เท่าทันเวทนา คือ การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ คือ เมื่อเสวยสุขเวทนา ก็รู้ซัดว่า เราเสวยสุขเวทนา เมื่อเสวยทุกขเวทนา ก็รู้ซัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา เป็นต้น มีสติกำหนดอยู่เฉพาะหน้าว่า เวทนามีอยู่ ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัยค้นหาและทวิฐฐิอยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก นี่คือการพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา เพื่อให้เกิดนิพพิทาคลายความยึดความอยากในเวทนาความรู้สึกรับรู้ในสิ่งที่กระทบสัมผัสเมื่อรู้ตามความเป็นจริงว่าสักแต่เกิดแต่เหตุปัจจัยมันต้องเป็นเช่นนั้นเอง แล้วอุเบกขาไม่แทรกแซงเข้าไปคิดปรุงแต่งก็จะเห็นการดับได้ด้วยตนเอง เช่นเห็นรูปที่ถูกใจหรือไม่ถูกใจ ได้ยินเสียงที่ถูกใจหรือไม่ถูกใจ เห็นอาหารที่ถูกใจหรือไม่ถูกใจ ก็ย่อมต้องเกิดความรู้สึก ต่อสิ่งนั้น ๆ เช่นนั้นเอง เมื่อรู้เท่าทันจนจิตเกิดความขำขานญจิตเมื่อเห็นความจริงการเกิดการดับและเพราะเหตุปัจจัยเช่นนี้บ่อย ๆ สักว่าเวทนาเป็นดังนี้เองก็จักเกิดนิพพิทาในเวทนาต่าง ๆ เหล่านี้ในที่สุด

๓) การพิจารณาจิต หมายถึง การรู้เท่าทันจิต คือ การพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ คือ เมื่อจิตมีราคะ ก็รู้ซัดว่า จิตมีราคะ จิตปราศจากราคะ ก็รู้ซัดว่า จิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ซัดว่า จิตมีโทสะ จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ซัดว่า จิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ซัดว่า จิตมีโมหะ จิต

ปราศจากโมหะ ก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากโมหะ มีสติกำหนดอยู่เฉพาะหน้าว่า จิตมีอยู่ ก็เพียงเพื่ออาศัย เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัยตัณหาและทิฏฐิอยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก นี่คือการ เห็นจิตในจิต เพื่อให้เกิดนิพพิทาคลายความยึดความอยากในจิตสังขาร เมื่อเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดแต่เหตุปัจจัยมันต้องเป็นเช่นนั้นเองแล้วอุเบกขาไม่แทรกแซงเข้าไปคิดปรุงแต่งก็จะเห็นการดับ ได้ด้วยตนเอง จิตเมื่อเห็นความจริงเช่นนี้บ่อย ๆ สักว่าจิตเกิดเพราะเหตุปัจจัยเช่นนี้เองก็จักเกิด นิพพิทาในจิตสังขารความคิดปรุงแต่งเหล่านั้นในที่สุด

๔) การพิจารณาธรรม หมายถึง การรู้เท่าทันธรรม คือ การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ทั้งหลายอยู่ การพิจารณาธรรมนี้มี ๕ หมวด คือ หมวดนิรวณฺ์ หมวดขันธฺ์ หมวดอายตนะ หมวด โทษมงคล และหมวดสังขจะ มีสติกำหนดอยู่เฉพาะหน้าว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงเพื่ออาศัย เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัยตัณหาและทิฏฐิอยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก นี่คือการเห็นธรรม ในธรรม เพื่อให้เกิดนิพพิทาและภูมิรู้ภูมิญาณ ความรู้ความเข้าใจอย่างปรมาตฺธิในสิ่งต่าง ๆ เกิดการคิด นึกที่จำเป็นในการดับทุกข์ เห็นทุกข์ รู้ว่าเป็นทุกข์ รู้ว่าเกิดแต่เหตุปัจจัย เห็นปัจจุสมุปบาท เห็นไตร ลักษณ์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดนิพพิทาคลายความยึดความอยากในจิตสังขาร เมื่อเห็นว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดแต่เหตุปัจจัยมันต้องเป็นเช่นนั้นเองแล้วอุเบกขาไม่แทรกแซงเข้าไปคิดปรุงแต่งก็จะเห็นการดับ ได้ด้วยตนเอง จิตเมื่อเห็นความจริงเช่นนี้บ่อย ๆ สักว่าจิตเกิดเพราะเหตุปัจจัยเช่นนี้เอง ก็จักเกิด นิพพิทาในจิตสังขารความคิดปรุงแต่งเหล่านั้นในที่สุด

อย่างการทำกิจหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ที่จะต้องเร่งรีบทำให้สำเร็จ คือ การดำรงสติตาม รู้สภาวะธรรม ในหมวดสังขจะ คือการตามรู้ร้อยสัง ๔ ในการดับทุกข์ให้สิ้นไป ต้องดับที่ต้นตอของทุกข์ โดยใช้การพิจารณาธรรมให้รู้ชัดถึงสภาพที่เป็นจริงถึงธรรมที่เกิดขึ้นนี้ว่า ทุกข์ รู้ชัดตามสภาพที่เป็นจริง ซึ่งตัณหาที่มีอยู่อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์นี้ว่า สมุทัย รู้ชัดตามสภาพความเป็นจริงซึ่งทุกข์และเหตุ แห่งความทุกข์แล้วกำหนดวิธีดับทุกข์นี้ว่า นิโรธ รู้ชัดตามสภาพที่เป็นจริงของความทุกข์ แล้วพิจารณา หาสาเหตุแห่งทุกข์ พิจารณาหาวิธีดับทุกข์ แล้วดำเนินไปเพื่อความดับทุกข์นี้ว่ามรรค ธรรมที่วานี้ เรียกว่า อริยสัง ๔ อันเป็นเครื่องมือในการทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป

อริยสัง ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึง กลายเป็นอริยะ มีอยู่ ๔ ประการ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขอริยสัง คือ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความ พลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์ โดยย่นย่อ อุปาทานขันธ ๕ ก็เป็นทุกข์ ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขสมุทยอริยสัง คือ ตัณหาอันทำให้เกิด อีก ประกอบ ด้วยความเพลิดเพลิน และความกำหนัด มีปกติให้เพลิดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กาม ตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขนิโรธอริยสัง คือ ความดับ ตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละทิ้ง ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา ภิกษุ ทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังคืออริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละ^{๑๒}

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑-๒๒.

เนื้อความที่พระพุทธองค์ทรงตรัสนี้ทั้งหมด เรียกว่า อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ซึ่งอริยสัจนั้น มีอยู่ ๔ อย่าง ได้แก่

๑. ทุกข์ คือ สภาพที่บีบคั้นมีความเจ็บปวด ทนได้ยาก หรือภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ได้แก่ ขาดิ คือ การเกิด ชรา คือ การแก่ มรณะ คือ การตาย การจากไป การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สมหวังในสิ่งนั้น เรียกว่าทุกข์ คือ การยึดมั่นถือมั่นในขันธ ๕ เมื่อทราบถึงสภาพของทุกข์แล้วก็ต้องหาสาเหตุ โดยปฏิบัติการขั้นต่อไป

๒. สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ อันได้แก่ ตัณหา ๓ อย่าง ประกอบไปด้วย กามตัณหา คือ มีความทะยานอยากในกาม มีความอยากได้ทางกามารมณ์ ภวตัณหา คือ มีความทะยานอยากในภพ มีความอยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ และวิภวตัณหา คือ มีความทะยานอยากในความปราศจากภพ หรือมีความอยากที่จะไม่เป็นอะไรทั้งนั้น นี่คือตัณหา ที่เป็นสาเหตุของทุกข์ แล้วถามต่อว่าตัณหามาจากไหน ก็ต้องไปศึกษาดูกระบวนการของปฏิจสมุปบาท

ในกระบวนการเกิดภพเกิดชาติมีการสืบทอดเชื่อมโยงมีความสัมพันธ์กัน และในกระบวนการดับก็มีความเชื่อมโยงมีสัมพันธ์กันไป เรียกว่าสายเกิดและสายดับ หลักธรรมนี้ชื่อว่า ปฏิจสมุปบาท คือ ทฤษฎีกฎธรรมชาติที่เรียกว่า “ห่วงโซ่ชีวิต” ซึ่งทฤษฎีปฏิจสมุปบาทนั้นได้อธิบายกระบวนการเกิด ดับ ของสรรพสิ่ง ทั้งที่ภาวะที่ปรากฏตามธรรมชาติ หรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่ไม่เนื่องด้วยผัสสะ แต่เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติหรือกระบวนการดำเนินไปของสรรพสิ่ง ในจักรวาลได้

โดยกฎปฏิจสมุปบาทนั้น มีองค์ประกอบของห่วงโซ่ชีวิตอยู่ ๑๒ ประการซึ่งเราสามารถพิจารณาการเกิดและดับได้เป็น ๒ นัย ดังนี้

(๑) ปฏิจสมุปบาทสายเกิด คือ

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงมี ^{๙๓}

สรรพสิ่งถือกำเนิดเกิดขึ้นมาจากอวิชชาคือความไม่รู้ เมื่อมีอวิชชา จึงมีสังขารมีวิญญาณ มีนามรูป มีสฬายตนะ มีผัสสะ มีเวทนา มีตัณหา มีอุปาทาน มีภพ มีชาติ คือเกิดเป็นมนุษย์

^{๙๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑-๒.

พอเมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ก็มีขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส ตามลำดับซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นความทุกข์ทั้งสิ้น เมื่อทราบถึงต้นสายปลายเหตุแห่งทุกข์แล้ว

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับต้นเหตุทั้ง ๓ อย่างสิ้นเชิง การที่จะดับต้นเหตุได้ ก็ต้องดับต้นเหตุของต้นเหตุ นั่นคือเวทนา แล้วก็ค้นหาต้นเหตุของเวทนา หาขึ้นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งทราบถึงกระบวนการทั้งหมดว่า ต้นเหตุของทุกข์ ก็คือสังขาร ส่วนเหตุของการเกิดของสังขาร ก็คืออวิชชา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารทั้งหลายจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้ อนึ่ง เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้^{๔๔}

กระบวนการดังกล่าวเป็นการดับที่ต้นเหตุ ซึ่งต้นเหตุของกระบวนการทำให้เกิดทุกข์ก็คืออวิชชา คือความไม่รู้ ที่เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ เป็นสาย คือ ตามลำดับซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นความทุกข์ทั้งสิ้น นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท หรืออิทัปปัจจยตา ที่แปลว่าสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี ถ้าต้องการที่จะพ้นจากทุกข์ก็ต้อง ก็ต้องย้อนกลับไปหาต้นสายปลายเหตุ ที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทสายดับ แล้วก็ทำการดับที่ต้นเหตุ นั่น ซึ่งต้นเหตุ นั่นก็คือ อวิชชา คือความไม่รู้นั่นเอง

(๒) ปฏิจจสมุปบาทสายดับ คือ

เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ

เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ

เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ

เพราะภพดับ ชาติจึงดับ

เพราะชาติดับ ขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงดับ^{๔๕}

จากกระบวนการเกิดดับทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เราจะพบว่ากระบวนการเกิดของชีวิตนั้นเริ่มมาจากอวิชชา เมื่อต้องการที่จะดับ ก็ต้องเริ่มจากการดับ อวิชชา เป็นอันอับแรก คือเมื่ออวิชชาดับ สังขารก็ดับ วิญญาณดับ นามรูปดับ สฬายตนะดับ ผัสสะดับ เวทนาดับ ตัณหาดับ อุปาทานดับ ภพดับ เมื่อภพดับ จึงไม่มีชาติคือการเกิดอีกต่อไป เมื่อไม่มีการเกิด ก็ไม่มีขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส ทุกอย่างดับหมดก็ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป นี่คือการดับกระบวนการ

^{๔๔} ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๗/๒๘.

^{๔๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒/๓-๔.

ของปฏิจจสมุปปาท เมื่อทราบความเป็นจริงดังนั้นแล้ว ก็ลงมือทำการดับทุกข์ โดยใช้ทางที่ ๔ ในการดับทุกข์ นั่นคือ มรรค

๔. มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มงคลประกอบอยู่ทั้งหมด ๘ ประการ ได้แก่ ๑. สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ ๓. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ คือ ทำการงานชอบ ๕. สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพชอบ ๖. สัมมาวายามะ คือ พยายามชอบ ๗. สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ และ ๘. สัมมาสมาธิ คือ ตั้งใจชอบ ซึ่งทั้งหมดนี้เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” แปลว่า ทางสายกลาง หรือ มรรคมงคล ๘

ซึ่งมรรคมงคล ๘ หรือหนทาง ๘ สายในการดับทุกข์ “มรรค” คือ หนทางความดับทุกข์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอริยสัจ หลักธรรมมรรคมงคล ๘ คือ หลักปฏิบัติประจำวันของผู้มุ่งแสวงหาความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ลักษณะของมรรคมงคล ๘ เป็นหลักปฏิบัติสายกลางคือ ไม่เอนเอียงไปข้างที่สุดโต่ง คือการทำตนให้ลำบาก ไม่เอนเอียงไปข้างเกี่ยวข้องกับทางกามารมณ์ ซึ่งบุคคลผู้มุ่งจะพ้นจากความทุกข์ควรจะดำรงตนอยู่ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. มีสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นชอบ หมายถึง พยายามพิจารณาให้เห็นจริงในหลัก ๔ ประการ คือ ๑) เห็นชีวิตเป็นทุกข์ ๒) เห็นเหตุให้เกิดทุกข์ ๓) เห็นคุณของการดับทุกข์ ๔) เห็นประโยชน์ในการปฏิบัติ อย่างนี้จึงถือว่ามีความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒. มีความดำริชอบ คือ จะต้องคิดในหลักเป็นธรรม ๓ ประการ คือ ๑) ต้องคิดปลีกตนออกจากกาม ๒) ต้องไม่คิดอาฆาตพยาบาทใคร ๓) ต้องไม่คิดเบียดเบียนคนอื่น อย่างนี้ชื่อว่าคิดถูกต้อง

๓. มีสัมมาวาจา คือ พุดจาประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑) ไม่พูดเท็จ ๒) ไม่พูดส่อเสียด ๓) ไม่พูดคำหยาบ ๔) ไม่พูดเพ้อเจ้อ อย่างนี้ชื่อว่ามีวาจาสุภาพ

๔. มีสัมมากัมมันตะ คือ มีพฤติกรรมที่ดี ๓ ประการ คือ ๑) ไม่ฆ่าสัตว์ ๒) ไม่ลักทรัพย์ ๓) ไม่เสพกาม อย่างนี้ชื่อว่ามีการกระทำที่ดี

๕. มีสัมมาอาชีวะ คือ มีอาชีพสุจริต อาชีพสุจริต คือ อาชีพไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมาย กล่าวคือ อยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคม อย่างนี้ชื่อว่าเลี้ยงชีพอย่างสุจริต

๖. มีสัมมาวายามะ คือ มีความเพียรพยายามดี ลักษณะของความพยายามดี ดังที่กล่าวไว้ในสัมมปปธาน ๔ มี เพียรละบาป เป็นต้น อย่างนี้ชื่อว่ามีความเพียรตั้งมั่น

๗. มีสัมมาสติ คือ มีสติระลึกในทางถูกต้อง ลักษณะของการระลึกถูกต้อง คือ ระลึก ในสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ การพิจารณา กาย เวทนา จิต และธรรม อย่างนี้ชื่อว่ามีสติระลึกชอบ

๘. มีสัมมาสมาธิ คือ มีจิตมั่นคงเป็นสมาธิ ซึ่งสมาธิแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑) ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ เป็นสมาธิขั้นต้น ซึ่งคนทั่วไปอาจใช้การปฏิบัติหน้าที่การทำงานในชีวิตประจำวันจะทำให้ได้ผลดี และถือว่าเป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนา

๒) อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียด ๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิขั้นระดับนิเวรณ์ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน หรือสมาธิในบุพพภาคแห่งอัปปนาสมาธิ และ

๓) อัปปนาสมาธิ คือ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ

นี่คือ หลักปฏิบัติตามหลักมรรคมืองค์ ๘ ซึ่งหลักอริยมรรคมืองค์แปดนี้ ย่อลงในสิกขาสามประการ คือ ๑) ในศีล คือ วาจาสุภาพพูดแต่สิ่งดี ทำแต่สิ่งดี เลี้ยงอาชีพอย่างสุจริต ๒) ในสมาธิ คือ มีความเพียรพยายามดี มีสติระลึกรู้ชอบ และมีสมาธิตั้งมั่น และ ๓) ในปัญญา คือ มีความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม และมีความคิดเห็นที่ชอบ หลักธรรมคำสอนทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ย่อลงมาเหลือ ๓ ข้อ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เมื่อย่อลงมาเหลือ ๒ ข้อคือ รูปกับนาม ย่อลงมาเหลือข้อเดียว คือ อัมปมาทธรรม หมายถึง ธรรมคือความไม่ประมาทนั่นเอง

สรุปวิธีการปฏิบัติในปัจฉิมโอวาท โดยการเจริญสติปัฏฐาน คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง ในสิ่งนั้น ๆ ว่าเป็นของเกิดขึ้นเอง เป็นการปฏิบัติด้วยการเอาสติเป็นหลัก คือ กำหนดสติมีความรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่ตลอดเวลาทุกขณะในขณะที่ทำ พูด คิด เมื่อทำได้อย่างนี้แล้ว สติจะเป็นตัวกลั่นกระแสดาสวะกิเลสทั้งปวงมิให้เกิดขึ้น ในการปฏิบัติจะต้องประกอบด้วย ๓ ส่วนที่สำคัญอย่างยิ่ง ได้แก่ อาตาปี คือ ความเพียรเพิกกิเลส สติมา คือ ความระลึกได้ และสัมปชาโน คือ ความรู้ตัวทั่วพร้อม ซึ่งทั้ง ๓ อย่างนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งกายอันเป็นรูปขันธ์มีลมหายใจเข้าออก มีความเคลื่อนไหวของอิริยาบถใหญ่ อิริยาบถย่อย เป็นต้น ในการมีสติมั่นในการพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งเวทนาอันเป็นเวทนาขันธ์ เพื่อให้รู้สภาพของสุข ของทุกข์ ว่ามีความยินดี ชอบใจ หรือบิບคั้นมีความเจ็บปวด และเฉย ๆ อย่างไร ในการพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งจิตอันเป็นวิญญาณขันธ์ ว่าจิตมี โลภจิต อโลภจิต โทสจิต อโทสจิต โมหจิต อโมหจิต อย่างไร เป็นต้น และในการมีสติพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งสภาพธรรมอันเป็นสัญญาขันธ์และสังขารขันธ์โดยเป็นไปตามอาการของสภาวะธรรมแต่ละอย่าง ๆ ปราศจากความเป็นตัวตน เช่น สภาวะธรรมของโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น การเข้าไปรู้เท่าทันสภาวะธรรมต่าง ๆ นั้น เท่ากับเป็นการรู้ความจริงแท้ของชีวิตและของโลก จนจิตเกิดความปล่อยวางในตัวตนและนามธรรมต่าง ๆ ทั้งหลายได้ เมื่อเข้าใจความจริงของชีวิตและของโลกอย่างนี้แล้ว ก็จะดำเนินไปสู่มรรคและผล อันเป็นการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงไปในที่สุด ฉะนั้นเราจึงต้องดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ทำกิจหน้าที่ของเราให้ดี ด้วยการดำเนินชีวิต ให้เป็นไปตามทำนองคลองธรรม มุ่งปฏิบัติธรรม ละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตให้ผ่องใสเบิกบาน ให้เกิดคุณประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง คือบรรลุถึงความพ้นทุกข์ในที่สุด และเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมคือช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สังคมด้วย

๒.๗ ผลของการปฏิบัติในปัจฉิมโอวาท

จากการปฏิบัติตามหลักธรรมในปัจฉิมโอวาท ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ ๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ เมื่อปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ นี้อย่างต่อเนื่อง ย่อมเกิดผลสองประการดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ ปี พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี ๗ ปีจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๖ ปี พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทาน เหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี ฯลฯ ๑ เดือนจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอดครึ่งเดือน พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อ ยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นอนาคามีภิกษุทั้งหลาย ครึ่งเดือน จยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ วัน พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบันหรือเมื่อ ยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ เราอาศัยทางเดียวนี้แล้ว จึงกล่าวคำดังพรรณนามาฉะนี้^{๕๖}

จากพระดำรัสว่า “๗ ปีจยกไว้” หมายถึง อย่างไรก็ดีจะเจริญสติปัฏฐาน ๗ ปีเลย แม้เจริญเพียง ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๗ วัน ก็สามารถบรรลุอรหัตตผล หรือ อนาคามีผลได้ คือ หมายความว่า เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอริยบุคคลชั้นอนาคามี คือ พระอริยบุคคล ที่สามารถละกามธาตุได้โดยสิ้นเชิง ไม่มีราคะตัณหาในชั้นธสันดานอีกต่อไป สามารถละสังโยชน์ฝ่ายต่ำหรือโอรัมภาคียสังโยชน์ได้หมดทั้ง ๕ ตัว คือ ๑. สักกายทิฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตัว ๒. วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย และ ๓. สีลัพพตปรามาส ความยึดมั่นในศีลพรต ๔. กามราคะ ความกำหนัดในกาม และ ๕. ปฏิฆะ ความเดือดดาลงุ่นง่านใจ

เมื่อละอุปาทานกำจัดความยินดีและความยินร้ายในโลกได้ เพราะการเจริญสติปัฏฐานนี้สามารถละอาสวะกิเลส อันเป็นต้นเหตุแห่งอวิชชาอันนำมาซึ่งสังขารแล้วก่อเกิดกระบวนการ มีผลเป็นทุกข์ในที่สุดได้ ดังมีพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้ อาสวะ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. กามาสวะ ๒. ภวาสวะ ๓. อวิชชาสวะ อาสวะ ๓ ประการนี้ ภิกษุทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ เพื่อละอาสวะ ๓ ประการนี้ สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ

^{๕๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๔-๔๐๕/๓๓๘-๓๔๐.

โทมนัสในโลกได้ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้เพื่อละอาสวะ ๓ ประการนี้^{๙๗}

กล่าวคือ อาสวะทั้ง ๓ ประการ ประกอบด้วย ๑. กามาสวะ ๒. ภวาสวะ และ ๓. อวิชชาสวะ อาสวะนี้ คือต้นเหตุแห่งอวิชชาตามในข้อที่ ๓ คือ อวิชชาสวะ ซึ่งอวิชชา ก็คือต้นเหตุให้เกิดสังขาร เมื่อมีสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เมื่อนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี เมื่อสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี เมื่อผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี เมื่อเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เมื่อตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เมื่ออุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เมื่อภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เมื่อชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงมี ฉะนั้นหากละอาสวะกิเลสได้ ก็สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ได้ ซึ่งการที่จะละอาสวะกิเลสอันเป็นต้นเหตุของการเกิดทุกข์ที่แท้จริงได้ก็คือ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้

นอกจากนี้ ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยความไม่ประมาท โดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ พิจารณาถึงรูป นาม ย่อมได้รับผล คือ เป็นผู้มปัญญา เห็นแจ้งแทงตลอด ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร มีจิตตั้งมั่น จนสามารถบรรลุถึงนิพพานได้ในที่สุด ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงอานิสงส์จากการปฏิบัติ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน หลากไปสู่ทิศปราจีน แม่น้ำฉันทิ กษุก็ฉันทิ เหมือนกัน เมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มาก ย่อมโน้มไปสู่निพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพานอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างนี้แล^{๙๘}

ในพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญถึงผู้มีความเพียร หมั่นเจริญสติ ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติธรรม ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงอานิสงส์ของการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ว่าผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ๔ นั้น มันพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มาก ย่อมจะสำเร็จผลมุ่งตรงสู่ นิพพานอย่างแน่นอน เหมือนเช่นกับ แม่น้ำคงคาที่ไหลไปสู่ทิศปราจีนอย่างแน่นอนเช่นเดียวกัน นี้คือผลของการปฏิบัติตามพระประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงมรคกรรมไว้ในปัจฉิมโอวาท เพื่อจะให้พุทธบริษัทนั้นได้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

^{๙๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๖/๒๗๓-๒๗๔.

^{๙๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๗-๔๒๘/๒๗๕.

๒.๘ บทสรุป

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ถือเป็นมรดกธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ให้แก่พุทธบริษัททั้ง ๔ ได้ประพฤติปฏิบัติตาม อันมีเนื้อหาที่ทรงสอนให้พุทธบริษัทตั้งอยู่บนความไม่ประมาท โดยทรงชี้ให้เห็นถึงสรรพสิ่งที่เรียกว่าสังขารนั้น ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน มีความบีบคั้นเป็นทุกข์ ว่างเปล่าจากสาระไม่มีตัวตน ควรที่จะละคลายความยึดมั่นถือมั่นเสีย ไม่มีประโยชน์ที่จะไปข้องแวะ ยึดติดอยู่กับสังขารทั้งหลาย แล้วรีบเร่งประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมอันเป็นกิจหน้าที่ เพื่อทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป การที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้หมั่นเพียรประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดความทุกข์ ก็เพราะความทุกข์ทั้งหลายสร้างความลำบาก ความทรมานแก่เหล่าสรรพสัตว์ที่เวียนว่ายเกิดในสังสารวัฏ ในทุกสภาพของการใช้ชีวิตล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะทำอะไร ทั้งการเกิด การแก่ชรา การเจ็บป่วย หรือแม้แต่การตายลง หรือ ที่เรียกว่า “เทวทูต ๔” ที่พระองค์ทรงพิจารณาเห็นตั้งแต่ครั้งที่พระองค์ยังทรงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะอยู่ อันเป็นเหตุที่ทำให้พระองค์ทรงตัดสินใจออกบวช เพื่อแสวงหาความหลุดพ้น

เหตุที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปัจฉิมโอวาทด้วยเนื้อหาเช่นนี้ ก็เพราะทรงเห็นว่า เมื่อบ้านเมืองค่อนข้างจะมีความสงบ สังคมเป็นสุข และพระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงดี ประดิษฐานถาวรหยั่งรากลึกลงในชมพูทวีป มีพร้อมทั้ง บริษัท ๔ ผู้เพียบพร้อมด้วยการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีความสมบูรณ์บริบูรณ์พร้อมด้วยความสงบร่มเย็นดังกล่าวนี้เอง คงไม่มีเรื่องอื่นใดที่น่าเป็นห่วงกังวล คงมีแต่เรื่องความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดในรูปของเทวทูต ที่พระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็น ตั้งแต่ครั้งยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วทรงดำริในการออกบวช ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้รีบเร่งทำกิจหน้าที่ คือการทำความดับทุกข์ ให้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท เพราะสังขาร คือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น ไม่มีความเที่ยงแท้ มีความบีบคั้นอันทำให้เกิดทุกข์ มีความเสื่อมสลายไป ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น อีกต่อไป

ส่วนหลักธรรมที่ปรากฏในปัจฉิมโอวาทมีมากมายหลายหลักธรรม ได้ทำการพิจารณาปฏิบัติไปตามลำดับตามเนื้อความที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ โดยเริ่มต้นจากการพิจารณาเห็นถึงความ เป็นจริงของสังขารทั้งหลาย ทั้งสังขารในไตรลักษณ์ และสังขารในขันธ จนได้เห็นถึงสภาพความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา มีความไม่คงที่ มีความบีบคั้น มีเกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป เป็นต้นเหตุของความทุกข์ จนทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่น แล้วตั้งตนอยู่ด้วยความไม่ประมาท ด้วยการเจริญสติรีบเร่งทำกิจหน้าที่ คือ การทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป ด้วยการเจริญสติปฏิฐาน ๔ คือ ๑. พิจารณาเห็นภายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ แล้วพึงพิจารณาธรรมหมวดสัจจะ คือ อริยสัจ ๔ ในการกำหนดรู้พิจารณาหาสาเหตุที่เกิด และวิธีการที่จะดับ ในกระบวนการของกฎธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิจจ-สมุปบาทอย่างชัดแจ้งแล้ว จึงเข้าสู่แนวทางแปดสาย คือ มรรคมีองค์แปด ดำรงตนในแนวทางแห่งปัญญา คือมีความเห็นที่ชอบ และมีความดำริที่ชอบ แล้วตั้งตนอยู่ในศีล คือมีวาจาชอบ มีการทำงานชอบ และเลี้ยงชีพชอบ จึงลงมือปฏิบัติในสมาธิ คือมีความเพียรชอบ มีสติระลึกรู้ชอบ และมีสมาธิชอบอย่างตั้งมั่น หรือที่เรียกว่า อาตปปี คือ มีความเพียรเผากิเลส สัมปะชาน คือ มีความรู้ตัวทั่วพร้อม และสติมา

คือ มีความระลึกได้ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ เมื่อปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ นี้แล้ว ย่อมกำจัดความ
ยินดีและความยินร้ายในโลกได้ เพราะการเจริญสติปัฏฐานนี้ สามารถละอาสวะกิเลส อันเป็นต้นเหตุ
แห่งอวิชชา อันนำมาซึ่งสังขารแล้วก่อให้เกิดกระบวนการอันมีผลเป็นทุกข์ได้ ในการนี้ พระพุทธองค์ทรง
ตรัสยืนยันและสรรเสริญถึงผู้มีความเพียร หมั่นเจริญสติ ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ด้วยการเจริญสติ
ปัฏฐาน ๔ ว่าผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ๔ นั้น หมั่นพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ทำสติปัฏฐาน ๔
ประการให้มาก ย่อมได้รับผล คือ เป็นผู้มปัญญา เห็นแจ้งแทงตลอด ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร มีจิตตั้ง
มั่น จนสามารถบรรลุถึงนิพพานได้ในที่สุด เหมือนเช่นกับ แม่น้ำคงคาที่ไหลไปสู่ทิศปราจีนอย่างแน่น
นอนเช่นเดียวกัน นี่คือผลของการปฏิบัติตามพระประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงมรดกธรรมไว้ในปัจฉิม
โอวาท เพื่อให้พุทธบริษัทนั้นได้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง เพราะความพ้นทุกข์นี้ เป็นเป้าหมาย
สูงสุดของพระพุทธศาสนา

บทที่ ๓

โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

ในบทที่ ๓ นี้ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาเนื้อหาโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้เป็นมรดกธรรมให้แก่คริสตชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อจะได้ไม่เกิดความผิดพลาดในการดำเนินชีวิต ที่มีเนื้อความปรากฏอยู่ในพระคริสตธรรมคัมภีร์ และเอกสารตำราและหนังสือร่วมสมัยต่าง ๆ เพื่อตอบปัญหา การวิจัยให้ได้เนื้อหาที่ครบถ้วนสมบูรณ์ในประเด็นนิยามและความหมายของโอวาทของพระเยซูเจ้า บริบทของการแสดงโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย จุดประสงค์ของการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในโอวาทของพระเยซูเจ้า วิธีการปฏิบัติในโอวาทของพระเยซูเจ้า และผลของการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

๓.๑ นิยามและความหมายของโอวาทของพระเยซูเจ้า

โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย คือ การเทศนาธรรม หรือการแสดงธรรม หรือว่า การให้โอวาทแก่อัครสาวกของพระเยซูเจ้า กล่าวคือ การที่พระเยซูเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่เหล่าพระสาวก โดยในวันพฤหัสบดีสุดท้ายก่อนที่พระเยซูเจ้าจะถูกตรึงที่กางเขน พระองค์ได้ทรงร่วมรับประทานอาหารค่ำกับอัครสาวก ๑๒ คน ของพระองค์ และในวันนี้ได้กระทำพิธี ๒ พิธีด้วยกัน คือ

๑. ทรงล้างเท้าให้แก่อัครสาวก ๑๒ คน โดยทรงหยุดรับประทานอาหารไว้ชั่วคราวแล้วไปล้างเท้าสาวก เพื่อสอนถึงความเป็นผู้นำให้เป็นผู้ถ่อมใจ และวางแบบอย่างไว้ประณิบัติรับใช้ซึ่งกันและกันและรับใช้ผู้อื่น แล้วจึงไปร่วมรับประทานอาหารต่อ

๒. ทรงสถาปนาพิธีมหาสนิทศักดิ์สิทธิ์ (The Lord's Supper Holy Communion) โดยทรงหักขนมปังให้ทุกคนกิน เป็นเครื่องหมายว่า นี่เป็นพระกายของพระองค์ที่ทรงหักออกเพื่อมนุษย์ ทรงหยิบถ้วยน้ำองุ่นให้ทุกคนดื่ม เป็นเครื่องหมายว่า เป็นพระโลหิตของพระองค์ที่หลั่งเพื่อมนุษย์^๑

หลังจากที่เสร็จการรับประทานอาหารค่านั้นแล้ว พระเยซูเจ้าก็เสด็จไปที่สวนเกตเซmani (Gethsemane) เพื่อทรงอธิษฐานต่อพระบิดา เมื่อเสร็จแล้วหลังจากนั้น พระองค์ทรงถูกจับไปทำการพิพากษาและได้รับการทรมานก่อนจะสิ้นพระชนม์ในที่สุด ดังมีเนื้อความปรากฏในงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ก่อนฉลองปัสกา ดังนั้น จะได้ศึกษาหาความหมายของคำแต่ละคำต่อไปนี้ ว่ามีความหมายอย่างไร

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕๒.

คำว่า โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เป็นคำที่รวมกันอยู่ ดังนั้น จะได้ศึกษาหาความหมายของคำแต่ละคำว่ามีความหมายอย่างไร คำว่า โอวาท หมายถึง คำแนะนำ คำตักเตือน หรือ คำกล่าวสอน หรือว่าคำสั่งสอน กล่าวคือ เป็นการบอกกล่าว พร่ำสอนด้วยความหวังดี เพื่อให้ประพฤติดั่งสิ่งที่ตั้งงาม

คำว่า โอวาทของพระเยซูเจ้า หมายถึง คำสั่งสอน หรือว่า การแสดงธรรม คือเป็นการเทศนาธรรมของพระเยซูเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาในศาสนาคริสต์ ที่พระองค์ทรงแสดงถึงความรักต่อบรรดาสาวก และคริสตชนของพระองค์

คำว่า งานเลี้ยงครั้งสุดท้าย หมายถึง การรับประทานอาหารค่ำมื้อสุดท้าย ซึ่งพระเยซูเจ้าได้ทรงรับประทานก่อนสิ้นพระชนม์โดยการถูตรึงบนไม้กางเขน อันเป็นที่มาของพิธีมหาสนิทศักดิ์สิทธิ์ และความหมายอื่นในทางคริสต์ศาสนา^๒ แต่เดิมเป็นประเพณีการฉลองประจำปี ราล์กถึงการออกจากประเทศอียิปต์ ในเย็นวันก่อนฉลองปัสกา^๓

ดังนั้น โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย จึงหมายถึง การเทศนาธรรม หรือ การให้โอวาทแก่อัครสาวกของพระองค์ กล่าวคือ เป็นการที่พระเยซูเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่เหล่าพระสาวกในงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ก่อนเทศกาลฉลองปัสกา^๔ ด้วยพระองค์ทรงทราบเหตุการณ์ล่วงหน้า ว่าจะถูกปองร้าย จึงมีพระประสงค์ที่จะรับประทานอาหารกับบรรดาสาวก จึงให้เหล่าสาวกจัดเตรียมสถานที่จัดงานเลี้ยงขึ้น แล้วร่วมรับประทานอาหารมื้อสุดท้ายพร้อมทั้งได้ทรงแสดงโอวาทแก่บรรดาอัครสาวก

โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เป็นคำสอนที่พระองค์ทรงแสดงไว้เป็นมรดกธรรมเพื่อย้ำเตือนให้คริสตชนได้นำไปประพฤติปฏิบัติ ตามที่มีเนื้อความปรากฏในพระวรสารทั้งสี่เล่ม ได้แก่ พระวรสารที่เขียนโดยนักบุญมัทธิว นักบุญมาระโก นักบุญลูกา และนักบุญยอห์น ล้วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตและคำสอนของพระเยซูเจ้า^๕ ซึ่งเนื้อหาของโอวาทในพระวรสารเหล่านั้น มีความเหมือนและความแตกต่างกันอยู่บ้าง และจะได้อธิบายเนื้อหาโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายที่ปรากฏในแต่ละพระวรสารให้ทราบ ดังต่อไปนี้

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๙.

^๓ เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

^๔ เป็นเทศกาลที่ชาวยิวระลึกถึงพระยาห์เวห์ ที่พระองค์ทรงนำพวกเขาออกจากการเป็นทาสในอียิปต์ ช่วงประมาณ ๑,๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล

^๕ สุวรรณมา ชัยพรแก้ว, “การสื่อสารกับภาวะผู้นำของพระเยซูในพระวรสารทั้งสี่”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

ตารางที่ ๑ แสดงเปรียบเทียบหลักธรรมของพระวรสารมัทธิวกับพระวรสารมาระโก

พระวรสารมัทธิว	พระวรสารมาระโก
<p>เราบอกความจริงกับท่านทั้งหลายว่าคนหนึ่งในท่านจะทรยศเรา</p> <p>จงรับไปกินเถิด นี่เป็นกายของเรา</p> <p>จงรับไปดื่มทุกคนเถิด เพราะนี่เป็นโลหิตของเราอันเป็นโลหิตแห่งพันธสัญญาที่หลั่งออกมาเพื่อยกบาปโทษให้คนจำนวนมาก</p> <p>เราบอกท่านทั้งหลายว่า เราจะไม่มีดื่มจากผลของเถาองุ่นนี้อีกต่อไป จนกว่าจะถึงวันนั้นที่เราจะดื่มกับพวกท่านอีกในแผ่นดินแห่งพระบิดาของเรา^๖</p>	<p>เราบอกความจริงกับท่านทั้งหลายว่า คนหนึ่งในพวกท่านจะทรยศเรา เป็นคนที่ร่วมรับประทานอาหารกับเรา</p> <p>จงรับเถิด นี่เป็นกายของเรา</p> <p>นี่เป็นโลหิตของเราซึ่งเป็นโลหิตแห่งพันธสัญญา ที่จะหลั่งออกเพื่อคนจำนวนมาก</p> <p>เราบอกความจริงแก่ท่านทั้งหลายว่า เราจะไม่มีดื่มจากผลของเถาองุ่นนี้อีกต่อไปอีกต่อไป จนกว่าจะถึงวันนั้น คือวันที่เราจะดื่มใหม่ในแผ่นดินพระเจ้า^๗</p>

อธิบายตารางที่ ๑ จะเห็นได้ว่า เนื้อหาที่ปรากฏในตารางของพระวรสารมัทธิวกับเนื้อหาของพระวรสารมาระโก มีความใกล้เคียงกันมาก โดยเริ่มต้นจากการที่พระเยซูเจ้าตรัสบอกถึงคนที่ทรยศต่อพระองค์ ก่อนที่จะเริ่มรับประทานอาหารและแสดงโอวาท ประเด็นแรกการแจกขนมปังและเหล้าองุ่นก็มีลักษณะคล้ายกัน แต่ที่ต่างกันก็คือประเด็นที่สอง ในโอวาทตรงที่พระวรสารมัทธิวกล่าวว่า “นี่เป็นโลหิตของเรา อันเป็นโลหิตแห่งพันธสัญญาที่หลั่งออกมาเพื่อยกบาปโทษให้คนจำนวนมาก ส่วนพระวรสารมาระโกกล่าวว่า “เป็นโลหิตของเราซึ่งเป็นโลหิตแห่งพันธสัญญาที่เราจะหลั่งออกเพื่อคนจำนวนมาก ต่างกันตรงที่หลั่งออกมาเพื่อยกบาปโทษให้คนจำนวนมาก กับ เราจะหลั่งออกเพื่อคนจำนวนมาก แต่ถึงแม้จะมีรายละเอียดต่างกันบ้าง แต่ก็มีความหมายเดียวกัน คือหลั่งออกมาเพื่อเป็นการไถ่บาปให้แก่มวลมนุษยชาติ ส่วนประเด็นสุดท้ายก็มีความเหมือนกัน ต่อไปจะเป็นเนื้อหาในพระวรสารลูกากับพระวรสารยอห์น

ตารางที่ ๒ แสดงหลักธรรมของพระวรสารลูกากับพระวรสารยอห์น

พระวรสารลูกา	พระวรสารยอห์น
<p>เรามีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะรับประทานอาหารนี้กับท่านก่อนที่จะต้องทนทุกข์</p> <p>เราบอกท่านทั้งหลายว่าเราจะไม่รับประทานอาหารนี้อีก จนกว่าจะสำเร็จความหมายของปีศาจนั้นในแผ่นดินของพระเจ้า</p>	<p>ซีโมน เปโตรทูลพระเยซูว่า “องค์พระผู้เป็นเจ้าพระองค์จะทรงล้างเท้าของข้าพระองค์หรือ” พระเยซูตรัสตอบว่า “สิ่งที่เราทำในขณะนี้ ท่านยังไม่รู้เรื่อง แต่ภายหลังท่านจะเข้าใจ” เปโตรทูลพระองค์ว่า “พระองค์ จะทรงล้างเท้าของข้าพระองค์มิได้เด็ดขาด”</p>

^๖ เทียบ มธ ๒๖ : ๒๐-๓๐.

^๗ เทียบ มก ๑๔ : ๑๗-๒๕.

ตารางที่ ๒ แสดงหลักธรรมของพระวรสารลูกากับพระวรสารยอห์น (ต่อ)

พระวรสารลูกา	พระวรสารยอห์น
<p>จงหยิบถั่วนี้ไปแบ่งกันคั่วแล้วบอกท่านทั้งหลายว่า เราจะไม่ได้มีน้ำจากผลของเถาองุ่นอีกต่อไปจนกว่าแผ่นดินของพระเจ้าจะมา</p> <p>นี่เป็นกายของเราซึ่งให้ไว้สำหรับท่านทั้งหลายจงทำอย่างนี้เพื่อเป็นที่ระลึกถึงเรา</p> <p>ถั่วนี้ที่เทออกเพื่อท่านทั้งหลาย เป็นพันธสัญญาใหม่โดยโลหิตของเรา แต่มือของผู้ที่ทรยศเราก็จะอยู่กับเราบนโต๊ะนี้ เพราะบุตรมนุษย์จะเสด็จไปเหมือนที่ทรงดำริไว้แต่ก่อนแล้ว แต่วิบัติแก่คนนั้นที่ทรยศท่าน^๘</p>	<p>พระเยซูตรัสตอบ เขาว่า “ถ้าเราไม่ล้างเท้าท่านแล้วท่านจะมีส่วนในเราไม่ได้” ซีโมน เปโตร ทูลพระองค์ว่า “องค์พระผู้เป็นเจ้าไม่เพียงแต่เท้าของข้าพระองค์เท่านั้น แต่ขอโปรดล้างทั้งมือและศีรษะด้วย” พระเยซูตรัสตรัสกับเขาว่า “คนที่อาบน้ำแล้วไม่จำเป็นต้องชำระกายอีก แต่ล้างเท้าเท่านั้น เขาสะอาดหมดทั้งตัวแล้ว พวกท่านก็สะอาดแล้ว แต่ไม่ใช่ทุกคน” เพราะพระองค์ทรงทราบว่าใครจะทรยศพระองค์ เพราะเหตุนี้พระองค์จึงตรัสว่า “ไม่ใช่ทุกคนในพวกท่านสะอาด”</p> <p>เมื่อพระองค์ล้างเท้าของพวกเขาล้างแล้วพระองค์ก็ทรงฉลองพระองค์ แล้วทรงประทับลงตรัสกับพวกเขาว่า “พวกท่านเข้าใจสิ่งที่เราทำกับท่านหรือไม่ พวกท่านเรียกเราว่าอาจารย์และองค์พระผู้เป็นเจ้า ท่านเรียกถูกแล้วเพราะเราเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเราผู้เป็นองค์พระผู้เป็นเจ้า และพระอาจารย์ก็ยังล้างเท้าของพวกท่าน ท่านก็ควรล้างเท้าของกันและกันด้วย เพราะว่าเราวางแบบอย่างแก่พวกท่าน เพื่อให้ท่านทำเหมือนกับที่เราทำกับพวกท่านด้วย”^๙</p> <p>สิ่งที่เราทำในขณะนี้ท่านยังไม่รู้เรื่องแต่ภายหลังท่านจะเข้าใจ ถ้าเราไม่ล้างเท้าท่านแล้วท่านจะมีส่วนในเราไม่ได้</p> <p>คนที่อาบน้ำแล้วไม่จำเป็นต้องชำระกายอีก แต่ล้างเท้าเท่านั้น เขาสะอาดหมดทั้งตัวแล้ว พวกท่านก็สะอาดแล้ว แต่ไม่ใช่ทุกคน</p>

^๘ ลก ๒๒ : ๑๔-๒๓.

^๙ ยน ๑๓ : ๖-๑๕.

ตารางที่ ๒ แสดงหลักธรรมของพระวรสารลูกากับพระวรสารยอห์น (ต่อ)

พระวรสารลูกา	พระวรสารยอห์น
	<p>พวกท่านเข้าใจสิ่งที่เราทำกับท่านหรือไม่ พวกท่านเรียกเราว่าอาจารย์และองค์พระผู้เป็นเจ้า ท่านเรียกถูกแล้ว เพราะเราเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นถ้าเราผู้เป็นองค์พระผู้เป็นเจ้าและพระอาจารย์ก็ยั้งเท้าของพวกท่าน ท่านก็ควร จะล้างเท้าของกันและกันด้วยเพราะว่าเราว่างแบบอย่างแก่พวกท่าน เพื่อให้ท่านทำเหมือนกับที่เราทำกับพวกท่านด้วย</p> <p>เราบอกความจริงกับพวกท่านว่าปาวจะเป็นใหญ่กว่านายไม่ได้ และทูตจะเป็นใหญ่กว่าคนที่ใช้เขาไม่ได้ เมื่อพวกท่านรู้อย่างนี้แล้ว และประพฤติตาม ท่านก็เป็นสุข เราไม่ได้พูดถึงพวกท่านทุกคน เรารู้จักคนที่เราเลือกไว้แล้ว แต่จะต้องเป็นจริงตามพระคัมภีร์ ว่าคนที่รับประทานอาหารของเรา ยกสันเท้าใส่เรา เราบอกพวกท่านตอนนี้ก่อนที่เรื่องนี้จะเกิดขึ้น เพื่อว่าเมื่อเรื่องนี้เกิดขึ้นแล้วท่านจะได้เชื่อว่าเราเป็นผู้นั้น</p> <p>เราบอกความจริงกับท่านว่าใครรับคนที่เราใช้ไป คนนั้นก็รับเราด้วย และใครรับเราคนนั้น ก็รับพระองค์ผู้ทรงใช้เรามา^{๑๐}</p>

อธิบายตารางที่ ๒ จะเห็นได้ว่า เนื้อหาของพระวรสารลูกานั้น มีเนื้อหารายละเอียดมากกว่าพระวรสารมัทธิว และพระวรสารมาระโก แต่เนื้อหายังคงคล้ายกันอยู่เหมือนเดิม แต่ที่แตกต่างออกไปคือ ในพระวรสารลูกากล่าวถึง พระประสงค์ที่ทรงปรารถนา และรับรู้สิ่งที่จะเกิดขึ้นกับพระองค์ แล้วจึงแสดงโอวาทพร้อมกับรับประทานปังสกา แล้วจึงตรัสบอกถึงผู้ที่ทรยศต่อพระองค์ในตอนท้าย

ส่วนเนื้อหาของพระวรสารยอห์นนั้นแตกต่างออกไปอย่างมากจากพระวรสารทั้ง ๓ เล่มก่อนหน้า ทั้งเนื้อหาที่มากกว่า และรายละเอียดของการแสดงโอวาทแตกต่างออกไปมาก มีการล้างเท้าให้แก่บรรดาสาวกเข้ามาเพิ่มเติมด้วย จึงทำให้เห็นความหมายของการแสดงโอวาทในอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งพระวรสารยอห์นได้กล่าวถึงว่า ขณะเมื่อรับประทานอาหารเย็นอยู่นั้น พระองค์ทรงลุกจากการเสวยอาหารทรงถอดฉลองพระองค์ออกวางไว้และทรงเอาผ้าเช็ดตัวคาดเอวของพระองค์ไว้แล้ว

^{๑๐} ยน ๑๓ : ๑-๒๐.

ทรงหน้าลงในอ่างและทรงเอาน้ำล้างเท้าของพวกสาวกและทรงเช็ดด้วยผ้าที่คาดเอวไว้ นั่น แล้วทรงแสดงโอวาทบอกถึงแบบอย่างที่ดีของผู้เป็นที่ควรปฏิบัติต่อทุกคน และให้ทุกคนปฏิบัติให้แก่กัน ตามแบบอย่างที่พระองค์ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างไว้ อันการแสดงถึงความรักในอีกมุมหนึ่ง และได้กล่าวถึงผู้ทรยศต่อพระองค์ในช่วงท้ายของงานเลี้ยงว่า “สาวกคนหนึ่งทูลถามพระองค์ว่า “คนนั้นเป็นใคร” พระเยซูเจ้าทรงตอบว่า “เป็นคนที่เราจะเอาขนมปังนี้จิ้มส่งให้” เมื่อพระองค์ทรงเอาขนมปังนั้นจิ้มแล้วก็ทรงยื่นให้กบฏตาสบุตรของซีโมนอิสคาริโอท เมื่ออยู่ตาสกินขนมปังนั้นแล้ว ซาดานก็เข้าสิงในตัวเขา พระเยซูเจ้าจึงตรัสกับเขาว่า “ท่านจะทำอะไรก็ทรงทำเร็ว”^{๑๑} เมื่ออยู่ตาสรับขนมปังชิ้นนั้นแล้ว เขาก็ออกไป

นอกจากนี้ ยังมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการกระทำศีลมหาสนิทของพระเยซูเจ้า ปรากฏอยู่ในพระวรสารโครินธ์ ฉบับที่หนึ่งอีก ดังมีเนื้อความว่า

ข้าพเจ้าได้รับสิ่งใดมาจากองค์พระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้มอบสิ่งนั้นต่อให้ท่าน คือในคืนที่ถูกทรยศนั่นเอง พระเยซูองค์พระผู้เป็นเจ้าทรงหยิบปัง ขอบพระคุณ แล้วทรงบิออก ตรัสว่า “นี่คือกายของเราเพื่อท่านทั้งหลาย จงทำการนี้เพื่อระลึกถึงเราเถิด” เช่นเดียวกัน หลังอาหารค่ำ ก็ทรงหยิบถ้วย ตรัสว่า “ถ้วยนี้คือพันธสัญญาใหม่ในโลหิตของเรา ทุกครั้งที่ท่านจะดื่มจะทำการนี้เพื่อระลึกถึงเราเถิด ทุกครั้งที่ท่านกินปังนี้ และดื่มจากถ้วยนี้ ท่านก็ประกาศการสิ้นพระชนม์ขององค์พระผู้เป็นเจ้า จนกว่าพระองค์จะเสด็จมา ดังนั้นผู้ใดที่กินปังหรือดื่มจากถ้วยขององค์พระผู้เป็นเจ้าอย่างไม่สมควร ก็ผิดต่อพระกาย ผิดต่อพระโลหิตขององค์พระผู้เป็นเจ้า”^{๑๒}

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะในพระวรสารทั้ง ๕ แล้ว จะเห็นได้ว่าพระเยซูเจ้าทรงแสดงโอวาท ก็เพื่อจะสอนเหล่าสาวกให้เห็นถึงความรักของพระองค์ที่มีต่ออัครสาวก โดยผ่านการสอนว่าขนมปังและเหล้าองุ่นนั้น เป็นกายและโลหิตของพระองค์ แล้วทรงประทานให้ทุกคนรับไปกินไปดื่ม เพื่อให้กายและโลหิตของพระองค์นั้นแนบแน่นอยู่กับเหล่าสาวก อันเป็นการแสดงถึงความรักที่ให้สาวกได้แนบสนิทชิดใกล้อยู่กับพระเป็นเจ้า และให้กระทำการเช่นนี้เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระองค์ที่ทรงได้สละพระชนม์ชีพเพื่อไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย และยังทรงวางแบบอย่างของการปฏิบัติต่อกันและกัน โดยทรงล้างเท้าให้แก่อัครสาวกอีกด้วย อันเป็นรูปแบบในการสอนเรื่องความรัก เพื่อเป็นแบบในการปฏิบัติต่อคริสตชนของพระองค์ ที่ฝากไว้เป็นมรดกธรรมให้คริสตชนได้ปฏิบัติต่อกันสืบไป

^{๑๑} ยน ๑๓ : ๒๕-๒๗.

^{๑๒} ๑ คริ ๑๑ : ๒๓-๒๗.

๓.๒ บริบทของการแสดงโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

เมื่อพระเยซูเจ้ารับศีลล้างจากยอห์น บัปติสต์^{๑๓} แล้วพระองค์ก็ได้แสดงโอวาทสั่งสอนมหาชนมาเป็นเวลา ๓ ปี จนทำให้มีเหล่าสาวกจำนวนมากมาย จนทำให้ถูกปองร้ายจากความอิจฉา และพระองค์ก็ทรงทราบล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ที่พระองค์จะถูกปองร้าย ทรงทอดพระเนตรเห็นพวกยิวที่ต้องการกำจัดพระองค์ จึงได้มีพระประสงค์จะร่วมรับประทานอาหารและแสดงโอวาทแก่บรรดาสาวก แต่ก่อนจะถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธรูปองค์ทรงแสดงโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย และก่อนจะเข้าสู่เนื้อหาของหลักธรรม จะได้กล่าวถึงสถานการณ์ของบ้านเมืองด้านต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยที่พระเยซูเจ้าเริ่มออกเทศนาสั่งสอนมหาชนจนถึงการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า เพื่อจะได้ทราบที่มาที่ไปและเหตุผลของการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ซึ่งพอสรุปเนื้อหาได้ดังต่อไปนี้

ในช่วงระหว่างพระชนม์ชีพของพระเยซูเจ้านั้น สถานการณ์ทางการเมืองอยู่ในภาวะที่ตึงเครียดมีความรุนแรงพร้อมที่จะระเบิดได้ทุกเวลา ซึ่งชาวยิวในขณะนั้น อยู่ภายใต้การปกครองของชาวโรมัน เพราะเป็นสมัยที่ปาเลสไตน์ตกเป็นแคว้นหนึ่งของอาณาจักรโรมัน ชาวยิวจึงถูกกดขี่สูญเสียอิสรภาพภายใต้อำนาจการปกครองของชาวโรมัน ประชาชนมีมากมายหลายกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีปฏิกริยาแตกต่างกันไป บางพวกมีความปรารถนาเดียวกันคือการฟื้นฟูอาณาจักรของพระเจ้าให้เหมือนเดิม แต่บางพวกคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวจึงหันไปร่วมมือกับชาวโรมัน^{๑๔} ทำให้สถานการณ์ยิ่งลำบากมาก ชาวยิวในดินแดนปาเลสไตน์มีความไม่ลงรอยกัน อีกทั้งมีกลุ่มศาสนาที่ต่างกัน ทั้งชาวยิวพลัดถิ่นที่รับเอาวัฒนธรรมและภาษารีกมาใช้ผสมผสาน สิ่งนี้ทำให้กลุ่มชาวยิวแท้โกรธมาก ยืนยันที่จะใช้แต่ภาษาฮีบรูและให้ใช้พระวิหารเป็นศูนย์กลางชาวยิว^{๑๕} ทำให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มเป็นนิกายหลายพวก ศาสนาจึงเป็นต้นเหตุของการแบ่งแยกในสังคม^{๑๖} พวกคนจนและพวกที่ถูกกดขี่จึงมีมากมาย เพราะกฎหมายได้กำหนดข้อปลีกย่อยรายละเอียดทุกแง่มุมทุกตอนของชาวยิวเอาไว้ยากที่จะเข้าถึง คนจนพวกนี้ไม่มีสิทธิ์ออกเสียงไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ของสังคม จึงต้องถูกเอารัดเอาเปรียบต่าง ๆ นานา แต่พวกเขาหวังว่าพระเป็นเจ้าจะส่ง “ผู้มีบุญ” ที่เรียกว่า เมสสิยาห์มาช่วย^{๑๗}

จนกระทั่งเมื่อพระเป็นเจ้าได้ส่งพระเมสสิยาห์มาช่วย พวกเขาจึงเป็นพวกแรก ที่รู้จักพระองค์ ได้ต้อนรับและยอมรับพระองค์อย่างไม่มีเงื่อนไข^{๑๘} พระเยซูเจ้าก็ได้ประกาศข่าวประเสริฐเรื่องแผ่นดินของพระเจ้าและรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวเมืองให้หายพร้อมกับได้ช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก จนทำให้ชื่อเสียงของพระองค์ก็โด่งดังไปไกล และมีมหาชนมากมายติดตามพระองค์^{๑๙} จึงทรงได้

^{๑๓} เทียบ มธ ๓ : ๑๓-๑๗, มก ๑ : ๙-๑๐, ลก ๓ : ๒๑-๒๒.

^{๑๔} REV. FATHER LUC COLLA, CICM, เรื่องนำทิ้งของพระเยซูเจ้าชาวนาซาเร็ธ, (กรุงเทพมหานคร : อัครสังฆมณฑล, ๒๐๐๘), หน้า ๒๓.

^{๑๕} LUC COLLA. CICM, พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์, (กรุงเทพมหานคร : อัครสังฆมณฑล, ๑๙๙๒), หน้า ๑๓.

^{๑๖} REV. FATHER LUC COLLA, CICM, เรื่องนำทิ้งของพระเยซูเจ้าชาวนาซาเร็ธ, หน้า ๒๖.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, หน้า ๑๐.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๑๙} มธ ๔ : ๒๓-๒๕.

ประกาศแก่อัครสาวกว่า “ท่านทั้งหลายจงไปสั่งสอนนานาชาติให้มาเป็นศิษย์ของเรา ทำพิธีล้างบาปให้เขา เดชะพระนามพระบิดาพระบุตรและพระจิต”^{๒๐} ด้วยเหตุนี้ กลุ่มต่าง ๆ จึงได้เกิดมีความระแวงในคำสอนของพระเยซูเจ้าด้วย พระองค์จึงมีพระวาจาว่า “อย่าคิดว่าเรามาเพื่อลบล้างกฎหมาย และคำพยากรณ์ทั้งหลาย เราไม่ได้มาเพื่อยกเลิกสิ่งเหล่านั้น แต่มาเพื่อให้สิ่งเหล่านั้นสำเร็จสมบูรณ์”^{๒๑}

ด้วยพระวาจาว่า มาเพื่อทำสิ่งเหล่านี้ให้สมบูรณ์นี้เอง ที่เหมือนมาเติมเต็มในสิ่งที่ขาดหายไปของกลุ่มชนผู้ถูกกดขี่หรือผู้ที่ได้รับความลำบากอยู่ บวกกับการที่พระองค์ส่งอัครสาวกออกไปสั่งสอนมหาชนพร้อมทั้งทำการล้างบาปให้พวกเขา จนทำให้กระแสความนิยมในคำสอนของพระเยซูเจ้านั้นเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้พวกธรรมมาจารย์ของพวกยิวเกลียดชังพระเยซูเจ้าด้วยความอิจฉาริษยา เพราะกลัวว่าพระเยซูเจ้าจะแย่งมวลชนไปหมด แต่ในขณะที่เดียวกัน สถานการณ์ยิ่งตึงเครียดและเลวร้ายลงทุกขณะ เพราะคนบางกลุ่มไม่พอใจพระเยซูเจ้า จากคำสอนของพระเยซูเจ้าที่แพร่หลายออกไป แล้วทำให้มีสาวกมากมาย อีกทั้งกลัวประชาชนลุกขึ้นต่อต้านจนต้องมีการปราบปรามประชาชนจนเกิดความวุ่นวายขึ้น และยิ่งพระเยซูเจ้าโต้แย้งกับผู้นำศาสนาในลานพระวิหาร^{๒๒} การโต้แย้งนี้ทำให้ผู้นำศาสนาเกลียดชังพระเยซูมากขึ้นเรื่อย ๆ^{๒๓} บวกกับมีคนบางกลุ่มบางพวกเห็นว่าคำสอนของพระเยซูเจ้าหลายเรื่องผิดจากคำสอนเดิมของศาสนายิว ยิ่งเพิ่มกระแสความต้องการกำจัดพระองค์มากยิ่งขึ้น จนเกิดการปองร้าย ถึงขั้นคิดจะกำจัดพระเยซูเจ้าให้สิ้นไป

พระเยซูเจ้าก็ทรงทราบล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ที่พระองค์จะถูกปองร้าย ทรงเห็นถึงบรรดาพวกยิวที่ต้องการกำจัดพระองค์ จึงได้มีพระประสงค์จะร่วมรับประทานอาหารและแสดงโอวาทไว้ให้แก่บรรดาอัครสาวก จึงทรงให้หาสถานที่จัดงานเลี้ยงขึ้น พวกสาวกจึงมาทูลถามพระองค์ว่า “จะให้พวกข้าพระองค์จัดเตรียมปัสกาให้พระองค์เสวยที่ไหน” แล้วพระองค์จึงทรงตรัสบอกกับพวกเขาว่า “จงเข้าไปในเมือง แล้วจะมีชายคนหนึ่งทูนหม้อน้ำมาพบท่าน จงตามคนนั้นไป เขาเข้าไปที่ไหนก็ให้บอกเจ้าของบ้านนั้นว่า พระอาจารย์ถามว่า “ห้องที่เราจะกินปัสกากับสาวกของเรานั้นอยู่ไหน” เจ้าของบ้านจะชี้ให้เห็น ห้องใหญ่ชั้นบนที่ตกแต่งแล้ว “ที่นั่นแหละ จงจัดเตรียมไว้สำหรับพวกเราเถิด”^{๒๔} พวกสาวกจึงออกไปตามถ้อยคำที่พระองค์ตรัสแก่พวกเขา แล้วก็พบว่าทุกอย่างเป็นจริงตามนั้น พวกเขาจึงจัดเตรียมปัสกาไว้ที่นั่น

การเตรียมอาหารฉลองปัสกาคงหมายถึงการย่างแกะจัดทาขนมปังไว้เชื่อกับเหล่าอู้งุ่นรวมทั้งหาสมุนไพรสดพร้อมกับน้ำจิ้มที่ทำด้วยผลไม้แห้งผสมกับน้ำส้มสายชูเหล่าอู้งุ่นและเครื่องเทศ^{๒๕} เมื่อถึงเวลาค่ำพระเยซูเจ้าจึงเสด็จกลับมาพร้อมกับสาวกทั้งสิบสองคน ในขณะที่กำลังประทับและเสวยอยู่นั้น แล้วพระองค์ทรงก็ได้ทรงทำให้สานุศิษย์ต้องประหลาดใจไปตามๆกัน โดย

^{๒๐} มธ ๒๘ : ๑๙.

^{๒๑} มธ ๕ : ๑๗.

^{๒๒} มก ๑๑ : ๒๗-๒๙.

^{๒๓} แกรสมิค, จอร์น ดี, **มาระโก (ชุด BKC เล่มที่ ๑๔)**, แปลโดย ปฎิมา คงสืบชาติ เอื้อศรี, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ที่รินนัส (สำนักพิมพ์ เค จี เอ็ม), ๑๙๙๘), หน้า ๑๖๒.

^{๒๔} มก ๑๔ : ๑๒-๑๕.

^{๒๕} แกรสมิค, จอร์น ดี, **มาระโก (ชุด BKC เล่มที่ ๑๔)**, หน้า ๑๖๓.

กระทำสิ่งที่แปลกคือทรงล้างเท้าให้พวกเขา^{๒๖} โดยทรงลุกจากการเสวยอาหาร แล้วทรงถอดฉลองพระองค์ออกวางไว้และทรงเอาผ้าเช็ดตัวคาดเอวของพระองค์ไว้ จากนั้นพระองค์ทรงเทน้ำลงในอ่าง และทรงเอาน้ำล้างเท้าของพวกสาวกและทรงเช็ดด้วยผ้าที่คาดเอวไว้ นั้น ในช่วงแรกที่เปโตรทูลพระองค์ว่าไม่ให้พระองค์ล้างเท้า แต่พระองค์ยืนยันที่จะทรงล้างเพื่อให้มีเกิดความผูกพันซาบซึ้งในพระองค์เสมือนหนึ่งในครอบครัวเดียวกัน ต่อมาพระองค์ก็ทรงตรัสตอบเปโตรว่าคนที่อาบน้ำแล้วมีกายสะอาดแล้ว ล้างแต่เท้าก็พอ แต่พระองค์ก็ตรัสว่าไม่ใช่ทุกคนที่สะอาด เพราะพระองค์ทรงหมายถึงคนที่ทรยศต่อพระองค์ซึ่งนั่งอยู่ในที่นั้นด้วย สุดท้ายพระองค์ทรงวางแบบอย่างของผู้นำไว้ดังที่ทรงตรัสว่า เราเองเป็นทั้งพระเจ้าและอาจารย์ของพวกเจ้าก็ยังไม่ล้างเท้าให้เลย ฉะนั้น พวกเจ้าก็ควรปฏิบัติต่อกันและกันด้วย เพื่อให้แนบสนิทแนบชิดใกล้กลมเกลียวกัน

จะเห็นได้ว่าการที่พระเยซูเจ้าทรงล้างเท้าให้แก่บรรดาสาวกนั้น เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติที่ดี เพื่อจะสอนถึงการเป็นผู้นำที่ดีว่าจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ ทำหน้าที่เป็นอย่างดีที่สุด เพื่อให้เกิดความรักความกลมเกลียว ความเข้าอกเข้าใจ และสมัครสมานสามัคคีเกิดขึ้นแก่สังคม ลดความหวาดระแวง ไม่มีความอิจฉาริษยา ไม่มีความแตกแยกกัน ไม่มีการปองร้ายต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขในสังคม จนทำให้การอยู่ร่วมกันนั้นมีแต่ความสุข และเมื่อพระเยซูเจ้าทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้บรรดาสาวกนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้แก่นักแล้ว ต่อจากนั้นพระองค์ก็ทรงตั้งศีลมหาสนิทและแสดงโอวาทสั่งสอนบรรดาสาวกในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้นไว้เป็นมรดกธรรม

๓.๓ จุดประสงค์ของการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า

โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายที่ทรงแสดงนั้น พระองค์ทรงมีจุดประสงค์สองประการ คือ ๑. เพื่อจะอธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้า และ ๒. เพื่ออธิบายถึงความรักความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของพระเยซูเจ้าผู้เป็นพระบุตร อันเป็นการอธิบายถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอีกสองวันข้างหน้า คือการที่พระเยซูเจ้าทรงรับการทรมานบนไม้กางเขน และยอมสละชีวิตถวายแด่พระเป็นเจ้า เพื่อจะไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ มีอธิบายดังนี้

๑. เพื่อจะอธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้า หมายถึง พระเป็นเจ้าทรงมีความรักที่ยิ่งใหญ่แก่มวลมนุษย์ ความรักมาจากพระเป็นเจ้า ดังที่พระองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า “ท่านที่รักทั้งหลาย ขอให้เรารักกันและกัน เพราะว่าความรักมาจากพระเป็นเจ้า และทุกคนที่รักก็เกิดจากพระเป็นเจ้า และรู้จักพระเป็นเจ้า ผู้ที่ไม่รัก ก็ไม่รู้จักพระเป็นเจ้า เพราะว่าพระเป็นเจ้า ทรงเป็นความรัก”^{๒๗} หมายความว่า พระองค์ทรงรักมนุษย์มาก ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาตามพระฉายาของพระองค์ แล้วทรงโปรดให้อยู่ในสวนอันอุดมสมบูรณ์ที่เต็มไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารนานาชนิด และหมู่สัตว์น้อยใหญ่อีกมากมาย แต่มนุษย์คู่แรก คือ อาดัมและอีวา ปฏิเสธความรักของพระเป็นเจ้า ไม่เชื่อฟังคำสั่งลະเมิตคำสั่งของพระองค์ที่ห้ามไม่ให้กินผลไม้ต้องห้าม จึงเกิดเป็นบาปแรกขึ้น และส่งผลมาสู่มวล

^{๒๖} REV. FATHER LUC COLLA, CICM, เรื่องนำทิ้งของพระเยซูเจ้าชวาานาชาเรีธ, หน้า ๑๕๙.

^{๒๗} ๑ ยน ๔ : ๗-๘.

มนุษยชาติ ทำให้มนุษย์ได้รับความลำบากแสนสาหัส นำความทุกข์และความตายมาสู่โลก^{๒๘} แต่พระเป็นเจ้าก็ยังทรงรักมนุษย์ มิได้ทรงทอดทิ้ง มีความประสงค์จะให้มนุษย์พ้นจากบาป เพื่อเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้กลับเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงได้ทรงประทานพระบุตรเพียงพระองค์เดียวของพระองค์ เพื่อทุกคนที่มีความเชื่อในพระบุตรจะไม่พินาศแต่จะมีชีวิตนิรันดร^{๒๙} คือให้มาเป็นเมสสิยาห์เพื่อไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ อันจะทำให้ทุกคนที่มีความเชื่อในพระบุตรจะได้กลับกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

๒. อธิบายถึงความรักความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของพระเยซูเจ้า ผู้เป็นพระบุตรที่มีต่อมวลมนุษย์ด้วย กล่าวคือ พระองค์ทรงแสดงความรักต่อมวลมนุษย์ โดยการปฏิบัติต่อสาวกด้วยการล้างเท้าให้กับพวกเขา ถึงแม้ว่าพระองค์จะเป็นทั้งพระเจ้าและอาจารย์ก็ยังปฏิบัติต่อสาวกได้ เป็นการแสดงถึงความรักที่แท้จริง อันเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกัน และทรงประทานเลือดเนื้อของพระองค์ผ่านพิธีศีลมหาสนิทให้ เพื่อให้เหล่าสาวกได้แนบสนิทเป็นหนึ่งเดียวกับพระองค์ และต่อจากนั้นอีกสองวัน พระองค์ทรงถึงความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ คือการที่พระองค์ทรงได้รับการทรมานอย่างสาหัส บนไม้กางเขน และได้ทรงสละชีวิตถวายแด่พระเป็นเจ้า เพื่อไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ เพื่อให้มวลมนุษย์พ้นจากความพินาศจากทุกข์ กลับเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มุ่งสู่อาณาจักรพระเจ้าชั่วนิรันดร

สรุปจุดประสงค์ของการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้นมีสองประการ คือ เพื่อจะอธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ และเพื่ออธิบายถึงความรักความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของพระเยซูเจ้าผู้เป็นพระบุตร อันเป็นการอธิบายถึงความรักของพระองค์และสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอีกสองวันข้างหน้า คือการที่พระเยซูเจ้าทรงรับการทรมานบนไม้กางเขน และยอมสละชีวิตถวายแด่พระเป็นเจ้า เพื่อจะไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ เพราะพระองค์ทรงมีความรักให้กับบรรดาสาวกอย่างมากที่สุด พระองค์ก็ยังทรงสอนให้บรรดาสาวกรักกันและกันให้มากที่สุด เหมือนเช่นกับความรักของพระบิดาและของพระองค์ที่ทรงมีให้แก่มวลมนุษย์ แล้วความรักจะนำมวลมนุษย์ให้พ้นจากบาปได้ นี่คือนัยสำคัญของการแสดงโอวาท ที่พระองค์ทรงสอนให้มีความรัก โดยมีพระเป็นเจ้าเป็นศูนย์กลางแห่งความรัก เพื่อทำการลบล้างบาปให้สิ้นไป

^{๒๘} คุณพ่ออัง จักแมง, *อัตลักษณ์คาทอลิก*, (กรุงเทพมหานคร : ปิตุพานิช, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑.

^{๒๙} ยน ๓ : ๑๖.

๓.๔ หลักการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า

โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น เป็นคำสอนที่ให้อัครสาวกได้ปฏิบัติถึงความรัก โดยมีพระเป็นเจ้าเป็นศูนย์กลาง เพื่อมุ่งสู่อาณาจักรพระเจ้า และนำไปเผยแพร่แก่ชนทั้งหลาย เพื่อให้เกิดความรักและความสามัคคีต่อกัน ในการแสดงโอวาทนั้น พระองค์ทรงมีหลักการแสดงโอวาทแก่อัครสาวก ๓ ประการ คือ ๑) สอนเรื่องความรัก ๒) ชี้ให้เห็นคนบาปผู้ทรยศเนื่องมาจากขาดความรัก ๓) ให้ปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญ ๑๐ ประการ ซึ่งจะอธิบายดังต่อไปนี้

ประการแรก สอนเรื่องความรัก ด้วยว่าพระเยซูเจ้าทรงทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าที่จะทรงต้องรับความทุกข์ทรมาน ดังที่พระองค์ตรัสว่ามีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะรับประทานปีศาจนี้กับพวกท่านทั้งหลาย ก่อนที่พระองค์จะต้องทนทุกข์ เพราะพระองค์ทราบว่า จะเกิดอะไรขึ้น จึงมีความปรารถนาที่จะรับประทานปีศาจร่วมกับบรรดาอัครสาวก เพื่อฝากถึงมรดกธรรม ในการแสดงโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนี้ พระองค์ได้ทรงสอนเรื่องความรัก คือให้รู้จักความรัก ซึ่งความรักมาจากพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าทรงรักมนุษย์อย่างมาก ทรงสร้างโลกและมนุษย์มาด้วยความรัก แม้ว่ามนุษย์จะไม่เชื่อพระองค์จนเกิดเป็นบาปกำเนิดขึ้น แต่พระเป็นเจ้าก็ได้ทรงทอดทิ้ง ยังทรงรักและห่วงใย โดยส่งพระบุตรองค์เดียวของพระองค์มาช่วยไถ่บาปให้กับมวลมนุษย์ในนามพระเมสสิยาห์ นี่คือการรักของพระเป็นเจ้าอันเป็นที่มาแห่งความรักทั้งหมด ดังที่พระองค์จึงทรงสอนว่า “เราให้บัญญัติใหม่ไว้กับพวกท่าน คือ ให้รักซึ่งกันและกัน เรารักพวกท่านมาแล้วอย่างไร ท่านก็จะรักกันและกันด้วยอย่างนั้น ถ้าท่านรักกันและกัน ดังนี้แหละทุกคนก็จะรู้ว่าท่านเป็นสาวกของเรา”^{๓๐} จากพระวาจานี้ พระองค์ทรงชี้ให้เห็นความรักให้แก่กันและกันให้มาก ให้รักกันดังเช่น ที่พระองค์ทรงมีความรักให้แก่พวกเราเหล่ามวลมนุษย์ เหตุที่ทรงเน้นความรักเป็นสิ่งสำคัญ เพราะความรักไม่มีโทษ มีแต่ประโยชน์ มีแต่การให้ การแบ่งปัน เป็นเครื่องมือของการหลุดพ้นจากบาป ซึ่งพระเมสสิยาห์ผู้เป็นพระบุตรมนุษย์ขององค์พระเป็นเจ้าได้ใช้ความรักเป็นสื่อในการไถ่บาป โดยแสดงความรักผ่านการกระทำและคำสอนในพิธีศีลมหาสนิท ดังที่พระองค์ทรงแสดงโอวาทว่า จงรับไปกินเถิดนี้เป็นกายของเรา แล้วพระองค์ทรงหยิบถ้วยเมื่อขอบพระคุณแล้วก็ทรงส่งให้พวกเขาแล้วตรัสว่า จงรับไปดื่มทุกคนเถิด เพราะว่าเป็นโลหิตของเรา อันเป็นโลหิตแห่งพันธสัญญาที่หลั่งออกมาเพื่อยกบาปโทษให้คนจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังสอนให้รักและปฏิบัติรับใช้ดูแลกัน ด้วยทรงแสดงตัวอย่าง โดยการล้างเท้าให้แก่บรรดาอัครสาวกทั้งสิบสองคนของพระองค์ ซึ่งการที่พระองค์ทรงกระทำศีลมหาสนิทนี้^{๓๑} เพื่อให้สาวกมีความรักสนิทแนบแน่นเป็นหนึ่งเดียวกับพระองค์ และรักเพื่อนมนุษย์พร้อมทั้งดูแลกันและกัน ซึ่งความรักของพระองค์เป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นความรักที่ไม่มีเงื่อนไข ไม่มีข้อแม้ เป็นความรักที่อยู่เหนือสิ่งอื่นใด เหนือคำบรรยายใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นความดีอันสื่อถึงความรักที่แท้จริง เมื่อคนมีความรักให้แก่กันและกันแล้ว ย่อมเกิดความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน การอดทนอดกลั้น

^{๓๐} ยน ๑๓ : ๓๔-๓๕.

^{๓๑} พิธีกรรมของชาวคริสต์ เพื่อร่วมสนิทกับพระเยซู โดยการรับประทานขนมปัง (สัญลักษณ์แทนพระกายของพระองค์) และ เหล้าองุ่น (สัญลักษณ์แทนพระโลหิต) การประกอบพิธีศีลมหาสนิท เพื่อการประกาศยอมรับว่าพระเจ้าได้สถิตอยู่ในกายตน เพื่อแนบแน่นเป็นหนึ่งเดียวกับพระองค์

การให้อภัยซึ่งกันและกัน ปราศจากความอิจฉาริษยา คลายจากความคิดเห็นแก่ตัวได้ อันเป็นการแสดงความรักต่อพระองค์และต่อพระบิดา

ประการที่สอง ซึ่งให้เห็นโทษคนบาปผู้ทรยศ อันเนื่องมาจากการขาดความรัก ในการแสดงโอวาทเรื่องความรัก ในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนี้ พระเยซูเจ้าทรงบอกให้รู้ถึงคนบาป หมายถึง คนที่ปฏิเสธตนเองกับพระเจ้า คือ การทำลายความสัมพันธ์กับพระเจ้า เป็นการไม่ทำตามพันธสัญญาของความรักหรือการนอกใจต่อพระเจ้า^{๓๒} ในเหตุการณ์นี้พระเยซูเจ้าได้ตรัสถึงยูดาสที่เป็นสาวกคนหนึ่ง ในจำนวนสาวกทั้งสิบสองคน ผู้ที่ทรยศพระองค์ อันเนื่องมาจากการขาดความรัก จึงได้หลงเชื่อซาตานที่มาดลใจ เหตุที่ถูกซาตานดลใจได้ง่ายเป็นเพราะมนุษย์ได้รับผลบาปจากการกระทำผิดของมนุษย์ผู้แรกที่ส่งผลของบาปมาถึงมวลมนุษย์ในปัจจุบัน จึงทำให้มนุษย์อ่อนแอลงไปอีก ยิ่งทำให้ซาตานฉวยโอกาสในการเข้าแทรกแซง ดังนั้น เมื่อมนุษย์ขาดความรัก ซาตานก็ได้โอกาสที่จะมาดลใจหลอกลวงให้กระทำชั่ว เช่น ทำการทรยศแก่คนใกล้ชิด เป็นต้น ดังเช่นยูดาสที่ทรยศต่อพระเยซูเจ้าตามเนื้อความที่ว่า “เราบอกความจริงกับท่านทั้งหลายว่าคนหนึ่งในท่านจะทรยศเรา” ข้อความนี้มีปรากฏอยู่หลายแห่งทั้งในพระวรสารมัทธิว และมาระโกที่ตรัสก่อนรับประทานอาหาร แต่ในพระวรสารลูกา และพระวรสารยอห์น ได้กล่าวถึงที่หลัง แต่ก็เป็นการบอกให้รู้ถึงคนทรยศเช่นกัน เหตุการณ์นี้ เป็นเพราะยูดาสหลงเชื่อซาตานที่มาดลใจ จึงทำให้มีความโลภ แล้วได้กระทำความชั่ว เพราะเห็นแก่ค่าจ้าง ที่ได้รับจากคนบาป คือพวกหัวหน้าปุโรหิตและนายทหารรักษาพระวิหาร^{๓๓} ที่มีใจริษยาในความดีของพระเยซูเจ้า แต่ถึงอย่างไรพระองค์ก็ยังคงทรงมีความรักต่อยูดาส มิได้ทรงถือโทษโกรธเคืองหรือจะเอาความแต่ประการใด แต่ทรงกล่าวเป็นตัวอย่าง เพื่อกระตุ้นเตือนให้อัครสาวกได้เห็นถึงอันตรายที่อยู่ใกล้ตัว อันเป็นผลมาจากบาปของมนุษย์ที่ติดตัวมา แล้วให้อัครสาวกเกิดความรักความสามัคคีกันมากขึ้น

ประการที่สาม ให้ปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญสิบประการ กล่าวคือ ให้ปฏิบัติต่อเนื่องจากข้อที่หนึ่ง คือสอนให้รู้จักรัก เมื่อรู้จักรักแล้ว ก็สอนวิธีปฏิบัติในความรัก โดยมีพระเป็นเจ้าเป็นศูนย์กลางแห่งความรัก ซึ่งมีแนวทางสิบประการด้วยกัน อันเป็นหนทางเพื่อมุ่งสู่อาณาจักรพระเจ้า หมายถึง ทรงสอนให้ปฏิบัติตามบัญญัติแห่งความรักอันมีแนวทาง ๑๐ ประการ อันได้แก่

- อย่ามีพระเจ้าอื่นใดนอกเหนือจากเรา
- อย่าออกนามพระเจ้าอย่างไม่สมควร
- จงระลึกถึงวันสะบาโตถือเป็นวันบริสุทธิ์
- จงให้เกียรติแก่บิดามารดาของเจ้า เพื่ออายุเจ้าจะได้ยืนนาน
- อย่าฆ่าคน
- อย่าล่วงประเวณีผิดเมียเขา
- อย่าลักทรัพย์
- อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อนบ้าน

^{๓๒} Rev. Fr. Nicholas Chia, การเดินทางสู่ความเชื่อ, แปลโดย วิจิตร ทองทั่ว, (กรุงเทพมหานคร : ปิตินานิช, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕๙.

^{๓๓} ลก ๒๒ : ๔.

- อย่าโลภครวเรือนของเพื่อนบ้าน
- อย่าโลภภรรยาของเพื่อนบ้าน หรือทาสทาสีของเขา^{๓๔}

บัญญัติสิบประการนี้ มีเนื้อหาคือเป็น ๒ ส่วน คือ ข้อ ๑ - ๓ เป็นการแสดงออกถึงความรักต่อพระเป็นเจ้า และข้อ ๔ - ๑๐ เป็นการแสดงความรักต่อมวลมนุษยชาติ เมื่อปฏิบัติตามบัญญัติทั้ง ๑๐ ข้ออย่างบริบูรณ์ เป็นการปฏิบัติอยู่ภายใต้ขอบข่ายของความรัก อันเป็นบัญญัติสำคัญที่พระเยซูเจ้าทรงสรุปบัญญัติของพระเจ้าของเจ้าไว้ว่า ๑.จงรักพระเป็นเจ้า ๒.จงรักเพื่อนมนุษย์^{๓๕} คือ จงรักองค์พระผู้เป็นเจ้าของท่านด้วยสุดใจของท่านด้วยสุดจิตของท่าน และจงรักเพื่อนบ้านเหมือนตนเอง ก็จะได้ประสพผลทั้งในส่วนตนและส่วนรวม ในส่วนตน คือ ได้ประสานความสัมพันธ์กับพระเป็นเจ้า อันจะนำเข้าสู่อาณาจักรพระเป็นเจ้า ทำให้พระองค์ทรงโปรดปราน เมื่อถึงวาระสุดท้ายก็จะได้รับการพิพากษา ให้เข้าสู่อาณาจักรสวรรค์ไปอยู่กับพระองค์ชั่วนิรันดร์ ในส่วนรวม ทำให้เกิดความปรองดองสามัคคีสามัคคีกัน มีประโยชน์ต่อสังคม จนทำให้สังคมเกิดสันติภาพ มีแต่ความสงบร่มเย็น

สรุปหลักการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า คือ พระองค์ทรงสอนเรื่องความรัก หมายถึง สอนให้รู้จักความรัก ให้รู้ถึงความรักของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ โดยที่พระองค์ทรงส่งพระบุตรองค์เดียวของพระองค์มาเป็นพระเมสสิยาห์ช่วยไถ่บาปให้มวลมนุษย์ แล้วให้เหล่ามวลมนุษย์ได้มีความรักความศรัทธาในพระเป็นเจ้า สอนให้มีความรักรักต่อมวลมนุษย์ด้วยกัน ผ่านการปฏิบัติตามบัญญัติแห่งรักสิบประการ ที่ย่อลงเหลือ ๒ ประการ คือ ให้รักพระเป็นเจ้าอย่างถึงที่สุด และให้รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเหมือนกับรักตัวเอง และชี้ให้เห็นโทษของการขาดความรัก ที่ทำให้ซาตานได้โอกาสเข้ามาดลใจ ทำให้คนบาปกระทำความบาปมากยิ่งขึ้น เช่น การทรยศ อิจฉาริษยาและปองร้ายต่อกัน เพื่อเป็นตัวอย่างและกระตุ้นเตือนให้มวลมนุษย์ได้เกิดมีความรักกันมากขึ้น อันจะทำให้พ้นจากบาปได้ในที่สุด

๓.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในโอวาทของพระเยซูเจ้า

โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย มีหลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายของพระองค์มากมาย เนื้อหาในหลักธรรมทั้งหลายนั้น ล้วนมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ที่เป็นการประพจน์ปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปสู่เป้าหมายสูงสุด ตามที่พระองค์ได้ทรงตั้งไว้ แต่ในการปฏิบัตินั้น เบื้องต้นต้องทำการศึกษาให้เข้าใจถึงเนื้อหาและความหมายของหลักธรรมก่อน เพื่อให้เข้าใจในแต่ละหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง แล้วจึงลงมือปฏิบัติตามหลักการที่วางไว้ อันจะได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดตามหลักธรรมนั้น ๆ ซึ่งหลักธรรมที่ปรากฏในโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น มีมากมายดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ความรัก

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่หนึ่ง ได้แก่ ความรัก คือหลักธรรมสำคัญที่เป็นหัวใจของโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ความรักเป็นธรรมบัญญัติสำคัญ ดังที่มีผู้ถามพระเยซูเจ้าว่าในบรรดาธรรมบัญญัติของพระองค์ข้อใดสำคัญที่สุด พระองค์ทรง

^{๓๔} อพย ๒๐ : ๓-๑๗.

^{๓๕} คุณพ่อยั้ง จักแมง, อัครสังคายนาคทอลิก, หน้า ๘๐.

ตอบว่า “จงรักองค์พระผู้เป็นเจ้าของท่านด้วยสุดใจของท่านด้วยสุดจิตของท่าน และด้วยสุดความคิดของท่าน จงรักเพื่อนบ้านเหมือนตนเอง นั้นแหละเป็นบัญญัติข้อสำคัญ ธรรมบัญญัติและคำของผู้เผยวาระทั้งหมด ก็ขึ้นอยู่กับพระบัญญัติสองข้อนี้”^{๓๖} ความรักโดยทั่วไปมีมากมายหลากหลายความหมาย เช่น ความรักคือความผูกพัน คือความสดใส คือห่วงใย คือความดี คือความสวยงาม คือสิ่งมหัศจรรย์ที่คอยเติมเต็มซึ่งกันและกัน และอีกมากมายหลากหลายความหมาย แต่ความรักของพระเจ้าเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ พระเจ้าทรงรักมนุษย์เหมือนบิดารักบุตร

การที่พระเยซูเจ้าจึงทรงสอนให้มีความรักให้แก่กัน ไว้เป็นมรดกธรรม ก็เพราะความรัก มาจากพระเป็นเจ้า ถือเป็นหลักธรรมสำคัญกว่าคำสอนทั้งหมดที่พระองค์ได้ทรงตรัสไว้ ซึ่งพระองค์ได้ทรงตรัสถึงพระบัญญัติ ที่ให้รักกันและกันดังพระวาจาว่า

พระบัญญัติอันดับแรกคือ โอ คนอิสราเอลจงฟังเถิด องค์พระผู้เป็นเจ้าของเราเป็นพระเจ้าองค์เดียว พวกท่านจงรักองค์พระผู้เป็นเจ้า ด้วยสุดใจของท่าน ด้วยสุดจิตของท่าน ด้วยสุดความคิดของท่าน และด้วยสุดกำลังของท่าน ส่วนพระบัญญัติที่สำคัญอันดับสองคือ จงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง ไม่มีพระบัญญัติอื่นใดที่สำคัญยิ่งกว่าพระบัญญัติเหล่านี้^{๓๗}

เนื้อความที่ปรากฏในบัญญัติ คือ ให้รักนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียวอย่างสุดหัวใจ คือที่สุดของชีวิตจิตใจ และ ให้มีความรักซึ่งกันและกัน โดยให้รักเพื่อนบ้านเหมือนอย่างที่เรารักตัวเอง เช่นว่า ถ้าอยากให้คนอื่นรักตนเองอย่างไร ตนก็ต้องรักคนอื่นเช่นนั้นด้วย ดังที่พระเยซูเจ้าตรัสกับบรรดาศิษย์ว่า “นี่คือบทบัญญัติของเราให้ท่านทั้งหลายรักกันเหมือนดังที่ เรารักท่าน”^{๓๘} ในเรื่องความรักและความเป็นหนึ่งเดียวกันกับพระเจ้านี้ พระองค์ทรงเปรียบเทียบในเรื่องเถาองุ่นและกิ่งก้านของมัน ให้สาวกฟัง พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าการสนิทสัมพันธ์ที่แน่นอยู่ในความรักของพระเยซูเจ้าเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่ทรงตรัสไว้ว่า

เราเป็นเถาองุ่นแท้ และพระบิดาของเราทรงเป็นผู้ดูแลรักษา แขนงทุกแขนงในเราที่ไม่ออกผล พระองค์ก็ทรงตัดทิ้งเสีย และแขนงทุกแขนงที่ออกผล พระองค์ก็ทรงลิดเพื่อให้ผลออกมากขึ้น พวกท่านได้รับการชำระให้สะอาดแล้วด้วยถ้อยคำที่เรากล่าวกับท่าน จงติดสนิทอยู่กับเราและเราติดสนิทอยู่กับพวกท่าน แขนงจะออกผลเองไม่ได้นอกจากจะติดสนิทอยู่กับเถา พวกท่านก็เช่นเดียวกันจะเกิดผลไม่ได้นอกจากจะติดสนิทอยู่กับเรา เราเป็นเถาองุ่น พวกท่านเป็นแขนง คนที่ติดสนิทอยู่กับเราและเราติดสนิทอยู่กับเขา คนนั้นจะเกิดผลมาก เพราะว่า ถ้าแยกจากเราแล้วพวกท่านจะทำสิ่งใดไม่ได้เลย ถ้าใครไม่ได้ติดสนิทอยู่กับเรา คนคนนั้นจะต้องถูกตัดทิ้งเสียเหมือนแขนงที่ลิดแล้วก็เหี่ยวแห้งไป และถูกเก็บเอาไปเผาไฟ ถ้าพวกท่านติดสนิทอยู่กับเรา ถ้อยคำของเราติดสนิทอยู่กับพวกท่านแล้ว ท่านจะขอสิ่งใดที่ปรารถนาสิ่งนั้นก็จะได้เกิดขึ้น พระบิดาของเราทรงได้รับเกียรติเพราะเหตุนี้ คือเมื่อพวกท่านเกิดผลมากและเป็นสาวกของเรา พระบิดาทรงรักเราอย่างไร เราก็รักพวกท่านอย่างนั้น จงติดสนิทอยู่กับความรักของเรา ถ้าพวกท่านประพฤติปฏิบัติของเรา ท่านก็จะติดสนิทอยู่กับความรักของเรา ถ้าพวกท่าน

^{๓๖} มธ ๒๒ : ๓๖-๔๐.

^{๓๗} มก ๑๒ : ๒๙-๓๑.

^{๓๘} ยน ๑๕ : ๑๒.

ประพุดิตตามบัญญัติของเรา ท่านก็จะติดสนิทอยู่กับความรักของเรา เหมือนอย่างที่เรา ประพุดิตตามบัญญัติของพระบิดาและสนิทอยู่กับความรักของพระองค์ เราบอกสิ่งเหล่านี้กับ พวกท่าน เพื่อให้ความยินดีของเราอยู่ในท่าน และให้ความยินดีของท่านเต็มเปี่ยม^{๙๙}

พระเยซูเจ้าทรงเปรียบให้เห็นถึงความรักระหว่างพระองค์ซึ่งเป็นบุตรของพระเจ้า กับมนุษย์ว่า พระองค์นั้นทรงเป็นเถาองุ่น แล้วพระเจ้าคือพระบิดาเป็นผู้ทรงดูแล ส่วนมนุษย์ผู้เป็น คริสตชนนั้นเป็นแขนงของเถาองุ่น เมื่อแขนงติดแน่นในเถาองุ่นมากเท่าใดก็จะออกผลมากเท่านั้น แต่ถ้าไม่ติดแน่นก็จะไม่ออกผล แล้วพระบิดาก็จะตัดแขนงเหล่านั้นทิ้งเสีย เหมือนเช่นกับมนุษย์ผู้เป็น คริสตชน ถ้าไม่ติดแน่นสนิทอยู่กับพระเยซูเจ้าแล้ว พระบิดาคือองค์พระผู้เป็นเจ้าก็จะไม่ทรงสนใจ ไม่คอยช่วยเหลือ คือทรงละทิ้งนั่นเอง ฉะนั้น คริสตชนทั้งหลายควรที่จะรักองค์พระเยซูเจ้าให้มากที่สุด เพื่อจะได้แนบแน่นสนิทอยู่กับพระองค์ อันจะทำให้พระบิดาคือองค์พระผู้เป็นเจ้าจะได้ทรงโปรด ปาน คอยให้ความช่วยเหลือและให้สมความสมหวังดังที่ปรารถนาได้ตามพระประสงค์ของพระองค์ที่ ทรงเน้นในเรื่องของความรัก

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่ได้ให้หมายของความรักไว้ดังต่อไปนี้

พระวรสารโครินธ์ ฉบับที่หนึ่ง^{๑๐๐} ได้อธิบายความรักไว้ว่า ความรักนั้นก็อดทนนาน และ กระทำคุณให้ ความรักไม่โอ้อวด ไม่อวดตัว ไม่หยิ่งผยอง ไม่หยาบคาย ไม่คิดเห็นแก่ตนเองฝ่ายเดียว ไม่ ฉุนเฉียว ไม่ช่างจดจำความผิด ไม่ชื่นชมยินดีเมื่อมีการประพุดิตผิด แต่ชื่นชมยินดีเมื่อประพุดิตชอบ ความรักทนได้ทุกอย่างแม้ความผิดของคนอื่น และเชื่อในส่วนตัวของเขาอยู่เสมอและมีความหวัง อยู่เสมอ และทนต่อทุกอย่าง

สมเด็จพระสันตะปาปา ปีโอที่ ๑๒^{๑๐๑} ได้อธิบายความรักไว้ใน “พระสมณสาสน์” โดย สรุพบว่า ความรัก หมายถึง บทบัญญัติสูงสุดของคริสต์ศาสนา เป็นรากฐานมั่นคงที่สุดของความ ยุติธรรมที่แท้จริงและสมบูรณ์ เป็นบ่อเกิดสูงสุดของสันติภาพและความสุขแท้จริงนั้น

สมเด็จพระสันตะปาปา ยอห์น ปอล ที่ ๒^{๑๐๒} ได้อธิบายความรัก ไว้ในสารถึงบรรดา ครออบครัวว่า ความรัก หมายถึง ความรักเป็นสิ่งที่เรียกร้อง เป็นต่อธารของความสวยงามของมันและ ส่องแสงไปสู่คนอื่นด้วยความดี คือ การให้ที่จริงใจ เพื่อผู้อื่น นี่เป็นมิติที่สำคัญที่สุดของอารยะธรรม ของความรัก

พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล^{๑๐๓} ได้อธิบายความหมายของคำว่า ความรัก เอาไว้ว่า ความรักคือ มูลฐานของความสัมพันธ์ระหว่างพระเป็นเจ้ากับมนุษย์ ความรักนี้ มีคุณลักษณะของการ

^{๙๙} ยน ๑๕ : ๑-๑๑.

^{๑๐๐} ๑ คร ๑๓ : ๔-๗.

^{๑๐๑} อ้างในหนังสือ คุณพ่อฟรังซิส โกส์ ซดบ, **พระมหกัษย์ของพระเยซูเจ้า : มิติเชิงเทววิทยา**, จัดพิมพ์ โดยคณะภคินีพระมหกัษย์ของพระเยซูเจ้าแห่งกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๐๐๗), หน้า ๓๐๕.

^{๑๐๒} สมเด็จพระสันตะปาปา ยอห์น ปอล ที่ ๒, **สารถึงบรรดาครอบครัว**, แปลโดย คุณพ่อยอห์น บัปติสต์ นรินทร์ ศิริวิริยานนท์, (กรุงเทพมหานคร : สุขสำราญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๐๓} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล**, หน้า ๓๒๑.

ให้ การสร้างสรรค์ การอุทิศตัว ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี ความรู้จักใกล้ชิด ความสนิทสนม และ ความรับผิดชอบต่อกัน

คาร์โล คาเร็ตโต^{๔๔} ได้อธิบายความหมายของความรักไว้ในหนังสือเรื่อง “สำคัญที่ความรัก” โดยสรุปว่า ความรัก หมายถึง ความรักแบบเหนือธรรมชาติที่มีต่อพระเจ้า ซึ่งเริ่มขึ้นบนแผ่นดิน และสำเร็จเป็นความสัมพันธ์อันบริบูรณ์และนิรันดร์กับพระเจ้าในระยะต่อมา เป็นอนันตภาพนิรันดร์ และพันสรรพสิ่งขึ้นไป

บาทหลวงวสันต์ พิรุฬห์วงศ์^{๔๕} ได้อธิบายความหมายของความรัก ไว้ในบทความเรื่อง “ความรักในพระคัมภีร์” ว่า ความรัก หมายถึง ความยินดี หรือความพึงพอใจในสิ่งของนั้น ๆ แต่หาก พูดถึงความรักระหว่างคนด้วยกันความหมายจะดูซับซ้อนมากยิ่งขึ้นกล่าวคือความรักระหว่างคน ด้วยกันอาจมีความหมายเหมือนความรัก ระหว่างคนกับสิ่งของก็ได้ นั่นคือหมายถึงความยินดีในคน นั้น ๆ หรือความพึงพอใจในคนนั้น ๆ เป็นต้น

พระมหาบัญชา สุขมปโน (ผาดิวโรดม)^{๔๖} ได้อธิบายความหมายของความรักไว้ใน งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธานุญาตศาสนาเถรวาทกับพระคัมภีร์ คริสตธรรม” ว่า ความรัก หมายถึง ความรักในพระเจ้าอย่างสุดจิตสุดใจและรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรัก ตนเอง อันมีรากฐานอยู่บนความถูกต้อง เทียงธรรม ไม่อิจฉา ไม่อวดตัว ไม่หยิ่งผยอง ไม่หยาบคายน ไม่คิดเห็นแก่ตนเองฝ่ายเดียว ไม่ฉุนเฉียว ซื่นชมความดี ยกย่องความชอบธรรม ให้อภัยกันและมีความ อดทนต่อทุกอย่าง เป็นความรักขั้นสูงสุดของความรักทั้งหลาย เป็นความรักที่สามารถเอาชนะความชั่ว ต่าง ๆ และเป็นความรักของการได้ไปสู่ดินแดนสวรรค์ของพระเจ้า

สรุปแล้วความรัก คือ ความเมตตาของพระเป็นเจ้า เป็นฐานของความสัมพันธ์อันดี ระหว่างพระเป็นเจ้ากับมนุษย์ ความผูกพันห่วงใยดีงาม ความปรารถนาดีอันเกิดจากจิตใจที่ดี ความ จริงใจในการรักพระเป็นเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์ ความใส่ใจต่อบุคคลที่รัก ความมุ่งหวังให้มวลมนุษย์ ทุกคนรักกัน อยู่ร่วมกันอย่างพี่น้องเพื่อนสนิทมิตรสหาย เป็นรากฐานมั่นคงที่ดีที่สุดเป็นมิตรภาพ การ ให้อภัย คือ สิ่งที่ดีงามอันเป็นต่อธารของความสวยงามที่ส่องสว่างไปสู่คนอื่นด้วยความดี อันเป็นบ่อ เกิดสูงสุดของสันติภาพและความสุขที่แท้จริง

ส่วนลักษณะของความรักนั้น มีลักษณะตามที่ปรากฏเนื้อความว่า “ความรักย่อมอดทน มี ใจเอื้อเพื่อ ไม่อิจฉา ไม่โอ้อวดตนเอง ไม่จองหองไม่หยาบคายน ไม่เห็นแก่ตัวไม่ฉุนเฉียว มาจดจำ ความผิดที่ได้รับ ไม่ยินดีในความชั่ว แต่ร่วมยินดีในความถูกต้อง ความรักให้อภัยทุกอย่าง เชื่อทุกอย่าง

^{๔๔} คาร์โล คาเร็ตโต, **สำคัญที่ความรัก**, แปลโดย อ. ประคิน ชุมสายฯ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แม่พระยุคใหม่, ๒๐๐๗), หน้า ๖๓.

^{๔๕} บาทหลวงวสันต์ พิรุฬห์วงศ์, “ความรักในพระคัมภีร์”, ใน **แสงธรรมปริทัศน์**, (ปีที่ ๓๘, ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๑๕๕๗), หน้า ๑๕.

^{๔๖} พระมหาบัญชา สุขมปโน (ผาดิวโรดม), “การศึกษาวิเคราะห์หลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธานุญาตศาสนาเถรวาทกับพระคัมภีร์คริสตธรรม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๗.

หวังทุกอย่าง อดทนทุกอย่าง”^{๔๗} เพราะความรักเกิดจากจิตใจที่ดี ความรักจึงมีลักษณะ เป็นคุณประโยชน์ คือ กระทำคุณให้ ดังหมายถึง เมื่อมีความรัก ย่อมได้รับแต่สิ่งที่ดี กล่าวคือ ผู้ใดทำความดี คือ มีใจรัก มีใจกรุณา มีใจอ่อนโยนหวังแต่ความสุขสงบต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้ว ผู้นั้นย่อมจะได้รับสิ่งตอบแทนที่ดีงาม ดังที่ปรากฏในพระคัมภีร์ว่า “บุคคลผู้ใดมีใจอ่อนโยน ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับแผ่นดินโลกเป็นมรดก บุคคลใดมีใจกรุณา ผู้นั้นเป็นสุข เพราะเขาจะได้รับพระกรุณาตอบ บุคคลผู้ใดมีใจบริสุทธิ์ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้เห็นพระเจ้า บุคคลผู้ใดสร้างสันติ ผู้นั้น เป็นสุข เพราะว่าพระเจ้าจะทรงเรียกเขาว่าเป็นบุตร”^{๔๘} เมื่อคนมีความรักลงไปแล้ว จะอำนวยความสะดวกให้เกิดมีขึ้นในใจ กลายเป็นความดีงามไม่สูญเปล่า และไม่มีโทษแก่ผู้ใด มีแต่คุณให้แก่ผู้นั้น ดังที่ปรากฏในพระคัมภีร์ว่า “ความรักไม่มีวันสูญสิ้น”^{๔๙} ซึ่งลักษณะของความรักพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. **มีความปรารถนาดี** คือ คนที่มีความรักนั้น เริ่มต้นจะต้องมีความปรารถนาดีก่อน เป็นอันดับแรก ความปรารถนาดีนั้น ก็คือความอยากให้อื่นได้แต่สิ่งดี เช่น เมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยากจากการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ ก็อยากให้อันนั้นมีความสุข พ้นจากความทุกข์ ความหิวโหย ความเดือดเนื้อร้อนใจ เป็นต้น หรือ อยากให้คนในครอบครัวได้ในสิ่งที่ดี เช่น อยากให้พ่อแม่มีความสุข แข็งแรงและมีความสุข อยากให้ลูกเรียนเก่ง เรียนสูง ๆ ได้ทำงานดี ๆ เป็นคนดี ทำให้ทุกคนมีความสุขร่วมกัน อย่างนี้เป็นต้น นี่คือการรักความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และความรักความปรารถนาดีต่อคนในครอบครัว ซึ่งความรักความปรารถนาดีอย่างนี้ เกิดขึ้นมาจากความรักเป็นเบื้องต้น เพราะถ้าไม่มีความรักก่อน ย่อมไม่เกิดความปรารถนาดีขึ้น ในเรื่องความปรารถนาดี มีเมตตาฉัน มีตัวอย่างที่ปรากฏในพระวรสารว่า “แม่ยายของซีโมนกำลังป่วยมิใช่สูง พระองค์ทรงยืนอยู่ข้างคนป่วย แล้วตรัสสั่งให้ไข่ออกจากนางแล้วไข่นางก็หาย”^{๕๐} พระเยซูเจ้าได้มีความปรารถนาดี และทรงมีเมตตาที่จะให้คนยากทั้งหลายได้พ้นจากความทุกข์ จึงได้ช่วยเหลือคนทุกข์ยากทั้งหลายให้หายจากความเจ็บป่วย เป็นต้น

๒. **ความรักอดทนและอดกลั้น** คือ คนเรานั้นถ้าปราศจากความอดทน ความรักก็ไม่เกิด พระเยซูเจ้านั้น ตั้งแต่พระองค์ทรงประสูติครั้งแรก พระองค์ก็ถูกจองจำจ้องเฝ้าจากคนใจบาปชั่ว ซ้ำคิดที่จะประหารพระเยซูเจ้า ทั้งที่พระองค์เพิ่งเกิด ยังเป็นเด็กน้อยในอ้อมกอดพระแม่มาเรีย ยังพูดไม่ได้ด้วยซ้ำไป โฉนพระองค์จะมีคิดชั่วได้อย่างไรเล่า แต่คนใจหยาบชั่วซ้ำ ไม่ได้คิดอย่างนั้น คิดที่จะประหารพระองค์ให้ตายเสีย ดังที่ปรากฏในพระคัมภีร์ว่า “ทูตองค์หนึ่งของพระเป็นเจ้า ได้มาปรากฏแก่โยเซฟในความฝันแล้วบอกว่า “จงลุกขึ้นพาบุตรมารกับมารดาหนีไปประเทศอียิปต์ และคอยอยู่ที่นั่นจนกว่า เราจะบอกเจ้า เพราะว่าเฮโรดจะแสวงหากุมาร เพื่อจะประหารชีวิตเสีย”^{๕๑} แต่พระเยซูคริสต์เจ้ายังทรงมีความอดทนต่อคนใจบาปทั้งหลายเหล่านั้น ด้วยความรักหวังที่จะปลดปล่อยจิตใจของคนชั่วเหล่านั้น ด้วยหลักแห่งความรัก ดังที่พระองค์ได้ตรัสสอนไว้ ในพระคัมภีร์ว่า “จงรักศัตรูของท่าน

^{๔๗} ๑ คริ ๑๓ : ๔-๗.

^{๔๘} มธ ๕ : ๗-๘.

^{๔๙} ๑ คริ ๑๓ : ๘.

^{๕๐} ลก ๔ : ๓๘-๓๙.

^{๕๑} มธ ๒ : ๑๓.

และจงอธิษฐานเพื่อผู้ที่ข่มเหงท่าน”^{๕๒} จึงกล่าวได้ว่า ความรักนั้นเปรียบเสมือนความอดทนต่อความลำบากยากเข็ญ ต่อความชั่วต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิต ไม่มีบุคคลที่จะไม่เคยทุกข์ ไม่เคยโศก หรือมีสุข ทุกชีวิตจะต้องเจอ เพราะฉะนั้น เราควรจะสร้างความรักความอดทนเอาใจในตัว ให้เรามีความเข้มแข็งเชื่อมั่นในความรัก ที่พระเป็นเจ้าทรงประทานให้มาเราในการเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ

๓. **ให้อภัย** คือ การไม่ถือโทษ ความมีใจกว้างที่จะให้แก่ผู้อื่น กล่าวคือ เมื่อผู้อื่นทำผิด อาจจะไม่ตั้งใจ หรือตั้งใจก็ตาม เมื่อเขาได้ทำผิดลงไปแล้วก็อาจจะให้ออกสเขาได้แก้ไขใหม่ เช่น คนที่ทำความผิดต้องติดคุก แล้วพ้นโทษออกมา ก็มีความคิดว่า คนเราอาจจะมีผลผิดพลาดกันได้ แล้วให้ออกสเขากลับตัวใหม่ ให้ความไว้วางใจ ให้งานทำ เป็นต้น หรือ ถ้าถูกทำผิด เช่น ขโมยเงินไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อจับได้ ก็ต้องให้ออกสเขากลับตัว ให้อภัยแก่เขา แล้วก็สั่งสอนเขาให้เห็นถึงความดีความชั่ว เป็นต้น ในเรื่องของการให้อภัยนี้ มีตัวอย่างที่ พระเยซูเจ้าได้มีการอภัยให้แก่สาวกผู้ทรยศต่อพระองค์ ดังมีเนื้อความปรากฏว่า

พระเยซูเจ้าทรงตรัสว่า “เราบอกความจริงกับท่านทั้งหลายว่า คนหนึ่งในท่านจะทรยศเรา พวกสาวกก็พากันเป็นทุกข์ ต่างคนต่างเริ่มทูลถามพระองค์ว่า องค์พระผู้เป็นเจ้าคือข้าพระองค์หรือ พระองค์ตรัสตอบว่า “คนที่เอามือจิ้มลงในชามเดียวกันกับเรานี้แหละ คือคนที่จะทรยศเรา บุตรมนุษย์จะต้องไปตามที่เขียนไว้เกี่ยวกับท่าน แต่วิบัติมีแก่คนที่ทรยศบุตรมนุษย์ ถ้าคนนั้นไม่ได้เกิดมาก็จะดีกว่า” ยูดาสคนที่ทรยศพระองค์ทูลว่า “อาจารย์คือข้าพระองค์หรือ” พระองค์ตรัสตอบเขาว่า “ท่านว่าถูกแล้ว”^{๕๓}

จะเห็นได้จากที่พระองค์ยังทรงสนทนาคำด้วยอยู่ ทรงตรัสบอกแก่ผู้อื่นให้เห็นถึงความบาปของเขา อันเป็นตัวอย่างของความไม่ดี ที่เกิดจากความโลภ แล้วยอมรับคำจ้างที่น้อยนิดจากผู้ที่อิจฉาริษยา แล้วจึงปองร้ายแก่ผู้อื่น ตรัสบอกให้เห็นโทษของความบาปอันเกิดจากซาตาน มิได้ให้เอาโทษ กับเขา อันแสดงถึงการให้อภัยของพระองค์

๔. **ความรักไม่อิจฉาริษยา** คือ ผู้ที่หมั่นเจริญความรักทางกาย ทางวาจา ทางใจ ผู้นั้นย่อมไม่มีความอิจฉา ความอิจฉานั้นเมื่อเกิดขึ้นกับผู้ได้แล้ว ผู้นั้นย่อมปรารถนาให้คนที่ตัวเองไม่ชอบเกลียด ประสบแต่ความทุกข์ต่าง ๆ ไม่อยากให้เขาได้ดี เมื่อคนที่ตัวเองไม่ชอบ เกลียดได้รับความทุกข์ เขาย่อมชอบใจ หรือหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำลายคนที่ตัวเองไม่ชอบ เหมือนกับคนใจบาปมีความอิจฉาริษยาในพระเยซูคริสต์เจ้าได้หาวิธีการต่าง ๆ ที่จะว่าร้าย ใส่ความ ในเรื่องไม่ดีแก่พระองค์ ดังที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ว่า “ครั้งนั้นพวกมหาปุโรหิตและพวกผู้ใหญ่ของประชาชน ได้ร่วมประชุมกันที่สำนักของมหาปุโรหิตประจำการชื่อคายาฟาส ปรึกษากันเพื่อจะจับพระเยซูด้วยอุบายเอาไปฆ่าเสีย”^{๕๔}

การอิจฉานั้นเปรียบเหมือนความชั่วชนิดชนิดหนึ่ง ที่ทำลายคนโดยไม่รู้ตัว และยังทำลายความสงบด้วย เพราะผู้ที่มีความอิจฉาย่อมไม่ช่วยเหลือนคนที่เป็ฝ่ายศัตรู ความสามัคคีก็ไม่เกิด ต่างจากความรักอย่างสิ้นเชิงเมื่อบุคคลให้แก่กันแล้วย่อมก่อนให้เกิดความสงบ ความสามัคคี

^{๕๒} มธ ๕ : ๔๔.

^{๕๓} มธ ๒๖ : ๒๑-๒๕.

^{๕๔} มธ ๒๖ : ๓-๕.

เมื่อบุคคลใดหมั่นสั่งสมความรักให้เกิดมีขึ้นกับตัวเองและผู้อื่นย่อมทำให้ความอิจฉา ริษยาค่อย ๆ หดไปจากใจ สั่งสมความรักมากเท่าไรยิ่งไม่มีความอิจฉาเท่านั้น สุดท้ายความอิจฉาต่าง ๆ ก็หมดได้ จึงกล่าวได้ว่า ความรักที่แท้จริงนั้นเป็นความรักที่ไม่ทำความอิจฉาให้เกิดขึ้นกับตัวเองและผู้อื่น เป็นต้น

๕. ความรักไม่คิดเห็นแก่ตัว คือ การไม่เห็นแก่ตัวนั้น เป็นหลักแห่งการสร้างมิตรภาพ และความสามัคคีในหมู่คณะได้อย่างดี ความไม่เห็นแก่ตัวนั้น ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน คือ เกิดความรัก ความกรุณาต่อกัน เมื่อความรัก ความกรุณาเกิดขึ้นในใจก็สามารถที่จะทำให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อย คนตกทุกข์ได้ยากก็พลอยมีความสุข คนรวยก็ไม่ต้องหนักใจในการรักษาทรัพย์ของตน เพราะการไม่เห็นแก่ตัวสามารถช่วยให้คนเป็นคนดีได้ คือ คนที่ถูกช่วยเหลือก็กลับมีจิตใจเป็นมิตร คนที่ช่วยเหลือคนก็มีใจเบิกบาน และก็เป็นผู้ที่ถูกสรรเสริญ เหมือนพระเยซูเจ้าพระองค์ทรงไม่เห็นแก่ตัวช่วยเหลือคนที่มาขอความช่วยเหลือ ดังพระกิตติคุณของพระเยซูคริสต์ ที่นักบุญมัทธิวเรียบเรียงไว้ตอนหนึ่งว่า คุณเกิด เขาห้ามคนง่อยคนหนึ่งซึ่งนอนอยู่บนที่นอน มาหาพระองค์ เมื่อพระเยซูเจ้า ทรงเห็นความเชื่อของเขาทั้งหลาย จึงตรัสกับคนง่อยว่า “ลูกเอ๋ย จงขึ้นใจเกิด บาปของเจ้าได้รับอภัยแล้ว” พระองค์จึงตรัสสั่งคนง่อยว่า “จงลุกขึ้น ยกที่นอนกลับไปบ้านเกิด” เขาจึงลุกขึ้นไปบ้าน เมื่อประชาชนเห็นดังนั้น เขาก็ตระหนกตกใจ แล้วพากันสรรเสริญพระเจ้า ผู้ได้ทรงประทานสิทธิอำนาจเช่นนั้นแก่มนุษย์^{๔๕}

จะเห็นได้ว่า ความรักนั้น มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ไม่คิดเห็นแก่ตัว เปรียบเหมือนคนที่มีแต่ความรัก ที่ให้กับผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การไม่หวังสิ่งตอบแทนนั้นแหละ คือ สิ่งที่เราเรียกว่า “การไม่เห็นแก่ตัว” เมื่อการเห็นแก่ตัวไม่เกิด ความรักก็เข้ามา เพราะฉะนั้น ความรักแท้จริงมีลักษณะ ที่ไม่เห็นแก่ตัว ความรักนั้น มีแต่คุณประโยชน์ ไม่มีโทษ เมื่อมีความรักมักจะได้สิ่งตอบแทนโดยไม่ต้องเรียกร้อง เพราะโดยพื้นฐานของความรัก มีความปรารถนาดีและหวังดีต่อกัน มีความอดทนอดกลั้น รอคอย ให้อภัยกันได้เสมอโดยไม่ถือโทษโกรธเคือง ไม่อิจฉาริษยาปองร้ายใส่ร้ายทำลายกัน ไม่คิดเห็นแก่ตัวกอบโกยเอาardtเอาเปรียบ ฉะนั้น ความรักคือความดีงาม เป็นสิ่งที่สวยงาม เป็นบ่อเกิดแห่งมิตรภาพ แห่งความสันติสุข ร่มเย็นในทุกสังคม โดยพระเยซูเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทฝากไว้ เป็นมรดกธรรมในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก่อนถึงเทศกาลฉลองปีสกา

^{๔๕} มธ ๙ : ๒-๕.

๓.๔.๒ บาบกำเนิด

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่สอง ได้แก่ บาบกำเนิด หมายถึง บาบของมนุษย์ที่เกิดขึ้นครั้งแรกในโลก ในคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม (Old Testament) ที่ศาสนายิว และศาสนาคริสต์ยอมรับนั้น ปรากฏเรื่องการสร้างมนุษย์คู่แรกในโลก กล่าวคือ พระเป็นเจ้าได้ทรงสร้างสิ่งมีชีวิตที่พระองค์ทรงโปรดปรานมากที่สุดตามพระฉายาของพระองค์คือมนุษย์ มนุษย์คนแรกที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นเป็นชายคืออาดัม และทรงสร้างมนุษย์ผู้หญิงคืออีวา จากกระดูกซี่โครงซี่หนึ่งของอาดัม ให้อาดัมและอีวาเป็นสามีภรรยาด้วยกัน มนุษย์คู่แรก มีชีวิตอย่างเป็นสุข ในสวนเอเดนซึ่งสมบูรณ์ไปด้วยพืชและสัตว์ พระเป็นเจ้าทรงอนุญาตให้อาดัมและอีวา กินพืชและสัตว์ตามที่ต้องการ ยกเว้นต้นไม้ต้นเดียว คือต้นไม้แห่งความสำนึกในความดีและความชั่วที่พระองค์ทรงห้ามกินผลของมัน ต่อมาซาตานได้จำแลงตนเป็นงูมาหลอกลวงให้อีวา กินผลไม้ งูถามหญิงว่า “จริงหรือที่พระเจ้าตรัสห้ามว่าอย่ากินผลไม้ใด ๆ ในสวนนี้” หญิงจึงตอบว่า “ผลของผลไม้ต่าง ๆ ในสวนนี้เรากินได้ แต่ผลของต้นไม้ที่อยู่กลางสวนเท่านั้น พระเจ้าตรัสห้ามว่า “อย่ากินหรืออย่าแตะต้องเลย มิฉะนั้นเจ้าจะต้องตาย” งูบอกกับหญิงว่า “ท่านจะไม่ตายดอก พระเจ้าทรงทราบที่ท่านกินผลไม้ในวันใด ตาของท่านจะเปิดในวันนั้น ท่านจะเป็นเหมือนพระเจ้า คือ รู้ดีชั่ว” นางจึงเด็ดผลไม้มากิน และยังให้สามีที่อยู่กับนางกินด้วย^{๕๖} เมื่อพระเป็นเจ้าทรงทราบ จึงขับอาดัมและอีวาออกจากสวนเอเดน การฝ่าฝืนคำสั่งของพระเป็นเจ้าดังกล่าว ทำให้ทั้งสองคนตกอยู่ในสภาพบาป สูญเสียความเป็นมนุษย์ ตามพระฉายาของพระเป็นเจ้า และเป็นกรสร้างบาบกำเนิดขึ้นในโลก เมื่ออาดัมและอีวามีลูกหลานสืบต่อมาเป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์ทั้งปวง บาบนี้ก็ตกทอดมาสู่มนุษย์ทุกคน^{๕๗} ซึ่งหลังจากทำบาปแรกแล้ว อาดัมและอีวาก็รู้ตัวว่าทำผิด เขาารู้สึกผิดและละอาย และเกรงกลัวต่อพระเป็นเจ้าจึงซ่อนตัวเสีย แต่พระเป็นเจ้าทรงรู้ทุกสิ่ง พระองค์ตรัสเรียกอาดัมและอีวา และถามว่าทำไมจึงทำเช่นนั้น อาดัมกล่าวโทษอีวา และอีวาก็โทษงู^{๕๘}

จะเห็นได้ว่าบาปแรกของมนุษย์ เกิดขึ้นจากการสร้างของมนุษย์เอง เพราะมนุษย์นั้นเชื่อซาตานมากกว่าพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าทรงรักมนุษย์มาก พระองค์ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาตามพระฉายาของพระองค์ แล้วทรงโปรดให้อยู่ในสวนอันอุดมสมบูรณ์ที่เต็มไปด้วยพืชพันธุ์อาหารนานาชนิด และหมู่สัตว์น้อยใหญ่อีกมากมาย แต่มนุษย์มีความปรารถนาที่ชั่วร้าย จากการที่ถูกซาตานหลอกลวงจึงหลงเชื่อ บาปจึงเกิดขึ้นกลายเป็นความชั่วร้าย ส่งผลมาถึงยูตาสาวกผู้ทรยศต่อพระเยซูเจ้า และตกทอดมาจนถึงลูกหลานในปัจจุบัน มนุษย์ผู้กระทำความบาปและตกอยู่ภายใต้อำนาจบาปนั้น มักจะหาข้อแก้ตัวเพื่อหลีกเลี่ยงความผิดในข้อบกพร่องและความผิดพลาดของตัวเองเสมอ ๆ แต่ถึงอย่างไร มนุษย์ก็ต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนเองที่ได้กระทำลงไปด้วย ถ้าหากวันนั้น มนุษย์เชื่อในคำสั่งของพระเป็นเจ้า บาบนั้น ก็จะไม่เกิดขึ้น และมนุษย์ก็ไม่ต้องมาทุกข์ยากลำบากเช่นนี้ แต่ถึงแม้มนุษย์จะทำบาปลงไปแล้วก็ตาม พระเป็นเจ้าก็ไม่ทรงทอดทิ้ง แต่ต้องมีเงื่อนไขที่เขาคงต้องปฏิบัติตาม

^{๕๖} ปฐก ๓: ๑-๗.

^{๕๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก, หน้า ๓๙๒.

^{๕๘} LUC COLLA. CICM, ความรักของพระเป็นเจ้าและประชากรของพระองค์, แปลโดย อาจารย์ เรือง อารณรัตน์ และซิสเตอร์ อากาศา จิตอุทฺตน์, (กรุงเทพมหานคร : อัครสังฆมณฑล, ๑๙๙๐), หน้า ๒๑.

กฎเกณฑ์ของพระเป็นเจ้าของเจ้าที่ทรงตั้งไว้ เมื่อเขาได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของพระองค์ที่ทรงตั้งไว้แล้ว พระเป็นเจ้าจึงทรงเมตตาโดยการส่งพระบุตรองค์เดียวของพระองค์ลงมาเพื่อช่วยไถ่บาปของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ได้รับการอภัยโทษจากพระเป็นเจ้า และจะได้คืนสู่ความสัมพันธ์อันดีกับพระเป็นเจ้าอีก

๒.๔.๓ พระบุตร (Son of God)

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่สาม ได้แก่ พระบุตร ซึ่งเป็นคำเรียกพระเยซูเจ้าโดยเฉพาะที่บ่งบอกฐานะพิเศษของพระองค์ ตามความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับพระเป็นเจ้า ในฐานะที่พระเป็นเจ้าทรงเป็นพระบิดา ส่วนคำว่า “พระบุตร” ปรากฏในคัมภีร์หลายเล่มที่ปรากฏมากที่สุดในพระธรรมกิตติคุณ ๔ เล่ม คือ มัทธิว มาระโก ลูกา และยอห์น^{๕๙} เช่น มีเนื้อความว่า “เพราะว่า พระเป็นเจ้าทรงรักโลก จนได้ทรงประทานพระบุตรองค์เดียวของพระองค์ เพื่อทุกคนที่วางใจในพระบุตรนั้นจะไม่พินาศ แต่มีชีวิตนิรันดร์ เพราะว่าพระเป็นเจ้าทรงให้พระบุตรเข้ามาในโลก มิใช่เพื่อพิพากษาลงโทษโลก แต่เพื่อช่วยกู้โลกให้รอดโดยพระบุตรนั้น”^{๖๐} และยังมีถ้อยคำที่ยืนยันฐานะพระบุตรนั้นมาจากพระเป็นเจ้า จากคำตรัสของพระเป็นเจ้าว่า “ท่านผู้นี้เป็นบุตรที่รักของเรา เราชอบใจท่านผู้นี้มาก จงเชื่อฟังท่านเถิด”^{๖๑} มารธา เป็นบุคคลหนึ่งที่เชื่อในเรื่องนี้ ทูลต่อพระเยซูเจ้าว่า “เชื่อพระองค์พระเจ้าข้า ข้าพระองค์เชื่อว่าพระองค์ทรงเป็นพระคริสต์ พระบุตร พระเป็นเจ้าที่เสด็จเข้ามาในโลก”^{๖๒} ฐานะพระบุตรเชื่อมโยงกับพระเป็นเจ้าในฐานะพระบิดา ตามคัมภีร์หลายเล่ม พระเยซูเจ้าตรัสเรียกพระเป็นเจ้าว่า “พระบิดา” เช่น “เรามาจากพระบิดา และได้เข้ามาในโลกแล้ว เราจะจากโลกนี้ไปถึงพระบิดาอีก”^{๖๓} ยังมีคำเรียกพระบิดาปรากฏในคัมภีร์มัทธิว มาระโก ลูกา อีกหลายแห่ง

นอกจากนี้ ยังมีคำว่า บุตรมนุษย์ (Son of man)^{๖๔} เป็นคำที่ใช้เรียกพระเยซูคริสต์ผู้ทรงเป็นพระเมสสิยาห์ เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นพระเป็นเจ้า ที่เสด็จมาบังเกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ เป็นพระเมสสิยาห์ที่ได้รับการเจิมโดยพระเป็นเจ้า เป็นกษัตริย์องค์นิรันดร์และผู้ไถ่บาปจากบาป พระธรรมดาเนียลบันทึกว่า “มีบุคคลหนึ่งเหมือนบุตรมนุษย์มาพร้อมบรรดามะฆสวรรค์ เข้าเฝ้าพระเป็นเจ้าได้รับพระอำนาจศักดิ์ศรี และอาณาจักรนิรันดร์จากพระเป็นเจ้า เป็นผู้ครอบครองประชากรทั้งปวงและผู้ไถ่บาปออกจากบาป”^{๖๕}

ดังนั้น พระบุตร จึงหมายถึง พระบุตรของพระเป็นเจ้า หรือเรียกอีกอย่างว่า บุตรมนุษย์ คือเป็นคำที่ใช้เรียกพระเยซูเจ้า ผู้ที่พระเป็นเจ้าทรงส่งลงมาสู่โลก เพื่อช่วยไถ่บาปให้แก่ชาวประชาชาติในโลก เพราะพระองค์ทรงรักโลก และรักมนุษย์เป็นอย่างมาก จึงทรงส่งพระบุตรองค์เดียว ของพระองค์มาช่วยไถ่บาปในมนุษย์ ฉะนั้น พระเยซูเจ้าผู้เป็นพระบุตร องค์พระบิดาจึงทรงเสด็จมาใน

^{๕๙} ดูรายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก, หน้า ๕๔๑.

^{๖๐} ยน ๓ : ๑๖-๑๗.

^{๖๑} มธ ๑๗ : ๕.

^{๖๒} ยน ๑๑ : ๒๓.

^{๖๓} ยน ๑๖ : ๒๘.

^{๖๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก, หน้า ๕๔๑-๕๔๒.

^{๖๕} ดนล ๗ : ๑๓-๑๔.

ฐานะพระเมสสิยาห์ หรือพระผู้ไถ่ ตามพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า ซึ่งพระบุตรนั่นเอง ที่เป็นผู้แสดง โอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

๒.๔.๔ พระเมสสิยาห์

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่สี่ คือ พระเมสสิยาห์ หมายถึง พระผู้ไถ่ (Redeemer) การที่พระองค์ทรงได้ชื่อว่า “พระผู้ไถ่” เพราะพระองค์ตั้งประณิธานไว้แต่ต้น ว่า จะยอมเสียสละพระชนม์ชีพ เพื่อไถ่มนุษย์ให้รอดพ้นจากบาป การไถ่ (redemption) การช่วยกู้ คือ การที่พระเป็นเจ้าทรงช่วยมนุษย์ให้รอดพ้นจากบาป โดยส่งพระเยซูคริสต์มาตายแทนมนุษย์ ทั้งนี้ เพราะค่าของบาปถูกกำหนดด้วยความตาย ที่พระเป็นเจ้าทรงไถ่มนุษย์ออกจากบาป ก็เพื่อให้โอกาส มนุษย์ได้เป็นมนุษย์ที่แท้จริงตามที่พระองค์ทรงสร้างไว้ ความรอด (salvation) คือ การที่มนุษย์พ้น จากบาป เป็นผลจากการไถ่ของพระเยซูคริสต์^{๖๖} บุคคลผู้ปฏิบัติตามพระเยซูคริสต์และผู้สำนึกบาป ของตนจะเข้าสู่อาณาจักรสวรรค์^{๖๗}

เสรี พงศ์พิศ ได้กล่าวไว้ว่า ผู้มีบุญ เรียกว่า พระเมสสิยาห์ มี ๔ ลักษณะ^{๖๘} คือ

๑. พระเมสสิยาห์กษัตริย์ ประกาศมักจะทำเปรียบพระเมสสิยาห์เป็นดาวิดองค์ใหม่ ดังที่ พระเจ้าจอมโยธา ตรัสว่า ในวันนั้นเหตุการณ์จะเกิดขึ้นคือเราจะหักแอกจากคอของเขาเสีย และ เราจะระเบิดพันธะของเขาเสีย และคนต่างชาติจะไม่ทำให้เขาเป็นคนรับใช้อีก แต่เขาทั้งหลายจะ ประณินับดี พระยาห์เวห์พระเจ้าของเขาทั้งหลายและดาวิดพระราชาของเขาทั้งหลายผู้ซึ่งเราจะให้ เกิด มาเพื่อเขา พระเมสสิยาห์จะทรงอำนาจเหนือแผ่นดินโลก แต่การปกครองของพระองค์จะแตกต่างไป จากกษัตริย์ทั้งปวงเพราะพระองค์จะไม่ทรงใช้กำลังและกองทัพ แต่จะทรงใช้สันติและความเที่ยงธรรม

๒. พระเมสสิยาห์ประกาศ เนื่องจากประกาศเป็นบุคคลที่มีเกียรติสูงส่งที่สุดใน อิสราเอล เป็นผู้ประกาศพระวาทะของพระเจ้า ต่อสู้และทนทรมานเพื่ออุดมการณ์ทางศาสนา จึงไม่ เป็นเรื่องแปลกที่พระเมสสิยาห์จะมีลักษณะเหมือนประกาศด้วย โดยถือว่าเป็นประกาศผู้ยิ่งใหญ่ ที่สุด เป็นแบบอย่างของข้ารับใช้พระยาห์เวห์

๓. พระเมสสิยาห์พระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ในอิสราเอลมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่า ประกาศ พระเมสสิยาห์จึงได้รับเกียรติดังกล่าวด้วยเช่นกัน พระองค์ได้รับการเปรียบเทียบกับ เมลคีเซเดคผู้ทรงเป็นกษัตริย์และพระสงฆ์ในเวลาเดียวกัน หรือกับโยชูวาผู้นำชาวอิสราเอล กลับเข้าสู่ แผ่นดินที่พระเจ้าทรงสัญญา โยชูวาเป็นทั้งผู้นำและสงฆ์สืบต่อจากโมเสส

๔. พระเมสสิยาห์แห่งวาระสุดท้าย (Apocalyptic Messiah) ระหว่างสองศตวรรษ ก่อนและหลังคริสตกาล ชาวอิสราเอลมีความเชื่อว่าอาณาจักรของพระเจ้าจะลงมาจากเบื้องบน ประกาศดาเนียลกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “มีท่านผู้หนึ่งเหมือนบุตรมนุษย์มาพร้อมกับบรรดาเมฆสวรรค์ ราชอาณาจักรของท่านเป็นราชอาณาจักรนิรันดร์ ซึ่งจะไม่สิ้นสุดไป และแผ่นดินของท่านเป็นแผ่นดิน ที่ไม่ถูกทำลายเลย ความเชื่อในเรื่องนี้จะได้รับการสืบทอดในพันธสัญญาใหม่อย่างชัดเจนเช่นกัน

^{๖๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาคร, หน้า ๔๗๙.

^{๖๗} แกร์ โจเซฟ, ศาสนาทั้งหลายสอนอะไร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๔), หน้า ๓๑๖.

^{๖๘} เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, หน้า ๑๐-๑๑.

สรูปพระเมสสิยาห์ คือพระผู้ไถ่ ซึ่งพระองค์ทรงเป็นผู้ไถ่มนุษย์ให้รอดพ้นจากบาป การไถ่ หรือ การช่วยกู้ คือ การที่พระเป็นเจ้าทรงช่วยมนุษย์ให้รอดพ้นจากบาป ความรอด คือ การที่มนุษย์พ้นจากบาป เป็นผลจากการไถ่ของพระเยซูคริสต์ โดยการที่พระบิดาส่งพระเยซูคริสต์มาตายแทนมนุษย์ ทั้งนี้เพราะค่าของบาปถูกกำหนดด้วยความตาย ที่พระเป็นเจ้าทรงไถ่มนุษย์ออกจากบาป ก็เพื่อให้โอกาสมนุษย์ได้เป็นมนุษย์แท้จริงตามที่พระองค์ทรงสร้างไว้ ซึ่งลักษณะของพระเมสสิยาห์ คือ พระเมสสิยาห์ เปรียบเป็นเช่นกับกษัตริย์ดาวิดองค์ใหม่ ที่ทรงอำนาจเหนือแผ่นดินโลก การปกครองของพระองค์จะแตกต่างไปจากกษัตริย์ทั้งปวง เพราะพระองค์จะไม่ทรงใช้กำลัง และกองทัพ แต่จะทรงใช้สันติและความเที่ยงธรรม เปรียบเป็นเช่นกับประกาศก เป็นผู้ประกาศ พระวจนะของพระเจ้า ต่อสู้และทนทานเพื่ออุดมการณ์ทางศาสนา ถือว่าเป็นประกาศกผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด เป็นแบบอย่างของข้ารับใช้พระยาห์เวห์ เปรียบเป็นเช่นกับพระสงฆ์ ที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าประกาศก พระองค์ได้รับการเปรียบเช่นกับเมลคีเซเดคผู้ทรงเป็นกษัตริย์และพระสงฆ์ในเวลาเดียวกัน โยชูวาเป็นทั้งผู้นำและสงฆ์ สืบต่อจากโมเสส เปรียบเป็นเช่นกับพระเมสสิยาห์แห่งวาระสุดท้าย ท่านเป็นบุตรมนุษย์ มาพร้อมกับบรรดาเมฆสวรรค์ ราชอาณาจักรของท่านเป็นราชอาณาจักรชั่วนิรันดร์ ไม่มีที่สิ้นสุด และแผ่นดินของท่านก็ไม่ถูกทำลาย ไม่สูญสิ้นไป ซึ่งพระเมสสิยาห์ หรือ พระผู้ไถ่นี้ เป็นผู้ให้โอวาทและเป็นผู้ประทานปีสกาในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายด้วย

๒.๔.๕ ปีสกา

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่ห้า คือ ปีสกา คำว่า ปีสกา ตรงกับภาษาฮีบรู ว่า Paschal และภาษาอังกฤษใช้คำว่า Passover แปลว่า ผ่านวัน ปีสกาจึงถือเป็นเทศกาลสำคัญตามเนื้อความที่ปรากฏในพระธรรมอพยพว่า “วันนี้จะเป็นวันที่ระลึกสำหรับเจ้า ให้เจ้าทั้งหลายถือไว้เป็นเทศกาลแต่พระเจ้าชั่วชาติพันธุ์ของเจ้า เจ้าจงพากันฉลองเทศกาลนี้และให้ถือเป็นกฎถาวร”^{๖๙} แต่เดิมนั้น ปีสกาเป็นเทศกาลกินขนมปังไร้เชื้อของชาวยิว^{๗๐} ต่อมาการฉลองเทศกาลปีสากีมีความหมายและความสำคัญสำหรับคริสตชนเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ปีสกา จึงมีอยู่ ๒ ความหมาย คือ

๑. เป็นเทศกาลที่ชาวยิวระลึกถึงการที่พระเป็นเจ้าทรงนำพวกเขาออกจากการเป็นทาสในอียิปต์ ในช่วงประมาณ ๑,๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล กล่าวคือเป็นวันที่ระลึกถึงการปลดปล่อยชาวยิวจากอียิปต์ แล้วไปสู่แผ่นดินแห่งพันธสัญญา โดยเริ่มจากพระเป็นเจ้าได้สั่งโมเสส ให้เดินทางกลับไปปลดปล่อยชาวยิวที่เป็นทาสอยู่ที่อียิปต์ ให้เป็นอิสระ โมเสสจึงเดินทางไปขอให้อาโรน พี่ชายของโมเสส ช่วยไปพูดกับฟาโรห์ด้วยกัน ทั้ง ๒ คน จึงไปเข้าพบฟาโรห์ และขอร้องเพื่อให้ปล่อยคนยิวที่เป็นทาสกลับประเทศไป แต่ฟาโรห์ปฏิเสธ จนพระเจ้าต้องใช้คำสาป ๑๐ อย่างให้เกิดภัยพิบัติ ซึ่งคำสาป ๑๐ อย่างมีดังต่อไปนี้ ๑) น้ำทุกอย่าง กลายเป็นเลือด ๒) ผุงกบ..บุกประเทศ ๓) ผุงริน..บุก ๔) ผุงเหลือบ..บุก ๕) เกิดโรคในปศุสัตว์ ๖) โรคผิวหนังพุพอง ๗) ลูกเห็บตก ๘) ตึกแต่น..บุก ๙) ตก

^{๖๙} อพย ๑๒ : ๑๔.

^{๗๐} บาทหลวงชัชวาล แสงแก้ว, ปีสกากับคริสตชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๑๙๙๒), หน้า ๒๐.

อยู่ในความมืด ๑๐) ลูกคนแรกของทุกครอบครัวตาย^{๗๑)} ภัยพิบัติประการที่ ๑๐ นี้ หมายถึง ทูตมรณะ จะเข้าไปในทุกครัวเรือนของชาวอียิปต์ เพื่อปลิดชีพของบุตรหัวปีของทุกครอบครัว ยกเว้นแต่ครอบครัวที่เชื่อฟังพระยาห์เวห์ โดยการนำเอาโลหิตของลูกแกะปีศาจ มาทาไว้ที่ประตูบ้านของตน บ้านใดได้กระทำตามที่พระยาห์เวห์ทรงบัญชา เขาไม่ถูกทูตแห่งความตายจัดการ เพราะเลือดทาที่ประตูนั้นจะเป็นหมายสำคัญ^{๗๒)} กล่าวคือทูตมรณะก็จะไม่เข้าไปในบ้าน แต่จะผ่านไป ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ Passover และบุตรหัวปีของครอบครัวนั้นก็จะรอดตาย

ดังนั้น ประชาชาติอิสราเอล จึงพากันระลึกถึงสิ่งที่พระเป็นเจ้าทรงกระทำเพื่อพวกเขา ในการที่พระองค์ทรงนำพาเขาออกจากชนชาติอียิปต์ที่เขาไปเป็นทาสอยู่ยาวนานถึงสี่ร้อยกว่าปี และถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านมานับพันปีแล้ว แต่อิสราเอลก็ยังยึดเทศกาลนี้อย่างมั่นคง เพราะพวกเขาเชื่อว่าพระเป็นเจ้ายิ่งใหญ่แห่งนั้น คอยปกป้องชีวิตของชนชาติอิสราเอล โดยคนยิวจะกินขนมปังไร้เชื้อที่เป็นแผ่นแข็ง ๆ เป็นเวลา ๗ วัน ไม่กินขนมปังที่มีเชื้อในช่วงเทศกาล เพื่อระลึกถึงช่วงเวลาที่ต้องเร่งรีบอพยพออกจากอียิปต์ จนไม่มีเวลารอให้ขนมปังฟู วิธีการฉลองปีศาจนี้ มีปรากฏอยู่ในพระธรรมอพยพ^{๗๓)} เริ่มต้นจากพระผู้เป็นเจ้าได้ตรัสบอกกับโมเสส ให้แจ้งแก่ชุมชนอิสราเอลทั้งหมด ให้แต่ละครอบครัวจะคัดลูกแกะตัวหนึ่ง หรือหากเป็นครอบครัวเล็กมีคนน้อยกินลูกแกะตัวหนึ่งไม่หมด ก็ให้รวมกับเพื่อนบ้านซึ่งอยู่ใกล้กันที่สุด เลือกลูกแกะให้เหมาะกับจำนวนคนที่กินและตามปริมาณที่แต่ละคนจะกินได้ สัตว์ที่เลือกมานี้ให้เอามาจากฝูงแกะหรือแพะ และต้องเป็นตัวผู้อายุหนึ่งปี ไม่มีตำหนิ ให้อ้วนเต็มที่ จนถึงเวลาที่ประชากรของชุมชนอิสราเอลทั้งปวง จะต้องฆ่าลูกแกะในตอนพลบค่ำ แล้วให้พวกเขาเอาเลือดบางส่วนทาที่ด้านข้างและด้านบนของวงกบประตูบ้านของตน ถึงตอนกลางคืนวันนั้น ให้ทุกคนกินแกะหรือแพะย่าง ขนมปังไม่ใส่เชื้อ และผักสดมก อย่างกินเนื้อทั้งดิบ ๆ หรือเนื้อต้ม ให้อย่างทั้งหัว ขา และเครื่องใน หากกินไม่หมดในคืนวันนั้น วันรุ่งขึ้นก็ให้เผาส่วนที่เหลือทิ้งไปให้หมด ในการกินเลี้ยงนี้ ให้เตรียมพร้อมไว้ โดยสวมชุดเดินทาง คาดเข็มขัด ใส่รองเท้า และถือไม้เท้าไว้ ให้กินอย่างเร่งรีบ การฉลองนี้ เรียกว่า ปีศาจขององค์พระผู้เป็นเจ้า

๒. ปีศาจสำหรับคริสตชน เทศกาลฉลองปีศาจมีความสำคัญต่อชาวคริสต์อย่างมาก เช่นเดียวกับชาวยิว คือ เป็นวันที่ระลึกถึงเหตุการณ์ ๓ คือ

๑) การทนทุกข์ทรมานของพระเยซูเจ้า ที่พระองค์ถูกจับและถูกตรึงบนกางเขน^{๗๔)} คือ หลังจากที่พระเยซูเจ้าได้ร่วมรับประทานอาหารกับอัครสาวกของพระองค์ในงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายแล้ว พระองค์ก็ทรงถูกจับและได้รับความทุกข์ทรมาน

๒) การสิ้นพระชนม์ของพระองค์ หลังจากที่พระองค์ได้รับความทรมานบนกางเขนแล้วก็ทรงสิ้นพระชนม์^{๗๕)} เพื่อเป็นการพิสูจน์ถึงความรักที่ทรงมีต่อมนุษย์ทุกคนว่า ทรงรักมนุษย์มาก

^{๗๑)} อพย ๗ : ๑๔ - ๑๑ : ๕.

^{๗๒)} อพย ๑๒ : ๑๓.

^{๗๓)} อพย ๑๒ : ๓-๑๑.

^{๗๔)} เทียบ มธ ๒๗ : ๓๒-๔๔, มก ๑๕ : ๒๑-๓๒, ลก ๒๓ : ๒๖-๔๓, ยน ๑๙ : ๑๗-๒๗.

^{๗๕)} เทียบ มธ ๒๗ : ๔๕-๕๐, มก ๑๕ : ๓๓-๔๑, ลก ๒๓ : ๔๔-๔๕, ยน ๑๙ : ๒๘-๓๐.

จนกระทั่งยอมสละพระชนม์ชีพเพื่อให้มนุษย์ได้รอดพ้นจากกิเลสบาปต่าง ๆ การที่พระองค์ทรงสิ้นพระชนม์บนกางเขน เป็นความเสียสละที่สมบูรณ์แบบของพระองค์สำหรับการไถ่บาป

๓) การกลับคืนพระชนม์ชีพของพระเยซูเจ้า^{๗๖} ที่เป็นหัวใจของการฉลองและเป็นหัวใจของคริสต์ศาสนาด้วย คือการที่พระเยซูเจ้าทรงกลับพระชนม์ชีพในวันที่สามหลังจากสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน^{๗๗}

ซึ่งตามประเพณีความเชื่อของศาสนาคริสต์นั้น พระเยซูเจ้าก็เป็นผู้มารับบาปหรือเคราะห์ร้ายของมนุษย์ เช่นด้วยกันกับลูกแกะที่มารับบาปของมนุษย์โลกเพื่อเป็นการชำระบาป ดังนั้น ปัสกา จึงเป็นเทศกาลฉลองการกลับคืนพระชนม์ชีพและชัยชนะต่อบาปและความตายของพระเยซูเจ้า โดยที่พระองค์ทรงช่วยไถ่บาปให้คริสต์ชนได้มีชีวิตใหม่ จุดมุ่งหมายของการฉลองเทศกาลปัสกา นี้ ก็เพื่อระลึกถึงพระคุณของพระองค์และเพื่อให้คริสตชนได้กลับใจและพยายามปรับปรุงตัวเองใหม่ เพื่อให้ชีวิตได้เกิดความดีงามและสอดคล้องกับแนวทางในพระวรสารมากยิ่งขึ้น

สรุปปัสกา มีความเกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้าโดยตรง พระองค์ทรงใช้เทศกาลนี้ในการแสดงโอวาทสำคัญที่เป็นมรดกธรรม และเทศกาลนี้ เป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุดในรอบปี ที่มีมาตั้งแต่สมัยชาวยิว เดิมทีเป็นการระลึกถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้าได้ทรงเสด็จมาช่วยชาวยิวให้อพยพออกจากอียิปต์ และช่วยไถ่บาปให้แก่ชาวยิว ซึ่งชาวยิวมีความเชื่อว่าลูกแกะเป็นตัวมารับบาปหรือเคราะห์ร้ายของมนุษย์ชาวยิว จึงจะต้องทำการเชือดลูกแกะแล้วเอาเลือดมาทาไว้ที่ขอบประตู พระเจ้าจะทรงผ่านเว้นบ้านทุกหลังที่มีเลือดของลูกแกะทาไว้ที่ขอบประตู และต่อมาก็เป็นเทศกาลสำคัญของชาวคริสต์ด้วย คือหลังจากการกลับคืนพระชนม์ชีพของพระเยซูเจ้าแล้ว เหล่าคริสตชนก็พากันเฉลิมฉลองการกลับคืนพระชนม์ชีพของพระเยซูและชัยชนะของพระองค์ต่อบาปและความตาย และระลึกถึงเหตุการณ์ในงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เทศกาลนี้ ในปัจจุบันมีการพัฒนาให้เป็นโอกาส เพื่อให้คริสตชนได้กลับใจและปรับปรุงตัวเองใหม่ เพื่อให้เป็นคนดีสอดคล้องกับแนวคำสอนของพระเยซูเจ้าที่พระองค์ทรงวางแบบเอาไว้

๒.๔.๖ การล้างเท้า

หลักธรรมที่เกี่ยวข้อกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่หก คือการล้างเท้า หมายถึงแบบอย่างแห่งความดีอย่างหนึ่งที่พระเยซูเจ้าทรงวางไว้ คือ การล้างเท้า เหตุการณ์ที่ทรงล้างเท้าให้แก่บรรดาอัครสาวกนี้ เกิดขึ้นในช่วงขณะที่เริ่มรับประทานอาหารค่ำร่วมกัน พระองค์ได้ทรงทำให้บรรดาอัครสาวกต้องประหลาดใจอย่างไม่คาดคิดมาก่อน ขณะเมื่อรับประทานอาหารเย็นอยู่นั้น เมื่อพระองค์ทรงลุกจากการเสวยอาหารทรงถอดฉลองพระองค์ออกวางไว้ และทรงเอาผ้าเช็ดตัวคาดเอวของพระองค์ไว้ แล้วทรงเทน้ำลงในอ่าง และทรงเอาน้ำล้างเท้าของพวกสาวกและทรงเช็ดด้วยผ้าที่คาดเอวไว้ นั้น เมื่อพระองค์ทรงมาถึงซีโมนเปโตร เขามีอาการที่เกร็ง ตัวสั่นจึงทูลพระองค์ว่า “องค์พระผู้เป็นเจ้า พระองค์จะทรงล้างเท้าของข้าพระองค์หรือ” พระเยซูตรัสตอบว่า “สิ่งที่เราทำในขณะนี้ท่านยังไม่รู้เรื่องแต่ภายหลังท่านจะเข้าใจ” เปโตรจึงทูลพระองค์อีกว่า “พระองค์จะทรงล้างเท้าของข้าพระองค์

^{๗๖} เทียบ มธ ๒๘ : ๑-๑๐, มก ๑๖ : ๑-๘, ลก ๒๔ : ๑-๑๒, ยน ๒๐ : ๑-๑๐.

^{๗๗} บาทหลวงไกส์ ฟรังซิส, ธรรมล้ำลึกปัสกา, (นครปฐม : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนางานวิชาการวิทยาลัยแสงธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

มิได้เด็ดขาด” พระเยซูตรัสตอบเขาว่า “ถ้าเราไม่ล้างเท้าท่านแล้วท่านจะมีส่วนในเราไม่ได้” ซีโมน เปโตรจึงได้ทูลพระองค์ว่า “องค์พระผู้เป็นเจ้าไม่เพียงแต่ล้างเท้าของข้าพระองค์เท่านั้นแต่ขอโปรดล้างทั้งมือและศีรษะด้วย” พระเยซูตรัสตรัสกับเขาว่า “คนที่อาบน้ำแล้วไม่จำเป็นต้องชำระกายอีก แต่ล้างเท้าเท่านั้น เขาสะอาดหมดทั้งตัวแล้ว พวกท่านก็สะอาดแล้ว แต่ไม่ใช่ทุกคน” เหตุที่ทรงตรัสอย่างนี้เพราะพระองค์ทรงทราบว่าใครจะทรยศพระองค์ เพราะเหตุนี้พระองค์จึงตรัสว่า “ไม่ใช่ทุกคนในพวกท่านสะอาด” เมื่อพระองค์ล้างเท้าของพวกเขาแล้ว พระองค์ก็ทรงฉลองพระองค์แล้วทรงประทับนั่งลงตรัสกับพวกเขาว่า “พวกท่านเข้าใจสิ่งที่เราทำกับท่านหรือไม่ พวกท่านเรียกเราว่าอาจารย์ และองค์พระผู้เป็นเจ้า ท่านเรียกถูกแล้ว เพราะเราเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเราผู้เป็นองค์พระผู้เป็นเจ้า และพระอาจารย์ก็ยังล้างเท้าของพวกท่าน ท่านก็ควรจะล้างเท้าของกันและกันด้วย เพราะว่าเราวางแบบอย่างแก่พวกท่าน เพื่อให้ท่านทำเหมือนกับที่เราทำกับพวกท่านด้วย”^{๗๘} แล้วทรงตรัสต่อว่า เราให้บัญญัติใหม่ไว้กับพวกท่าน คือ ให้รักซึ่งกันและกัน เรารักพวกท่านมาแล้วอย่างไร ท่านก็จงรักกันและกันด้วยอย่างนั้น ถ้าท่านรักกันและกันดังนี้แหละทุกคนก็จะรู้ว่าท่านเป็นสาวกของเรา^{๗๙}

สรุปการล้างเท้า คือแบบอย่างที่ดี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการแสดงโอวาทของพระเยซูเจ้า ในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เป็นส่วนหนึ่งของการสอนเรื่องความรักต่อกันและดูแลกันและกัน โดยเริ่มจากที่พระองค์ทรงทราบถึงการที่พระองค์จะต้องสิ้นพระชนม์ แล้วกลับไปอยู่กับพระบิดาบนสวรรค์ จึงปรารถนาที่จะรับประทานอาหารค่ำมื้อสุดท้ายกับบรรดาอัครสาวก จึงสั่งให้จัดงานเลี้ยงขึ้น และเมื่อถึงเวลาก่อนที่จะถึงพิธีศีลมหาสนิท พระองค์ทรงล้างเท้าให้สาวก เพื่อสอนและวางแบบอย่างให้เป็นผู้ถ่อมใจ ปรนนิบัติรับใช้ซึ่งกันและกัน และรับใช้ผู้อื่นด้วย โดยการล้างเท้านี้เป็นแสดงออกถึงการรับใช้ด้วยใจจริง แม้สาวกจะทูลห้าม แต่พระองค์ยังทรงยืนยันที่จะทรงทำเช่นนั้น และทรงตรัสว่า ถ้าพระองค์ไม่ล้างเท้าให้แล้วอัครสาวกจะมีส่วนในพระองค์ แล้วพระองค์ยังทรงสอนอีกว่าแม้พระองค์ผู้เป็นองค์พระผู้เป็นเจ้าและพระอาจารย์ก็ยังล้างเท้าของบรรดาสาวก ดังนั้น ทุกคนก็ควรจะล้างเท้าของกันและกันด้วย เพราะว่าเป็นแบบอย่างที่ดี ที่พระองค์ทำไว้เป็นตัวอย่าง ในการรับใช้อย่างใกล้ชิดด้วยการล้างเท้าให้แก่กัน เป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่ง ที่ฝากไว้ให้บรรดาสาวกได้ปฏิบัติสืบต่อกัน อันจะทำให้เกิดความรักและผูกพัน และยังตรัสย้ำสั่งทนายให้มีความรักซึ่งกันและกันอีกว่า พระองค์รักพวกอัครสาวกมาแล้วอย่างไร บรรดาอัครสาวกก็จงรักกันและกันด้วยอย่างนั้น แล้วต่อจากนั้น พระองค์จึงทรงตั้งพิธีศีลมหาสนิท

๒.๔.๗ มิสซาและศีลมหาสนิท

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่เจ็ด คือมิสซาและศีลมหาสนิท ซึ่งทั้งสองอย่างเป็นพิธีที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งมิสซา เป็นพิธีที่สำคัญ เป็นพิธีขอบคุณและระลึกถึงการไถ่บาปให้แก่มวลมนุษยชนของพระองค์ จากเหตุการณ์ที่พระองค์ทรงกระทำพิธีศีลมหาสนิทในงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายแล้ว ก็ทรงยอมให้พระองค์ถูกจับไปได้รับความทรมาณบนไม้กางเขน ซึ่ง “มิสซา” แปลว่า ของถวายได้ถูกส่งไปให้พระเป็นเจ้าแล้ว มิสซาจึงเป็นพิธีที่พระเยซูเจ้าถวายพระองค์เป็นเครื่องบูชาแด่พระบิดา โดยยอมถูกตรึงบนไม้กางเขนตามน้ำพระทัยของพระบิดาเพื่อถวายเป็นพลีกรรมต่อมวล

^{๗๘} ยน ๑๓ : ๑-๑๕

^{๗๙} ยน ๑๓ : ๓๔-๓๕.

มนุษย์ มนุษย์จะได้เข้าใจความรักของพระเจ้า และมีน้ำใจรักพระเป็นเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์ทุกคน ตามพระบัญญัติของพระเป็นเจ้า^{๘๐} ทั้งพิธีมิสซาและศีลมหาสนิทเป็นสัญลักษณ์ของความรักของพระเจ้าของที่ทรงมีต่อมนุษย์ เป็นสื่อระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าและระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เองด้วย^{๘๑} เมื่อทำพิธีบูชามิสซาแล้ว ก็กระทำศีลมหาสนิทต่อเนื่อง เพราะศีลมหาสนิทเกี่ยวข้องกับพิธีมิสซา

ศีลมหาสนิท หมายถึง พิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือ ศีลศักดิ์สิทธิ์ที่สามแห่งการเริ่มต้นของชีวิต คริสตชน^{๘๒} อันเป็นอนุสรณ์ของพระเจ้าให้เราคิดถึงมิติสามประการคือ งานเลี้ยงครั้งสุดท้าย พระทรมาน และการกลับคืนพระชนม์^{๘๓} ซึ่งเหตุการณ์ทั้ง ๓ เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญมากในประวัติศาสตร์ของศาสนาคริสต์เลยทีเดียว อันเป็นเหตุการณ์ที่ชวนให้ได้ระลึกถึง เพื่อเป็นการระลึกถึงพระเยซูเจ้าที่พระองค์ทรงแสดงโอวาทสั่งสอน และทรงสละชีวิตเพื่อคริสตชนทั้งมวล จนมาเป็นพิธีศีลศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญของชาวคริสต์ที่เรียกว่าศีลมหาสนิท ซึ่งศีลมหาสนิทถูกสถาปนาขึ้นในบริบทของความรัก^{๘๔}

ประชาคมคริสตได้ร่วมพิธีหักปัง หรือพิธีขอบคุณพระเจ้านี้ พวกเขามีส่วนร่วมกับพระคริสต์ผู้ทรงกลับคืนพระชนม์ชีพ อยู่ในอาณาจักรใหม่ของพระองค์ในขณะที่ร่วมพิธีกรรมนี้ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งพันธสัญญาใหม่ซึ่งได้สมบูรณ์ในการกลับคืนพระชนม์ชีพของพระคริสต์ พระองค์ผู้เป็นทั้งพระสงฆ์ผู้ถวายและทรงเป็นเครื่องถวายบูชาตัวเอง ชาวคริสต์จึงร่วมแนบสนิทกับพระองค์ โดยการรับประทานพระกาย และพระโลหิตของพระองค์ ร่วมเป็นพระกายเดียวกับพระคริสต์ และเป็นหนึ่งเดียวในระหว่างพวกเขาเองด้วย นี่คือความหมายของ “ศีลมหาสนิท” (Communion) ความเป็นหนึ่งเดียวในประชาคมเดียวกันซึ่งอยู่รวมกันด้วยสายสัมพันธ์แห่งความรัก (Agape) ชาวคริสต์เชื่อว่า ศีลมหาสนิทไม่ใช่เป็นการระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีต แต่เป็นร่วมในเหตุการณ์เดียวกัน^{๘๕} เหตุการณ์ในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้นพระเยซูเจ้าทรงตรัสว่า ปังคือเนื้อ เหล้าองุ่นคือเลือดของเรา อันเป็นการสื่อถึงความรักที่พระองค์มีให้แก่เหล่าสาวก ดังที่พระองค์ตรัสว่า นี่เป็นกายของเราซึ่งให้ไว้สำหรับท่านทั้งหลายจงทำอย่างนี้เพื่อเป็นที่ระลึกถึงเรา

คำว่า ปังนี้ เป็นกายของเรา หมายถึง ปังนี้เป็นพระวรกายของพระองค์ ซึ่งพระองค์ทรงมอบกายให้ด้วยความรัก ซึ่งคำว่าปัง คือขนมปัง ที่เป็นอาหาร ในพระคัมภีร์พันธสัญญาเดิมมีความเชื่อว่า ปังเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานแก่พวกอิชรู พวกเขาถือว่าปังให้พลังงานเป็นอาหารจำเป็นสำหรับมนุษย์ ต่อมาในพระคัมภีร์พันธสัญญาใหม่ มีความเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าได้ส่งพระบุตรคือพระเยซูเจ้ามาเป็นพระผู้ช่วยให้รอด ปังเปลี่ยนเป็นพระกายของพระเยซูเจ้าที่พระองค์ทรงมอบอุทิศแก่อัครสาวก ซึ่งขณะที่อัครสาวกกินขนมปังนี้ พวกเขาก็มีส่วนในพระวรกายของพระเยซูเจ้า และตรัสอีกว่า ถ้วยนี้ที่

^{๘๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก, หน้า ๓๔๗.

^{๘๑} เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, หน้า ๑๗๘.

^{๘๒} Rev. Fr. Nicholas Chia, การเดินทางสู่ความเชื่อ, หน้า ๑๑๒.

^{๘๓} คุณพ่อ อเมเด, บทเทศน์และรำพึงวันอาทิตย์(ปีซี), แปลโดย คุณพ่ออลอ สัจจรัตน์, (กรุงเทพมหานคร : อานวยรัตน์การพิมพ์), หน้า ๖๖.

^{๘๔} Rev. Fr. Nicholas Chia, การเดินทางสู่ความเชื่อ, หน้า ๑๑๒.

^{๘๕} เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

เทออกเพื่อท่านทั้งหลาย เป็นพันธสัญญาใหม่โดยโลหิตของเรา ด้วยการประทานเลือดและเนื้อให้ไป อยู่ในกายของพวกเขา คำว่า นี้ เป็นโลหิตของเรา หมายถึง สิ่งนี้เป็นพระโลหิตของพระองค์ คำว่า นี้ ก็ คือ เหล้าองุ่นถ้วยนี้ อันหมายถึง เหล้าองุ่นที่เป็นเครื่องดื่มของคนในยุคนี้ พระเยซูเจ้าทรงใช้เหล้าองุ่นเป็นสัญลักษณ์แทนพระโลหิตของพระองค์ประทานให้แก่สาวก แล้วก็ทรงสอนว่า ถ้วยนี้ที่เทออกเพื่อท่านทั้งหลาย เป็นพันธสัญญาใหม่โดยโลหิตของเรา ที่หลั่งออกมาเพื่อยกบาปโทษคนจำนวนมาก อันมีความหมายว่า เหล้าองุ่นคือพระโลหิตของพระเยซูเจ้าพระองค์ได้ทรงยอมสละชีวิต เพื่อไถ่บาปให้แก่มหาชนผู้มีบาป ด้วยการที่พระองค์ยอมสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน ดังเนื้อความที่ว่า “เหล้าองุ่นเปลี่ยนเป็นพระโลหิตของพระองค์ที่พระองค์ทรงหลั่งบนไม้กางเขน”^{๘๖} ทั้งปังและเหล้าองุ่นถือเป็นกายและโลหิตของพระองค์ที่มอบให้เรา อันเป็นความรัก ความดีงาม เป็นชีวิตที่แนบสนิทติดกับพระองค์ ดังมีพระวาจาว่า

พระเยซูเจ้าตรัสบอกว่า “ถ้าท่านไม่กินเนื้อของบุตรแห่งมนุษย์และไม่ดื่มโลหิตของเขา ท่านจะไม่มีชีวิตในตนเอง ผู้ที่กินเนื้อของเรา และดื่มโลหิตของเราจะมีชีวิตนิรันดร เราจะทำให้เขากลับคืนชีพในวันสุดท้าย เพราะเนื้อของเราเป็นอาหารแท้ และโลหิตของเราเป็นเครื่องดื่มแท้ ผู้ที่กินเนื้อของเราและดื่มโลหิตของเราก็ดำรงอยู่ในเราและเราก็ดำรงอยู่ในเขา พระบิดาผู้ทรงชีวิตทรงส่งเรามา และเรามีชีวิตเพราะพระบิดาฉันใด ผู้ที่กินเนื้อของเราจะมีชีวิตเพราะเราฉันนั้น นี่คือน้ำที่ส่งมาจากสวรรค์ ไม่เหมือนปังที่บรรดาบรรพบุรุษได้กินและยังตาย ผู้ที่กินปังนี้จะมีชีวิตอยู่ตลอดไป”^{๘๗}

เนื้อหาพระวาจาดังกล่าว พระเยซูเจ้าได้ทรงสอนถึงว่า พระเป็นเจ้าได้ทรงส่งพระบุตรองค์เดียวของพระองค์มาช่วยให้รอด นั่นก็คือองค์พระเยซูเจ้าเอง แล้วพระองค์ได้ประทานเนื้อและโลหิตของพระองค์ให้แก่มวลมนุษย์ เมื่อมนุษย์คนใดได้กินเนื้อของพระองค์แล้วก็มีชีวิตเป็นนิรันดร เพราะเนื้อและโลหิตของพระองค์เป็นอาหารแท้และเครื่องดื่มแท้ แต่ถ้าใครไม่กินเนื้อและดื่มโลหิตที่พระองค์ได้ประทานให้ ก็จะต้องตายไม่มีชีวิตรอด เพราะยังไม่หลุดพ้นจากบาป เหตุการณ์การหักปังและแจกเหล้าองุ่นพร้อมคำสอน จึงถือเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ที่พระองค์ทรงประทานให้แก่มวลมนุษย์ เพื่อเป็นการสนิทแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระองค์ แล้วพวกเขาจะระลึกถึงพระองค์อยู่เสมอ ถือเป็นมรดกธรรมสำคัญที่พระองค์ทรงประทานไว้เพื่อสืบทอด และนอกจากนี้ การที่พระองค์ทรงล้างเท้าให้แก่พวกเขา แล้วตรัสบอกให้พวกเขาปฏิบัติให้แก่กันอย่างที่พระองค์ทำเป็นแบบอย่างไว้ ดังที่พระองค์ทรงกล่าวไว้ว่า “จงกระทำอย่างนี้ให้เป็นที่ระลึกถึงเรา”^{๘๘} นี่เป็นพันธสัญญา คือ ข้อตกลงและพระสัญญาของพระเป็นเจ้ากับมนุษย์^{๘๙} เหตุการณ์นี้ จึงเป็นเหตุการณ์สำคัญที่คริสต์ชนได้พากันระลึกถึงและพากันปฏิบัติมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งการที่พระองค์ได้ให้พระกายและพระโลหิต หมายถึงยอมสิ้นพระชนม์เพื่อเรา^{๙๐} กล่าวคือเป็นการยอมสละชีวิตของพระองค์อันแสดงให้เห็นว่า

^{๘๖} คุณพ่อย้ง จักแมง, *อัตลักษณ์คาทอลิก*, หน้า ๒๗๑.

^{๘๗} ยน ๖ : ๕๓-๕๘.

^{๘๘} ลก ๒๒ : ๑๙.

^{๘๙} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาгал*, หน้า ๕๗๑.

^{๙๐} บาทหลวงสมเกียรติ ตรีนิกร, *พระทรมานของพระเยซูเจ้า*, (นครปฐม : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนางานวิชาการวิทยาลัยแสงธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๒๙.

แม้แต่เลือดและเนื้อพระองค์ก็ทรงให้แก่สาวกทั้งหลายได้ เพื่อจะไถ่บาปให้แก่บรรดาคริสตชนเหล่านี้ คือความรักที่พระองค์ที่ทรงมีให้แก่มนุษย์ทั้งมวล อันเป็นพันธสัญญาระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ที่สอดคล้องกับคำสอนเรื่องความรักที่พระองค์ทรงเน้น ให้มนุษย์รักพระเจ้า เพราะพระเจ้ายกทรงรักมนุษย์และให้รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ตลอดถึงให้รักแม้กระทั่งศัตรูด้วย

สรูปิธีมิสซาและศีลมหาสนิท มีความเกี่ยวข้องกับโอวาทในงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายโดยตรง ซึ่งพิธีมิสซาเป็นพิธีขอบคุณและระลึกถึงการไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ของพระเยซูเจ้า โดยการที่พระเยซูเจ้าถวายพระองค์เป็นเครื่องบูชาแด่พระบิดา และเหล่าคริสตชนก็ถวายตนเป็นเครื่องบูชาต่อพระองค์ ส่วนศีลมหาสนิทเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงเหตุการณ์ในงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย อันเป็นการระลึกถึงคำสอนและแบบอย่างที่ดีงามของพระองค์ ระลึกถึงพระทรมาน อันเป็นการระลึกถึงความเจ็บปวดทุกข์ทรมานที่พระองค์ต้องเผชิญ การสิ้นพระชนม์ชีพเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ และการกลับฟื้นคืนพระชนม์ อันเป็นการระลึกถึงความสำเร็จจากการไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ และช่วยให้รอดจากความตาย โดยชาวคริสต์มีความเชื่อว่าพิธีมิสซาและศีลมหาสนิทไม่ใช่เป็นการระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีต แต่เป็นร่วมในเหตุการณ์เดียวกัน ซึ่งประชาคมชาวคริสต์ได้ร่วมพิธีหักปัง หรือ พิธีขอบคุณพระเจ้า โดยพวกเขามีส่วนร่วมกับพระคริสต์ผู้ทรงกลับคืนพระชนม์ชีพ อยู่ในอาณาจักรใหม่ของพระองค์ในขณะที่ร่วมพิธีกรรมนี้ ชาวคริสต์จึงร่วมสนิทกับพระองค์ โดยการรับประทานพระกายและพระโลหิตของพระองค์ ร่วมเป็นพระกายเดียวกันกับพระคริสต์ และเป็นหนึ่งเดียวในระหว่างพวกเขาเองด้วย

๒.๔.๘ บัญญัติ ๑๐ ประการ

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่แปด คือ บัญญัติสิบประการ หมายถึง บัญญัติที่พระเจ้ามอบให้แก่ชาวอิสราเอล เพื่อเป็นเครื่องหมายถึงพันธสัญญาที่พระองค์ทรงกระทำแก่พวกเขา บัญญัติสิบประการ เป็นบัญญัติสำคัญสำหรับชาวคริสต์ด้วย เพราะบัญญัติสิบประการเป็นการปฏิบัติ คือแสดงถึงความรักในพระเป็นเจ้าอย่างสุดหัวใจและในเพื่อนเหมือนการรักตัวเอง ซึ่งความรักทั้งสองอย่างเป็นบัญญัติสำคัญที่สุดของคริสต์ศาสนา ส่วนในการปฏิบัติเพื่อไปสู่จุดหมายเหมือนกับการเดินทาง เมื่อเราจะเดินทาง เราต้องมีไกด์นำทางและป้ายบอกทางที่คอยบอกเราในการเดินทางไปสู่จุดหมาย บัญญัติสิบประการเป็นเหมือนไกด์คอยนำทาง และในบัญญัติแต่ละข้อก็เหมือนป้ายแต่ละป้ายที่คอยบอกให้เราดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่สมบูรณ์ ซึ่งบัญญัติ ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. จงนับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ พระยาห์เวห์
๒. อย่าออกนามพระเจ้าโดยไม่สมเหตุ
๓. ถ้าวินพระเจ้าเป็นวันศักดิ์สิทธิ์
๔. จงนับถือบิดามารดา
๕. อย่าฆ่าคน
๖. อย่าผิดประเวณี
๗. อย่าลักขโมย
๘. อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายผู้อื่น

๙. อย่าโลภมักได้บ้านเรือนของเพื่อนบ้าน

๑๐. อย่าโลภมักได้ในภรรยาของเพื่อนบ้าน

สรุปบัญญัติ ๑๐ ประการ มีความเกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายในส่วนของการปฏิบัติในความรัก ทั้งความรักต่อพระเจ้าและความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ที่ร่วมเข้าเป็นพระบัญญัติ ๑๐ ข้อ และในพระบัญญัติ ๑๐ ประการนี้เป็นศูนย์รวมของพระบัญญัติทั้งหมด จะสังเกตเห็นว่าพระบัญญัติข้อที่ ๑-๓ เป็นเรื่องที่จะพึงปฏิบัติตนต่อพระเป็นเจ้า อันเป็นการแสดงความรักความภักดีต่อพระเป็นเจ้า ซึ่งพระเป็นเจ้าต้องการความรักความศรัทธา ความจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างจริงใจยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ดังที่ว่า “พระเจ้าไม่ต้องการเครื่องบูชาที่เป็นสัตว์แต่พระองค์ต้องการหัวใจของคนต่างหาก” ส่วนพระบัญญัติข้อที่เหลือ ตั้งแต่ข้อ ๔ ถึงข้อที่ ๑๐ เป็นเรื่องที่จะพึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันด้วยความเมตตาเอื้อเฟื้อแบ่งปันกัน เพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกันคืออาณาจักรพระเจ้า

๒.๔.๙ อาณาจักรพระเจ้า

หลักธรรมที่เกี่ยวกับโอวาทของพระเยซูเจ้า หลักที่เก่า คือ อาณาจักรพระเจ้า หมายถึง อาณาจักรสวรรค์ อาณาจักรแห่งการปลดปล่อยผู้ทุกข์ทรมาน ให้เป็นอิสระ การมาถึงอาณาจักรของพระเจ้าจะทำให้มวลมนุษย์เป็นอิสระ คือ เมื่อมนุษย์แสดงความรักต่อพระเป็นเจ้าและเพื่อนมนุษย์อย่างสุดหัวใจแล้ว อาณาจักรของพระเจ้าจะมาและจะค่อย ๆ มีชัยชนะเหนืออาณาจักรซาตาน หรือความดีจะเข้ามาแทนที่ความชั่ว^{๙๑} ศาสนาจะต้องมีอุดมคติสูงสุดเพื่อเป็นรางวัลตอบแทนแก่ผู้ทำความดี อุดมคติสูงสุดของศาสนาจะเป็นเป้าหมายของศาสนิกผู้ไขว่คว้า อุดมคติจะตอบคำถามของศาสนิกที่ต้องการรู้ว่าทำดีเพื่ออะไร อาณาจักรพระเจ้า (Kingdom of God) เป็นอุดมคติสูงสุดของคริสต์ศาสนิกชน “อาณาจักรของพระเจ้า จะเป็นรางวัลของคริสต์ศาสนิกชนผู้กระทำความดี รางวัลนี้จะได้รับในโลกหน้าหลังจากตายแล้ว พระเยซูเจ้าได้ทรงเป็นตัวอย่างของผู้ได้รับรางวัล”^{๙๒}

ในพระคริสตธรรมคัมภีร์ ได้กล่าวถึงการไปสู่อาณาจักรพระเจ้าเอาไว้ว่า “ครั้นพระเยซูตรัสสั่งเขาแล้ว พระเจ้าทรงรับพระองค์ให้ขึ้นสู่ฟ้าสวรรค์ ประทับเบื้องบนพระหัตถ์ของพระองค์”^{๙๓} คำว่า “อาณาจักรของพระเจ้า” ปรากฏอย่างชัดเจนถึงประมาณหนึ่งร้อยครั้ง ในพระวรสาร พระเยซูเจ้าทรงประกาศอาณาจักรประจำว่า “เวลากำหนดมาถึงแล้วและอาณาจักรพระเจ้าก็มาใกล้ และจงกลับใจเสียใหม่และเมื่อข่าวประเสริฐ”^{๙๔} อาณาจักรของพระเจ้าได้เริ่มขึ้นแล้ว แต่ยังไม่สมบูรณ์ จะมาถึงอย่างสมบูรณ์ในอาณาจักรของพระองค์^{๙๕} และพระองค์ “จะมาด้วยอำนาจ”^{๙๖} พระองค์เทศน์บนภูเขาถึงเงื่อนไขเข้าสู่อาณาจักรนี้ แต่ไม่ได้หมายความว่า การปฏิบัติตามกฎในฐานะที่เป็นกฎ

^{๙๑} REV. FATHER LUC COLLA, CICM, เรื่องนำทิ้งของพระเยซูเจ้าชาวนาซาเร็ธ, หน้า ๔๕-๔๖.

^{๙๒} สุจิตรา วัฒนรัตน์, การฝึกสมาธิ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๓๕.

^{๙๓} มก ๑๐ : ๑๙.

^{๙๔} มก ๑ : ๑๕.

^{๙๕} มธ ๒๖ : ๒๙.

^{๙๖} มก ๙ : ๑.

เหมือนที่เชื่อและสอนกันในยุคนั้น อาณาจักรพระเจ้าหมายถึงอำนาจสูงสุดของพระเจ้าเอง ใครยอมรับอำนาจนี้ ผู้นั้นก็เข้าสู่อาณาจักรพระเจ้าแล้วนี่คือข่าวดี^{๙๗}

อาณาจักรแห่งพระเจ้าที่พระเยซูนำมาสอนแก่คริสตชนนั้นอาจนับได้เป็น ๒ ความหมาย คือ อาณาจักรพระเจ้าบนโลก และอาณาจักรสวรรค์

๑. อาณาจักรพระเจ้าบนโลก หมายถึง อาณาจักรพระเจ้าบนโลกใบนี้ คือ มีความรัก ความศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างเต็มเปี่ยม มีความสุขในขณะที่มีชีวิตอยู่ เป็นความดีที่เป็นรากฐานสำหรับ อาณาจักรพระเจ้าที่สมบูรณ์บนสวรรค์ ซึ่งในขณะที่ยังอยู่บนโลกมนุษย์ เราจะพบมนุษย์ดีและชั่วปะปนกันไป ทั้งนี้เพราะพระเป็นเจ้าทรงเปิดโอกาสให้แก่มนุษย์ได้สร้างศรัทธาให้เกิดในจิตใจ จะได้เป็นมนุษย์ที่ดีดำเนินชีวิตในทางที่ถูกที่ควร แต่ในกาลสุดท้ายคนดีคนชั่วจะถูกแยกออกจากกันในวันพิพากษาตามกรรมของแต่ละฝ่ายที่ได้กระทำมา^{๙๘}

๒. อาณาจักรสวรรค์ หมายถึง อาณาจักรพระเจ้าที่อยู่บนสวรรค์จริง ๆ เป็นสถานที่เสวยสุขนิรันดร์ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่มีกลางวันกลางคืน ไม่มีความมืด ซึ่งมนุษย์จะไปได้หลังจากตายแล้วและ เป็นผู้ทำแต่กรรมดี เชื่อฟังพระเป็นเจ้า รักพระเจ้าอย่างสุดจิต สุดใจ สุดปัญญา สุดความคิด และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างสุดซึ้งจริงใจ

สรุปอาณาจักรพระเจ้ามีความเกี่ยวข้องกับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายในส่วนที่เป็นผลของการปฏิบัติ ด้วยการปฏิบัติในความรักที่มีต่อพระเป็นเจ้าและเพื่อนมนุษย์ ด้วยเจตนาที่ดีอย่างสุดหัวใจ ทำให้ช่วยลบล้างบาปออกไปจากใจได้ ทำให้พบกับความสุขที่แสนจะสบายอย่างสันติสุข เพราะอาณาจักรพระเจ้าเป็นอาณาจักรแห่งการปลดปล่อยผู้ทุกข์ทรมานให้เป็นอิสระ ซึ่งอาณาจักรพระเจ้าอาจจะมี ๒ ความหมาย คือ อาณาจักรพระเจ้าบนโลก มีลักษณะพบความสุขในขณะที่ยังอยู่บนโลกมนุษย์ และอาณาจักรสวรรค์ ไปอยู่กับพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ชั่วนิรันดร์

^{๙๗} เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, หน้า ๒๔๙.

^{๙๘} นัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ศาสนาคริสต์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๕๓.

๓.๖ วิธีการปฏิบัติในโอวาทของพระเยซูเจ้า

การปฏิบัติตามโอวาทของพระเยซูเจ้านั้น คือ การปฏิบัติตามบัญญัติที่สำคัญ ที่พระองค์ได้บัญญัติไว้ นั่นคือ ความรัก อันแนวทางการบำเพ็ญตนเพื่อจะได้มั่นคงอยู่ในอาณาจักรของพระเจ้า ซึ่งเป็นทางที่พระเยซูเจ้าทรงชี้ไว้ว่า “จงแสวงหาพระอาณาจักรของพระองค์เถิด”^{๙๙} มีอยู่สองประการคือ ความรักและศรัทธาต่อพระเจ้า และความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งแนวทางทั้งสองประการนี้ รวมอยู่ในการปฏิบัติตามบัญญัติสิบประการ อันเป็นบัญญัติที่สำคัญที่เป็นการปฏิบัติด้วยความรัก อันสอดคล้องกับที่มีชายหนุ่มคนหนึ่งมาถามพระเยซูว่าจะทำอย่างไรจะได้ไปสวรรค์ พระองค์ตอบว่า “อย่าฆ่าคน อย่าผิดประเวณี อย่าลักขโมย อย่าโกหก อย่าใส่ความนินทา จงเคารพบิดามารดาของตน และรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง”^{๑๐๐} ซึ่งบัญญัติทั้ง ๑๐ ข้อนั้นสรุปแล้ว แยกเป็นการปฏิบัติ ๒ ส่วน นั่นก็คือ ข้อที่ ๑ - ๓ เป็นการปฏิบัติต่อพระเจ้า ข้อที่ ๔ - ๑๐ เป็นการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ และในการปฏิบัติก็ยังส่งเสริมการเสียสละอีกด้วย ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

การปฏิบัติข้อที่ ๑ จงนับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ พระยาห์เวห์ คือ ต้องเคารพรักและนับถือพระเจ้าพระองค์นี้อย่างที่สุด อย่างสุดจิตสุดใจ สุดกำลังความสามารถของตน ไม่ยอมรับนับถือพระเจ้าองค์อื่น ต้องมีความเชื่อมั่น มีความหวังในพระองค์ และรักพระองค์เหนือสิ่งอื่นใด ทั้งส่วนตัวและที่สาธารณะ กระทำการสักการะต่อพระองค์ด้วยการสรรเสริญ สวดภาวนาถึงพระองค์ ทำตามสัญญาและปฏิญาณต่อพระองค์ ห้ามดูหมิ่นพระเจ้าด้วยคำพูดหรือการกระทำ และต้องปฏิบัติคำสอนของพระองค์ด้วย

การปฏิบัติข้อที่ ๒ อย่าออกนามพระเจ้าโดยไม่สมควร คือ ห้ามการใช้พระนามพระเป็นเจ้าอย่างไม่สมควร เช่น การสาบานเท็จโดยอ้างพระนามพระเจ้าให้ทรงเป็นพยานแก่การโกหก เป็นต้น ในข้อนี้มีพระประสงค์เพื่อให้พูดด้วยความเคารพต่อพระเจ้าและผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมด และรักษาคำสาบานและคำปฏิญาณที่ขอบธรรมของพระเจ้า นอกจากนี้จะไม่ออกพระนามโดยไม่สมควรแล้ว ก็ควรนำพระนามของพระองค์ไปสรรเสริญถึงความดีงามที่พระองค์ทรงมีความรักความเมตตาให้แก่มวลมนุษย์ด้วย

การปฏิบัติข้อที่ ๓ ถีววันพระเจ้าเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ คือ ให้ระลึกถึงวันสัปดาห์โต ว่าเป็นวันสำคัญวันแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ท่านจะต้องทำงานทั้งหมดทุกวัน แต่วันที่เจ็ดคือวันอาทิตย์ เป็นวันพักผ่อนเพื่อถวายแด่พระองค์ ในวันนั้นจะต้องไม่ทำงานใด ๆ ซึ่งวันสัปดาห์โตแสดงถึงความสมบูรณ์เสร็จสิ้นของการสร้างโลก เป็นการระลึกถึงพระคุณของพระองค์ที่ได้ทรงเมตตาต่อมวลมนุษย์ และเป็นวันที่พระศาสนจักรทำการเฉลิมฉลองวันกลับคืนพระชนม์ชีพของพระเยซูเจ้า การจัดตั้งวันนี้ขึ้นเพื่อให้ได้พักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อปลุกฝังชีวิตทางศาสนาและสังคม ทางวัฒนธรรมและครอบครัว

การปฏิบัติในข้อที่ ๑-๓ นี้ เป็นการปฏิบัติต่อพระเจ้าด้วยความรักความศรัทธา เป็นการแสดงถึงความรักของมนุษย์ที่มีต่อพระเจ้า เมื่อมนุษย์เข้ามาพึ่งพิงพระเจ้า แล้วก็ได้รับความรักความเมตตาและความช่วยเหลือจากพระเจ้าอย่างเต็มเปี่ยม จำเป็นที่มนุษย์จะต้องรักพระเจ้าด้วย ดังนั้น

^{๙๙} ลก ๑๒ : ๓๑.

^{๑๐๐} มธ ๑๙ : ๑๖-๒๖.

มนุษย์จะต้องรักพระเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ และในการแสดงออกถึงความรักความศรัทธาในพระเป็นเจ้า นอกจากจะมีความรักต่อพระเจ้าแล้ว ก็ต้องรักคนของพระองค์อีกด้วย เพื่อแสดงความรักต่อพระองค์อย่างสุดหัวใจ ดังที่พระเยซูเจ้าได้ทรงตรัสว่า “เราบอกความจริงกับท่านว่า ใครรักคนที่เราใช้ไป คนนั้น ก็รักเราด้วย และใครรักเราคนนั้นก็รักพระองค์ผู้ทรงใช้เรามา”^{๑๐๑}

การปฏิบัติข้อที่ ๔ จงนับถือบิดามารดา คือ พระเจ้ามีพระประสงค์ว่า ถัดจากพระองค์แล้วควรให้เกียรติบิดามารดา และผู้ที่มีอุปการะต่อการทำมาหากินของเรา ตอนเด็ก ๆ เป็นหนี้ต่อบิดามารดา จึงจะต้องให้ความเคารพนับถือ สำนึกในบุญคุณ นบนอบเชื่อฟัง การเคารพนับถือเยี่ยงบุตรจะช่วยสร้างความกลมเกลียวกันในชีวิตครอบครัว บิดามารดาคอยปลูกฝังการศึกษา และในเรื่องความเชื่อทางศาสนา สอนให้เป็นคนดี เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติต่อบิดามารดา แล้วบุตรของเรา ก็จะปฏิบัติต่อเราตามแบบอย่างนั้นเช่นกัน ความรักระหว่างบิดามารดากับบุตร คือ ความรักที่พ่อแม่มีให้แก่ลูก และลูกก็มีความรักตอบแทนให้พ่อแม่ ซึ่งคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติระหว่างพ่อแม่กับลูกนั้นมีวิธีปฏิบัติตามพระวาจาว่า

บุตรทั้งหลาย จงเชื่อฟังบิดามารดาของท่าน ในองค์พระผู้เป็นเจ้า เพราะว่าเป็นเรื่องถูกต้อง จึงให้เกียรติบิดามารดาของเจ้า นี่เป็นบัญญัติข้อแรก ที่มีพระสัญญากำกับด้วย เพื่อเจ้าจะไปดีมาดีและมีอายุยืนยาวบนแผ่นดินโลก ส่วนท่านทั้งหลาย ที่เป็นบิดาอย่าขี้บุดูของของท่าน ให้เกิดโทสะ แต่จงเลี้ยงดูด้วยการสั่งสอนและการเตือนสติตามหลักขององค์พระผู้เป็นเจ้า^{๑๐๒}

นี่คือการปฏิบัติในความรักระหว่างบิดามารดา ตามข้อความในตอนต้นบอกให้บุตรเชื่อฟังบิดามารดา แล้วให้เกียรติท่านด้วย เพื่อจะได้านิสงส์คือความปลอดภัยและมีอายุยืนยาวอยู่ในโลกนี้ อันเป็นความถูกต้องตามแนวทางของพระเจ้า ส่วนข้อความในตอนหลัง บอกให้บิดามารดา อย่าเลี้ยงบุตรธิดาโดยการใช้อารมณ์ ให้ใช้ความเข้าใจอย่างมีสติ ในการพร่ำสอนให้ลูกเป็นคนดีตามแนวทางของพระเจ้า

การปฏิบัติข้อที่ ๕ อย่าฆ่าคน คือ มนุษย์ทั้งหมดถูกสร้างขึ้นจากพระเจ้า มีความคล้ายคลึงกับพระเจ้า และมีชีวิตศักดิ์สิทธิ์ ต้องเคารพต่อการมีชีวิต และดำเนินชีวิตตามพระประสงค์ของพระเป็นเจ้าพระเจ้าผู้สร้างมนุษย์มา ฉะนั้น การปลิดชีวิตคนอื่นอย่างตั้งใจเป็นความผิดร้ายแรงขัดต่อศักดิ์ศรีของบุคคล ปลิดชีวิตของตัวเองอย่างเห็นแก่ตัว เพราะชีวิตไม่ใช่ของเรา ชีวิตมาจากพระเจ้า และไม่มีสิทธิปลิดชีวิตของทารกผู้บริสุทธิ์ในครรภ์ เพราะชีวิตเริ่มเกิดขึ้นจากวินาทีของการปฏิสนธิ ในข้อนี้ โดยมากจะเป็นการมุ่งร้ายทำลายศัตรู ดังนั้น ในคำสอนเรื่องความรัก จึงสอนให้รักแม่แต่ศัตรูด้วย คือ ทรงสอนให้รักคนที่เกลียดเรา หรือทำร้ายเรา ข้อนี้พระองค์ทรงเน้นให้คริสตชนนั้นได้รัก เพื่อเป็นการให้อภัย ไม่จองเวร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอันจะนำไปสู่สันติสุขได้ ดังคำสอนที่พระเยซูเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “จงรักศัตรูของท่าน จงทำดีกับคนที่เกลียดชังท่าน จงอวยพรแก่คนที่แช่งด่าท่าน จงอธิษฐานเผื่อคนที่ทำร้ายท่าน”^{๑๐๓}

^{๑๐๑} ยน ๑๓ : ๑๖-๒๐.

^{๑๐๒} อฟ ๖ : ๑-๔.

^{๑๐๓} ลก ๖ : ๒๗-๒๘.

คำสอนเรื่องการให้รักศัตรูดังกล่าว มีความหมายที่ลึกซึ้ง อันเป็นการสร้างสันติภาพ เพื่อให้เกิดสันติสุข โดยเริ่มจากการให้อภัย คือ ไม่ถือโทษโกรธเคืองต่อศัตรู เพื่อให้คลายความอาฆาตแค้น อันจะเป็นการทำร้าย จนถึงการเช่นฆ่ากันในที่สุด เป็นคำสอนที่ดีมาก ๆ โดยพระองค์สอนให้รักศัตรู ด้วยการทำดีกับคนที่เกลียดก่อน เช่น พระองค์ทรงให้อภัยยูดาส ยังคงพูดคุยกับยูดาสเป็นปกติอย่างจริงใจ ทั้งที่ยูดาสเป็นคนทรยศพระองค์ เป็นต้น นี่คือตัวอย่างของการรักศัตรู คือแทนที่จะเกลียดตอบ ก็ให้ทำดีตอบแทน แล้วอวยพรให้แก่คนที่แข่งค่าด้วย เมื่อศัตรูลงมือทำร้าย แทนที่จะโกรธเกลียดก็ให้อธิษฐานขอพรให้แก่ศัตรูแทน อันจะทำให้ไม่เกิดปัญหาลูกกลมใหญ่โต จนในที่สุดจิตใจของศัตรู ก็อ่อนลง จนเกิดเป็นมิตรภาพไมตรีขึ้นได้

การปฏิบัติข้อที่ ๖ อย่าผิดประเวณี คือ การสร้างมนุษยสัมพันธ์และผู้หญิง พระเป็นเจ้าของประธานศักดิ์ศรีส่วนบุคคลให้เท่าเทียมกัน ทุกคนจึงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ทุกคนถูกเรียกให้ดำรงชีวิตอย่างบริสุทธิ์ตามสภาพชีวิตของแต่ละคน การแต่งงานเป็นพันธะสัญญาที่คู่สมรสให้แก่กันและกัน เกิดจากความรักที่ซื่อสัตย์ให้เขาได้ผูกพันกัน การล่วงละเมิดโดยอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้เต็มใจ คือบาปหนัก ถือเป็นความผิดหนักต่อศักดิ์ศรีของการแต่งงาน

การปฏิบัติข้อที่ ๗ อย่าลักขโมย คือ มนุษย์จะต้องปฏิบัติตนอย่างยุติธรรมและมีเมตตาต่อเพื่อนร่วมโลก ทรัพย์สินของมวลมนุษยชาติมีกรรมสิทธิ์ การถือเอามาเป็นของส่วนตัวเป็นบาปหนัก ในบัญญัติข้อนี้มีข้อห้าม คือ ห้ามลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่นไปอย่างไม่ยุติธรรม ห้ามเก็บทรัพย์สินของคนอื่นไว้เอง ห้ามจ่ายค่าจ้างอย่างไม่เป็นธรรม เป็นต้น ส่วนข้อปฏิบัติ คือ ให้ความเคารพในสิ่งที่ เป็นของคนอื่น แบ่งปันแก่คนที่มีความต้องการ เป็นต้น

การปฏิบัติข้อที่ ๘ อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายผู้อื่น คือ การแสดงออกทางวาจาที่เป็นการหลอกลวง การกล่าวเท็จ การตีสองหน้า เป็นสิ่งตรงกันข้ามกับความจริง คือ การกล่าวเท็จ หรือการโกหก ซึ่งเป็นความชั่วร้ายทางศีลธรรม มันเป็นบาปทุกครั้งที่ทำ ในข้อนี้ห้ามการหมิ่นประมาท ใส่ร้าย เปิดเผยความไม่จริงทำให้คนอื่นเสียหาย ทำให้เสื่อมเสียเกียรติ บิดเบือนความจริงก่อให้เกิดความเลวทรามเสียหายต่อสังคม

การปฏิบัติข้อที่ ๙ อย่าโลภมากได้ในภรรยาของเพื่อนบ้าน คือว่า ในบัญญัติข้อนี้ มีความเกี่ยวข้องกับบัญญัติข้อที่ ๖ แต่มีการกำหนดกรอบให้แคบไปอีก โดยกล่าวถึงภรรยาของเพื่อนบ้าน ในข้อนี้ สื่อถึงพฤติกรรมที่มองผู้หญิงแบบมีราคาตัวหนาที่เจือด้วยความโลภ อันเป็นเหตุให้เกิดการล่วงละเมิดในสิทธิของผู้อื่น แล้วทำให้เกิดการหึงหวงตามมา แล้วก็เกิดการเช่นฆ่ากันในที่สุด การปฏิบัติในข้อนี้ มีการส่งเสริมให้ควบคุมอารมณ์ เพื่อระงับตัณหาราคะอันเป็นบ่อเกิดแห่งความเลวร้ายนั้นเสีย

การปฏิบัติข้อที่ ๑๐ อย่าโลภมากได้บ้านเรือนของเพื่อนบ้าน ในข้อนี้ก็เป็นความเกี่ยวเนื่องมา จากข้อที่ ๗ เป็นเรื่องของจิตใจที่มีความโลภ อยากจะได้ของผู้อื่น มีการเพ่งเล็งทรัพย์สินของเพื่อนบ้าน ข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญอีกข้อหนึ่ง ที่มีการเบียดเบียนกันเพราะความโลภ ซึ่งความโลภเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย ไม่ว่าจะโลภมากหรือโลภน้อย แต่โลภมากก็มีผลกระทบมาก จึงควรระงับความอยากให้ได้เสีย ถ้าระงับไม่ได้ก็จะกลับมาทำร้ายตน อีกทั้งยังทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่นอีกด้วย

ในการปฏิบัติข้อที่ ๖-๑๐ เป็นคำสอนที่ให้ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ทั้งไม่ประพฤติผิดประเวณี ไม่รักขโมย ไม่ใส่ร้ายมุ่งร้ายทำลายกัน ไม่เกิดความโลภอยากได้ของเพื่อนบ้านต่าง ๆ เหล่านี้ ถือเป็นการรักระหว่างมิตรสหาย คือ ความรักที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยการโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ให้เกิดเป็นมิตรภาพ อันจะทำให้ไว้น้ำใจ และคอยสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ทั้งยามทุกข์ยามสุข ดังพระวาจาที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า “จงปฏิบัติต่อผู้อื่น เหมือนอย่างที่ท่านปรารถนาให้เขาปฏิบัติต่อท่าน”^{๑๐๔} คือหมายความว่า เราอยากให้เขาทำอะไรให้เรา เราก็ทำอย่างนั้นให้กับเขาก่อน เช่น อยากให้เขายืมให้เราก็ก่อนให้เขาก่อน อย่างนี้เป็นต้น

ฉะนั้น จึงควรปฏิบัติต่อมิตรสหายด้วยความแนบสนิทแน่นเสมือนหนึ่งเพื่อนตาย ดังที่พระเยซูเจ้าทรงตรัสว่า “ไม่มีใครมีความรักยิ่งใหญ่กว่านี้ คือการสละชีวิตเพื่อมิตรสหายของตน ถ้าพวกท่านประพฤติตามที่เราสั่ง ท่านก็จะเป็นมิตรสหายของเรา”^{๑๐๕} หมายถึงว่า ผู้ที่ยอมสละชีวิตของตน เพื่อมิตรสหายได้ทั้งในยามคับขันก็ดี ในยามปรกติก็ดี คือหมายความว่า เป็นผู้ที่มีน้ำใจ คอยช่วยเหลือเกื้อกูลต่อสังคมและส่วนรวมได้ แม้แต่ชีวิตก็ยังยอมสละเพื่อผู้อื่นได้ ผู้นั้นจะได้ชื่อว่า ผู้มีความรักอย่างยิ่งใหญ่ ผู้เป็นสหายกับพระเจ้าอย่างแท้จริง เพราะเป็นผู้ปฏิบัติตามแนวทางที่พระเจ้าได้สั่งสอนไว้ คือเป็นผู้ดีเลิศ เพียบพร้อมอย่างสมบูรณ์ด้วยความดีงาม เพราะนอกจากการปฏิบัติตามบัญญัติทั้งสิบประการ อันเป็นการปฏิบัติต่อกันด้วยความรักแล้ว พระเยซูเจ้ายังทรงสอนให้มีความเสียสละ และการให้ทาน การช่วยเหลือคนจนผู้มีความทุกข์ยากอีกด้วย

สรุปการปฏิบัติตามโอวาทของพระเยซูเจ้านั้น คือ การปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญ คือ ความรัก อันแนวทางการบำเพ็ญตนเพื่อความพ้นจากบาป แล้วมุ่งเข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้า ในการใช้ความรักเป็นหลักปฏิบัติ ในการพ้นจากบาป หรือการพ้นจากทุกข์ การมีความรักต่อพระเป็นเจ้าและรักต่อเพื่อนมนุษย์ เปรียบเหมือนการเจริญสติปัญญา กล่าวคือ เมื่อคนมีความรัก ทั้งรักในพระเป็นเจ้า และรักต่อเพื่อนมนุษย์ ก็จะมุ่งใช้สติพิจารณาเห็นการกระทำในลักษณะต่าง ๆ ของตนอยู่ พิจารณาเห็นความทุกข์ความสุขของตน พิจารณาเห็นจิต คือ รู้ว่าตนมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ รู้ถึงความดีความชั่ว สามารถแยกแยะได้ เมื่อรู้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะมุ่งมั่นทำแต่คุณประโยชน์ คือคุณงามความดี เป็นการตัดตัดมหาหรือความอยากของตนให้หมดไป พระผู้เป็นเจ้าก็ทรงโปรดปรานแล้วประทานอภัยบาปให้ จนทำให้เข้าสู่อาณาจักรสวรรค์ อันเป็นการพ้นจากทุกข์ได้

^{๑๐๔} ลก ๖ : ๓๑.

^{๑๐๕} ยน ๑๕ : ๑๓-๑๔.

๓.๗ ผลของการปฏิบัติ

ผลของการปฏิบัติตามโอวาทของพระเยซูเจ้า คือ การปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งความรัก ในบัญญัติ ๑๐ ประการ และปฏิบัติตามแบบอย่างที่ว่าพระองค์ทรงนำปฏิบัติในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น ก็จะเกิดเป็นความดี ทำให้พระเป็นเจ้าทรงโปรดปาน ถือเป็นภาระลบล้างบาปด้วยความตั้งใจเด็ดขาดจนทำให้มนุษย์รอดพ้นจากบาป และความทุกข์ความชั่วร้ายก็จะไม่เกิดขึ้น มนุษย์ไม่จำเป็นต้องมารับความทุกข์อันเกิดจากความชั่วร้ายอันมีเหตุมาจากการกระทำบาปอีกต่อไป^{๑๐๖} ทำให้เกิดผลของการปฏิบัติ คือ เข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า ซึ่งในการเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้านี้ มี ๒ ส่วน คือ

๑) อาณาจักรบนโลกมนุษย์ คือ เป็นคนดีมีความรักศรัทธาในพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทำเกิดผลในขั้นแรกในระดับสังคมส่วนรวม คือ สังคมก็จะเกิดความสมัครสมานสามัคคีขึ้น ไม่มีการอิจฉาริษยาปองร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ในส่วนบุคคลก็มีชีวิตนิรันดร กล่าวคือชีวิตที่ประเสริฐสูงสุดช่วงวันรันดรของบรรดาผู้ที่มีความเชื่อในพระเยซูเจ้า ความเชื่อในพระองค์นั้นเสริมสร้างให้มนุษย์ผู้ศรัทธาประพฤติชอบ พ้นบาปและมีสัมพันธภาพอย่างสนิทแน่นแฟ้นกับพระองค์ เป็นชีวิตใหม่ ที่เต็มไปด้วยพระพรมีความหมายและความสุข^{๑๐๗}

๒) อาณาจักรสวรรค์ เมื่อมนุษย์ตายไป วิญญาณจะได้ไปเฝ้าพระเจ้าในสวรรค์ช่วงวันรันดร คือ เมื่อถึงวาระสุดท้ายแล้วก็จะเข้าสู่อาณาจักรสวรรค์หรืออาณาจักรพระเจ้า ไปอยู่กับพระเจ้าช่วงวันรันดร ซึ่งอาณาจักรพระเจ้า เป็นสถานที่สวยงามสุขนิรันดร ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่มีกลางวันกลางคืน ไม่มีความมืด ไม่ใช่ใครที่เอยถึงพระเจ้าแล้วจะไปอยู่กับพระองค์ได้ แต่บุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามงานของพระเจ้าที่สถิตอยู่บนสวรรค์เท่านั้น ถึงจะไปสู่อาณาจักรพระเจ้าและอยู่กับพระเป็นเจ้าได้ ซึ่งมนุษย์จะได้ไปหลังจากตายแล้วและเป็นผู้ทำแต่กรรมดี เชื่อฟังพระเป็นเจ้า รักพระเป็นเจ้าอย่างสุดจิตสุดใจสุดปัญญา และรักเพื่อนมนุษย์เหมือนดังเช่นรักตัวเองตลอดจนมีความเสียสละตนเพื่อส่วนรวมด้วย

เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่รับเอาคำสอนมาแล้วปฏิบัติ เป็นผู้พ้นจากบาปมีความมั่นคงเปรียบเหมือนคนฉลาดที่สร้างบ้านบนศิลา เมื่อฝนตกน้ำไหลเชี่ยวอีกทั้งลมพัดมาปะทะกับบ้านนั้นบ้านก็ไม่หวั่นไหว เพราะตั้งอยู่บนศิลา แต่คนที่ได้ยินคำสอนแต่ไม่นำมาปฏิบัติตาม ก็เหมือนกันคนโง่ผู้สร้างบ้านบนทราย เมื่อฝนตกน้ำไหลเชี่ยวทั้งลมพัดมาปะทะกับบ้านนั้น บ้านก็พังลงเกิดความเสียหายอย่างมาก จึงตกอยู่ในบาปได้ประสบกับความทุกข์อยู่ดังเดิมต่อไป

^{๑๐๖} พระชัชวาลย์ ศรีสุข, “ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๙.

^{๑๐๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาฎก, หน้า ๒๐๒.

๓.๘ บทสรุป

โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ถือเป็นมรดกธรรมสำคัญ ที่พระองค์ทรงแสดงไว้มีจุดประสงค์สองประการ คือเพื่ออธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ ที่ได้ส่งพระบุตรของพระองค์มาเป็นเมสสิยาห์ เพื่อไถ่บาปให้มนุษย์ และอธิบายถึงความรักความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของพระเยซูเจ้าผู้เป็นพระบุตร ที่มีต่อมวลมนุษย์ด้วย ส่วนหลักธรรมที่ปรากฏในโอวาทของพระเยซูเจ้านั้น มีมากมายหลายหลักธรรม จึงได้ทำการพิจารณาไปตามลำดับตามเนื้อความที่พระองค์ทรงแสดงไว้ โดยเริ่มต้นจากความรักขององค์พระผู้เป็นเจ้าที่มีต่อมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์จะทำผิดจนเกิดบาปกำเนิด แต่พระองค์มิได้ทรงทอดทิ้งมนุษย์ จึงทรงส่งพระบุตรองค์เดียวของพระองค์ลงมาเพื่อไถ่บาปให้แก่มนุษย์ในนามพระเมสสิยาห์ พระเมสสิยาห์ได้ออกประกาศข่าวดี และช่วยเหลือผู้ได้รับความทุกข์ยากต่าง ๆ มากมาย จนเป็นที่ยอมรับ อันนำมาสู่การปองร้ายของคนบาปผู้ชั่วร้ายอิจฉาริซา แต่พระองค์ทรงทราบถึงเหตุการณ์ทั้งหมดแต่ก็มีได้ทรงห่วงใย โดยทรงอุทิศพระองค์เป็นลูกแกะปัสกา เพื่อไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ พระองค์จึงมีพระประสงค์ที่จะร่วมรับประทานอาหารกับอัครสาวก เพื่อแสดงโอวาทถึงมรดกธรรมที่สำคัญ โดยพระองค์ทรงเริ่มทำแบบอย่างที่ดีเพื่อไว้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติให้แก่กันและกันด้วยความรักยิ่ง คือการล้างเท้าให้แก่บรรดาอัครสาวก ทั้งสิบสองคน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีไว้ให้ปฏิบัติ ตามเนื้อความในพระวรสารยอห์น และจากนั้น จึงทรงตั้งศีลมหาสนิทเพื่อให้เหล่าสาวกแนบแน่นสนิทเป็นหนึ่งเดียวกับพระองค์ อันเป็นพันธสัญญาระหว่างพระเป็นเจ้ากับมนุษย์ ให้มนุษย์ได้ปฏิบัติตามพระบัญญัติด้วยความรัก ตามที่ปรากฏในพระวรสารทั้งสี่ เพื่อเป็นการประทานพระวรกายและโลหิตของพระองค์แก่มวลมนุษย์ อันแสดงถึงความรักที่พระองค์ทรงมีให้กับมวลมนุษย์ โดยทรงตรัสบอกถึงโทษของการขาดความรัก ทำให้เกิดความโลภ ริษยา ปองร้าย เป็นต้น เช่นกับผู้ทรยศต่อพระองค์คือยูดาส ซึ่งเนื้อความในพระวรสารมัทธิวและพระวรสารมาระโกกล่าวถึงก่อนเริ่มพิธี ส่วนเนื้อความในพระวรสารลูกา และพระวรสารยอห์นทรงกล่าวถึงผู้ทรยศ หลังจากทรงประทานปังและเหล้าองุ่น

ในการปฏิบัติตามบัญญัติสิบประการ สรุปเหลือ ๒ ประการ คือ จงรักและศรัทธาในพระเป็นเจ้าอย่างสุดจิต สุดใจ สุดความคิด สุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเหมือนดังเช่นรักตัวเอง คือที่สุดให้รักแม้กระทั่งศัตรูด้วย เมื่อบุคคลผู้สามารถปฏิบัติได้ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว ย่อมเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า ๒ ส่วน คือ ๑) อาณาจักรบนโลกมนุษย์ คือเป็นคนดีมีความรักศรัทธาในพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีชีวิตนิรันดร คือ มีชีวิตที่ประเสริฐสูงสุดมีความเชื่อในพระเยซูเจ้า ความเชื่อในพระองค์นั้น เสริมสร้างให้มนุษย์ผู้ศรัทธาประพฤติชอบพ้นบาปและมีสัมพันธภาพอย่างแนบสนิทกับพระองค์ เป็นชีวิตใหม่ที่เต็มไปด้วยความสุข ๒) อาณาจักรสวรรค์ เมื่อมนุษย์ตายไป วิญญาณจะได้ไปเฝ้าพระเป็นเจ้าในสวรรค์ คือเมื่อถึงวาระสุดท้าย ตายลงก็จะเข้าสู่อาณาจักรสวรรค์หรืออาณาจักรพระเจ้า บุคคลผู้เข้าสู่อาณาจักรสวรรค์นั้น ย่อมเป็นผู้แนบสนิทกับองค์พระผู้เป็นเจ้าอย่างยิ่ง พระองค์ก็จะทรงสรรเสริญถึงความดีงาม แล้วประทานยกบาปให้ทั้งหมด บาปก็จะระงับจนกลายเป็นผู้ได้รับความบริสุทธิ์ แล้วก็อยู่ในสวรรค์กับพระองค์ชั่วนิรันดร ที่ถือว่าเป็นความดีงามสูงสุด ซึ่งอาณาจักรพระเจ้า เป็นสถานที่เสวยสุขนิรันดร

บทที่ ๔

เปรียบเทียบปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาท ของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ในบทที่ผ่านมาแล้วนั้น ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างกันประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ นิยามและความหมาย บริบทของการแสดงจุดประสงค์ของการแสดงโอวาท หลักการแสดงโอวาท หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง วิธีการปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจ เพื่อตอบปัญหาการวิจัยให้ได้เนื้อหาที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ดังต่อไปนี้

๔.๑ เปรียบเทียบนิยามและความหมายของโอวาททั้งสอง

ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบนิยามและความหมายของโอวาททั้งสอง คือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้า ว่ามีความเหมือนและความต่างกันอย่างไร เพื่อจะ
ได้รู้และเข้าใจเข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้งของโอวาททั้งสอง ดังนี้

ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบนิยามและความหมายของโอวาททั้งสอง

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า	โอวาทของพระเยซูเจ้า
ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า หมายถึง การแสดงธรรมเป็นครั้งสุดท้าย หรือ การให้โอวาทสั่งสอนเป็นครั้งสุดท้ายแก่เหล่าพระสาวกก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ตามที่มีเนื้อความปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร	โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย หมายถึง การเทศนาธรรม แก้อัครสาวก หรือ การที่พระเยซูเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่เหล่าพระสาวกในงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก่อนเทศกาลฉลองปีสกา ก่อนที่จะทรงทุกข์ทรมานจากการถูกตรึงอยู่บนไม้กางเขน

อธิบายตารางที่ ๓ เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบถึงนิยามและความหมายของโอวาททั้งสองแล้ว ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความต่างกันของนิยามและความหมายของโอวาททั้งสองฝ่าย ว่ามีความเหมือนและความต่างกัน ดังนี้

ในส่วนที่เหมือนกัน ทั้งปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า และโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น เป็นเทศนาธรรมที่สำคัญที่พระศาสดาของทั้งสองศาสนา ได้แสดงแก่บรรดาอัครสาวก ที่ถือว่าเป็นมรดกธรรมสำคัญ ที่ทรงแสดงฝากไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน และคริสต์ศาสนิกชน ของแต่ละพระองค์ได้ปฏิบัติตามสืบต่อมา

ส่วนที่แตกต่างกันคือปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงในวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ กล่าวคือ เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทเสร็จก็ทรงสิ้นพระชนม์ คือเสร็จดับขันธปรินิพพาน จึงเรียกว่าปัจฉิมโอวาท แต่โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น เป็นโอวาทที่พระองค์ทรงมีความปรารถนาที่จะแสดงแก่พระสาวกก่อนที่จะถูกจับ และได้รับความทุกข์ทรมาน บนไม้กางเขน ซึ่งถือว่าเป็นโอวาทที่สำคัญ อันเป็นมรดกธรรม แต่มิใช่เทศนาสุดท้าย เพราะหลังจาก ที่ทรงถูกจับแล้วก็ยังมีปรากฏอีกหลายแห่ง แต่โอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนี้ มีความสำคัญที่สุด

๔.๒ เปรียบเทียบบริบทของการแสดงโอวาททั้งสอง

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาที่เกี่ยวกับสถานการณ์ของบ้านเมือง ทั้งทางด้านสังคม การเมือง และการศาสนา อันเป็นบริบทก่อนการแสดงโอวาทของทั้งสองพระศาสดา คือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า และโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างกัน ซึ่งบริบทของการแสดงโอวาทนี้ มีผลต่อเนื้อหาของหลักคำสอนในโอวาทก่อนที่พระศาสดาจะทรงตัดสินใจในการแสดงโอวาทอันเป็นมรดกธรรม จึงทำการเปรียบเทียบบริบทของการแสดงโอวาทให้เห็น ดังนี้

ตารางที่ ๔ เปรียบเทียบบริบทของการแสดงโอวาททั้งสอง

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า	โอวาทของพระเยซูเจ้า
<p>การปกครองในขณะนั้น แบ่งเป็น ๑๖ แคว้น ทั้งหมดอยู่ภายใต้การปกครองของ ๔ แคว้นใหญ่ กรุงบิลีสต์ของพระเจ้าสุทโธทนะพระบิดาของเจ้าชายสิทธัตถะ ก็อยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นใหญ่ด้วย สภาพบ้านเมืองเป็นลักษณะไม่มีศึกสงครามใหญ่โต สังคมในสมัยนั้นจึงค่อนข้างที่จะสงบ</p> <p>มีศาสนาพราหมณ์ ที่เป็นศาสนาเก่าแก่ และลัทธิครุทั้ง ๖ เป็นต้น สังคมมีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ตามความเชื่อทางศาสนา เป็นการจำกัดสิทธิความเท่าเทียม และกีดกันการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน และมีความคิดเห็นไปในทางที่สโตโต่ง</p> <p>พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพื่อทำการดับทุกข์ให้สิ้นไป จากการที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ ถือเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงและแก้ไขสังคมอินเดียในยุคนั้นให้ดีขึ้นจากการกดขี่ของพราหมณ์ จากการหล่อมล้าทางสังคม</p>	<p>สถานการณ์ทางการเมืองอยู่ในภาวะตึงเครียดมีความรุนแรง เพราะปาเลสไตน์ตกเป็นแคว้นหนึ่งของอาณาจักรโรมัน ชาวยิวจึงอยู่ภายใต้การปกครองของชาวโรมัน จึงมีกลุ่มศาสนาที่หลากหลาย ทั้งชาวยิวพลัดถิ่นที่รับเอาวัฒนธรรมและภาษากรีกมาใช้ผสมผสาน และชาวยิวท้องถิ่นที่ใช้แต่ภาษาฮีบรู และใช้พระวิหารเป็นศูนย์กลางชาวยิว จึงเกิดแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มเป็นนิกาย</p> <p>พวกเขาคนจนถูกกดขี่ ไม่มีสิทธิ์ออกเสียงทุกเรื่องในสังคมถูกกดขี่สูญเสียอิสรภาพ เพราะกฎหมายกำหนดข้อปลีกย่อย รายละเอียดทุกแง่ทุกมุมเอาไว้ ยากที่จะเข้าถึง ถูกเอารัดเอาเปรียบถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา</p>

ตารางที่ ๔ เปรียบเทียบบริบทของการแสดงโองาตทั้งสอง (ต่อ)

ปัจจัยโองาตของพระพุทธเจ้า	โองาตของพระเยซูเจ้า
<p>หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ได้เสด็จออกแสดงธรรมโปรด เวไนยสัตว์ รวมเป็นเวลา ๔๕ พรรษา จนมีพุทธบริษัท ๔ คบถ้วนและศาสนามีความเจริญมั่นคงในชมพูทวีป</p>	<p>พระเป็นเจ้าได้ส่งพระเมสสิยาห์มาช่วยไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ พระเยซูเจ้าได้ประกาศข่าวประเสริฐเรื่องแผ่นดินของพระเจ้าและรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวเมืองให้หายพร้อมกับได้ช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก จนทำให้ชื่อเสียงของพระองค์ก็โด่งดังไปไกล เป็นเวลา ๓ พรรษา</p> <p>พวกธรรมมาจารย์ของชาวยิวเกิดความอิจฉาเกลียดชังพระเยซูเจ้า เพราะกลัวว่าพระเยซูเจ้าจะแย่งมวลชนไปหมด จนเกิดการปองร้ายและคิดจะกำจัดพระเยซูเจ้าให้สิ้นไป</p>

อธิบายตารางที่ ๔ เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาเปรียบเทียบถึงบริบทของการแสดงโองาตของทั้งสองพระศาสดาแล้ว ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความต่างกันของโองาตทั้งสองฝ่าย ว่ามีความเหมือนและความต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนมีความเหลื่อมล้ำทางสังคม คือในแผ่นดินแดนของอินเดีย สังคมมีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ตามความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ที่เรียกว่า วรรณะทั้ง ๔ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร ซึ่งเป็นลักษณะการแบ่งชนชั้นที่เป็นการจำกัดสิทธิความเท่าเทียม และกีดกันการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของคนในสังคม ในแผ่นดินแดนของอิสราเอลและปาเลสไตน์ พวกคนจนและพวกด้อยโอกาสที่ถูกกดขี่มีมากมาย เพราะกฎหมายได้กำหนดข้อปลีกย่อยรายละเอียดทุกแง่มุม ทุกตอนเอาไว้ ยากที่จะเข้าถึง พวกนี้ไม่มีสิทธิ์ออกเสียงไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆของสังคม จึงต้องถูกเอารัดเอาเปรียบถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา และศาสนาทั้งสอง ได้เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงและแก้ไขสังคมในยุคนั้นให้ดีขึ้นจากการเหลื่อมล้ำทางสังคม

ส่วนที่แตกต่างกัน ได้แก่ สถานการณ์บ้านเมือง เป้าหมายทางศาสนา และระยะเวลาในการเผยแผ่ คือ ฝ่ายอินเดีย การปกครองแบ่งเป็น ๑๖ แคว้น ทั้งหมดอยู่ภายใต้การปกครองของ ๔ แคว้นใหญ่ คือ วังสะ อวันตี โกลล และมคธ กรุงกบิลพัสดุ์ของพระเจ้าสุทโธทนะพระบิดาของเจ้าชายสิทธัตถะก็อยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นใหญ่ด้วย กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองส่วนใหญ่เป็นมิตรกัน เช่น มหาอำนาจใหญ่ ๒ แคว้นคือแคว้นมคธกับแคว้นโกลลนั้น ผู้ทรงปกครองคือ พระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง ๒ พระองค์เป็นพระสหายและเป็นเชยของกันและกัน เป็นต้น สภาพบ้านเมืองเป็นลักษณะไม่มีศึกสงครามใหญ่โต สังคมในสมัยนั้นจึงค่อนข้างที่จะสงบ

ส่วนฝ่ายปาเลสไตน์ สถานการณ์ทางการเมืองอยู่ในภาวะที่ตึงเครียดมีความรุนแรงพร้อมที่จะระเบิดได้ทุกเวลา ซึ่งชาวยิวในขณะนั้น อยู่ภายใต้การปกครองของชาวโรมัน เพราะเป็นสมัยที่ปาเลสไตน์ตกเป็นแคว้นหนึ่งของอาณาจักรโรมัน ชาวยิวจึงถูกกดขี่สูญเสียอิสรภาพภายใต้อำนาจการปกครองของชาวโรมัน ประชาชนมีมากมายหลายกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีปฏิริยาแตกต่างกันไป บางกลุ่มมีความปรารถนาเดียวกันคือการฟื้นฟูอาณาจักรของพระเจ้าให้เหมือนเดิม แต่บางพวกคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวจนหันไปร่วมมือกับชาวโรมัน ทำให้สถานการณ์ยิ่งลำบากและรุนแรงมากขึ้น ทำให้ชาวยิวในดินแดนปาเลสไตน์มีความไม่ลงรอยกัน อีกทั้งมีกลุ่มศาสนาที่ต่างกัน ทั้งชาวยิวพลัดถิ่นที่รับเอาวัฒนธรรม และภาษากรีกมาใช้ผสมผสาน สิ่งนี้ทำให้กลุ่มชาวยิวแท้โกรธมาก ยืนยันที่จะใช้แต่ภาษาฮีบรูและให้ใช้พระวิหารเป็นศูนย์กลางชาวยิว

ในเรื่องเป้าหมายทางศาสนา คือพระพุทธรูปศาสนาได้ถือกำเนิดเกิดขึ้น โดยการที่เจ้าชายชายสี่ทศวรรษทรงทอดพระเนตรเห็น เทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ทรงดำริว่าสิ่งเหล่านี้เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ เกิดสลดพระทัย จึงได้เสด็จออกบวชบำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุถึงสังขารธรรมอันเป็นไปเพื่อความพ้นจากทุกข์ จากการเวียนว่ายตายเกิด หลังจากที่พระพุทธรูปองค์ได้ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ได้เสด็จออกแสดงธรรมโปรด เวไนยสัตว์ จึงเกิดมีพระสาวกมากมาย

ส่วนคริสต์ศาสนา พระเป็นเจ้าได้ส่งพระบุตรองค์เดียวของพระองค์ มาช่วยมวลมนุษยชนในฐานะเมสสิยาห์ ซึ่งเป็นผู้ไถ่บาปให้กับมวลมนุษยชน อันเป็นผลมาจากการมีบาปติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ทำให้มนุษย์ตกอยู่ในความลำบากและความทุกข์ พระเยซูเจ้าจึงได้ประกาศข่าวประเสริฐ เรื่องแผ่นดินของพระเจ้า และรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวเมืองให้หายพร้อมกับได้ช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก จนทำให้ชื่อเสียงของพระองค์ก็โด่งดังไปไกล และก็มีมหาชนมากมายติดตามพระองค์จำนวนมาก

และระยะเวลาในการออกประกาศศาสนา พระพุทธเจ้าออกประกาศศาสนาเป็นเวลา ๔๕ ปี ซึ่งถือว่ามากพอจะทำให้การเผยแผ่นั้นได้ผลดี จนทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงในชมพูทวีป ส่วนพระเยซูเจ้าออกประกาศศาสนาเป็นเวลาเพียง ๓ ปี ซึ่งถือว่าเป็นเวลาน้อยกว่าในการเผยแผ่ศาสนา เพราะพวกธรรมมาจารย์ของพวกยิวได้อัจฉริยยาพระเยซูเจ้า กล่าวหาพระองค์จะแย่งมวลชนไปหมด อีกทั้งกลัวประชาชนจะลุกขึ้นต่อต้านจนต้องมีการปราบปรามประชาชนจนเกิดความวุ่นวายขึ้น จึงเกิดการปองร้ายถึงขั้นคิดจะกำจัดพระเยซูเจ้าให้สิ้นไป

๔.๓ เปรียบเทียบจุดประสงค์ของการแสดงโอวาททั้งสอง

ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบจุดประสงค์ของการแสดงโอวาททั้งสอง คือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าและโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ว่ามีความเหมือนและความต่างกันอย่างไร เพื่อจะรับรู้และเข้าใจถึงจุดประสงค์ของการแสดงโอวาท ทั้งสองอย่างลึกซึ้งดังนี้

ตารางที่ ๕ เปรียบเทียบจุดประสงค์ของการแสดงโอวาททั้งสอง

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า	โอวาทของพระเยซูเจ้า
มีจุดประสงค์เพื่อจะให้พุทธบริษัทตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท แล้วริบแรงประพฤติปฏิบัติ โดยการเจริญสติปัญญา ในการทำความดีทุกข์ให้สิ้นไป เพราะความทุกข์ทั้งหลายสร้างความลำบาก ความทรมานแก่เหล่าสรรพสัตว์ที่เวียนว่ายเกิดในสังสารวัฏ	มีจุดประสงค์สองประการ คือเพื่อจะอธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ และเพื่อจะอธิบายถึงการที่พระเยซูเจ้าทรงรับการทรมานบนไม้กางเขน และยอมสละชีวิตถวายแด่พระเป็นเจ้า เพื่อจะไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์

อธิบายตารางที่ ๕ เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาเปรียบเทียบถึงจุดประสงค์ของการแสดงโอวาททั้งสองแล้ว ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความต่างของจุดประสงค์ในการแสดงโอวาทของทั้งสองพระศาสดา ดังนี้

ในส่วนที่เหมือนกัน คือจุดประสงค์ของการแสดงโอวาทของทั้งสองนั้น มีลักษณะเพื่อต้องการให้พ้นจากความทุกข์ คือทางฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงแสดงปัจฉิมโอวาทไว้ เพื่อให้พุทธบริษัทตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท แล้วริบแรงประพฤติปฏิบัติโดยการเจริญสติปัญญา ในการทำความดีทุกข์ให้สิ้นไป เพราะความทุกข์ทั้งหลายสร้างความลำบาก ความทรมานแก่เหล่าสรรพสัตว์ที่เวียนว่ายเกิดจะได้ถึงความพ้นทุกข์ จากสังขาร คือ การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏได้ ส่วนทางฝ่ายพระเยซูเจ้าทรงแสดงโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายไว้ เพื่อจุดประสงค์สองประการ คือประการที่ ๑ อธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ ที่ได้ส่งพระบุตรของพระองค์มาเป็นเมสสิยาห์ เพื่อไถ่บาปให้มนุษย์ ประการที่ ๒ อธิบายถึงความรักความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของพระเยซูเจ้าผู้เป็นพระบุตร ที่มีต่อมวลมนุษย์ด้วย โดยที่พระองค์ทรงแสดงความรัก จากการปฏิบัติต่อสาวกด้วยการล้างเท้าให้พวกเขาอันเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกัน และทรงประทานเลือดเนื้อของพระองค์ผ่านพิธีมหาสนิทให้อีกด้วย และต่อจากนั้นอีกสองวัน พระองค์ทรงถึงความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ คือการที่พระองค์ทรงยอมรับการทรมานบนไม้กางเขน และสละชีวิตถวายแด่พระเป็นเจ้า เพื่อจะไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เพื่อให้มวลมนุษย์พ้นจากความพ้นจากทุกข์เช่นกัน

ถ้าวิเคราะห์ถึงลักษณะของการแสดงโอวาทของทั้งสองพระศาสดาแล้ว จะเห็นได้ว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความไม่ประมาท โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สาวกถึงความพ้นทุกข์นั้น ก็เพราะว่าพระพุทธองค์ทรงมีความรักต่อพุทธบริษัท ๔ จึงทรงปรารถนาจะให้พุทธบริษัทเหล่านั้นได้พ้นจากทุกข์ และการที่พระเยซูเจ้าแสดงความรักของพระเป็นเจ้าและของพระองค์ โดยมีจุดมุ่งหมาย

เพื่อให้สาวกได้ปลงบาป ก็เพราะทรงหวังให้คริสตชนเป็นผู้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต คือมีความปรารถนาที่จะให้คริสตชนนั้นพ้นจากบาป แล้วมุ่งสู่อาณาจักรสวรรค์ในที่สุด

ส่วนความแตกต่างกัน เป็นลักษณะของความทุกข์ ของฝ่ายพระพุทธรเจ้า ทุกข์เกิดมาจากตัณหาที่มาจากกระบวนการทางธรรมชาติที่เรียกว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ทำให้เกิดความทะยานอยาก คือ อยากได้อะไรในสิ่งโน้นสิ่งนี้ เช่น อยากได้เงิน อยากกิน อยากเที่ยว เป็นต้น แล้วก็อยากมีอยากเป็น ในสิ่งต่าง ๆ ที่คิดว่าดีตามความชอบใจ เช่น อยากเป็นหมอ เป็นครู เป็นคนรวย เป็นต้น เมื่อเบื่อ ก็อยากพ้นอยากหนี เช่น อยากหลุดพ้น อยากสบาย อยากหายทุกข์ เป็นต้น จนเกิดเป็นความทุกข์ การจะพ้นจากทุกข์ก็ต้องทำการดับตัณหาและต้นเหตุของตัณหาทั้งหมด โดยเริ่มจากการตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ด้วยการเจริญสติตามรู้ให้เท่าทันสภาวธรรม เพื่อดับสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง ก็จะทำให้อาสวะกิเลส ทั้งปวงระงับได้ จนทำให้พ้นจากความทุกข์ในที่สุด

ฝ่ายพระเยซูเจ้า ทุกข์เกิดมาจากบาปที่ติดตัวมา ทำให้เกิดความไม่สมบูรณ์ขึ้น ทำให้เกิดเป็นทุกข์ ในลักษณะต่าง ๆ ตามมาทั้งความโลภ ความเกลียดชัง ความอิจฉาริษยา ดังเช่น ยูดาสศิษย์คนหนึ่งของพระองค์ ที่เกิดความโลภจนทรยศต่อพระองค์ การกระทำต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดเป็นความชั่วร้ายรุนแรงขึ้น ล้วนมีผลมาจากบาปที่ติดตัวมา จนเกิดเป็นความทุกข์ขึ้น และการจะพ้นจากทุกข์ได้นั้น ต้องทำการปลงบาปให้สิ้นไป ซึ่งเครื่องมือในการปลงบาปก็คือความรัก เพราะความรักมาจากพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาด้วยความรัก ฉะนั้น มนุษย์จึงต้องมีความรักที่แท้จริง โดยมีพระเป็นเจ้าเป็นสื่อกลางในการแสดงความรัก เพื่อให้พระองค์ทรงรับรู้ถึงความรักแท้ที่ไม่มีเงื่อนไข จนทำให้พระองค์ทรงอภัยบาปให้ จนกลับกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แล้วเข้าสู่อาณาจักรสวรรค์ไปอยู่กับพระเจ้าชั่วนิรันดร์ นี่คือการสิ้นทุกข์

๔.๔ เปรียบเทียบหลักการแสดงโอวาททั้งสอง

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบหลักการแสดงโอวาททั้งสอง คือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธรเจ้าและโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ว่ามีความเหมือนและมีความต่างกันอย่างไร เพื่อจะได้รู้และเข้าใจถึงหลักการแสดงโอวาททั้งสองอย่างลึกซึ้ง ดังนี้

ตารางที่ ๖ เปรียบเทียบหลักการแสดงโอวาททั้งสอง

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธรเจ้า	โอวาทของพระเยซูเจ้า
<ul style="list-style-type: none"> - สอนให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต - ชี้ให้เห็นความจริงของสังขาร ว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่น - เพื่อให้เร่งรีบทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จ คือ การทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป 	<ul style="list-style-type: none"> - สอนเรื่องความรัก คือ ให้มีความรักในพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน - ชี้ให้เห็นคนบาปและโทษของบาป อันเป็นผลมาจากการไม่เชื่อฟังพระเป็นเจ้า - เพื่อให้ปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญอันจะทำให้หลุดพ้นจากบาป มุ่งสู่อาณาจักรพระเจ้า

อธิบายตารางที่ ๖ เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบถึงหลักการแสดงโอวาทของทั้งสอง คือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า และโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายแล้ว ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความต่างของทั้งสองฝ่าย ดังนี้

ในส่วนความเหมือนกัน คือ การสอนให้ปฏิบัติโดยชี้ให้เห็นโทษ หรือผลของการไม่ปฏิบัติ อันเป็นสิ่งตรงข้ามกัน ให้เห็นว่ามิที่มาที่ไป อันทำให้เกิดผลเสียตามมาอย่างไร คือ ในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสบอกถึงสังขาร ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เรียกว่าสังขาร ทั้งสังขารในชั้น ๕ สังขารในไตรลักษณ์ หรือ สังขารในปฏิจกสมุปบาท ล้วนมีความเสื่อมไปสิ้นไป ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เพราะถ้าไปมัวเมายึดติดอยู่ ด้วยความประมาท ก็จะทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา จึงควรคลายความยึดถือ แล้วตั้งตนอยู่อย่างไม่ประมาท แล้วรีบเร่งประพฤติปฏิบัติเพื่อทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป

ส่วนโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก็เช่นกัน พระองค์ทรงตรัสบอกถึงคนบาปผู้ทรยศผู้ขาดความรัก ที่เป็นผลมาจากบาปครั้งแรกของมนุษย์ คือการไม่เชื่อฟังองค์พระเป็นเจ้า ที่ส่งผลมาสู่มวลมนุษย์ โดยยกตัวอย่างยูดาส ผู้เป็นสาวกของพระองค์ที่ไปรับงานจากพวกที่ต้องการกำจัดพระองค์ เพราะเห็นแก่ค่าจ้าง แล้วจึงทรงสอนให้มีความรัก ทั้งรักในองค์พระเป็นเจ้า และรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันด้วย เพื่อจะได้ลบล้างบาปและความชั่วร้ายให้หมดไป

ส่วนที่แตกต่างกันของหลักการสอนนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนหลักธรรม คือ ความไม่ประมาท ละความยึดมั่นในสังขารเพราะมีความเสื่อมไปทุกขณะ แล้วให้รีบเร่งนำไปประพฤติปฏิบัติ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนด้วยพระอาการอับสงบนิ่ง เนื่องด้วยพระพุทธองค์ทรงพระชราภาพ และทรงประชวร แต่ส่วนพระเยซูเจ้า พระองค์ทรงสอนหลักธรรม คือ ความรัก ให้ปฏิบัติในบัญญัติสิบประการ และชี้ให้เห็นโทษที่เกิดจากการขาดความรัก โดยพระองค์ทรงแสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างด้วยพระองค์เอง ทั้งการล้างเท้าให้แก่อัครสาวก ทั้งการหักปึงและประทานเหล้าองุ่น เนื่องด้วยพระองค์ทรงอยู่ในวัยหนุ่ม และมีความพร้อมต่อสถานการณ์

๔.๕ เปรียบเทียบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในโอวาททั้งสอง

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบหลักธรรมในโอวาททั้งสอง คือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าและโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ซึ่งมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากกว่ามีความเหมือนกันและความต่างกันอย่างใด เพื่อให้ทราบถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงโอวาทของทั้งพระศาสดาอย่างลึกซึ้ง ดังนี้

ตารางที่ ๗ เปรียบเทียบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในโอวาททั้งสอง

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า	โอวาทของพระเยซูเจ้า
๑) ความไม่ประมาท	๑) ความรัก
๒) สังขาร	๒) บาปกำเนิด
๓) ชั้น ๕	๓) พระบุตร
๔) ไตรลักษณ์	๔) พระเมสสิยาห์
๕) ปฏิจจสมุปบาท	๕) ปัสกา
๖) สติปัญญา ๔	๖) การล้างเท้า
๗) อริยสัจ ๔	๗) มิสซาและศีลมหาสนิท
๘) มรรคมีองค์ ๘	๘) บัญญัติ ๑๐ ประการ
๙) นิพพาน	๙) อาณาจักรพระเจ้า

อธิบายตารางที่ ๗ เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาเปรียบเทียบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในโอวาททั้งสองคือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าและโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายแล้ว ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความต่างกันของหลักธรรม ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน คือการปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นสาเหตุของปัญหา โดยเริ่มต้นจากที่มาแล้วเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือในส่วนของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงสอนเรื่อง ความไม่ประมาทเป็นสำคัญ เพราะความไม่ประมาทคือการไม่อยู่ปราศจากสติ หรือ การไม่ปล่อยสติไปภายนอก แล้วทรงชี้ให้เห็นถึงสังขารทั้งหลาย ที่คอยทำหน้าที่ปรุงแต่ง ดังเช่น สังขารในชั้น ๕ อันเป็นตัวการให้เกิดความทุกข์ เพราะสังขารมีลักษณะเป็นไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง ไม่มีความแน่นอน มีความบีบคั้น เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา วางเปล่าจากตัวตน อันเป็นกระบวนการเชื่อมโยงทางธรรมชาติ ที่เรียกว่า “ปฏิจจสมุปบาท” จึงควรตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท แล้วริบเร่งทำกิจหน้าที่ คือ ทำการดับทุกข์ให้สิ้นไป เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อต้องการดับทุกข์

ในการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ทรงสอนให้ใช้วิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวมหาสติปัญญา ๔ หรือ การพิจารณาเห็นตามความเป็นจริง ๔ อย่าง คือ การพิจารณาเห็นการในกายพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต และพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ซึ่งการทำ ความดับทุกข์ให้สิ้นไปนั้น ในทางสายตรงคือการพิจารณาธรรมในหมวดสังขาร ที่เรียกว่า อริยสัจ ๔ คือ กำหนดรู้สภาวะทุกข์ แล้วหาสาเหตุแห่งทุกข์ที่เรียกว่า สมุทัย กำหนดวิธีการดับทุกข์ที่เรียกว่า นิโรธ และลงมือทำการดับทุกข์ให้สิ้นไปด้วยมรรค กล่าวคือ การดำรงตนอยู่ในหนทางแปดสาย หรือ มรรคมี

องค์แปด ผู้ที่สามารถดำรงตนอยู่ในมรรคมืองค์แปด ย่อมได้รับผล คือบรรลอรหัตตผลในปัจจุบัน แล้วมุ่งสู่นิพพาน หรือถ้าไม่เช่นนั้น เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ย่อมบรรลุนาคามี

ในส่วนพระเยซูเจ้านั้น พระองค์ทรงสอนเรื่อง “ความรัก” โดยการชี้ให้เห็นคนบาปผู้ทรยศต่อพระองค์ คือ ยูดาสสาวกของพระองค์คนหนึ่ง ผู้ถูกซาตานดลใจ อันเป็นผลจากการมีบาปที่ติดตัวมา หรือที่เรียกว่าบาปกำเนิด ที่สืบเนื่องมาจากการขาดความรัก คือการไม่เชื่อฟังพระเป็นเจ้า กลับไปเชื่อซาตานที่มหาลોકให้กินของต้องห้าม จนเกิดบาปกำเนิดขึ้น แต่องค์พระเป็นเจ้าก็มีได้ทรงทอดทิ้งพระองค์ได้ส่งพระบุตรองค์เดียวของพระองค์มายังโลกมนุษย์ ในฐานะพระเมสสิยาห์ เพื่อไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ พระเยซูเจ้า พระองค์เป็นเหมือนลูกแกะปัสกาผู้มารับบาปแทนมนุษย์ เมื่อพระองค์ได้ทำการประกาศข่าวดี และทำการช่วยเหลือผู้ได้รับความทุกข์ยาก จนเป็นที่ปองร้ายของคนบาปผู้อิจฉาริษยา พระองค์ทรงทราบถึงเหตุการณ์ทั้งหมดเป็นอย่างดี แต่ก็มีได้ทรงหวั่นไหว โดยได้อุทิศพระองค์เป็นลูกแกะปัสกา เพื่อไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ แต่ก่อนที่พระองค์จะได้รับความทรมาณ พระองค์มีพระประสงค์ที่จะร่วมรับประทานอาหารกับอัครสาวก เพื่อแสดงมรดกธรรมที่สำคัญ

ในขณะที่พระองค์ร่วมรับประทานอาหารอยู่นั้น พระองค์ทรงเริ่มทำแบบอย่างที่ดีของการปฏิบัติให้แก่กันและกันด้วยความรักยิ่ง คือการล้างเท้าให้กับบรรดาอัครสาวก และจากนั้น จึงทรงทำพิธีมิสซาและตั้งศีลมหาสนิท เพื่อให้เหล่าสาวกแนบแน่นสนิทเป็นหนึ่งเดียวกับพระองค์ อันเป็นพันธสัญญาระหว่างพระเจ้ายกกับมนุษย์ ให้มนุษย์ได้ปฏิบัติตามพระบัญญัติสำคัญด้วยความรัก คือปฏิบัติในบัญญัติสิบประการ ที่สรุปการปฏิบัติลงเหลือ ๒ ประการคือ จงรักและศรัทธาในพระเป็นเจ้าอย่างสุดจิตสุดใจสุดความคิด สุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เหมือนดังเช่นกับการรักตัวเอง คือที่สุดให้รักแม้กระทั่งศัตรูด้วย อันจะทำให้เข้าสู่อาณาจักรพระเป็นเจ้าในที่สุด

ส่วนความแตกต่างกัน คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องความไม่ประมาท และพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม คือ ไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้าสร้างโลก หลักธรรมจึงมีลักษณะดำเนินไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ คือ หลักปัจจุสมุปบาท แต่ส่วนพระเยซูเจ้าสอนเรื่องความรัก หลักธรรมของดำเนินไปตามพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า เพราะคริสต์ศาสนา เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม คือ หมายถึง ศาสนาประเภทที่มีหลักการและหลักคำสอนซึ่งมีพระเป็นเจ้าเป็นจุดศูนย์กลาง

๔.๖ เปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติในโอวาททั้งสอง

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติในโอวาททั้งสอง คือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า และโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างกันของวิธีปฏิบัติในโอวาททั้งสองดังนี้

ตารางที่ ๘ เปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติในโอวาททั้งสอง

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า	โอวาทของพระเยซูเจ้า
<ul style="list-style-type: none"> - วิธีปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ของพระพุทธเจ้า คือความไม่ประมาท - โดยการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ - เพื่อจะได้พบบรมสุขคือนิพพาน 	<ul style="list-style-type: none"> - วิธีปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ของพระเยซูเจ้า คือการลบล้างบาปให้สิ้นไป ด้วยความรัก - โดยการปฏิบัติตามบัญญัติ ๑๐ ประการ - เพื่อเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า

อธิบายตารางที่ ๘ เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบถึงวิธีการปฏิบัติตามคำสอนในโอวาททั้งสอง คือปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าและโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายแล้ว ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความต่างของวิธีการปฏิบัติในโอวาททั้งสอง ดังนี้

ความเหมือนกัน คือ การปฏิบัติในโอวาททั้งสองนั้น เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมจากสาเหตุหรือจุดเริ่มต้นของปัญหาไปตามลำดับ จนถึงเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา ซึ่งในการปฏิบัติตามปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้านั้น เริ่มต้นจากตัวทุกข์ คือการพิจารณาเห็นถึงความเป็นจริงของสังขารทั้งหลาย ทั้งสังขารในไตรลักษณ์ และสังขารในขันธ จนได้เห็นถึงสภาพความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา มีเกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป ที่เป็นต้นเหตุของความทุกข์ ให้คลายความยึดมั่นถือมั่น โดยการตั้งตนอยู่ด้วยความไม่ประมาท รีบเร่งทำกิจหน้าที่ คือการทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป โดยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ ๑) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ คือ รู้เท่าทันตามความเคลื่อนไหวของอริยาบถใหญ่และอริยาบถย่อย เป็นต้น ๒) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ คือ การรู้เท่าทันถึงความทุกข์ความสุขในปัจจุบัน เป็นต้น ๓) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ คือ รู้เท่าทันจิตว่ามีความโลภ ความโกรธ ความหลงอยู่ เป็นต้น ๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ คือ รู้เท่าทันธรรมดิริธรรมชั่ว หรือธรรมเครื่องพันทุกข์ เป็นต้น แล้วได้ทำการพิจารณาธรรมหมวดสังขาร คือ อริยสัจ ๔ ในการกำหนดรู้ พิจารณาหาสาเหตุที่เกิด และวิธีการที่จะดับ ในกระบวนการของกฎธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทอย่างชัดแจ้งแล้ว จึงเข้าสู่แนวทางแปดสาย คือ มรรคมืองค์แปด ดำรงตนในแนวทางแห่งปัญญา คือมีความเห็นที่ชอบ และมีความดำริที่ชอบ แล้วตั้งตนอยู่ในศีล คือมีวาจาชอบ มีการงานชอบ และเลี้ยงชีพชอบ จึงลงมือปฏิบัติในสมาธิ คือมีความเพียรชอบ มีสติระลึกรู้ชอบ และมีสมาธิชอบอย่างตั้งมั่น หรือที่เรียกว่า อาตปปี คือ มีความเพียรเผากิเลส สัมปชาโน คือ มีความรู้ตัวทั่วพร้อม และสติมา คือ มีความระลึกได้ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ เมื่อปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ นี้แล้ว ย่อมกำจัดความยินดีและความยินร้ายในโลกได้ สามารถละอาสวะกิเลส อันเป็นต้นเหตุแห่งอวิชชา อันนำมาซึ่งสังขารแล้วก่อเกิดกระบวนการอันมีผลเป็นทุกข์ได้ แล้วเข้าสู่นิพพานในที่สุด

ส่วนการปฏิบัติตามคำสอนในโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น ก็คล้ายกัน โดยเริ่มต้นจากตัวบาปกำเนิด อันเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ คือ ให้พิจารณาถึงคนบาป ผู้มีความชั่วร้ายทั้งหลาย อันเป็นผลมาจากบาปกำเนิดที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยที่มีมนุษย์คู่แรก เพราะไม่เชื่อฟังพระเป็นเจ้า แต่กลับไปหลงเชื่อซาตาน จนทำให้เป็นคนบาปแรกขึ้น เหตุที่เกิดบาปขึ้นเป็นเพราะมนุษย์ขาดความรัก ซึ่งการขาดความรักนี้ ทำให้มนุษย์ห่างเหินจากพระเจ้า ดังนั้น พระเยซูเจ้าจึงสอนเรื่องความรักไว้เป็นบัญญัติสำคัญ ซึ่งการปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญ คือความรัก เป็นแนวทางการบำเพ็ญตนเพื่อจะได้ไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ ใช้ความรักเป็นหลักปฏิบัติ ในการพ้นจากบาป หรือการพ้นจากทุกข์ การมีความรักต่อพระเป็นเจ้าและรักต่อเพื่อนมนุษย์ เปรียบเหมือนการเจริญสติปัญญา กล่าวคือ เมื่อมีความรักต่อพระเป็นเจ้าและรักต่อเพื่อนมนุษย์ จะทำให้ใช้สติพิจารณาเห็นการกระทำในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ของตนอยู่ พิจารณาเห็นความทุกข์ความสุขของตน พิจารณาเห็นจิต รู้ว่าตนมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ รู้ถึงความดีความชั่ว สามารถแยกแยะได้ เมื่อรู้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะมีมุ่งมั่นทำแต่คุณประโยชน์ คือคุณงามความดี เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ ทำให้สามารถตัดบางสิ่งบางอย่างอันเป็นความไม่ดีที่อยากจะทำได้ เป็นการตัดความอยาก หรือเป็นการตัดตัณหาอันเป็นอาสวะกิเลส จนทำให้กิเลสที่มีอยู่ในตนนั้นหมดไป ถือเป็น การเข้าถึงอาณาจักรพระเจ้านบนโลกมนุษย์ การปฏิบัติดีทำให้พระเป็นเจ้าทรงโปรดปราน พระองค์จึงทรงประทานอภัยบาปให้ เป็นการเข้าสู่อาณาจักรสวรรค์ อันเป็นการพ้นจากทุกข์ในที่สุด เมื่อสรุปการปฏิบัติด้วยความรัก คือการปฏิบัติตามบัญญัติสิบประการ เมื่อย่อบัญญัติทั้งสิบประการให้เหลือสองประการ ได้แก่ ข้อที่ ๑ - ๓ เป็นความรักความศรัทธาต่อพระเจ้า และข้อที่ ๔ - ๑๐ เป็นความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งบัญญัติทั้ง ๑๐ ข้อนั้นสรุปแล้ว คือ การปฏิบัติต่อพระเจ้า การปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ และในการปฏิบัตินี้ยังส่งเสริมการเสียสละอีกด้วย เมื่อบุคคลผู้สามารถปฏิบัติได้ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว ย่อมเป็นที่โปรดปรานของพระเป็นเจ้า แล้วพระองค์ก็จะทรงอภัยบาปให้หมดสิ้น จนได้เข้าสู่อาณาจักรพระเจ้าในที่สุด

ส่วนที่แตกต่างกัน คือ การปฏิบัติในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธรเจ้า เป็นการปฏิบัติเฉพาะตน กล่าวคือ เป็นการปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยการมีสติตามรู้เพื่อให้เท่าทันตามความเป็นจริง เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งชัด จนคลายจากความยึดมั่นถือมั่นแล้วบรรลุธรรมได้ในที่สุด แต่ส่วนโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เป็นการปฏิบัติต่อผู้อื่น คือ การแสดงความรักความศรัทธาต่อพระเป็นเจ้า และการแสดงความรักความเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จนกระทั่งถึงรักต่อศัตรูด้วย เมื่อทำได้เช่นนี้ย่อมเป็นที่ชอบใจของพระเป็นเจ้า จนทำให้พระองค์ทรงอภัยบาปให้หมดสิ้น

๔.๗ เปรียบเทียบผลของการปฏิบัติ

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบผลของการปฏิบัติ ของโอวาททั้งสองคือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า และโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เพื่อให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างกันของผลของการปฏิบัติ ดังนี้

ตารางที่ ๙ เปรียบเทียบผลของการปฏิบัติ

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า	โอวาทของพระเยซูเจ้า
เกิดผล ๒ อย่าง คือ ๑) บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน หมดยัง อาสวะกิเลส ๒) เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็น อนาคามี	เข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า ๒ ส่วน คือ ๑) อาณาจักรบนโลกมนุษย์ มีความรัก ศรัทธาในพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ๒) อาณาจักรสวรรค์ เมื่อมนุษย์ตายไป วิญญาณจะได้ไปเฝ้าพระเจ้าในสวรรค์ชั้นนิรันดร

อธิบายตารางที่ ๙ เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบถึงผลของการปฏิบัติตามคำสอนในโอวาททั้งสองคือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า และโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายแล้ว ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความต่างของผลปฏิบัติทั้งสองฝ่าย ดังนี้

ความเหมือนกัน คือ ผลของการปฏิบัติตามคำสอนในโอวาททั้งสองได้บรรลุถึงจุดหมายสูงสุดทางศาสนาเหมือนกัน คือ ผลของการปฏิบัติตามคำสอนในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า เกิดผล ๒ อย่าง คือ บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน คือ เป็นพระอริยบุคคลที่ได้เสวยธรรมารมณ์ด้วยการละกิเลส ตัณหาได้อย่างสิ้นเชิง แต่ถ้าหากเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักได้เป็นพระอนาคามี ซึ่งพระอนาคามีคือ พระอริยบุคคลที่สามารถละกามธาตุได้โดยสิ้นเชิง ไม่มีราคะตัณหาในชั้นสันดานอีกต่อไป และสามารถละสังโยชน์ฝ่ายต่ำหรือโอรัมภาคียสังโยชน์ได้หมดทั้ง ๕ ตัว คือ ๑) สักกายทิฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตัว ๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๓) สีลัพพตปรามาส ความยึดมั่นในศีลพรต ๔) กามราคะ ความกำหนัดในกาม และ ๕) ปฏิฆะ ความเดือดดาลงุ่นง่านใจ แล้วสามารถบรรลุอรหัตตผลได้ในชาติต่อไป

ส่วนผลของการปฏิบัติตามคำสอนในโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เกิดผลได้เข้าสู่เข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า ๒ ส่วน คือ ๑) อาณาจักรบนโลกมนุษย์ หมายถึงเป็นผู้มีความรักศรัทธาในองค์พระเป็นเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีความสุขอยู่บนโลกมนุษย์ กล่าวคือ มีความสุขในขณะที่มีชีวิตอยู่ เป็นรากฐานสำหรับอาณาจักรพระเจ้าที่สมบูรณ์ ๒) อาณาจักรสวรรค์ คือ เมื่อถึงเวลาที่มนุษย์ตายไป จะได้รับการพิพากษา ให้สู่อาณาจักรสวรรค์ วิญญาณจะได้ไปเฝ้าพระเป็นเจ้าในสวรรค์และอยู่กับพระองค์ชั่วนิรันดร

ส่วนความแตกต่างกัน ได้แก่ พุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา คือ นิพพาน หมายถึง การดับสนิท สิ้นสิ้นไม่มีตัวตน ส่วนเป้าหมายสูงสุดทางคริสต์ศาสนา คือ อาณาจักรสวรรค์ เป็นการไปอยู่กับพระเป็นเจ้าในสวรรค์ชั่วนิรันดร คือความสุขแบบไม่ต้องมีความเดือดเนื้อร้อนใจ

๔.๘ บทสรุป

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้ากับอิโวาทของพระเยซูเจ้า ในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย พบว่า

นิยามและความหมาย ทั้งปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้า และอิโวาทของพระเยซูเจ้า ในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น คือการแสดงธรรมสำคัญ อันเป็นมรดกธรรมที่พระศาสดาทรงแสดง ผากไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน และคริสต์ศาสนิกชน ได้ปฏิบัติตาม ส่วนที่แตกต่างกันคือ ปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้า ทรงแสดง ในวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ แต่อิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น เป็นเทศนาที่แสดงแก่พระสาวกก่อนที่จะถูกจับ และได้รับความทุกข์ทรมานบนไม้กางเขน ซึ่งถือว่าเป็นเทศนาสำคัญ แต่ไม่ใช่เทศนาสุดท้าย

บริบทของการแสดงปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้า สภาพบ้านเมืองเป็นลักษณะไม่มีศึกสงครามใหญ่โต สังคมในสมัยนั้นจึงค่อนข้างที่จะสงบ มีศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาหลัก มีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อทำการดับทุกข์สิ้นไปและปรับปรุงและแก้ไขสังคมอินเดียในยุคนั้นให้ดีขึ้น จากการเลื่อมล้ำทางสังคม ส่วนอิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น สถานการณ์ทางการเมืองอยู่ในภาวะตึงเครียดมีความรุนแรง เพราะปาเลสไตน์ตกเป็นแคว้นหนึ่งของอาณาจักรโรมัน ชาวยิวจึงอยู่ภายใต้การปกครองของชาวโรมัน ถูกกดขี่สูญเสียอิสรภาพ พวกคนจนและพวกที่ถูกกดขี่มีมากมาย ถูกเอารัดเอาเปรียบถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา จนในที่สุดพระเจ้าได้ส่งพระเมสสิยาห์ มา พวกเขาจึงเป็นพวกแรกที่รู้จักพระองค์ ได้ต้อนรับและยอมรับพระองค์อย่างไม่มีเงื่อนไข แต่พวกธรรมมาจารย์ของชาวยิวเกิดความอิจฉาและเกลียดชังพระองค์ จนเกิดการปองร้ายและคิดจะกำจัดพระองค์

พระพุทธเจ้าทรงมีจุดประสงค์แสดงอิโวาท เพื่อให้พุทธบริษัทตั้งอยู่บนความไม่ประมาท แล้วหมั่นเพียรประพฤติปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ ส่วนพระเยซูเจ้าทรงมีจุดประสงค์แสดงอิโวาท เพื่ออธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ และเพื่อจะอธิบายถึงการที่พระเยซูเจ้าทรงรับการทรมานบนไม้กางเขน และยอมสละชีวิตถวายแด่พระเป็นเจ้า เพื่อจะไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์

หลักการของทั้งสองฝ่ายมีความเหมือนกัน คือ การสอนให้ปฏิบัติด้วยความดี คือ ความไม่ประมาท และความรัก โดยชี้ให้เห็นโทษ หรือผลของการไม่ปฏิบัติ อันเป็นสิ่งตรงข้ามกัน ให้เห็นว่ามิที่มาที่ไปอันทำให้เกิดผลเสียตามมาอย่างไร คือ ในปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสบอกถึงสังขาร ว่ามีความเสื่อมไปสิ้นไป ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นจะทำให้เกิดความทุกข์ขึ้น จึงควรคลายความยึดถือ แล้วตั้งตนอยู่อย่างไม่ประมาท รีบเร่งประพฤติปฏิบัติเพื่อทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป ส่วนในอิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก็เช่นกัน พระองค์ทรงตรัสบอกถึงคนบาป ผู้ทรยศ ผู้ที่เป็นผลมาจากการขาดความรัก คือ ยูดาสผู้เป็นสาวกของพระองค์ แล้วทรงสอนให้มีความรัก ทั้งรักในองค์พระเป็นเจ้า และรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันด้วย

ส่วนที่แตกต่างกันของหลักการแสดงธรรมนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงด้วยหลักธรรมแล้วให้นำไปปฏิบัติ โดยพระองค์ทรงมีอาการสงบนิ่ง เนื่องด้วยพระพุทธองค์ทรงพระชราภาพ และทรงพระประชวร แต่ส่วนพระเยซูเจ้า พระองค์ทรงสอน โดยทรงแสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างด้วยพระองค์เอง ทั้งการล้างเท้าให้แก่อัครสาวก ทั้งการหักปังและประทานเหล้าองุ่น เนื่องด้วยพระองค์ทรงอยู่ในวัยหนุ่ม และมีความพร้อมต่อสถานการณ์

หลักธรรมของทั้งสองฝ่าย มีความเหมือนกัน คือ หลักธรรมที่ปรากฏล้วนเกี่ยวข้องกับ การแสดงโอวาท โดยเริ่มต้นจากที่มา หรือสาเหตุ แล้วเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายสูงสุด ส่วนความแตกต่างกัน คือ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนเรื่องความไม่ประมาท และพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม คือ ไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้าสร้างโลก แต่ส่วนพระเยซูเจ้าทรงสอนเรื่องความรัก หลักธรรมดำเนินไปตามพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า เพราะคริสต์ศาสนา เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม หมายถึง ศาสนาประเภทที่มีหลักการและหลักคำสอนซึ่งมีพระเป็นเจ้าหรือเทพเจ้าเป็นจุดศูนย์กลาง

การปฏิบัติตามปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า คือ การตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท โดยการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ อันเป็นการทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป เพื่อจะทำให้บรรลุถึงบรมสุข คือ นิพพาน ส่วนการปฏิบัติตามโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ก็คล้ายกัน คือ การปฏิบัติตนให้มีความรัก ด้วยการปฏิบัติตามหลักบัญญัติสิบประการ โดยมีความรักความศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างสุดจิตสุดใจ สุดปัญญาสามารถ และมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันเป็นการลบล้างบาปให้สิ้นไป เพื่อเข้าสู่อาณาจักรสวรรค์ไปอยู่กับพระเป็นเจ้าชั่ววันรันดร

ส่วนที่แตกต่างกัน คือ การปฏิบัติในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า เป็นการปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยการมีสติตามรู้เพื่อให้เท่าทันตามความเป็นจริง เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งชัด จนคลายจากความยึดมั่นถือมั่น แต่ส่วนโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เป็นการปฏิบัติต่อผู้อื่น คือ การแสดงความรักต่อพระเป็นเจ้า และการแสดงความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ส่วนผลของการปฏิบัติตามปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ทำให้เกิดผล ๒ อย่าง คือ ๑) บรรลุอรหัตผลในปัจจุบัน หมดสิ้นอาสวะกิเลส ๒) เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี ส่วนการปฏิบัติตามโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ทำให้เกิดผลเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า ๒ ส่วน คือ ๑) อาณาจักรบนโลกมนุษย์ มีความรักความศรัทธาในพระเจ้า และรักเพื่อนต่อมนุษย์ด้วยกัน มีความสุขอยู่ในโลกนี้ ๒) อาณาจักรสวรรค์ คือ เมื่อมนุษย์ตายไป วิญญาณจะได้ไปเฝ้าพระเจ้าในสวรรค์ชั่ววันรันดร

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้ากับอิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย” นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้า ๒) เพื่อศึกษาอิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย และ ๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยอิโวาทของพระพุทธเจ้ากับอิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ซึ่งในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาของอิโวาทคำสอนที่พระศาสนาของทั้งสองศาสนา ได้แสดงอิโวาทฝากไว้เป็นมรดกธรรม ให้ศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติเพื่อสืบต่อพระศาสนา โดยเป็นการศึกษาจากคัมภีร์ทางศาสนา ตำรา เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ เป็นสำคัญ โดยมุ่งศึกษาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยอิโวาทพระพุทธเจ้ากับอิโวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ผลการวิจัยพบว่า

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่าพระพุทธเจ้า ได้แสดงปัจจัยอิโวาทไว้มีความสำคัญอยู่ ๓ ประการคือ ๑) สอนให้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท ๒) เตือนให้เห็นถึงความจริงของสังขาร ว่ามีความเสื่อมและสิ้นไป ๓) ให้รับแรงทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จ การที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาทนั้น ก็ว่าเพราะความไม่ประมาท มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง โดยความไม่ประมาทได้ครอบคลุมเนื้อหาของหลักธรรมคำสอนทั้งหมด ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงความไม่ประมาทนี้ ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกว่า รอยเท้าช้าง เลิศกว่ารอยเท้าหมา เพราะเป็นรอยเท้าใหญ่ กุศลธรรมทั้งหมดก็เช่นกัน รวมอยู่ในความไม่ประมาททั้งสิ้น เพราะเมื่อไม่ประมาท ก็ดำรงอยู่ในธรรมทั้งหมด การดำรงตนไม่ให้เป็นประมาท คือ การไม่อยู่ปราศจากสติ หรือการไม่ปล่อยสติออกไปภายนอก มีลักษณะไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย กล่าวคือไม่กระทำความเสียหายให้แก่การดำเนินชีวิต อย่างเช่น ไม่ประมาทในเวลา ไม่ประมาทในวัย ไม่ประมาทในการทำงาน ไม่ประมาทในการศึกษา และไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม เป็นต้น แล้วหมั่นพิจารณาสังขารตามปัจจัยอิโวาทแล้วควรละสังขารเสีย เหตุที่พระองค์ทรงเตือนให้ละสังขาร ก็เพราะว่ามนุษย์ทั้งหลายมักมัวยึดติดอยู่กับสังขาร แต่สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีความบีบคั้นเป็นทุกข์ และว่างเปล่าจากตัวตน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น พระพุทธองค์จึงทรงยกสังขารมาให้พิจารณาเป็นเบื้องต้น เพื่อให้เห็นถึงความจริงแท้ของสังขาร ที่ไม่มีแก่นสาร ไม่ควรยึดถือเอาไว้ อันเป็นการกระตุ้นให้ละจากสังขาร ที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ควรเบื่อหน่าย ควรคลายกำหนด ควรจะหลุดพ้นไปจากสังขารเสีย เพราะว่า ความสงบระงับจากสังขารนั้น เป็นความสุขอย่างแท้จริง เพราะเมื่อไม่มีสังขารก็จะหมดสิ้นทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ไม่มีภพมีชาติอีก เมื่อพิจารณาเห็นความจริงของสังขารแล้ว พระพุทธองค์ทรงสอนให้รับแรงทำกิจหน้าที่ ที่ควรทำให้สำเร็จ หมายความว่า เมื่อดำรงตนอยู่บนความไม่ประมาท แล้ว

พิจารณาให้เห็นถึงความจริงของสังขาร จากนั้นก็ควรริบเร้งทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จ ส่วนกิจหน้าที่ ที่ พระองค์ทรงแสดงนี้ หมายถึงการทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป เพราะพระพุทธองค์ทรงยกหัวข้อธรรมคือ สังขารมาย้าเตือนแก่พุทธบริษัทให้ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสังขารเป็นตัวบีบคั้นแล้วทำให้เกิดทุกข์ ฉะนั้น ทุกข์คือสิ่งที่ต้องทำให้สิ้นไป ดังที่พระองค์ทรงตรัสถึงทุกข์ว่า ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นดำรงอยู่ และแปรผันไป นอกจากทุกข์ ไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรอื่นดับไป

ดังนั้น ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า คือ การตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท แล้วทำการ พิจารณาถึงความจริงของสังขาร และการเร้งริบเร้งทำกิจหน้าที่คือการดับทุกข์ให้สิ้นไป สามารถปฏิบัติได้ โดยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ ๑. พิจารณาเห็นภายในกายอยู่ มีความ เพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มี สติ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรม ทั้งหลายอยู่ แล้วเพ่งพิจารณาธรรมหมวดสังขาร คือ อริยสัจ ๔ ในการกำหนดรู้ พิจารณาหาสาเหตุที่ เกิด และวิธีการที่จะดับ ตามกระบวนการของกฎธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท อย่างชัดเจน แล้ว เข้าสู่แนวทางแปดสาย คือ มรรคมีองค์แปด ดำรงตนในแนวทางแห่งศีล สมาธิ และปัญญา เมื่อ ปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ นี้แล้ว ย่อมกำจัดความยินดีและความยินร้ายในโลกและสามารถ ละอาสวะกิเลสได้ เป็นการดับอวิชชาที่เป็นตัวก่อสังขาร จนสามารถทำให้แจ้งซึ่งนิพพานได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า พระเยซูเจ้าได้แสดงโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายไว้มี ใจความสำคัญอยู่ ๓ ประการคือ ๑) สอนเรื่องความรัก ๒) ชี้ให้เห็นถึงบาป อันเกิดจากการขาดความ รัก ๓) ให้ปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญสิบประการ การที่พระเยซูเจ้าทรงแสดงโอวาท มีจุดประสงค์สอง ประการ คือเพื่อจะอธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ คือให้รู้จักความรัก ว่า ความรักมาจากพระเป็นเจ้า ซึ่งพระองค์ทรงรักมนุษย์อย่างมาก ทรงสร้างโลกและมนุษย์มาด้วยความ รัก ถึงแม้ว่ามนุษย์จะไม่เชื่อพระองค์จนเกิดเป็นบาปกำเนิดขึ้น แต่พระเป็นเจ้าก็ได้ทรงทอดทิ้ง ยังทรงรักและห่วงใย โดยส่งพระบุตรองค์เดียวของพระองค์มาช่วยไถ่บาปให้กับมวลมนุษย์ในนาม พระเมสสิยาห์ นี่คือการรักของพระเป็นเจ้า อันเป็นที่มาแห่งความรักทั้งหมด และเพื่อจะอธิบายถึง การที่พระเยซูเจ้าทรงรับการทรมานบนไม้กางเขน และยอมสละชีวิตถวายแด่พระเป็นเจ้า เพื่อจะไถ่ บาปให้แก่มวลมนุษย์ โดยพระเยซูเจ้าได้ทรงกระทำศีลมหาสนิท เพื่อให้สาวกสนิทแนบแน่นเป็นหนึ่ง เดียวกับพระองค์ เป็นการแสดงความรักต่อพระเป็นเจ้า และสอนให้รักและปฏิบัติรับใช้ดูแลกันและ กัน ทรงแสดงแบบอย่างที่ดีด้วยการที่ทรงล้างเท้าให้แก่บรรดาอัครสาวกทั้งสิบสองคนของพระองค์ อัน สือถึงความรัก เมื่อคนมีความรักให้แก่กันและกันแล้ว ย่อมเกิดความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน การอดทนอดกลั้น การให้อภัยซึ่งกันและกัน ปราศจากความอิจฉาริษยา คลายจากความคิดเห็นแก่ ตัวได้ ต่อจากนั้น พระองค์ทรงชี้ให้เห็นถึงบาป อันเกิดจากการขาดความรัก ที่เป็นผลของบาปจาก การกระทำผิดของมนุษย์คู่แรกที่ส่งผลของบาปมาถึงมวลมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งคนบาป หมายถึง ไม่ เชื่อฟังพระเป็นเจ้า เป็นการปฏิเสธตนเองกับพระเป็นเจ้า การทำลายความสัมพันธ์อันดีกับพระเป็น เจ้า คือเป็นการไม่ทำตามพันธะสัญญาของความรัก หรือการนอกใจต่อพระเจ้า จึงทำให้มนุษย์ อ่อนแอลงไปอีก ยิ่งทำให้ซาตานฉวยโอกาสในการเข้าแทรกแซง ให้ปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญสิบ ประการ อันเป็นเกาะป้องกันซาตานมิให้เข้ามาแทรกแซงและเป็นเครื่องมือของการลบล้างบาป ซึ่งบัญญัติสำคัญสิบประการนี้ อยู่ภายใต้ขอบข่ายบัญญัติสำคัญคือความรัก ดังที่พระเยซูเจ้าทรงสรุป

บัญญัติของพระเป็นเจ้าของเจ้าไว้ว่า จงรักองค์พระผู้เป็นเจ้าของท่านด้วยสุดใจของท่านด้วยสุดจิตของท่าน และจงรักเพื่อนบ้านเหมือนตนเอง

ดังนั้น โฉวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น คือ การสอนให้มีความรัก คือรักในพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แล้วชี้ให้เห็นคนบาปผู้ทรยศ ที่เกิดจากการขาดความรัก แล้วให้ปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญสิบประการ อันเป็นเครื่องลบล้างบาป บัญญัติสิบประการนี้ มีเนื้อหาย่อเป็น ๒ ส่วน คือ ข้อ ๑ - ๓ เป็นการแสดงออกถึงความรักต่อพระเป็นเจ้าของเจ้า และข้อ ๔ - ๑๐ เป็นการแสดงความรักต่อมวลมนุษยชาติ เมื่อปฏิบัติตามบัญญัติทั้ง ๑๐ ข้ออย่างบริบูรณ์แล้ว ก็จะได้รับผล คือได้ประสานความสัมพันธ์อันดีกับพระเป็นเจ้าของเจ้า อันจะนำเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า ทำให้พระองค์ทรงอภัยบาป เมื่อถึงวาระสุดท้ายก็จะได้รับการพิพากษา ให้เข้าสู่อาณาจักรสวรรค์ไปอยู่กับพระองค์ชั่วนิรันดร

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ พบว่า

๑) ประเด็นเรื่องนิยามและความหมาย ทั้งปัจฉิมโฉวาทของพระพุทธรเจ้า และโฉวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น เป็นเทศนาธรรมที่สำคัญที่พระศาสดาได้แสดงแก่บรรดาอัครสาวก ถือเป็นมรดกธรรมที่ทรงแสดงฝากไว้ให้แก่ พุทธศาสนิกชน และคริสต์ศาสนิกชน ได้ปฏิบัติตาม ส่วนที่แตกต่างกันคือ ปัจฉิมโฉวาทของพระพุทธรเจ้า ทรงแสดงในวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ เมื่อพระพุทธรองค์ทรงแสดงเสร็จก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่โฉวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น เป็นเทศนาที่พระองค์ทรงมีความปรารถนาที่จะแสดงแก่พระสาวกก่อนที่จะถูกจับ และได้รับความทุกข์ทรมาน บนไม้กางเขน ซึ่งถือว่าเป็นเทศนาสำคัญ เป็นมรดกธรรมแต่มีใช้เทศนาสุดท้าย

๒) ประเด็นเรื่องบริบทของการแสดงโฉวาท บริบทของการแสดงปัจฉิมโฉวาทของพระพุทธรเจ้า สภาพบ้านเมืองเป็นลักษณะไม่มีศึกสงครามใหญ่โต สังคมในสมัยนั้นจึงค่อนข้างที่จะสงบ มีศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาหลัก มีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ พระพุทธรศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงและแก้ไขสังคมอินเดียในยุคนั้นให้ดีขึ้น จากการหลือมล้ำทางสังคม พระพุทธรเจ้าได้เสด็จออกแสดงธรรมโปรด เวไนยสัตว์ รวมเป็นเวลา ๔๕ พรรษา จนทำให้มีพุทธรบริษัท ๔ พร้อมและศาสนาเจริญมั่นคงดีในชมพูทวีป ส่วนโฉวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย สถานการณ์ทางการเมืองอยู่ในภาวะตรึงเครียดมีความรุนแรง เพราะปาเลสไตน์ตกเป็นแคว้นหนึ่งของอาณาจักรโรมัน ชาวยิวจึงอยู่ภายใต้การปกครองของชาวโรมัน ถูกกดขี่สูญเสียอิสรภาพ มีศาสนายิวเป็นศาสนาหลัก แต่เกิดแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มเป็นนิกาย พวกคนจนและพวกที่ถูกกดขี่ ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา จนในที่สุดพระเจ้าได้ส่งพระเมสสิยาห์มา พวกเขาจึงเป็นพวกแรกที่รู้จักพระองค์ ได้ต้อนรับและยอมรับพระองค์อย่างไม่มีเงื่อนไข พระเยซูเจ้าได้ประกาศข่าวประเสริฐเรื่องแผ่นดินของพระเจ้าและรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวเมืองให้หาย พร้อมกับได้ช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก จนทำให้ชื่อเสียงของพระองค์ก็โด่งดังไปไกล เป็นเวลา ๓ พรรษา พวกธรรมมาจารย์ ของชาวยิวเกิดความอิจฉาและเกลียดชังพระองค์ เพราะกลัวว่าพระองค์จะแย่งมวลชนไปหมด จนเกิดการปองร้ายและคิดจะกำจัดพระองค์ให้สิ้นไป

๓) ประเด็นเรื่องจุดประสงค์ของการแสดงโอวาท พระพุทธเจ้าทรงมีจุดประสงค์แสดงโอวาท เพื่อจะให้พุทธบริษัทตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท แล้วรีบเร่งประพฤติปฏิบัติ เพื่อทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป ส่วนพระเยซูเจ้า ทรงมีจุดประสงค์แสดงโอวาทเพื่อจะอธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ และเพื่อจะอธิบายถึงการที่พระเยซูเจ้าทรงรับการทรมานบนไม้กางเขน และยอมสละชีวิต เพื่อจะไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ เพื่อไปอยู่กับพระเจ้าชั่วนิรันดร์ ตามที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์หาคู จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงความไม่ประมาทไว้เป็นมรดกธรรม ก็เพราะพระองค์ทรงมีความรักในพุทธบริษัท ส่วนพระเยซูเจ้าทรงแสดงความรักไว้เป็นมรดกธรรม ก็เพื่อให้คริสตสาวกใช้ชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทนั่นเอง

๔) ประเด็นเรื่องหลักการแสดงโอวาท ทั้งสองฝ่ายมีความเหมือนกัน คือ การสอนให้ปฏิบัติด้วยความดี คือความไม่ประมาท และความรัก โดยชี้ให้เห็นโทษ หรือผลของการไม่ปฏิบัติ คือในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสบอกถึงสังขาร ว่าล้วนมีความเสื่อมไปสิ้นไป แล้วรีบเร่งประพฤติปฏิบัติเพื่อทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป ส่วนในโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก็เช่นกัน พระองค์ทรงตรัสบอกถึงผลจากการขาดความรัก แล้วทรงสอนให้ปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญสิบประการ ส่วนที่แตกต่างกันของหลักการสอนนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนด้วยหลักธรรมแล้วให้นำไปปฏิบัติ ด้วยพระอาการสงบนิ่ง แต่ส่วนพระเยซูเจ้า พระองค์ทรงสอน โดยการแสดงให้เห็นเป็นแบบอย่าง ด้วยพระองค์เอง ทั้งการล้างเท้าให้แก่อัครสาวก ทั้งการหักปึงและประทานเหล้าองุ่น เนื่องด้วยพระองค์ทรงอยู่ในวัยหนุ่ม และมีความพร้อมต่อสถานการณ์

๕) ประเด็นเรื่องหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง หลักธรรมของทั้งสองฝ่าย มีความเหมือนกัน คือหลักธรรมที่ปรากฏล้วนเกี่ยวข้องกับการแสดงโอวาท โดยเริ่มต้นจากที่มาแล้วเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายสูงสุด ส่วนความแตกต่างกัน คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องความไม่ประมาท หลักธรรมดำเนินไปตามกระบวนการของธรรมชาติ แต่ส่วนพระเยซูเจ้าทรงสอนเรื่องความรัก หลักธรรมดำเนินไปตามพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า เพราะมีพระเป็นเจ้าเป็นจุดศูนย์กลาง

๖) ประเด็นเรื่องวิธีการปฏิบัติ การปฏิบัติตามปัจฉิมโอวาทพระพุทธเจ้า คือ การตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท โดยการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ใช้กระบวนการอริยสัจ ๔ แล้วดำรงตนอยู่ในมรรคมืองค์แปด อันเป็นการทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป เพื่อจะช่วยให้บรรลุถึงบรมสุขคือนิพพาน ส่วนการปฏิบัติตามโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก็คล้ายกัน คือ ใช้ความรักเป็นหลักปฏิบัติ ในการพ้นจากบาป หรือการพ้นจากทุกข์ เปรียบเหมือนการเจริญสติปัฏฐานเช่นเดียวกัน โดยการใชสติเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติตามหลักบัญญัติสำคัญสิบประการ ทำให้มีความรักความศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างสุดจิตสุดใจ สุดปัญญาสามารถ และมีความรักความเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันเป็นการสร้างความดีงาม ที่พระเป็นเจ้าทรงโปรดปราน แล้วทรงประทานอภัยบาปให้ แล้วมุ่งเข้าสู่อาณาจักรสวรรค์ไปอยู่กับพระเป็นเจ้าชั่วนิรันดร์ ส่วนที่แตกต่างกัน คือ การปฏิบัติในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า เป็นการปฏิบัติด้วยตนเอง แต่ส่วนโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เป็นการปฏิบัติต่อผู้อื่น คือ การแสดงความรักต่อ พระเป็นเจ้า และการแสดงความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

๓) ประเด็นเรื่องผลของการปฏิบัติ การปฏิบัติตามปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ทำให้เกิดผล ๒ อย่าง คือ ๑) หมดสิ้นอาสวะกิเลส บรรลุอรหัตผลในปัจจุบัน ๒) เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี ส่วนการปฏิบัติตามโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ทำให้เกิดผลเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า ๒ ส่วน คือ ๑) อาณาจักรบนโลกมนุษย์ มีความรักศรัทธาในพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีความสุขอยู่บนโลก ๒) อาณาจักรสวรรค์ เมื่อตายไปแล้วจะได้รับการพิพากษาให้ไปอยู่กับพระเป็นเจ้าในสวรรค์ชั่วนิรันดร

ประโยชน์และความรู้เพิ่มเติมที่รับจากการทำวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงความไม่ประมาทและความรักของพระศาสดาทั้งสองศาสนา ที่มีต่อศาสนิกชนของพระองค์ จึงทรงมีพระประสงค์ที่จะให้ศาสนิกชนนั้น ได้ตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท และให้มีความรัก ในการประพฤติประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น โดยคำสอนคือความไม่ประมาทก็คือความรักของพระพุทธเจ้าที่มีต่อพุทธบริษัท และคำสอนให้มีความรักต่อพระเป็นเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์ตลอดถึงให้รักแม้กระทั่งศัตรูด้วยของพระเยซูเจ้านั้น ก็คือการสอนให้ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท อันสามารถนำหลักธรรมคำสอนของทั้งสองศาสดามาปรับใช้ในสังคมปัจจุบันที่มีความวุ่นวายและความแตกแยก ซึ่งยังมีความต้องการหลักธรรมทั้งสองข้อนี้อยู่อีกมาก ทั้งความมีสติ ความไม่ประมาทในการใช้ชีวิต ทั้งความรักความเมตตาสงสาร และความสมัคสมานสามัคคีอันดีต่อกัน อันจะทำให้สังคมเกิดสันติสุขร่มเย็นสืบต่อไปอีกนานเท่านาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย” มีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. ควรนำมรดกธรรมในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ไปประพฤติปฏิบัติในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ที่ยังมีความต้องการหลักธรรมทั้งสองข้อนี้อยู่มาก

๒. การปฏิบัติตามหลักธรรมในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ก่อให้เกิดประโยชน์ คือ ทำให้เกิดความไม่ประมาท มีความรัก มีความสามัคคีกันในสังคม และทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อมุ่งสู่ความดีสูงสุดทางศาสนาต่อไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

๑. ควรมีการทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบจุดกำเนิดของศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์” เพื่อทราบถึงจุดกำเนิดของทั้งสองศาสนา

๒. ควรมีการทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบมรดกธรรมของพระพุทธศาสนากับมรดกธรรมของศาสนาอื่น ๆ อีก” เพื่อการเรียนรู้และประสานสัมพันธ์อันดีต่อกัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
สมาคมพระคริสตธรรมไทย. พระคริสตธรรมคัมภีร์ (Thai Holy Bible). ฉบับมาตรฐาน, ๒๐๑๑.

ข. เอกสารและหนังสือชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

แกร โจเซฟ. ศาสนาทั้งหลายสอนอะไร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๔.
แกรสมิค, จอร์น ดี. มารโก (ชุด BKC เล่มที่ ๑๔). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เค จี เอ็ม, ๑๙๙๘.
คณะกรรมการแผนกตำรา. พระอัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
_____ . พระอัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๕. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
_____ . มงคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหา
ราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙.
คาร์โล คาเรตโต. สำคัญที่ความรัก. แปลโดย อ.ประคิด ชุมสายฯ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
แม่พระยุคใหม่, ๒๐๐๗.
คุณพ่อฟรังซิส โกส ซดบ. พระหฤทัยของพระเยซูเจ้า มิติเชิงเทววิทยา. กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์
โดยคณะภคินีพระหฤทัยของพระเยซูเจ้าแห่งกรุงเทพมหานคร, ๒๐๐๗.
คุณพ่ออัง จักแมง. อัครลักษณะคาทอลิก. แปลโดย เพ็ญนี หล่อวัฒนาพงษา,ดร.. กรุงเทพมหานคร :
ปิตินาซ, ๒๕๕๖.
นัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. ศาสนาคริสต์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.
นันทนา อุดสาหลักณ์. พุทธปัญญา : คู่มือการสร้างปัญญา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร
จำกัด, ๒๕๕๕.
ธีรพงษ์ มีไธสง. มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑.
บาทหลวงไกส ฟรังซิส. ธรรมล้ำลึกปีศาจ. นครปฐม : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนางานวิชาการวิทยาลัย
แสงธรรม, ๒๕๕๑.
บาทหลวงซัววาล แสงแก้ว. ปัสกาศกับคริสตชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๑๙๙๒.

บาทหลวงสมเกียรติ ตรีนิกร. **พระทรมานของพระเยซูเจ้า**. นครปฐม : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนางานวิชาการ วิทยาลัยแสงธรรม, ๒๕๕๘.

ปิ่น มุทุกันต์. **มงคลชีวิต ภาค ๓**. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๑.

พระญาณสุนทร. **ธรรมภาคปฏิบัติ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ไตรลักษณ์**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธรูปของธรรมสภา, ๒๕๕๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธรูปในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๖.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หอรตน์ชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระอนุรุธาจารย์. **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี**. แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **พจนานุกรม บาลี - ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา, ๒๕๕๒.

_____. **ประวัติพระพุทธรูปในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พุทธทาสภิกขุ. **ปรมัตถธรรม สำหรับดำเนินชีวิต**. ชุมพร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๔๗.

_____. **คู่มือดับทุกข์ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

มนตรี สิริโรจนานันท์. **สตรีในพระพุทธรูป**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **พระพุทธรูปกับปัญหาทางอภิปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). **มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

- สมเด็จพระสันตะปาปา ยอห์น ปอล ที่ ๒. **สารถึงบรรดาครอบครัว**. แปลโดย คุณพ่อยอห์น บัปติสต์ นรินทร์ ศิริวิริยานนท์. กรุงเทพมหานคร : สุขสำราญการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- สวัสต์ ทงมีเพชร. **สารัตถะธรรมเพื่อการพัฒนา คู่มือสอนจริยธรรมและคุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**. นครปฐม : สถาบันพัฒนาผู้บริหารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๖.
- สุจิตรา วรรณ. **การฝึกสมาธิ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๓๒.
- เสรี พงศ์พิศ. **ศาสนาคริสต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๔๕.
- อุปติสเสเถระ. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระราชวรมุนี และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- LUC COLLA, CICM. **เรื่องน่าฟังของพระเยซูเจ้าชาวนาซาเร็ธ**. แปลโดย อาจารย์เรือง อภรณ์รัตน์ และซิสเตอร์ อาคาธา จิตอุทัย. กรุงเทพมหานคร : อัครสังฆมณฑล, ๒๐๐๘.
- _____. **พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์**. แปลโดย อาจารย์เรือง อภรณ์รัตน์ และซิสเตอร์ อาคาธา จิตอุทัย. กรุงเทพมหานคร : อัครสังฆมณฑล, ๑๙๙๒.
- _____. **ความรักของพระเป็นเจ้าและประชากรของพระองค์**. แปลโดย อาจารย์เรือง อภรณ์รัตน์ และซิสเตอร์ อาคาธา จิตอุทัย. กรุงเทพมหานคร : อัครสังฆมณฑล, ๑๙๙๐.
- Rev. Fr. Nicholas Chia. **การเดินทางสู่ความเชื่อ**. แปลโดย วิจิตร ทองทั่ว. กรุงเทพมหานคร : ปิตินาวิช, ๒๕๕๖.

(๒) บทความ

- บาทหลวงวสันต์ พิรุฬห์วงศ์. “ความรักในพระคัมภีร์”. **แสงธรรมปริทัศน์**, ปีที่ ๓๘. ฉบับที่ ๑. มกราคม-เมษายน, ๑๕๕๗.

(๓) วิทยานิพนธ์

- เจ้าอธิการทองใบ อมโร. “การศึกษาหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”. **พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระครูประสิทธิ์สรคุณ (บุรินทร์ จิตมโม). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความไม่ประมาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระชัชวาลย์ ศรีสุข. “ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.
- พระมหาบัญชา สุขสมปนโน (ผาดิวโรดม). “การศึกษาวิเคราะห์หลักเมตตธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับพระคัมภีร์คริสต์ธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

- พระมหาสุ่นันท์ จันทโสภโณ. “การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระมหาอภิวิชญ์ อธิปญโญ (ศรียะอาจ). “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ พลวัน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มหาปรินิพพานสูตร : ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- แม่ชีภคพร ธรรมญาณี. “ศึกษาแนวทางการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชนในการฝึกจิตผู้สูงวัย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- สุวรรณา ชัยพรแก้ว. “การสื่อสารกับภาวะผู้นำของพระเยซูในพระวรสารทั้งสี่”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาอุทตนา ยติยุตโต (ตติยา)
- เกิด : วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๙
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาปรัชญา (เกียรตินิยม อันดับ ๑)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ ๖๐
- ตำแหน่งหน้าที่ : เป็นครูสอนปริยัติธรรม ประจำวัดตี่ดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
: เป็นองค์สวดพระปาฏิโมกข์ประจำวัดตี่ดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
- สถานที่อยู่ปัจจุบัน : วัดตี่ดวด แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
- เข้าศึกษา : มิถุนายน ๒๕๕๗
- สำเร็จการศึกษา : มกราคม ๒๕๕๙

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับพระเยซูเจ้า

: พระมหายุทธนา ยติยุดโต (ตุติยา)
: รหัส ๕๗๐๑๔๐๑๒๘๘
: พธ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ)

บทคัดย่อ

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับพระเยซูเจ้า คือหลักธรรมสำคัญที่พระศาสดาทั้งสองทรงแสดงฝากไว้เป็นมรดกให้แก่ศาสนิกชนของพระองค์ ได้ปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพ้นทุกข์และเพื่อความหมดบาป ส่วนที่ต่างกันก็แต่เพียงแต่ชื่อและรายละเอียดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความไม่ประมาทไว้ให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติเพื่อทำความพ้นทุกข์ ก็เพราะพระองค์ทรงมีความรักต่อพุทธบริษัท จึงปรารถนาจะให้พุทธบริษัทได้พ้นจากทุกข์ และการที่พระเยซูเจ้าทรงแสดงความรักไว้ให้คริสตชนได้ปฏิบัติเพื่อการลบล้างบาป ก็เพราะพระองค์มีความปรารถนาที่จะให้คริสตชนได้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทเช่นเดียวกัน

คำสำคัญ : ปัจฉิมโอวาท, พระพุทธเจ้า, พระเยซูเจ้า

ABSTRACT

The last Sermon of Buddha and the Sermon of Jesus during, it is found that the main doctrine which two founders of the religious had given to be heritage of their people, for practice to the end of suffering and appearance of sin. Then, the point of difference is just the name and detail only. However, Buddha has taught diligence to Buddhist practicing for liberate suffering because He has loving-kindness to his Buddhist people, He wishes Buddhist people to be free from suffering. Jesus has taught love to Christian practicing for wiping sin out because He also wishes Christian live in the way of diligence.

Keywords : The last Sermon, Buddha, Jesus

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนา มีคำสอนที่เป็นมรดกธรรมสำคัญ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในช่วงสุดท้ายของพระชนม์ชีพที่เรียกว่า “ปัจฉิมโอวาท” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของสังขารและความไม่ประมาท เพราะพระพุทธเจ้ามีพระประสงค์เพื่อทรงย้ำเตือนพุทธบริษัทให้พิจารณาสังขาร แล้วตั้งตนอยู่ด้วยความไม่ประมาท พระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงธรรมแก่พระสาวกว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^๑ ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวนี้เป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมแก่พระสาวก ในวาระสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน การแสดงปัจฉิมโอวาทใน

^๑ ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

ครั้งนี้ พระองค์ทรงมีความพร้อมและทรงเตรียมการเป็นอย่างดี หลังจากที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขารแล้ว ณ ปาวาลเจดีย์ เหตุที่พระองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขารเพราะทรงเห็นว่าบริษัท ๔ ของพระองค์เจริญมั่นคงดีแล้ว และพระสัทธรรมได้แผ่หลายไปสู่เวไนยสัตว์แล้ว และแม้แต่เรื่ององค์แทนพระศาสดาที่พระอานนท์ทูลถาม ก็ทรงตอบพระอานนท์ว่า ธรรมและวินัยที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วจะเป็นศาสดาแทนพระพุทธองค์ นี้แสดงถึงความพร้อม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปัจฉิมโอวาท แก่พระสาวก ก่อนพระองค์จะทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เหตุที่พระองค์ทรงเลือกแสดงธรรมเกี่ยวกับสังขารและความไม่ประมาทนั้น อาจจะเป็นเพราะสังขารไม่มีความแน่นอน มีความสิ้นไป เสื่อมไปเป็นธรรมดา และความไม่ประมาทมีความสำคัญมาก ถือว่าเป็นที่ตั้งแห่งสติอันจะทำให้จิตตั้งมั่นไม่พลั้งเผลอไม่หลงลืมสติ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงเลือกตรัสปัจฉิมโอวาทเรื่องสังขารและความไม่ประมาทไว้เป็นมรดกธรรมที่สำคัญ เพื่อย้ำเตือนให้พุทธศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม และเมื่อปฏิบัติตามแล้ว จะทำให้การดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่ต้องเดือดเนื้อร้อนใจ และไม่ตกอยู่ในความลำบากจนเกิดทุกข์ยาก เพราะความไม่ประมาทนั้นเป็นธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตควบคู่กันไปกับการเจริญสติ ซึ่งสามารถที่จะช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดทางศาสนาได้ แต่ตรงกันข้ามกัน ถ้าบุคคลตั้งอยู่ด้วยความประมาทก็จะทำให้ชีวิตเกิดความวิบัติ และตกอยู่ในความทุกข์ยากในที่สุดนั่นเอง

ส่วนโอวาทที่ถือว่าเป็นมรดกธรรมสำคัญของพระเยซูเจ้านั้น ได้ถือเอาเนื้อหาในช่วง ที่พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่เหล่าอัครสาวกของพระองค์ ซึ่งเกิดขึ้นในงานเลี้ยงอาหารครั้งสุดท้าย (The Last Supper) ก่อนที่พระองค์จะถูกจับไปพิพากษาได้รับการทรมาน และทรงสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน ซึ่งความจริงแล้ว แม้ว่าพระคำรัสของพระเยซูเจ้านั้น จะถือว่าเป็นคำสอนทั้งหมด และยังมีพระคำรัสปรากฏอีกหลายครั้ง หลังจากที่พระองค์ทรงถูกจับไปจนถึงก่อนการสิ้นพระชนม์ แต่เนื้อหาเหล่านั้น มีเนื้อความที่สั้นอีกทั้งมีลักษณะเป็นบทกวีนาเสียเป็นส่วนมาก แต่สำหรับเนื้อหาของโอวาทในงานเลี้ยงอาหารครั้งสุดท้ายก่อนเทศกาลปัสกา^๒ มีเนื้อหาที่เป็นการแสดงธรรมแก่พระสาวกโดยตรงอย่างชัดเจน และมีเนื้อหาที่ยาวครบถ้วนพร้อมด้วยสาระสำคัญอันเป็นมรดกธรรมที่จะเป็นการสื่อสารแก่อัครสาวก เพื่อให้อัครสาวกรับหน้าที่ในการเผยแผ่พระธรรมของพระองค์ต่อไป ดังนั้น จึงถือเอาการแสดงธรรมส่วนนี้ว่าเป็นการแสดงธรรมที่สำคัญ ที่ถือว่าเป็นมรดกธรรม ตามเนื้อความที่ปรากฏในงานเลี้ยงอาหารครั้งสุดท้าย (The Last Supper) ที่มีขึ้นในตอนเย็นของวันก่อนที่จะฉลองปัสกานั้นเอง^๒

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับพระเยซูเจ้า
- ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับพระเยซูเจ้า

๓. วิธีดำเนินการ

- ๑) รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ต้องการ จากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ
- ๒) ศึกษาและวิเคราะห์ในรายละเอียดจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
- ๓) นำข้อมูลมาเรียบเรียง วิเคราะห์เปรียบเทียบ
- ๔) สรุป และนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

^๒ เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

๔. บทสรุป

คำว่า ปัจฉิม หมายถึง เกิดภายหลัง, มีในภายหลัง^๓ หรือสุดท้าย^๔ ครั้งสุดท้ายข้างหลังสุด ซึ่งไม่มีอีกแล้ว และคำว่า โอวาท หมายถึง คำแนะนำ คำกล่าวสอนตักเตือน^๕ หรือว่า คำบอกกล่าวพรั่าสอนด้วยความหวังดีเพื่อให้ประพฤติแต่สิ่งดีงาม เมื่อนำมารวมกันเป็นคำว่า ปัจฉิมโอวาท หรือ ปัจฉิมพุทฺธพจน์^๖ หมายถึง คำสอนครั้งสุดท้าย หรือการแสดงธรรมครั้งสุดท้าย คือพระดำรัสสุดท้ายของพระพุทธเจ้าก่อนจะปรินิพพาน^๗ ดังนั้น ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า จึงหมายถึง ปัจฉิมเทศนา หรือการแสดงธรรมครั้งสุดท้าย กล่าวคือ การที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมและทรงสั่งสอนเป็นครั้งสุดท้ายแก่เหล่า พระสาวกก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ตามที่มีปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร ซึ่งปัจฉิมโอวาท คือคำสอนครั้งสุดท้าย ที่พระองค์ทรงแสดงไว้เป็นมรดกธรรมเพื่อย้ำเตือนให้พุทธบริษัท ๔ ได้ประพฤติปฏิบัติตามก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน อันมีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^๘

ส่วนโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย คือ การเทศนาธรรม หรือการแสดงธรรม หรือว่า การให้โอวาทแก่อัครสาวกของพระเยซูเจ้า กล่าวคือ การที่พระเยซูเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่เหล่าพระสาวก โดยในวันพฤหัสบดีสุดท้ายก่อนที่พระเยซูเจ้าจะถูกตรึงที่กางเขน พระองค์ได้ทรงร่วมรับประทานอาหารค่ำกับอัครสาวก ๑๒ คน ของพระองค์ และได้ให้โอวาทว่า

ข้าพเจ้าได้รับสิ่งใดมาจากองค์พระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้มอบสิ่งนั้นต่อให้ท่าน คือในคืนที่ถูกทรยศนั้นเอง พระเยซูขององค์พระผู้เป็นเจ้าทรงหยิบปัง ขอบพระคุณ แล้วทรงบิออก ตรัสว่า “นี่คือกายของเราเพื่อท่านทั้งหลาย จงทำการนี้เพื่อระลึกถึงเราเถิด” เช่นเดียวกัน หลังอาหารค่ำ ก็ทรงหยิบถ้วย ตรัสว่า “ถ้วยนี้คือพันธสัญญาใหม่ในโลหิตของเรา ทุกครั้งที่ท่านจะดื่มจะทำการนี้เพื่อระลึกถึงเราเถิด ทุกครั้งที่ท่านกินปังนี้ และดื่มจากถ้วยนี้ ท่านก็ประกาศการสิ้นพระชนม์ขององค์พระผู้เป็นเจ้า จนกว่าพระองค์จะเสด็จมา ดังนั้นผู้ใดที่กินปังหรือดื่มจากถ้วยขององค์พระผู้เป็นเจ้าอย่างไม่สมควร ก็ผิดต่อพระกาย ผิดต่อพระโลหิตขององค์พระผู้เป็นเจ้า”^๙

จากการศึกษาปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้ากับพระเยซูเจ้า พบดังนี้

^๓ พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), **พจนานุกรม บาลี - ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐๔.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓๐.

^๕ **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๕๘๐.

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙๕.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๓๐.

^๘ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๑, ๒๑๘/๑๖๖.

^๙ ๑ ครี ๑๑ : ๒๓-๒๗.

๑) ประเด็นเรื่องนิยามและความหมาย ทั้งปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า และโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น เป็นเทศนาธรรมที่สำคัญที่พระศาสดาได้แสดงแก่บรรดาอัครสาวก ถือเป็นมรดกธรรมที่ทรงแสดงฝากไว้ให้แก่ พุทธศาสนิกชน และคริสต์ศาสนิกชน ได้ปฏิบัติตาม ส่วนที่แตกต่างกันคือ ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ทรงแสดงในวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงเสร็จก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่โอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายนั้น เป็นเทศนาที่พระองค์ทรงมีความปรารถนาที่จะแสดงแก่พระสาวกก่อนที่จะถูกจับ และได้รับความทุกข์ทรมาน บนไม้กางเขน ซึ่งถือว่าเป็นเทศนาสำคัญ เป็นมรดกธรรม แต่มีใช้เทศนาสุดท้าย

๒) ประเด็นเรื่องบริบทของการแสดงโอวาท บริบทของการแสดงปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า สภาพบ้านเมืองเป็นลักษณะไม่มีศึกสงครามใหญ่โต และค่อนข้างที่จะสงบ มีศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาหลัก มีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงและแก้ไขสังคมอินเดียในยุคนั้นให้ดีขึ้น จากการหล่อมล้าทางสังคม พระพุทธเจ้าได้เสด็จออกแสดงธรรมโปรด เวไนยสัตว์ รวมเป็นเวลา ๔๕ พรรษา จนทำให้มีพุทธบริษัท ๔ พร้อมและศาสนาเจริญมั่นคงดีในชมพูทวีป ส่วนโอวาทในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย สถานการณ์ทางการเมืองอยู่ในภาวะตรึงเครียดมีความรุนแรง เพราะปาเลสไตน์ตกเป็นแคว้นหนึ่งของอาณาจักรโรมัน ชาวยิวจึงอยู่ภายใต้การปกครองของชาวโรมัน ถูกกดขี่สูญเสียอิสรภาพ มีศาสนายิวเป็นศาสนาหลัก แต่เกิดแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มเป็นนิกาย พวกคนจนและพวกที่ถูกกดขี่ ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกลั่นแกล้ง ต่าง ๆ นานา จนในที่สุดพระเจ้าได้ส่งพระเมสสิยาห์มา พวกเขาจึงเป็นพวกแรกที่รู้จักพระองค์ ได้ต้อนรับและยอมรับพระองค์อย่างไม่มีเงื่อนไข พระเยซูเจ้าได้ประกาศข่าวประเสริฐเรื่องแผ่นดินของพระเจ้าและรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวเมืองให้หาย พร้อมกับได้ช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก จนทำให้ชื่อเสียงของพระองค์ก็โด่งดังไปไกล เป็นเวลา ๓ พรรษา พวกธรรมมาจารย์ ของชาวยิวเกิดความอิจฉาและเกลียดชังพระองค์ เพราะกลัวว่าพระองค์จะแย่งมวลชนไปหมด จนเกิดการปองร้ายและคิดจะกำจัดพระองค์ให้สิ้นไป

๓) ประเด็นเรื่องจุดประสงค์ของการแสดงโอวาท พระพุทธเจ้าทรงมีจุดประสงค์แสดงโอวาท เพื่อจะให้พุทธบริษัทตั้งตนอยู่บนความไม่ประมาท แล้วรีบเร่งประพฤติปฏิบัติ เพื่อทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป ส่วนพระเยซูเจ้า ทรงมีจุดประสงค์แสดงโอวาทเพื่อจะอธิบายถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมวลมนุษย์ และเพื่อจะอธิบายถึงการที่พระเยซูเจ้าทรงรับการทรมานบนไม้กางเขน และยอมสละชีวิต เพื่อจะไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ เพื่อไปอยู่กับพระเจ้าชั่วนิรันดร์ ตามที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ดู จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงความไม่ประมาทไว้เป็นมรดกธรรม ก็เพราะพระองค์ทรงมีความรักในพุทธบริษัท ส่วนพระเยซูเจ้าทรงแสดงความรักไว้เป็นมรดกธรรม ก็เพื่อให้คริสตสาวกใช้ชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทนั่นเอง

๔) ประเด็นเรื่องหลักการแสดงโอวาท ทั้งสองฝ่ายมีความเหมือนกัน คือ การสอนให้ปฏิบัติด้วยความดี คือความไม่ประมาท และความรัก โดยชี้ให้เห็นโทษ หรือผลของการไม่ปฏิบัติ คือ ในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสบอกถึงสังขาร ว่าล้วนมีความเสื่อมไปสิ้นไป แล้วรีบเร่งประพฤติปฏิบัติเพื่อทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป ส่วนในโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก็เช่นกัน พระองค์ทรงตรัสบอกถึงคนบาปผู้ทรยศ ผู้ที่เป็นผลมาจากการขาดความรัก แล้วทรงสอนให้ปฏิบัติตามบัญญัติสำคัญสิบประการ ส่วนที่แตกต่างกันของหลักการสอนนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนด้วยหลักธรรมแล้วให้นำไปปฏิบัติ ด้วยพระอาการสงบนิ่ง เนื่องด้วยพระพุทธองค์ทรงพระชราภาพและทรงพระประชวร แต่ส่วนพระเยซูเจ้า พระองค์ทรงสอน โดยการแสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างด้วยพระองค์เอง ทั้งการล้างเท้าให้แก่อัครสาวก ทั้งการหักปึงและประทานเหล่าอู่นู๋ เนื่องด้วยพระองค์ทรงอยู่ในวัยหนุ่ม และมีความพร้อมต่อสถานการณ์

๕) ประเด็นเรื่องหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง หลักธรรมของทั้งสองฝ่าย มีความเหมือนกัน คือ หลักธรรมที่ปรากฏล้วนเกี่ยวข้องกับการแสดงโอวาท โดยเริ่มต้นจากที่มาแล้วเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายสูงสุด ส่วนความแตกต่างกัน คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องความไม่ประมาท และพุทธศาสนาเป็น ศาสนาประเภทเทวนิยม คือ หลักธรรมดำเนินไปตามกระบวนการของธรรมชาติ แต่ส่วนพระเยซูเจ้า ทรงสอนเรื่องความรัก หลักธรรมดำเนินไปตามพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า เพราะคริสต์ศาสนา เป็น ศาสนาประเภทเทวนิยม คือ หมายถึง ศาสนาประเภทที่มีหลักการและหลักคำสอนซึ่งมีพระเป็นเจ้าเป็น จุดศูนย์กลาง

๖) ประเด็นเรื่องวิธีการปฏิบัติ การปฏิบัติตามปัจฉิมโอวาทพระพุทธรเจ้า คือ การตั้ง ตนอยู่บนความไม่ประมาท โดยการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ใช้กระบวนการอริยสัจ ๔ แล้วดำรงตน อยู่ในมรรคมืองค์แปด อันเป็นการทำความดับทุกข์ให้สิ้นไป เพื่อจะทำให้บรรลุถึงบรมสุขคือนิพพาน ส่วนการปฏิบัติตามโอวาทของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้ายก็คล้ายกัน คือ การปฏิบัติตน ให้มีความรัก ด้วยการปฏิบัติตามหลักบัญญัติสำคัญสิบประการ โดยมีความรักความศรัทธาต่อพระเจ้า อย่างสุดจิตสุดใจ สุดปัญญาสามารถ และมีความรักความเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันเป็นการลบ ล้างบาปให้สิ้นไป เพื่อเข้าสู่อาณาจักรสวรรค์ไปอยู่กับพระเป็นเจ้าชั่ววันนิรันดร ส่วนที่แตกต่างกัน คือ การ ปฏิบัติในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า เป็นการปฏิบัติด้วยตนเอง แต่ส่วนโอวาทของพระเยซูเจ้าใน ระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย เป็นการปฏิบัติต่อผู้อื่น คือ การแสดงความรักต่อ พระเป็นเจ้า และการ แสดงความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

๗) ประเด็นเรื่องผลของการปฏิบัติ การปฏิบัติตามปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ด้วย การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ทำให้เกิดผล ๒ อย่าง คือ ๑) หมดสิ้นอาสวะกิเลส บรรลุอรหัตผลในปัจจุบัน ๒) เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี ส่วนการปฏิบัติตามโอวาท ของพระเยซูเจ้าในระหว่างงานเลี้ยงครั้งสุดท้าย ทำให้เกิดผลเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า ๒ ส่วน คือ ๑) อาณาจักรบนโลกมนุษย์ มีความรักศรัทธาในพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีความสุขอยู่บน โลก ๒) อาณาจักรสวรรค์ เมื่อตายไปแล้วจะได้รับการพิพากษาให้ไปอยู่กับพระเป็นเจ้าในสวรรค์ชั่ว วันนิรันดร

๕. เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **พจนานุกรม บาลี – ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : เรื่อง ปัญญา, ๒๕๕๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ ๑๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒.

สมาคมพระคริสตธรรมไทย. **พระคริสตธรรมคัมภีร์ (Thai Holy Bible). ฉบับมาตรฐาน**, ๒๐๑๑.

เสรี พงศ์พิศ. **ศาสนาคริสต์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๔๕.